

UDK: 800.1+881.09(05)

ISSN 0350-6874

SLAVISTIČNA REVIJA

ČASOPIS ZA JEZIKOSLOVJE IN LITERARNE VEDE
JOURNAL FOR LINGUISTICS AND LITERARY SCIENCES

SRL 1994
1

IZDAJA - ISSUED BY: SLAVISTIČNO DRUŠTVO SLOVENIJE

SRL

TRINIKLIJ

51

STR. 435-640

LJUBLJANA

SEP. - DEC. 1994

VSEBINA

RAZPRAVE

Franc ZADRAVEC, Capudrov fiktion-fakt politični roman	437
Jože TOPORIŠIČ, Teoretična podstava slovarja novega <i>SP</i>	455
Miran KOŠUTA, Rebulizmi (10 ključnih gesel iz književno-ontološkega besednjaka Alojza Rebule)	475
Marko SNOJ, Naglaševanje praslovanskih -y/-bv-osnov ženskega spola	491
Silvija BOROVIK, »Rdeče češnje rada jem, črne pa še rajši« (Med »ženskim« in ženskim v pesniški besedi Svetlane Makarovič)	529
Viktor MAJDIČ, Slovenski izkrajevnoimenski pridevniki	545
Jožica ŠKOFIC-GUZEJ, O oblikovanju slovenskega pogovarjalnega jezika	571

OCENE – ZAPISKI – POROČILA – GRADIVO

Frederik KORTLANDT, O naglasnih znamenjih v <i>Brižinskem spomeniku 1</i>	579
Han STEENWIJK, Tine Logar: <i>Slovenska narečja</i>	582
Adriana KRSTIČ, William W. Derbyshire: <i>A Basic Reference Grammar of Slovene</i>	585
Jožica NARAT, Zgodovinska besedoslovno-slovaropisna monografija V. Blanárja	590
Dragi STEFANIJA, Ob smrti Blažeta Koneskega	595
Alenka LOGAR-PLEŠKO, Anka SOLLNER-PERDIH, Bibliografija Matjaža Kmecla ob šestdesetletnici	598

CONTENTS

ARTICLES

Franc ZADRAVEC, Capuder's Fact-Fiction Political Novel	437
Jože TOPORIŠIČ, The Theoretical Basis of the Dictionary of the New <i>Slovene Orthography</i>	455
Miran KOŠUTA, Rebulisms (10 Key Entries from the Literary and Ontological Lexicon of Alojz Rebula)	475
Marko SNOJ, The Accentuation of Proto-Slavic Feminine -y/-bv-stems	491
Silvija BOROVIK, »I Like to Eat Red Cherries, But I Prefer Black Ones« (Between the »Feminine« and the Feminine in the Poetry of Svetlana Makarovič)	529
Viktor MAJDIČ, Slovene Adjectives Formed from Place Names	545
Jožica ŠKOFIC-GUZEJ, On the Formation of a Slovene Colloquial Language	571

REVIEWES – NOTES – REPORTS – MATERIALS

Frederik KORTLANDT, On Accentual Markings in the <i>Freising Folia 1</i>	579
Han STEENWIJK, Tine Logar: <i>Slovene Dialects</i>	582
Adriana KRSTIČ, William W. Derbyshire: <i>A Basic Reference Grammar of Slovene</i>	585
Jožica NARAT, A Historical Lexicographical Monography by V. Blanár	590
Dragi STEFANIJA, An Obituary for Blaže Koneski	595
Alenka LOGAR-PLEŠKO, Anka SOLLNER-PERDIH, The Bibliography of Matjaž Kmecl on the Occasion of his 60th Birthday	598

Uredniški odbor–Editorial Board: France Bernik, Varja Cvetko–Orešnik, Aleksandra Derganc, Miran Hladnik, Tomo Korošec, Janko Kos, Boris Paternu (**glavni urednik za literarne vede–Editor in Chief for Literary Sciences**), Aleksander Skaza, Jože Toporišič (**glavni urednik za jezikoslovje–Editor in Chief for Linguistics**), Franc Zadravec (**odgovorni urednik–Executive Editor**).

Tehnični urednik–Technical Editor: Mateja Hočevar.

Časopisni svet–Advisory Council: Mirek Čejka (Brno), Zdzisław Darasz (Katowice), Gerhard Giesemann (Gießen), Franc Jakopin (Ljubljana), Rado L. Lenček (New York), Juraj Martinović (Sarajevo), Klaus Detlef-Olof (Celovec), Marija Pirjevec (Trst), Jože Pogačnik (Maribor), Erich Prunč (Gradec), Adam E. Suprun (Minsk), Jože Šifer (**predsednik–President**).

Naslov uredništva–Address: Slavistična revija, Aškerčeva 2/II, 61000 Ljubljana, Slovenija.

Žiroračun pri Slavističnem društvu Slovenije: 50100-678-45265 (za SR). Naročnina velja do odpovedi. Odpovedi le ob koncu leta. Cena letnika za posameznike 1400 SIT, za študente 900 SIT, za inštitucije 1800 SIT, za knjigarne 3000 SIT (minus 25-odstotni rabat). – Price of yearly subscription for foreign countries 38 USA \$.

Natisnil–Printed by: PLANPRINT, Ljubljana. **Naklada–Circulation:** 1550 izvodov – 1550 copies.

ISSN 0350-6894

Po mnenju Ministrstva za znanost in tehnologijo (415-12/92, 24. 4. 1992) šteje Slavistična revija med proizvode, za katere se plačuje 5-odstotni davek od prometa.

UDK 886.3.09-31:929 Capuder A.

Franc Zadravec

Filozofska fakulteta v Ljubljani

CAPUDROV FIKTION-FAKT POLITIČNI ROMAN

Romana *Rapsodija 20* (1982) in *Iskanje drugega* (1991) sta po snovi politična in ljubezenska, po balzakovski metodi vračanja epskih oseb med seboj povezana, vpeta pa sta v čas od konca prve svetovne vojne do sredine osemdesetih let. Drugi roman hoče razkriti duhovno in moralno podobo in držo slovenskega izobraženstva v času okupacije in revolucije. Ideološka prenapetost pa avtorju na primeru domobranstva in partizanstva popači etično mero pa se artistično dober tekst večkrat zniža na raven estetizirajoče publicistike.

The novels *Rapsodija 20* (Rhapsody) (1982) and *Iskanje drugega* (Looking for Another) (1991) are in terms of their subject matter political and romance novels, connected to each other by using Balzac's method of recurring epic characters, taking place from the end of World War I to the middle of the 1980's. The second novel attempts to uncover the spiritual and moral shape of the Slovene intellectual community during occupation and revolution. The ideological overzealousness using the examples of the collaborationist and partisan movements denigrates the ethical scope and frequently lowers an artistically good text to the level of aestheticized publicistic writing.

Romana *Rapsodija 20* (1982) in *Iskanje drugega* (1991) Andreja Capudra sta po snovi politična in ljubezenska, po balzakovski metodi vračanja udejanjevalcev obeh snovi notranje povezana, vpeta pa v čas od konca prve svetovne vojne do sredine osemdesetih let.

A.

Ime prvega se opira na pripovedovani čas, tj. na dvajseta in trideseta leta »slovenske in evropske zgodovine« (avtor) in uveljavlja več pripovednih razgledišč, tudi časovnih. Drugi del romana z naslovom »Hiša« se npr. začne z »ius primae noctis« v obdobju tlačenja, v poglavju »Kristina« pa se zgodbeno vteče v središnji pripovedovani čas. Prolog in Epilog vključujeta razpad cesarjevine po prvi svetovni vojni in podobo druge na slovenskih tleh. Vsi »deli« imajo enako notranjo tektoniko, osebe so v vsakem vpete v slovensko in v evropsko družbeno dogajanje. Tretjeosebni pripovedovalec odpre kdaj prostor tudi prvoosebni pripovedni oblikam, kot so »dnevnik«, notranji monolog, pismo, pridiga ali pa citat iz časnika, ki označuje demonizem dobe. Ob »dnevniku« se prva oseba oglasi enkrat tudi v neposredni, v jaz obliki: »Paziti moram, kaj bom zapisala v dnevnik, ne bi rada, da bi me moralo biti kdaj sram pred lastnim pisanjem.« Pač pisateljev opomin samemu sebi, da je odgovoren za sleherno besedo, s katero oseba vrednoti drugo ali pa kakšen zgodovinski dogodek.

Kaj povejo neposredne in posredne pripovedne drže, kakšen duhovni, moralni in politični kaos in red gospodarita v Capudrovi »rapsodiji«?

Prvi del »Kralj je mrtev, naj živi kralj!« opisuje razpad ene države in nastajanje druge, kakor ju odseva slovensko razumništvo. Podoba je kritična in pesimistična:

iracionalna slavja izdajajo njegovo negotovost, zbežanost, omahljivost; strah in občutek nemoči pred starimi in novimi lovci na slovenski etnični prostor šibata stoletja poniževanega »duha«, da je v prelomnem zgodovinskem trenutku komaj kaj več, kot jalovi »éspirit d'antichambre«. Tudi vodilni politiki Korošec, Tavčar, Tuma so bolj iracionalni zdravičarji, kakor pa trdni vodniki nad prepadi Primorske, Koroške in Prekmurja. Z izjemo generalove in pesnikove, Maistrove glave komaj katera deluje zbrano in učinkovito, vojaško in diplomatsko preudarno. Res je konec »dvoglave cesarske ujede«, nemškutarstvo se je potuhnilo, osramotila se je teorija o »slovenski manjvredni rasi« in »kralj je mrtev«. Toda – je resnično mrtev? Ne, ker tudi novi kralj bo s kundakom pokoril neizkušnega, narodno še zmerom premalo ponosnega izobraženca, njega, ki pač že predolgo zaseda »poselsko vežo« in je srečen, kakor npr. Cankarjev Anastasius von Schiwitz alias Tone Šivec, da sme dvorskemu pisarju von Dümmlerju, po novem – pisaru dvora – prirezovati pero. Pač več kot metaforični opomin, da naj bi izobraženec nehal hoditi za svojim epskim vzorom »schiwitzem« in se ob zmagoslavju germanstva in slovenskega renegatstva na Koroškem izgublja in nalik svojemu drugemu vzoru kontrolorju Škrobarju jadikovati, modrovati in potonevati v tragikomično resigniranem praznobesedju o svoji krivdi za narodno nesrečo. Pripovedovalec ga dodatno splaši še z apokaliptično »senco boljševiske revolucije«, ki da je tudi že zaplavala nad Slovenijo.

V središču romanekne zgodbe se naseli družina Neubauerjev: vdovec in senator Franc, ki se vrne iz nemške konfinacije, sin Sergej, ki pride prek Sibirije z ruske fronte, poveljuje Maistrovi mariborski četi in razbije Heimwehr ter sin Marko, ki se vrne s soške fronte. Brata sodelujeta tudi v »koroški avanturi« (avtor) ter spoznavata nesmisel in škodljivost srbske vojske na Koroškem. Škof Jeglič poroči senatorja z Ano Marijo, Marka pa si izbere za francoskega štipendista, ker hoče dobiti odličnega romanista. Vsekakor vzorno sožitje liberalnega in katoliškega ideološkega vrha. Sergej se odpravi v Beograd delat vojaško kariero, očeta varat z mačeho Ano Marijo, poroči pa se z Olgo. Osebe so razpostavljene in pripravljene za nevarne duhovne, moralne in politične preizkušnje. Ker so izobraženci, bodo mestoma tudi »filozofi« in bodo svoja dejanja umeli spretno upravičevati in utemeljevati celo z nekakšnimi apriorno določenimi dolžnostmi, ki jih opravljata ženska in moški kot naravni in kot družbeni bitji.

Drugi del – »Hiša« – opisuje usodo ženske od tlačanke do časa, ko se more odločiti tudi za borko v narodnoobrambni organizaciji. Lepo Kristino osvaja fašistični poročnik: njen oče hoče zavarovati svojo primorsko »hišo« in grunt, hči pa se upre, dela za TGR in pobegne v Francijo. Očara Jegličevega štipendiranca Marka, da zapusti duhovni zavod, kmalu postane heretik črne in se vključi v rdečo Internacionalo.

V tretjem delu – »Mož in oblakov vojska« – je še zmerom tudi krščanski eksistenecialist, kierkegaardovec, predvsem pa niha med žensko lepoto in med družbeno dolžnostjo. Podatki iz njegovega »dnevnika« opozore, da je obveščevalec evropskega »Vzhoda« in da je tudi španski borec. Kot ranjenec »fantazira« in razpravlja zdaj z nekim internacionalcem, drugič se v blodnjah srečuje s Kristino, notranje bega po več

poteh. Pripovedovalec mu jih aforistično povzame v usodne eksistencialije: »Španija. Ilegala (= Vasilij, internacionalc). Kristina. Katera od teh je prava?«

Vasilij ga usmerja z razpotja s filozofskim pismom o moškem in ženskem poslanstvu: narava je žensko izbrala ohranjati rod, moškega pa za bitje, ki se ne sme dovoliti »praznega mesta v koloni«. Naj je ženska tudi nesrečna in v obupu ubije otroka in sebe, mora moški ostati v koloni in biti družbeni junak. Skratka, vizije o socialistični družbi, revolucije in lepote ni moč združiti, Kristina ne sme postati Markova »mehka točka«. Marko soglašaja s to filozofijo. Na »mednarodni artistski razstavi Gibanja« razstavi svoj »portret« soc-realistične revolucionarne umetnosti, namreč zložek iz telesnih delov ženske in delov pištole. Trikotnik eksistencialij se konča tako, da Kristina rodi deklico, Marko pa odide na »Vzhod«, tj. »za mnogo let izgubi spomin«. Na operacijski mizi drvijo skozenj prividi o blazni množici, ki se kolje po karnevalsko (1936–1937) ter poslušaja kičasta gesla evropskih diktatorjev – Hitlerja, Mussolinija, Francozov in »tovariša Sovjeta«. V agoniji še naprej išče poslednjo »podobo iz dna«, namreč Kristino: »Kristina,« je rekel, »kje naj te iščem?« Kakor da je lepota vendarle tisto najgloblje, česar si želi ta španski revolucionar? Je lepota nemara tudi najvišja morala avtorjevega iskanja?

V četrtem delu, »Jezeru«, je na prizorišču polkovnik jugoslovanske vojske Sergej. Potem ko Nemčija zasede tudi že Francijo, poveljuje oddelku jugoslovanske vojske na Gorenjskem. Moralno majavega ga še zmerom vznemirja »muhasta dama« Ana Marija. Središčni prizor je pridiga na blejskem Otoku, je poziv ljubljanskega kanonika, naj se narod zedini »v čredo božjih otrok, ki jim prvači Kristus« in »Petrov prestol« (avtor). Pridigar svari pred »brezbožno rdečo zvezdo« in pred ateizmom. Sergej je odločen in izbere ideologijo »desnih Kristusovih mladcev«, zavrne pa bohinjski »levi katoliški tabor«. Liberalna blejska vila se po Jegličevi smrti popolnoma odpre »neposredno vrednim naslednikom sv. Maksima na ljubljanski knezoškofijski stolici« (avtor). Senator je narodnopolitično pesimist. Novi knezoškof ga svari pred komunisti in s poudarkom vprašuje, ali nemara ni tudi sin Marko sodeloval pri marseillskem atentatu? Senator pa se vdre vase in nostalgичno vpraša: »Kje si, Anton Bonaventura Jeglič?« Bo v romanu Iskanje drugega katera od epskih oseb nemara to nostalgijo nadaljevala?

Sicer pa senatorja izčrpujejo tudi finančni zviteži in oblastniki beograjske čaršije; laskavo spretnjačijo in odtujujejo stvaritve slovenskega gospodarstva. Pristaša »Kristusovih mladcev« Sergej nadaljuje z erotično prevaro, žena Olga pa se zadržuje in hrepeni po času, ko »zakonsko ležišče ne bo več krinka in laž«. Cerkev očitno spregleduje njegovo hinavstvo – mar zato, ker je hinavstvo nagrizlo politično liberalno družino?

»Dnevnik Ane Marije« – med 27. avgustom 1940 in 3. aprilom 1941 – aforistično končuje tudi politično pikantno zgodbo družine Naubauer. Nemci zasedajo Balkan, Sergej se postavi v družbeno vrsto, v beograjski generalštab kot »obveščevalec« kraljevske vlade, ženski ostaneta uradna in neuradna vdova, nezakonska hči Ane Marije in Sergeja se smrtno opeče; »muhasta dama« pa – namesto Vasilija – razmišlja o naravni in družbeni dolžnosti obeh spolov. Država razpade, Slovenija je plen treh

okupatorjev, senator stori samomor.

Pripovedna snov je torej dvojni človek: homo politicus in homo eroticus, bolj ali manj tipična snov romanopisja. Ta dvojnoenojni človek je Capudrovi epski projekciji sklop fikcije in modela in še družbenozgodovinskega trenutka.

Glavni epski subjekti so s slovenskega liberalnega in deloma s cerkvenega vrha z določno izrisanimi moralnimi profili. Senator je osamljen, izkoriščan in varan, v izbiri prostovoljne smrti kot izrazu upora proti okupatorju etično močna osebnost. Marko odklanja abstraktni verski humanizem, opleta se z mednarodno revolucijo, veruje v ustvarljivost socialistične ideje; za socialno utopijo se bojuje, hrepeni pa po ženski, po lepoti. Ženski osebi se bistveno razlikujeta, uveljavljata dve moralni drži: Olga sledi primarni dolžnosti materinstva, Ana Marija ljubi meščanski stil s primesjo erotičnega zakulisja. Sergej je poselski nacionalist, v ljubezni nemoralen, odprt za desno ideologijo. Kot dvojni obveščevalec bo »v dobri veri pričel delati zlo«. Zlo nad kom ali nad čim? Tudi nad svojim narodom? In kako je razumeti pripovedovalčevo presojo o narodno brezbržni knezoškofijski stolici: je nemara enako objektivna, kakor njegovo ločevanje katoliškega tabora na desnega in levega ter podton, s katerim napoveduje moralne posledice obeh?

Epski subjekti so trdno vpeti med zgodovinske datume, dogodke, kraje in pokrajine, poznajo evropske diktatorje in mite dvajsetega stoletja, v njih odmeva evropska družbena kataklizma in njene »avantgarde«, kot so italijanski fascio, nemška SA, španska falanga, rdeča in črna Internacionala, črna tudi s formacijo slovenskih »desnih Kristusovih mladcev«.

Capuder je dober opazovalec in sestavlja duhovnih vijug in moralnih krčev epskih oseb, hodijo mu po zemlji, trdno so vgrajena tudi v slovenski socialni, nazorski in nacionalni ritem. Nesporni poeta technicus pozna in oživlja dvojni stil meščanske elite: narejeno in prekanjeno uglajenost salona ter njegove odmike v duhovno in vsakršno prostaštvo. Domače so mu laskave tujke, polizane besede in šarmantni »pokloni«, skratka, pisana kuliserija ničevosti. Ravnotežje temu stilu je pastozni stil »pravega proletarca«, kakor ga mora slišati španski borec Marko. Proletarčeva skrb bodi npr. »čisto orožje in razredno prase za nasprotnim okopom, ki ga je treba vreči v kolino«. Kakor se ob tej stilizaciji zdrzneš, ker ne veš, ali gre za citat iz španskega časnika, ali za avtorjev pogled na revolucionarjev stil, preseneti tudi cankarjansko ironična fraza »naš pobožni in trezni narod«, kakor jo izgovori »škofov tajnik ... eden vplivnih ljubljanskih kanonikov«. Pripovedovalec obvlada tudi slog detektivke ali dialog, v katerem Sergej podlega obremenilnim dokumentom in pristaja na vohunsko delo.

»Rapsodija 20« je, skratka, izdelek okretnega in kultiviranega stilista, literarnega erudita in poznavalca žanra, v katerem je težko politično snov moč mehčati s pristnimi hrepenenji in erotičnimi nečednostmi, politika in filozofa preizkušati in odnašati z ideologijami in z večno ženskim.

In nazadnje: »Rapsodija 20« je zaključen roman, vendar obenem uvodnik v roman »Iskanje drugega«; Neubauerji bodo namreč nadaljevali svoja pota skozi leta okupacije in revolucije. Udarne sintagme in gesla iz prvega dela Rapsodije 20: »dvojlava

cesarska ujeda«, nemška »ordnung«, »proč od cesarskega Dunaja in njegovih laži« so seveda močno izzivajoča prolegomena za roman, ki bi ga kdo napisal, če bi se habsburška laž še kdaj zgrnila nad Slovenijo. Leta 1941 se je vsebina teh gesel in se je laž zares ponovila, seveda v še ostrejši obliki, tudi z etničnim čiščenjem ali poslednjo sodbo nad slovenskim narodom. Ta sodba postavlja pisatelja novega romana pred izbiro: da ali prizna pravico močnejšega ali pa jo zavrne kot nemoralno moč in hudo delstvo; poziva ga žrtev vrednotiti po tem, ali brez odpora sprejema smrtno obsodbo, ali pa se rablju upre. Sklepni stavek v Rapsodiji 20: »Kje je bila takrat moč in milost, kdo je še upal v teh težkih dneh?« vnaša v izbiro med vztrajati in živeti, ali pa se ukloniti in kot narod umreti zelo jasen odgovor na vprašanje, koga je v takšnem usodnem trenutku imeti za nosilca moči in upanja in koga za »duha poselske veže« in za »ésprit d'antichambre«. Morebitni pripovedovalec se tej etični izbiri ne more izogniti, saj v temelju določa moralo posamenika in naroda. Pisec romana Iskanje drugega se ji ne izogne. Ne izogne se tudi izrazu »okupator«, čigar moralo nedvoumno opiše že v Epilogu Rapsodije 20 z besedami: »Delilo se je in prevračalo, poviševalo in poniževalo, plenilo in zapiralo in streljalo, vse to pod paznim očesom okupatorja, ki si je najprej odrezal glavni kos pogače zase, ostanek pa prepustil novim oskrbnikom v žrtje in bratomorni boj.«

Okupator, bratomorni boj, moč, milost, upanje – so vsekakor več kot občutljiva in težka tematika in problematika za novi, za nadaljevalni roman.

B.

I. »Vse je politika, kdo je že to rekel?« je uvodni akord v roman *Iskanje drugega*. Po načelu »vse je politika« so urezane tudi njegove glavne osebe. Napisan je v drugi polovici osemdesetih let, homo politicus pa je vpet v obdobje osvobodilnega boja in revolucije. Pripovedovalec ga v to polpreteklost vsidra takole: »Trudim se, da bi izvrtal iz spomina, sicer pa je vseeno, moralo je biti v enem izmed mojih nekdanjih življenj. Prihaja pa mi to na misel vse bolj zdaj, ko prihajam v zrela leta in moram gledati, kako me po vrsti prehitevajo spretnjakoviči vseh sort, ki tako dobro obvladajo tisto, kar je v mojih očeh ne samo nepotrebno, temveč pravcata obtežitev duha in življenjskega prostora ...« Se prvoosebni pripovedovalec nemara prekriva z avtorjem romana, še posebej v prvem in zadnjem delu zgodbenega loka?

»Iskanje drugega« je družbeni in ljubezenski roman dveh družin, predvsem Sergeja in Marka Neubauerja in Sergejevega sina Iza. Naloženo jim je odživeti dve vrsti slovenstva v obdobju vojne in po njej, njihove individualne usode naj bi razkrile duhovno in moralno podobo slovenskega izobraženstva in Slovencev sploh v teh desetletjih, razkrile naj bi drže nasproti okupatorjem, smisel ali nesmisel upora proti njim, še posebej pa smisel in nesmisel revolucije. Avtor pravi v intervjuju, da je literarnoidejni vzgib romana tudi volja po »neke vrste apoteozi, zlasti po obeh poteh, ki smo jih Slovenci doživljali v zadnji vojni; smer partizanstvo, smer domobranstvo. Ta dilema oziroma ta krik po rehabilitaciji, po nekem pravičnem vrednotenju obeh ...« (Marjeta NOVAK-KAJZER, Pisanje proze je garanje, *Delo*, 4. VII. 1992).

Ker je povojna literatura pozitivno vrednotila le partizanstvo, je »krik po rehabilitaciji« razumeti kot voljo domobranstvu vrniti izgubljeno dobro ime in obenem

prevrednotiti partizanstvo in revolucijo; družini Neubauer naj prehodita oboje nasprotujočih si smeri tako, da se preveličevano partizanstvo razpesni. Dogajalni prostor zgodbenih pramenov je poleg Slovenije še Italija, Nemčija, Argentina in Francija. Besedilo je razčlenjeno na štiri »dele« in na epilog. V vsakem delu se dogaja predvsem »politična« usoda enega subjekta, zaradi česar učinkuje vsak del kot kratek roman, ki se trdnimi nitmi povezuje z drugimi. Zgodbena mreža se nakratko zaokroži v Epilogu, kjer pripovedovalec »uredi svoje zapiske« (avtor) in jih sklene še z idejno poanto.

V prvem delu z naslovom »Izidor, odpadnik« pripoveduje svoj roman Izo, sin Olge in domobranca Sergeja. Začel je kot teolog, zdaj je pesnik, pisatelj, filmski režiser in profesor latinščine brez zaposlitve; revolucijska oblast ga je namreč kaznovala zaradi očeta. Založba mu zavrne pesniško zbirko, ker so pesmi menda »moralistične«, kar v resnici pomeni, da mu je tudi kot »pesniku prepovedano misliti«. Kot občinski pisar je Izo »domoljubni kozmetik«, ki mora ničevosti prenarajati v velike dosežke, lenuharjenje pa imeti za »zgodovinski medčloveški in samoupravljalški odnos«. S posmehom opazuje, kako se izobraženci, med njimi tudi univerzitetni profesorji prodajajo socializmu, posebno ga veseli srečevati tiste, ki »so se čuvali za vstop v akademijo«. Občutljivi etik pa skorajda ne more skriti zavisti, da nekateri tako dobro obvladajo filozofsko metodo, ki se ji »reče dialektika« (avtor). Podoba socializma zaokroži še takole: »Kaj smo odnesli od socializma? Zavist, brezboštvo in načelo, kdo bo koga.«

Ko ima laž, brezboštvo, ponaredek, karierizem, nedelavnost, zatajevanje samega sebe, zavist in vsesplošni medsebojni strah za temeljna znamenja socializma, se spomni na svoje filozofske zglede, na Abélarda, Bernarda, Hoachim de Floreja, na Danteja, na tiste, ki gledajo »v sebi in drugem zgolj Tebe, o Bog ljubezni, ki vihariš človeške duše, da zagorijo in prežgo telesno haljo«. S te podlage očita slovenskim kristjanom, da »smo odnesli od krščanske tradicije« predvsem »farovško miselnost in pomanjkanje časti«. V velikem moralnem kaosu bi sam rad bil katoliška Antigonina in pošteno pokopal oba brata, »tistega, ki je padel na pravi, in onega, ki je padel na nepravi strani«.

Potem ko popolnoma razvrednoti socialistično moralno, se ozre še po osvobodilnem boju in po protestantizmu in pravi, da bi »narodnoosvobodilni bes« gotovo uničil Brižinske spomenike, krščanski temelj slovenskega naroda, in še, da »tista protestantska reč sama na sebi ni bila toliko vredna«, da je zaradi nje »moralo toliko značajnih ljudi iz dežele«. Ponižanje obeh zgodovinskih dejanj je tolikšno, da je bralec v zadregi, ali gre le za učinkovito retoriko, ali pa za zaresno vrednotenje. Če za zaresno, potem prvoosebni Izo ne pozna »Rapsodije 20«, kjer je po pripovedovalčevi vednosti Francija leta 1940 »padla« zaradi brezboštva in pohujšanja; pozablja pa tudi na biblijsko zgodbo o Kajnu in Abelu, ki določno sporoča, da sta zavist in »kdo bo koga« pravadni moralni določnici človeškega bitja, in še pozablja, da ju Antigonina zaman premaguje že tisočletja, da ju niso odpravila nobena verstva, kar nazadnje pomeni, da ju je socializem pač podedoval kot človekovi trajni zaznamovanosti.

V Izovo politično-nazorsko in filozofsko zgodbo je vgrajena še ljubezenska.

Mladega teologa je nekoč premamila »nepreračunljiva ženska« Hana, in ga poslej kar naprej vara. Je slikarka s Freudovim kompleksom, kar naprej portretira »drugega«, ali kakor ga imenuje Izo: »tvoj model, tvoj moški in tvoj bog«. Obsedena je z nekim Ir-cem Patrikom, ki jo je zapustil in odšel v »Neznano«.

Nazorsko izobčen in nesrečen v ljubezni životari Izo povrh še pod očesom Ozne. Njegov prvi delodajalec Konstantin ga opomni na porogljiv motiv, ki da ga je vpisal v neko poročilo o stanju v pokrajini, namreč na motiv, da »partizanskih spomenikov ... zob časa še ni načel«, in mu namigne: »Še eno tako in pridemo po vas.«

Ko Izo še pri vojakih izziva z vzkliki »naj živi slovenska vojska« in »slovenska državnost«, mora pred socialistično sodišče, ki je menda tako nemoralno in surovo, da je celo »Priročnik za inkvizitorje« ob njem naravnost milosten. Zdaj je dokončno zabredel pod »V« in je v zaporu. Avtor mu omogoči s »tabletami« doživljati »spoj akcije in kontemplacije«, domišljati fantastični scenarij o morali socialističnega »vrha«, anatomijo kajnovstva, kakor ga je ta vrh počel med okupacijo in v revoluciji. Ker šele halucinantna fantastika odpre vso pošastno moralo »vrha«, se Izov »scenarij« za film dogaja takole:

Izo se s helikopterjem pripelje v planinski hotel, kjer ima »najvišje vodstvo« ba-khanal. Središčna razuzdanka je njegova Hana, pač po načelu, da je »v brezradni družbi« ženska na razpolago vsem. Pripovedovalec bo motiv o ponižani ženski v so-cializmu še ponavljal, pa čeprav pozna tudi priporočilo sv. Avgušтина, da je bolje oskruniti device in žene, kakor izbrati še tako častni samomor, seveda s pogojem, »da s svojo voljo ne sodeluješ pri nečastnem dejanju«. Ker mora film zaobjeti prostaštvo vsega socialističnega vrha, mora Izo še na »otok« k »Staremu«. Ko se mu potoži, da se v filmu ne bo mogoče izogniti vlogi očeta, ga Stari po »balkanski navadi« nažene z »Jebenti oca tvoga!«

Scenarij pa še ni dovolj sarkastičen. Iza odvedejo iz zapora v norišnico, kjer sreča Hano, ki se pravkar vrača napol pozdravljena. Režiser mora tukaj dopolniti scenarij s temo »Živimo v norišnici«. In ko začnejo delati film v jezuitski cerkvi, ki jo je socia-listični red zmaličil v »hram moderne umetnosti«, predstavi nekdanji likvidator, zdaj tajni oficir IBIS, Izota igralcem z vizitko: »Tovariš Izidor Spinoza.«

Glavni junak Jeremija bo iz »družine razrednih sovražnikov«, pozna namreč »pres-tresljive zgodbe naših dni«, tudi zgodbo o sorodnikih, ki umorjeni gnijejo po jamah. Igral bo vlogo Črtomira, ki odsluži starim bogovom in začne služiti novim, bo kame-leonski tip vseh časov. Drugi junak bo Izov prvi delodajalec Konstantin: norčeval se bo, da je »zrel tudi za najvišje politične funkcije, kdor obvlada prospekt za sanitarije«. Tretji junak bo triglavo bitje Hana: Hana – kača – žena. Izo pozna renesančnega satirika Rabelaisa, zlasti njegovo posmehljivo razlago zakona in ljubezni, ki pač ne gresta skupaj, pa ostaja zato živeti ali pa ne živeti s Hano tudi »temeljno vprašanje našega časa«. Toda eno je ironija v satiri, drugo pa porog socializmu, ki žensko ponižuje in zmaliči v tovarišico, »ki se cedi od rodoljubja in naprednih idej«; ženska je »panem et circenses nove sodrge«, tiste sodrge, ki združuje »politiko in seks«, združuje z uspehom, ker »našemu modernemu okusu prija ... demagogija in por-nografija«. Pripovedovalčeva šifra, skrivnost, prepoznavno znamenje, kratica nje-

govega hanoslovja je »Hanapotvbrezrazrednodružboalimožnostvnebovzetja«, šifra, ki prav zanimivo pobrati prostaštvo socializma in krščansko mistiko.

Črno-beli scenarij še naprej smeši gesla in pojave socialistične DOBE, smeši okus rdeče Internacionale. Toda: mar film o prostaštvu socialistične družčine kdaj sploh bo ali pa ga ne bo? Film kajpada bo, vendar bo »brez glavnih junakov«: Jeremija stori samomor, drugi pa se razkropijo bedni, smešni, zapiti, shanizirani. Film bo brez Adama in Eve. Preostali so zgolj gumijasti možički, s katerimi pa se »kača« dolgočasi, rada bi »boljšega razrednega sovražnika«. Vendar še zmerom ni obupati, kajti sledi še »zasedanje najožjega komiteja«, in pričakovati je, da se bo iz katerega gumijastega možička »razvil novi Adam, junak rapsodije tretjega tisočletja«.

Ko pa se nekaj briše s scenarija, drugo pa šele potencialno zapisuje vanj, je ekipa s projektom že na terenu. Tukaj se ga bo dalo dopolniti z novimi elementi: iz grobov bodo npr. dvigovali mrtve, zato da bo dolina povrnjena »v tisto stanje, kot je bila pred štiridesetimi leti, ko se je pričel veliki potop«. Nekdo pravi, da se je na hribu »utaborila naša vojska«, tam je pater Žan in je kapelica s sv. Duhom. »Vidim Jeremija ... on je odrešen ... Janez je že med angeli ... mlad fant kuri ogenj, pognal si je kroglo v glavo«. Ob simbolični jelenjadi in srnah je še mož v zeleni uniformi z zapisnikom v roki: »to vse gre na CEKA, pripomni in se sladko smeje«. In režiser Izo? Ta nosi v žepu tudi »scenarij za Ano Marijo«, njen »dnevnik«, ki ga hranijo v depozu Ozne. Dnevnik bo osvetlil »njeno tragedijo v smislu novega realizma in vere v absolutno prihodnost«, pač soc-realaistično. Ni se pustila upogniti in se je ubila šele »po mučeniški smrti mojega očeta (= Sergeja), njene velike ljubezni«.

In še zadnji odlomek scenarija: Vas belih z »bogkovimi znamenji«. »To niso naši, me potrka moj zvesti IBIS, to so sovražniki. Tudi na filmu?« vprašam Izo. »Predvsem na filmu,« odgovori Ibis. Med njimi je tudi Hana, ob ognju pripoveduje, da je »spoznala nekoga, ki mu je bilo IZO«. Zatem ga Ibis odvede do »grozovitega usada«, »do gomazenja nekih postav ... skupinskega groba celega naroda« in ironično vpraša: »bo kaj primerne za naš scenarij?« Nekoga je zdaj »treba dvigniti iz groba«. Zarežijo se tisočera usta, vstaja Smrt in še enkrat Hana, ki hitro pove: »Oče pravi, da lahko ...« Oče Sergej je namreč pripravljen sprejeti oba med pomorjene. IBIS uperi strojnico ter Iza in Hano ustrelj.

Takšen je Izov scenarij o povojni DOBI, o socializmu in revoluciji. Ko Izo zironizira moralo brezrazredne družbe, ga pripovedovalec hoče postaviti na laž: scenarij naj bi bil zgolj spretna subjektivistična prevara, saj Izo meša »svoje osebne zadeve s političnimi otrobi«. V resnici pa se je Izov scenarij prevesil v črno-belo risanko, ki je več ni moč stopnjevati: prevesil se je v fantastiko o »grobu celega naroda«.

V fantastičnem grobu pa je scenaristu nekoga vendarle zmanjkalo: v grobu ni ne rdečih ne pregnanih, ne pomrlih po gozdovih, v mučilnicah in konc-taboriščih. Skratka, v Izovi fantastiki ni srečati pravične in tragične junakinje Antigone.

II. »Scenarij za Ano Marijo« ali drugi del romana ni Izov izmislek, ampak je avtorjev izvleček iz skrivnostnega »modrega zvezka« oznovskega arhiva, ali prisposoda dosjeja, s katerim je socialistična oblast uporne upogibala »kot šibke, iz katerih

so pletli košare za nov, socialistični grunt«. Ana Marija pa se ni dala upogniti.

Tokratna Ana Marija nadaljuje pot Ane Marije iz Rapsodije 20, je »plemenita tek-mica« Olgi oziroma ljubica Sergeja Neubauerja, ki mu Olga »okrog božiča 1942« rodi sina Iza (pač zelo blizu rojstnega datuma – 23. XI. 1942 – avtorja romana). Ana je kiparka in kleše Sergejev kip, on pa izpolnjuje zavezo iz Rapsodije 20, je namreč obveščevalec jugoslovanske emigrantske vlade v NDH uniformi in še agent nemške Abwehr. Ana je sicer judovskega in srbskega rodu, vendar jo pred Nemci varuje »vdovstvo po senatorju«, in ker je Sergejeva kurirka na zvezi s Perom iz Zagreba, se po lastnem prepričanju »bori proti okupatorju«, kakor se »partizani borijo proti okupatorju«, kot prebere z letaka pred svojim stanovanjem.

Njen nemir se začne, ko na javki ob Ljubljani opazi plavajoča trupla: ima jih za dokaz, da so »rdeči začeli«. Sergej je medtem že domobranski polkovnik, »desna roka Rupnika«, straši s pravljico o »belem in rdečem vitezu« in sklepa: »Nemec nas bo tepel z biči, Sovjet nas bo s škorpionji«, a kljub temu »bomo enkrat imeli svobodno Slovenijo«. Svoj ideološki in preroški zanos nadaljuje pred Ano v Firencah, ko pripoveduje o srečanju z bratom Markom v ljubljanski frančiškanski cerkvi. Brat je »pajac« na vrhvi »v najožjem štabu partizanov«, ki so »katoličane že pospravili, v kolikor se niso dali prekrstiti« ali so jih »spravili na stranski tir«, kakor so odrinili tudi »svobodomiseln«. Predvsem pa pobijajo »devet naših za enega tujca«, ali najkrajše: »revolucija, po roki spoznaš mojstra«. In ker je najožji štab partizanov brez narodne zavesti, je »narodnoosvobodilni boj čisti blef«, zgolj »montaža sovjetske republike«, »revolucija pa zgolj iznakažena verska vojna, Nemec je tu le za grešnega kozla«. Sergej označuje še domobrance: »... smo tako rekoč nemška formacija«, vendar »Marko ne razume, da smo morali priseči«, predvsem pa ne razume, da je prisego povzročil partizanski »Teror«, ali kakor je bil zabrusil Marku: »Ste nas s svojim terorjem tako rekoč prisilili pod orožje in nas na koncu strpali pod nemško Wehrmacht«. Ker domobranci »nočemo Sovjetske republike«, velja poslej le še »boj do zadnjega«.

Takšnih ideološko političnih citatov in opravičil je moč navesti kajpada še veliko, vendar že ti dovolj ločijo narodno moralo obeh bratov – sovražnikov: Sergej ve, da so prav komunisti narodni izdajalci in da so belogardisti pravi narodni bojovníki. V takšni veri se obveže v ljubljanski pokrajini organizirati slovensko vojsko, ki se bo bojevala za strateški fifty-fifty.

Medtem mora zagrebški agent Pero bežati na Zahod. V Firencah izroči Ani Sergejeve »šifre«, »liste«, temeljne skrivnosti, ki usmerjajo njegovo dejavnost:

Njegova prva šifra opisuje slovenski »narodni značaj«: Slovenec je hlapčevski, strahopeten, potuhnjen, se ne izpostavlja, predvsem pa uničuje svoje najboljše moči. »Sam ni obstojen, daje pa obstojnost drugim. Veliki ministranti, zvesti vojaki ... Naš narodni genij: eklektika, pobiraštvo. Odsotnost samostojnega mišljenja, pobožnjaštvo. Narod pesnikov, nezrel za roman. Dvakrat v zgodovini smo pobili ali izgnali svoje najboljše ljudi.« Druga šifra ironično predlaga način, kako odpraviti slabosti narodnega značaja: »pobiti stare sanjače in pripeljati na oblast nove. Postati narod morilcev, tatov in slabih ljudi. Iti skozi veliki zločin ... Upor proti Bogu, izčrpanemu sanjaču.« Vse to je napraviti z revolucijo.

Prva in druga šifra seveda nista Sergejevi izhodišči, ampak povzemata poglede partizanov na slovenski narod. Šele tretja je Sergejeva, sta njegova strah in skrb, »kako prepričati zaveznike, da je domobranstvo nujna in neizogibna samoobrambna slovenska organizacija«, kako jih prepričati, »da so domobranci prisegli jugoslovanskemu kralju Petru in da je vsa zunanja maska samo zaradi reševanja življenj pred komunističnimi morilci«. Prepričati jih, da grozi slovenskemu narodu kulturni in fizični pogin, če ne priznajo, da domobranska »prisega na stadionu v Ljubljani« ni hlapčevsko dejanje. Zgrozeva se pred sporočili, da bodo priznali samo tiste, ki se bojujejo proti nacistom, kar pomeni, da so zapriseženi domobranci na strani evropskih odredov, ki v imenu protikomunizma sodelujejo z okupatorjem. Sergej ve za Stalingrad, za Kursk, za padeč Mussolinija, za Hitlerjev slogan: »Nemčija bije ogorčen boj za osvoboditev delavstva, proti mednarodni plutokraciji in židovskim krvosesom« ter proti Wall Streetu. Pa vendar veruje v pravičnost domobranske prisega tudi še tedaj, ko gestapo strpa Ano Marijo v »milansko klavnico« in jo zapre v Ravensbrück. Zato seveda ni čudno, da kot član tridnevne ljubljanske vlade maja 1945 postane partizanski »mučenik«.

Kmalu po vojni privede Pero Ano Marijo v Café Voltaire v Zürichu, kjer so svojčas po pripovedovalčevem mnenju posedale »bande«: Lenin, Tzara, Mussolini. Evridika pa tukaj zaman išče svojega Orfeja – Sergeja, »tatova sreče« sta se zaman »z boki dotikala eden drugega« v zagrebški katedrali. Pripovedovalec svobodno opisuje »prvotni nič«, ali kakor ljubezen presoja Ana Marija: »Proč oblike. Vzemi me v naročje, prvotni nič.« V prvotni nič se Ana vdaja tudi v Argentini, kamor pobegne skupaj z domobranci. S Perom zaigra hrepenečo lepo Vido, vendar mu prihrani »vednost, da se je hotela preko njega združiti s Sergejem«. Rodi Evana in mu podtakne priimek Neubauer. Skratka, prav nič plemenita vlačuga, enaka je »visokim tovarišicam«.

Njen »scenarij« obsega še motiv Vetrinjskega polja, kamor se s slovensko »Kristusovo vojsko, ki je vstala po nalogu svetega Očeta na boj proti brezbožnemu komunizmu« (avtor) zatečejo tudi četniki. Pripovedovalec nadaljuje, da Slovenijo tačas že prevzemajo »komunistični partizani, ki jim je tako rekoč podarjeno zmagoslavje v državljanski vojni«, obenem se grenko posmehuje, da se je na tem polju zgodila zavezniška ljubezen do legije domobrancev, do škofa in Vetrinjin spreminila v »največje slovensko pokopališče«. Zataji pa, da je škof sokrivec tega pokopališča.

V zadnjem segmentu »scenarija« pride Ana Marija pogledat domovino, kjer medtem že »vladajo vajenci«. Neubauerji so razlašeni, Olga dela v mestni vrtnariji, Marko se je zatekel v kartuzijo. Ko se spet vrača v tujino, še enkrat prebira Dantejev opis Gore Vic, ciankalij si hrani še naprej, saj se bo »za Goro Vic vkrcala drugje«. Kataličanka razmišlja o samomoru, po Avguštinu pač o nečastnem, zavrženem dejanju.

/Vem: veliko, morda preveč sem citiral iz A-Marijinega »scenarija«; tako sem se pač izognil apoteozi partizanstva in pristranskemu vrednotenju domobranstva. Predvsem pa avtorjevi presoji obeh ohranil prosto pot. Približno tako bom pregledal tudi tretji del »Iskanja drugega«./

III. »Tretja doba« ali tisti del cikličnega romana, v katerem doživlja Marko, nekdanji škofov francoski sholar, potem španski borec, rdeči fanatik, »pustolovec, tajni

pripadnik Kominterne«, potem še partizanski komandant in izvršnik Osvobodilne fronte, pa »veliki revolucionar«, ki ga je »velika ljubica Revolucije« pustila na cedilu »zato da se ga je lahko usmilil Bog« in je »danes samo še brat Nikolaj« – ta tretji del romana zaokroži uvodni idejni akord iz prvega dela, namreč akord »Vse je politika ...« Napisan je zato, da subjekt, ki je na poti »iz Zgodovine v kraljestvo Duha«, da ta subjekt opravi pokoro za sebe komunista in poleg svoje krivde razvrednoti predvsem zgrešeno idejo, za katero je izgoreval. Posebna konverzija torej, ker je človek nepredvidljivo bitje, ali, kakor pravi pisatelj: »Že mogoče, tovariši, že mogoče ...«

Kako presoja konvertit okupacijo, revolucijo, domobranstvo? Je konvertiral nemara zato, da se v življenju rdečega pustolovca nazadnje le potrdi vsemogočnost boga oziroma dejstvo, da človek à priori nagiba k bogu, da pa dolgo išče svoj transcendentni izvir in utemeljenost?

Kot študent bere srednjeveške mistike, pa zaradi zaljubljenosti v Kristino odstopi s poti v čisto transcendenco ter poslej »niha med žensko in idejo, med razuzdanostjo in askezo, med nedolžnostjo in krvjo«. V moskovski partijski šoli se zaplete še s »hudičevko ... ki (je) dela(la) s svojim telesom kakor svinja z mehom«. Torej globok padec v dvojno brezno, saj »abyssus abyssum invocat«. Izšola se za inkvizicijo, tj. za Partijo, za Neimenovano, za Zgodovino. Kot partizan na Primorskem spet sreča Kristino, poročena je z Italijanom. A brž ko Orfej najde svojo Evridiko, jo partizan pomotoma ustrelji. Spomin na Kristino ga zdaj toliko bolj vznemirja, ker ne ve, ali bo njegov DA za meništvo enako neiskren, kakor je bil za Kristino. Pa tudi sicer se spominja svojega prevarantskega ravnanja: ni namreč varal le Kristine, ampak tudi »svoje tovariše v Internacionali, ki jim je služil samo na pol, z globljim delom samega sebe zmerom odmaknjen«. Bil je tudi prevarantski učenec »bolno genialnega Kierkegaarda, ki še danes straši iz njegovih zapiskov«. Kot »filozof« je pred tovariši smešil Heglovo filozofijo, ta »umetni zvarek iz sto cvetov«, in kot hiperbolist izkričal o njej pastozno primeru: »Pa to je, tovariši, kot da bi jedli svoj lastni drek«. Uničujoči humor pa je bil le dokaz, da se je v njem oglašal božji človek, ker »v vsakem revolucionarju tiči zanemarjen božji otrok«.

Dvoma o odločitvi je konec, od ženske se je odvrnil, Marko doživlja v kartuziji »prehod na višjo stopnjo človeštva«, odhaja »iz Zgodovine v kraljestvo Duha«, in pravično ocenjuje partizanstvo in domobranstvo. V frančiškanski cerkvi sta se s Sergejem »razšla v jezi in režala drug v drugega kakor pobesneta psa« – nasproti sta si stala popoln partizan in popoln domobranec, in Sergej je pravilno ocenil moralo komunistov: »Vsa vaša moč je v umetnosti krvoprelitja«. Marko je pri krvoprelitju sodeloval in mora zdaj trdo obsoditi sebe in revolucijo. Kaj že je revolucija? »Vaja Niča«, »askezis«, »izpolnjevanje lastnega jaza«, pot egoizma, razosebljanje, je: »bitjemor«. »Tovariši ... pajaci ... Zgodovina ... Čas ...« so Marka zmaličili v »pajaca Zla«, v pajaca »Hudiča, bi bil zarenčal pokojni škof Jeglič, ki ga je poslal, da dobi katališkega profesorja romanskih jezikov« (Rapsodija 20).

Na poti v »kraljestvo Duha« naniza partizanom težke moralne očitke: »Tovarišija« ima samo eno poslanstvo – »ubijaj in samo ubijaj«. »Nekaj tisoč ste jih pomorili v letu 1942 pod postavko razrednega boja«. »Liberalci, framasoni in Judje, to vaša je

osveta! Komunizem, nauk, ki ne zdrži niti enega resnega pretresa.« Cvetober moralističnih sintagm, gesel, obtožb se izteka v sklep, da je NOB lažna »parola« in da se je »komandni kader Revolucije (s to parolo) varno čuval za prevzem oblasti«; oznanjal je svobodo in pobijal, oznanjal enakost, a »na tihem delil vile in posesti, slike, pohištvo in umetnine«. Revolucijsko Zlo so počenjali »komiji in postopači, učiteljski omejeenci in nepoklicani župniki ... nekdanji kaznjenci, ki jih je vojna sreča napravila za ministre ...«

Skratka, Marko, nekdanji pripadnik »rdeče Bratovščine«, hodi iz »Zgodovine v kraljestvo Duha« v prav sarkastični drži in ekstazi. Bralec pričakuje, da bo hodil v to kraljestvo zbran, duhovno prepričljiv, tragično se očiščujoč, vendar kar po rovtarsko brodi po »dobi ... krvavi in dvolični, komajfa vredno očenaša«. Tako brodi epska oseba, ki v koru moli psalme, in ki se ne spušča »v zadnje kotičke bitja in žitja, ... ker je to pridržano edinole Bogu«. Tako brodi in presoja dvojni odpadnik, dvojni renegat, samo dvojni nezvestež lahko tako tepta svoja nekdanja življenja in do kraja opravi »bitjemor« tudi nad samim seboj. Več kakor amoralni epski junak, ali natančneje, moralni antijunak.

IV. V zadnjem delu sta *Evan in Amanda* anketnika še živih romanesknih oseb. Evan je podtaknjeni Neubauer, Ana Marija ga je spočela iz »hrepenenja« po Sergeju pa tudi »iz obupa in maščevanja«. Je pisatelj in profesor, je na POTI, vrača se iz Argentine, da maščuje krivice, ki so se zgodile materini domovini. Vrača se z Amando, izseljenko, tj. z Izovo in Hanino hčerko, ki hoče obiskati mater in očeta. Evan je »koncentrat modrosti (= izrekov), ki povrhu niti ni njegova« in priznava, da si »izredni ljudje svoje izreke kujejo sami«. Prevedel je Sabatov roman »Grobovi in junaki« in opazil, da je Sabata enak Pascalu po negativni teologiji, namreč po stališču, da človek ni modro bitje oziroma: »Vsa človekova modrost je v dreku, to je. In njegova prihodnost prav tam.«

Sreča se z veleposlanikom v Parizu, z dvojnimi odpadnikom, z nazorskim potuhnjencem Izom Neubauerjem. Ta mu odvrti svoj scenarij/film o socialističnih oblastnikih in o Ani Mariji. Poročil bi se s Hano, brž ko bi bil izdelan tudi film, v katerem bi Hana odigrala vlogo Ane Marije, pa se ni, ker so jo zalkoholizirali. Njeno vlogo bi Hana igrala zato, ker se je Izo zagledal v Marijino romanco s Sergejem, ker je torej tudi sam »doživel uničujoči stik« z njo in postal njen podložnik. Zdaj je Izo moralist in Ano Marijo v filmu kaznuje tako, da se ubije prav tedaj, ko se življenje po vojni umiri. Izo še pove, da očetovega, Sergejevega groba ni maral niti iskati niti najti, obiskoval pa je strica Marka in sta »v koru ... prepevala latinske psalme«.

Pisatelj Evan je presenečen: ženska v njegovem romanu in ženska v Izovem filmu je namreč »ista ženska«; razlikujeta se le po tem, da Izo ni poznal Marijinih obveščevalnih poti.

Izo si tudi kot diplomat navaja citate iz Danteja, Claudela in drugih, z Evanom razpravljata o ideološkem kameleonstvu v obdobju »sestopanja z oblasti« in ugotavljata, da se kameleon ne spreminja, zmerom hoče biti tribun, zmerom ima prav, je »veriga jaza, neuničljiv ego«, stremuh, ošabnež, zavistnež.

Evan odide v Jugoslavijo služiti JLA, dezertira in pade »v tisto grozno jamo med kostmi«, kjer »imajo komunisti zakopano svojo slabo vest«, ali kakor še pravi: »Padel sem med neandertalce, ki so pred sto tisoč leti imeli na Kočevskem svoje ljudožerske orgije«. Iz jame se zateče v župnišče, in kot »služabnik POTI« v blodnjah čuje davne krike s poti k jami: »kurba domobranska«, »seme izdajalsko«, »gnoj rupnikovski«. Tako je zdaj na cilju: vrnil se ga »krivice, njihov krik po obračunu je brodil po njegovi krvi«.

Ko doseže oprostitev za Evana, za »svojega neznanega zeta«, veleposlanik Izo zavrže diplomacijo in si izbere – »Iskanje«. Ne bo iskal v kartuziji, iskal bo in našel bo Patrika, tj. srečo na samotni planini, v »kapelici«, na kateri je vrisan simbolični »duh«.

Tudi Amanda išče in najde svojo mater Hano v bolnici za alkoholičarje. Hani se zazdi, da je Amanda res njena hči in da je njen potencialni mož diplomat v Parizu. Sama pa še zmerom nosi priimek »Patrik« in portretira svojega idealnega moža. Zdaj portretira sicer Amando, toda v hipu privre iz narisa ideal, freudistični kompleks ter njen krik: »Patrik!« Paznica pa reče: »Vselej se tako konča.« Amanda obišče še sorodnike po vsej »sklepani patriji« ali ničvredni domovini. Evana pa bo vzela, saj že nosi njegovega otroka.

Epilog?

Pripovedovalec »si misli«, da mora »urediti svoje zapiske«, dokončati POTA, skrivnosti, šifre oseb. Evan in Amanda ne bosta vezala »svoje in otrokove usode zgolj na mesto in njegovo demonijo«, »z eno nogo bosta vseskozi na deželi, pri HIŠI«, ki jo je Neubauerjev rod zanemaril in »v napuhu pozabil, kje so mu korenine«. Zemlja, gruda je človekova pradomovina, in Evan in Amanda sta našla svojo HANO, tj. domačijo. Ana Marija ali »velika dama« pa »je samopašnost svoje dobe in svojega stanu«. Pisatelja Izo in Evan sta napravila napako, ker sta hotela popraviti »stvarstvo tam, kjer ga je veliki Creator pustil odprtega«, namreč žensko sta obravnavala kot samostojno bitje, namesto kot bitje za drugega. Obšla sta Avguštinovo razlikovanje višjega in nižjega spola. Avtor romana išče tudi »DOBO«, njene simbole. Odgovor zanjo najde na kapelici na planini: na njej je vrisan najprej »obraz boga sonca«, nekdo je potem dorisiral angelska krila, ki predstavljajo »Duha«, pod njim sta dorisana »kladivo in srp, z zvezdo na vrhu«. In kdo pričaka iskalca Iza na zadnji postaji med Nanosom in Snežnikom?

– Vrata v kapelico se odpro ... Patrik ... prešine pisatelja gotovost, podobna tisti iz sanj.

»Patrik«, se mirno predstavi oni, kot da bi vedel, koga ima pred sabo. In še doda: »Vstopi, čakal sem te.« –

Je nemara to nova duhovna doba, ki jo bo označevala »Sveta Trojica, dogma in skrivnost«? Je to najvišje svetovnonazorsko sporočilo romana, drži sem duhovna smernica na poteh »iskanja drugega« – to je samega sebe?

Dovolj je potovanja za ideološko vsebino tega političnega romana, dovolj razgledov po duševnosti, nagibih in strasteh romanesknih oseb, teh svojevrstnih intelektualcev, od katerih sta dva profesorja romanista, pisatelja in prevajalca, dva obveščevalca,

ženski tudi umetnici, in ki – razen potomcev Evana in Amande – končujejo kot pravičniki, skesanci, blazneži, samomorilci in usmrčenci, in le komajkateri se reši na kraško zemljo, kjer so se nekoč izkoreninili in zabredli v meščanske duhovne, moralne in ideološke zablode. Njihova trnova »iskanja drugega«, tj. sebe se nehajo torej ali v kontemplaciji, ali v norosti ali pri vrnitvi v »Hišo«, k zemlji. Ves čas so trdno vmreženi v zgodovinska nasprotja, med zakoličene datume in se med njimi razvrščajo v sovražne fronte in pogumna dejanja.

Z umetniškega stališča ne pomeni nič, če so romaneskne osebe posnete po modelu, če se družinska struktura Neubauerjev zares pokriva z meščansko družino Ivana Hribarja in njegovih potomcev, ali pa se ne pokriva. Vsak umetniški model, tudi Hribarjev družinski okvir je lahko le bolj ali manj primerno ozadje za svobodno zgodbenost romana. Prav zaradi pripovedne svobode je Marka Neubauerja mogoče nameniti za večkratnega nazorskega konvertita, določiti ga, da kot nekdanji španski borec, internacionallec in visok partizanski voditelj na koncu razvrednoti osvobodilni boj in revolucijo, da ju obsodi kot Zlo, ki so ga slovenskemu narodu nakopala polinteligentna bitja in nekdanji kaznjenci. Pa vendar: ker je romaneskna polpreteklost še blizu, ne bi bilo nič narobe vedeti, kdo od visokih partizanskih voditeljev je model za Marka Neubauerja. Se avtor mogoče naslanja na »fantazijo« Josipa Vidmarja, ki je nekoč omenil Edvardu Kardelju, da bi se po vojni najraje umiril v samostanu? Sicer pa ima umetnik pravico tudi Himmlerja spremeniti v skesanca, le da skesani Himmler nikakor ne bi bil pristojen pravično presojeti in obsojati nacizem, oziroma: kdor bi mu naložil takšno nalogo, bi moral biti izjemen mojster umetniške ironije. Zato učinkuje Marko bolj kot renegat in kameleon, kakor pa kot pravični in objektivni analitik in razsodnik Zla nad slovenskim narodom.

V »Iskanju drugega« se uveljavlja seveda tudi avtobiografskost. Ker pa je vsako umetniško delo tudi avtobiografsko, ker je skupek osebnih emocij, spoznanj in umetniške ideje, je avtobiografskost tokrat mišljena le kot skupek stvari, ki so dokazljivo vezane z avtorjem. »Izo odpadnik« je rojen »okrog božiča 1942«, slab mesec prej je rojen Andrej Capuder. Izo in avtor, pisatelj, filozofa, politika – diplomata tudi sicer nista naključna sopotnika: Izu zavrnejo zbirko pesmi, tudi Capudru so zavrnilo literarni tekst oziroma črtali ideološko nezdružljivi del besedila. Avtor se prekriva tudi z Evanom prevajalcem in profesorjem romanskih jezikov/literatur, blizu sta si kot literarna erudita oziroma kot uporabnika izrekov, citatov. Prevedla sta Sabatov roman »Grobovi in junaki«, Capuder leta 1980. Izo, Evan, avtor se zatekajo po izreke k antičnim, srednjeveškim in novejšim pisateljem in filozofom, po latinske in francoske verze, iz njih črpajo »pogum in omiko«. »Presiti svoje dobe in civilizacije« pogrešajo Biblijo, Aristotela, Avguščina, Pascala, Danteja in druge. Avtor s citati zalaga Marka, Sergeja, Iza in še Evana. Najbolj pa jih subjektivizira tako, da glavne zgodovinske dogodke in stvari – domobranstvo, osvobodilni boj, revolucijo – presojuje enako negativno. Tako ustvari nekaj, česar po nekaterih izjavnih drobcih sodeč nemara niti noče: namesto uravnoveženega dvoglasja ostro enoglasje, namesto nasprotiumja in *dvo-umja* nazorsko in ideološko premočrtno enoumje. Nazorska subjektivizacija poenostavlja epske osebe in vnaša v roman duhovno enoličnost ter

moralno in ideološko okorelost.

In zastavlja se vprašanje, ali je zaradi enoumja zares uresničena umetniška ideja o pravičnem vrednotenju »obeh smeri« in končno še vprašanje o temeljnem duhovnem sporočilu romana »Iskanje drugega«.

Dogajata se težki besedi »apoteoza« in »rehabilitacija«, težki zato, ker se v umetniški zgradbi morata dogajati estetsko; če prestopita mejo estetskega, se poškodujeta, poenostavita v ideološki in stilno sugestivno napisani esej. A tudi znotraj estetskega se pripeti, da avtor ali ne more ali noče uravnoteženo častiti dveh bogov, pa enega poveliča, drugega razvrednoti in osmeši. Nekdanji rdeči demon Marko se v meniški celici vsekakor kesa: toda čemu se kesa le zase, prav nič pa tudi za Sergeja domobranca? Sebi in svoji rdeči bratovščini očita bitjemor, Sergeju in domobrancem ga ne očita. Kesa se za svoj osvobodilni boj, za svoje ravnanje po moralnem imperativu, zaradi katerega se je njegov oče-senator leta 1941 pognal v reko, za ravnanje po imperativu: »Manj strašna noč je v črne zemlje krili, kot so pod svetlim soncem sužnji dnovi«. Če nič drugega, je njegovo kesanje na moč ideologizirano.

Marko, Izo, Evan in avtor vedo, da sta na moralni tehtnici zločin v Kočevju in Terhajih ter okupatorjev zločin nad celotnim slovenskim narodom. So njihove uteži za oba zločina pravično nastavljene? Zločin nad človekom je in seveda ostane zločin, kdorkoli ga stori in v imenu česarkoli ga stori. Pisatelj ne more mimo njegove nerazmejljivosti, če hoče pravično oceniti oba storilca in če hoče pravično »rehabilitirati« oba, ki sta se »pod paznim očesom okupatorja« (Rapsodija 20) odločila za »bratomorni boj« in vsak po svoje odgovarjala okupatorju. In prav s tega moralno najbolj občutljivega poglednega kota, namreč s stališča etnoskrunstva in etnocida je rehabilitacija v romanu Iskanje drugega enostranska in nepravična, na koncu koncev določena predvsem po tem, koliko se je ena smer bojevala menda za »sovjetsko republiko Slovenijo«, druga pa za krščansko, z marksizmom neobremenjeno »svobodno Slovenijo«.

Marko se šele kot krščanski skesanec čuti skladnega sam s seboj in skladnega z dozdevnim katoliškim bistvom slovenstva, šele po nazorski katarzi se more polno uresničevati kot oseba in kot člen narodne skupnosti. Toda namesto v pristno duhovnost se pogreza v nazorski radikalizem: boj z okupatorjem šteje za narodno izdajstvo, domobranske »prisege« ne šteje za izdajstvo – pa četudi okupator s svojo »Revolution des Nationalsozialismus« ne iztreblja (»ausrotten«, »ausradieren«) le komunistične ideologije/marksizma, ampak se napravlja zlomiti vso nenemško »Plutokratie«; pa četudi s svojo »urgermanische Mythologie« ne brani krščanstva pred ateizmom; pa četudi ne zagotavlja svobode slovenskemu narodu, ko nekaj stotisoč Slovencev v »Provincia di Lubiana« izigrava in jim daje hlapčevsko svobodo. Skratka, trnova je pot in podrsen je most Markove ljubezni in resnice, na težki preizkušnji sta njegova kulturna senzibilnost in etično oko, ko merita moralnost »obeh smeri«.

Ju nemara pravičneje meri sklepna metafora romana, po kateri se bivanjskih in zgodovinskih iskanj in zmot, ideoloških zanosov in ukleščenosti v sociološko kataklizmo človek ne reši le z begom v askezo, v samostan, z versko zamaknjenostjo,

kakor je storil Marko, ampak se iz njih bolj stvarno izplete, če se vrne k zemlji, k prvotnim življenjskim koreninam, če se torej iz mreže abstraktnih nazorov in družbenih utopij vrse v naravo, se prizna in čuti kot delček in trenutek objektivne stvarnosti, če je torej: duša in telo, če je mutatis mutandis – personalist, če je Izo na Krasu, ali vsaj z eno nogo v »Hiši«, kakor hočeta biti v njej Evan in Amanda. Pripovedovalec bi prav ob njuni odločitvi lahko prepričljivo ponovil svoj izzivajoči »Vse je mogoče, tovariši, vse je mogoče!« in ironijo s tovarišev prenesel na »gospodo«.

Capudrova romana »Rapsodija 20« in »Iskanje drugega« sta umsko zahtevni besedili postmoderne proze. Zlasti drugi je spretna tehnopoetska sestavljenka, je epska zgradba, ki si prisvaja tudi filmsko tehniko, izvaja realistični in fantastični scenarij obenem, je montaža stvarnih in izmišljenih prizorov in dialogov, montaža, ki z lahkoto filmske kamere vključuje bližnje in komaj dosegljive prostore, duševna in moralna zakotja, slovenske in evropske družbene »vrhove«, pripetljaje posameznikov in mnogih, tudi svobodno razvršča zgodovinska fakta in fantastiko, zgodovinsko stanje in umetniško idejo. Več kakor tričetrt besedila je retrospektiva. Markovo spominjanje se dobro prekriva z ostricami Izovega scenarija o oblastnem vrhu, le da je bolj politično-filozofsko nadstropje o njem. Retrospektiva vzpostavlja bolj psihološko in bolj abstraktno zgodbo zgodovinskega spopada, manj pa ga nazorno oživlja. Soočenjski prizor med bratoma v frančiškanski cerkvi v Ljubljani npr. ni neposreden, medtem ko je ljubezenski prizor Sergej – Ana Marija v zagrebški katedrali neposreden. In prav ljubezenski valovi s svojimi spremljevalci ponekod lirično, drugod surovo poživijo ironična umovanja in zgodovinska fakta. Capuder natančno ve, kje in zakaj uporabi katero besedo in kakšen je njen pomenski udarec. Prav po moči izraza, po umsko urejeni in mestoma politični pisavi ga je prepoznati kot samosvojega in sugestivnega stilista fakt-fikcion političnega romana. Njegov politični roman »Iskanje drugega« po ideološkosti prav nič ne zaostaja za nekaterimi slovenskimi povojnimi političnimi romani, morda je celo ekskluzivnejši od njih. In če velja za druge, velja tudi za »Iskanje drugega« estetska presoja, ki jo je Josip Vidmar daleč prehitro zapisal na rovaš »Bratov Karamazovih«: »Čiste umetnine so organizmi, ideološka dela so v zadnjem bistvu mehanizmi, ki jih gibljejo posebne vzmeti. Vselej in na vsakem mestu si lahko točno odgovoriš – zakaj, kam in čemu.« (Beležke o Karamazovih, LZ 1931).

ZUSAMMENFASSUNG

Der Erzählstoff der Romane *Rhapsodie 20* und *Die Suche des Anderen* ist ein Homo politicus und ein Homo eroticus, in beiden als Gefüge von Fiktion, Modell und nationalhistorischem Augenblick. Die epischen Hauptsubjekte des erstgenannten kommen von der slowenischen liberalen und teils kirchlichen Spitze, im letztgenannten stammen sie aus den beiden während der Okkupation und in der Revolution ideologisch entgegengesetzten Lagern. Hervorgehoben werden vor allem die beiden Brüder aus dem ersten Roman, die sich in der Frage des Kampfes gegen den Okkupanten und noch mehr in der Frage der sozialistischen Revolution wesentlich differenzieren. Da die slowenische Nachkriegsprosa den Befreiungskampf und die Revolution positiv bewertet hat, rehabilitiert der Roman *Die Suche des Anderen* umso schärfer das Domobranzentum und die Kirche; das

TEORETIČNA PODSTAVA SLOVARJA NOVEGA SP¹

K *Slovenskemu pravopisu 1, Pravila* (1990, ³1994) gre še pripravljajoči se slovar. Ta bo obsegal 120 do 130 tisoč slovarskih sestavkov. Ti rešujejo pisno, izgovorno (oboje vključno z naglasom) slovnično in besedijsko normativno in stilistično problematiko (pomensko le v posebnih primerih), in sicer slovenskega besedja, nekaterih (stalnih) besednih zvez, poleg tega pa tudi besedo- in oblikotvorno ter besedospreminjevalno stilistiko. Prispevek podaja ustrezne rešitve na podlagi za to delo izbrane teoretične podstave normativnega priročnika, kakor je pri Slovencih v pravopisu tradicionalna.

The *Slovene Orthography 1, Rules* (1990, ³1994) is to be accompanied by a dictionary, which is still in preparation. This dictionary will contain between 120,000 and 130,000 entries. These entries solve problems of spelling, pronunciation (both of these are treated accentually as well), grammar, normative and stylistic lexicon (definitions are given only in special instances); new Slovene words, some phraseological items, as well as information on word-formational and inflectional stylistics are also given. The paper gives appropriate solutions on the basis of the theoretical approach of a normative handbook chosen for this work, as is traditional in Slovene orthography.

OBSEG IN ENOTE

Slovar naj bi obsegal od 120 do 130 tisoč enot, besednih in besednozveznih. Enote so iztočnice in podiztočnice.

I z t o č n i c e so eno- in večbesedne. Enobesedne so vseh besednih vrst (**céh, cél, cedítí, scéla, všéč, in, brez, samó, fùj**); pisno tudi zapletene (**chá-chá-chá, chów-chów, c-línija, C-dúr, Condé-en-Brie, C-vitamín**), tudi kratične (**CBS, CD, CERN, CIA, CK**), morfemi (**..ce, pòd..., pod..., ..o..**), prosti morfemi (**si, ga, jo, se** kot pri **prizadévati si, topítí se, udáriti jo, lomítí ga**) in morfi (**se** npr. v **smejáti se**), deli morfemske zveze (**celo..., célo..., ..logíja, bélo..., ..módro..**), okrajšave (**l. 'leto', cf(r).., c.-kr., cpl. cotg.**), simboli (**Ce 'cezij', cm**). Primeri večbesednih iztočnic: **Centrál-noáfriška repúblika, Cerkljè na Gorénjskem, cherry brandy, cígu mígu** in

¹Zamisel in vse besedilne predloge so od J. T., o obojem pa se je razpravljalo (in je bilo v tem smislu tudi deloma spreminjano) zlasti na sejah Komisije za slovarski del Slovenskega pravopisa (že prej seveda Pravopisne komisije, v 70. letih pripravljajoče Načrt pravil za slovenski pravopis, ki je po velikih peripetijah, s časovnim zaostankom, izšel l. 1981). K zamisli Teoretične podstave slovarja slovenskega pravopisa so v končni fazi največ izboljševalnih predlogov prispevali člani komisije za slovarski del SP (J. Toporišič, J. Moder, J. Dular – pred svojo smrtjo še S. Suhadolnik in pred odstopom iz komisije F. Jakopin), večje število takih predlogov nam je dospelo tudi s strani redaktorjev novega pravopisnega slovarja (M. Ahlin, L. Bokal, A. Gložančev, J. Keber, B. Lazar, V. Nartnik, Z. Praznik, J. Snoj, N. Vojnovič, v tehničnem pogledu še P. Weiss). Sestavku bo na podlagi zapisnikov sej treba pridružiti podrobno razčlenbo prispevkov vseh navedenih k tej novi teoriji slovarskega dela slovenskega pravopisa.

cígmígu, Città del Vaticano, Ciudad de México, Collégium músicum, commédia dell'árte, comme il faut, Côte d'Or, córpus delícti, Crna réka.

Podiztočnice so večinoma enobesedne.

Iztočnice in podiztočnice se izbirajo iz naslednjih del: SP 1962, SSKJ, SP 1990; Besedišče slovenskega jezika; viri: starejši, novejši, gradivo za enozvezkovnik, imenski viri. Da kaj od tega postane iztočnica, na podlagi alfabetarija (abecedovnika) odloči geslovničarka: za sprejem mora biti ona + večina iz uredniškega odbora (evidentirano na posebnem obrazcu). Pri stanju 2 : 2 ipd. se odloča od primera do primera. (Predloge za iztočnice lahko dajejo tudi uredniki.) – Iztočnice so zelo in srednje pogostne občne besede, lastna imena vseh vrst, ki jih poznajo srednje izobraženi Slovenci, enako taki morfemi, simboli, okrajšave ... Med zemljepisnimi imeni so tudi vsa imena slovenskih občin (v RS) in župnij ter pošt. Predloge za zemljepisna in stvarna lastna imena ter imena bitij in za krajšave daje J. Moder; med imeni je tudi 1000 najpogostnejših slovenskih priimkov.

SLOVARSKI SESTAVEK

TISK

IZTOČNICE so tiskane polkrepko, druge OSNOVNE OBLIKE navadno.

PODIZTOČNICE so v malo manj krepkem tisku in manjših črk. MALA PODIZTOČNICA (določna oblika pri pridevniku) je v še manjšem okrepjenem tisku.

OSNOVNI OBLIKI (OSNOVNIM OBLIKAM) sledi v pokončnem oglatem oklepaju s pokončnimi črkami ZAPIS glede na Pravila NEPREDVIDLJIV IZGOVOR; črke so kot v neiztočničnem delu osnovnih oblik.

NEIZTOČNE OSNOVNE OBLIKE so pri samostalniški besedi rodilnik, pri pridevniku za ženski in srednji spol, pri glagolu oblika za sedanjik itd.

Temu sledi SLOVNIČNA OZNAKA (besedovrstna oz. besedotvorna), pisana z manjšimi črkami. (O slovničnih oznakah gl. niže.)

Za slovnično oznako so navedene še SLOVNIČNE OBLIKE, ki se v čem LOČIJO od osnovnih (tip črk kot pri neiztočničnih osnovnih).

V okroglem oklepaju je ZAPIS TONEMSKOSTI, in sicer na črki (črkah), pisani(h) pokončno.

OGLAVJE slovarskega sestavka sestoji iz GLAVE (del do vključno slovnične oznake oz. oblike za srednji spol pri pridevnikih in pri te vrste povedkovnikih) in iz ZAGLAVJA (preostali del). Zaglavje npr. pri glagolu sestoji iz treh podelov: za sedanjiške in nedoločniške oblike (ločene so s podpičjem, posamezne oblike pa z vejico, kolikor ne gre za pregibanje po številu ali spolu); za njimi v oklepaju za podpičjem sledi oblika za knjižni pogovorni nedoločnik: **cefedrátí** -ám [ce in cə] nedov. -áj -ájte, -ajóč, -áje; -ál -ála, -át, -án -ána; (-ät) (á â). Pri glagolskih sestavljenkah s predpono iz predslonske zveze se zaglavje načeloma ne izpisuje, namesto njega je sklic na podstavno besedo sestavljenke, npr.: **scefedrátí** -ám [ce in cə] dov.; drugo glej cefedrati; če je kaka posebnost pa: **izcedítí** -ím dov., gl. cedíti -ím, vendar izcédil -fla, nam. -ít/-it; drugo glej cediti /.../ (ê).

Oglavju sledi svojstven RAZLAGALNO-PONAZARJALNI DEL: **Cé** /.../ cerij; **cél** /.../ ~ hlebec; **céliti** -im /.../ kaj Mazilo -i² rane; **céloma** /.../ zastar. Prav ima ~; **celó** /.../ **1.** Prepirali so se in se ~ stepli; **cèk** /.../ gl. ck. Povedi v tem delu so pisane z veliko začetnico, drugo z malo. V razlagalnem delu se osnovne oblike (oz. njihov ustrezni del) zamenjujejo s tildo (prim. zgoraj in drugod).

PODIZTOČNIČNI DEL ima enako zgradbo kot iztočnični del slovarskega sestavka, npr. **cedíti se** -ím se (*ífi í*) pri iztočnici **cedíti**, le da niso navedene neosnovne oblike kakor pri iztočnici. Prim. še pri iztočnici **cél**: **céla** -e ž, rod. mn. -ih (*é*) mat. ena ~, pet stotink (pri iztočnici **cél** poleg **céla** še **célo**, pri iztočnici **cedíti** sta podiztočnici **cedíti jo** in **cedíti se**, pri iztočnici **Célebes** pa **célebeški** in pri iztočnici **Celestína** ž, oseb. i. **Celestínin**).

V okviru razlagalnega dela je pri nedoločni pridevniški besedi kot t. i. MALA PODIZTOČNICA posebej izpisana DOLOČNA oblika, npr. pri iztočnici **cél**: /.../ **céti** -a -o (*é*) (v najmanjši polkrepki pisavi), sicer z enako zgradbo oglavja kot iztočnica.

POSEBNOSTI ENOT OGLAVJA

IZTOČNICA ni vsaka beseda: pri glagolu niso oblike s *se*, če obstaja tudi oblika brez *se*; niso iztočnice prebivalska imena, če v slovarju obstaja ustrezno zemljepisno ime; prav tako ni iztočnica zlahka predvidljivo tvorjeni pridevnik na *-ski* /.../ iz zemljepisnih imen ali svojilni pridevnik na *-ov/-ev* oz. *-in* iz osebnih imen: prim. iztočnico **Cázin** s podiztočnicama **cázinski**, **Cázínčan**; enako **Cebêj** s podiztočnico **Cebêjev**; **Celestína** s podiztočnico **Celestínin**. Kadar oblikoglasnih posebnosti ni, svojilni pridevnik sploh ni izpisan. Sta pa posebni iztočnici blizuzvočnici z istim nosilnikom (referentom), npr. **balancírati**, **balansírati**; povezani sta s kazalko. Oblikoglasna razlika mora biti v neslovničnem delu besede; torej ne gredo sem primeri kot **Aristótel** in Aristóteles: ti so v isti glavi.

NEIZTOČNIČNE OSNOVNE OBLIKE so: pri samostalniku rod. ed. (pri samomnožinskih seveda množine), lahko tudi z variantami: **Cázin** -a; pri pridevniški besedi obliki za ženski in srednji spol: **cedljív** -a -o (pri količinskih števnikihi tipa *pet* le še rodilnik); pri glagolu sedanjik: **cedíti** -ím; pri pregibnih povedkovnikih obliki za ženski in srednji spol: **ràd** ráda -o; pri t. i. velelnicah 2. os. množine: **ná** -te. Pri predlogih je variantna oblika navedena za slovnično oznako, npr. **k** predl. /.../ h pred k in g.

Vse enote oglavja, tj. najprej glave, imajo lahko tudi VARIANTNE OBLIKE: 1. osnovna oblika (**cebníti** in **cèbniti**); 2. ali 3. osn. oblika (/cél/ -o tudi -ó); izgovor ([ce in cə] pri **cefedríti**); in enako tudi enote zaglavja (**cèdi** ali (*ífi*) pri **cedíti**).

²J. Moder: *celi*.

IZGOVOR

Če je izgovor z lahkoto predvidljiv iz Pravil, ni posebej napisan (**céh** -a, **cefalopód** -a, **cedílen** -lna -o, **cedílce** -a), če ni, pa jè (**cél** /.../ [-u], **bôlha** /.../ [u], **cebníti** /.../ [cə], **Cécil** /.../ [sesil]). Izpisuje se bodisi edino tako mesto besede (prvi trije primeri) ali pa cela beseda (četrti primer). Izgovor cele besede se izpisuje:

- če je izgovarjalna nepredvidljivost na vsaj dveh ločenih mestih besede,
- če je beseda črkovalna (**CD** /.../ [cəðà]),
- če je naglasno znamenje iztočnice obvezno (**Céline** /.../ [selín])³ in
- še kaj, npr. **CD-gramofón** /.../ [cedé]).

Če se glasovje osnovnih oblik premenjuje, je tudi to prikazano (**BMW** /.../ [beemvé -ēja]). Pri ustreznih lastnih imenih se v podiztočničnem sestavku izgovor ne navaja, če je predvidljiv iz zapisa pri iztočnici (**Cécilov** pri **Cécil** /.../ [sesil]). Izgovor pri iztočnicah se navaja, če je naglasno ali »naglasno« znamenje npr. tako, kakor je v naslednjih primerih: **Máňa** /.../ [mánja], **Tomáš** /.../ [tómáš], **Mohács** /.../ [móhač], **Cantù** /.../ [kantú], **Unità** /.../ [tá], **Évian** /.../ [eviján], **Citroën** /.../ [sitroén], **Gijón** /.../ [híhón].

SLOVNIČNE OZNAKE (NA KONCU GLAVE)

Slovnične oznake na koncu glave so: m, ž, s za samostalnike; trooblikovnost za pridevniške besede te vrste (**cél** -a -o); dov., nedov. ali dvovid. za glagol, pri tem 1. os. ed. sedanjika nakazuje troosebni, 3. os. pa tretjeosebni glagol: **cedíti** -ím, **deževáti** -úje; prisl. za prislove; povdk. za povedkovnik itd. Oznake so načeloma take kot v SSKJ, če v njem obstajajo. Pač pa so zaimki določeni glede na vrsto in razred, npr. **čigáv** -a -o vpraš. svoj. zaim., **jáz** /.../ os. zaim. za 1. os. Priponski morfemi imajo ustrezno besedno-vrstno + morfemsko oznako: **-ce**, s, prip. obr.; **ab-** predp. obr.

Pri SAMOSTALNIKIH se upošteva še števnost: če so števni, so brez oznake (**ríba** -e), če neštevni, so označeni s skup., snov. ali poj.: **celíče** /.../ s, skup., **celón** m, snov., **celjenje** /.../ s, poj. Snovno je včasih tudi samo v množini sicer števnega: **čěšnja** /.../ utrgati -o; mn., snov. kilogram češenj. V zapletenih primerih je več možnosti: **krompír** -ja /.../ pet ~jev; snov. kilogram ~ja; poj. pridelovati ~ in koruzo. Pri samostalnikih sta poleg spola (m, ž, s) navedena še podspol živosti (pri sam. m. spola npr. **cefalopód** /.../ m živ.) in podspol človeškosti (**cekájevec** /.../ m živ., člov.); če je samostalnik hkrati osebno ali prebivalško lastno ime, sta ti oznaki sovsební v oznaki oseb. i. (**Ceběj** /.../ m, oseb. i., **Celjáni** /.../ m mn., oseb. i., **Celján** /.../ m, preb. i.). (Pri ženskih imenih seveda le člov.) Lastna zemljepisna in stvarna imena imajo oznaki zem. i. oz. stvar. i.: **Cějlon** /.../ m, zem. i., **Cekínov grád** /.../ m, zem. i., **Ískra** /.../ ž, stvar. i. Sprevržni (konverzni) samostalniki so podiztočnice; tako je npr. pri prid. besedi **cél** /.../ podiztočnica **céla** -e ž, pri **pét** -ih glav. štev. /.../ podiztočnica **pét** -- s⁴ ~ deljeno z dve, pri **jáz** mène /.../ m, ž, s, oseb. zaim. za 1. os. /.../ **jáz** -a m.

³J. Moder se s tem ne strinja.

⁴J. Moder in J. Dular ne priznavata s (kljub predsed. *pet deljeno s šest oz. Pet/ena je bilo zmeraj več kot štiri/nič*).

Pri PRIDEVNIŠKI BESEDI so pridevniki brez slovnične oznake (**céličén** -čna -o), vse druge pridevniške besede pa jo imajo: števnike (**èn** éna -o glav. štev., **pét** pětih glav. štev., **drúgi** -a -o vrstil. štev., **dvój** -a -e loč. štev., **dvójen** -jna -o množ. štev., **věč** -- nedol. štev.). – Popridevljeni deležniki se obravnavajo kot navadni pridevniki (**vròč** in vròč vróča -e, **ozébel** -bla -o, **kúhan** -a -o, **bívši** -a -e), kot deležniki pa so izpisani pri glagolu (**celíti** /.../ celěč -éča, cěljen -a, ozébel -bla).

PRIDEVNIŠKI ZAIMKI so glede na vrste četveri: lastnostni, vrstni, svojilni in količinski, kot razredi pa vpraš., ozir., nedol., poljub. itd: **kákšen** /.../ vpraš. lastn. zaim., **katéri** /.../ vpraš. vrst. zaim., **nobèn** /.../ nik. vrst. zaim. itd. Konverzni so podiztočnice pri ustreznih besednih vrstih (**nékaj** /.../ s nedol. zaim. /.../, **nékaj** -- nedol. količ. zaim. /.../ z ~ ljudmi). Prim. še **bómba** /.../ ž z neglasnovno pregibnostjo kot pridevnik: **bómba** -- -- ~ film.

Podvrsti pri lastnostnih pridevniških besedah sta kakovostna (*kakšen, lep*) in merna (*kolikšen, velik*).

PRISLOVI imajo poleg splošne oznake prisl. še vrstovno oznako, npr. prisl. čas. (**dánes**). Prislovne vrste so prostora, časa, vzročnosti, lastnosti, podvrste pa pri prostorskih mesta,⁵ cilja, poti/razmeščenosti, pri vzročnostnih vzroka, namena, dopuščanja in pogoja, pri lastnostnih načina, mere, primere in ozira. V slovar so sprejete le oznake za podvrste in (pri zaimkovnih) še za razrede: prim. **céłoma** prisl. mere, **brezúmno** prisl. nač.. Nekateri lastnostni prislovi se navidezno stopnjujejo, npr. *brezumneje*, kar stavimo v zaglavje: **blízu** prisl. mere bližje in bliže. Prim. za zaim. prislove: **nikjér** nik. ozir. prisl. mest., **kólikor** ozir. količ. prisl. (za vrste, podvrste in razrede prisl. prim. teorijo v SS 1976 in ESJ.); **màrsikàk** mnog. nač. zaim., **kámor kóli** poljub. ozir. zaim. cilja.

POVEDKOVNIKI imajo kategorijo osebe nakazano z obliko pomožnika, npr. **všěč** /.../ ~ sem mu, **tího** /.../ ~ sem (troosebni povdk.) proti **hudó** /.../ ~ je bilo (enoosebni povdk.). Iz medmeta in prislova sprevrženi povedkovniki so podiztočnice: **smúk** medm., /.../ **smúk** /.../ Jaz pa ~ v noč; **temnó** prisl. /.../ **temnó** povdk. ~ je bilo kot v rogu. Tudi izsamostalniški povedkovniki so podiztočnice, npr. **srám** /.../ ~ me je bilo.

VEZNIK ima oznako prir. (=priredni) oz. podr. (=podredni) vez., temu pa sledijo pod 1., 2., 3. /.../ podrobnejše oznake tipa vezal. (=vezalni): **in** prir. vez. **1.** vezal., **2.** prot., **3.** posled.; **da** podr. vez. **1.** oseb. odv., **2.** predm. odv., **3.** namere, **4.** posledice, **5.** pogoja, **6.** dopuščanja, **7.** načina, **8.** mere; gl. ko da, ne da (kot da, kakor da); **ko** podr. vez. **1.** časa, **2.** pogoja, **3.** ozira, **4.** primere; gl. ko da, medtem ko; **ne – ampak** prir. vez., protivni; gl. ne -temveč, ne – marveč; **ne samo – ampak tudi** prir. vez. stopnjevanja, gl. ne samo – temveč/marveč tudi, ne le – ampak/temveč/marveč tudi; **tako – kakor** podr. vez. stopnjevanja; **ne – ne** prir. vez.

⁵J. Dular in J. Moder vztrajata pri tradicionalnem »kraja« (kljub predsed. opozarjanju na preozki pomen te besede, prim. *rana na čelu*).

stopnjevanja (večdel.); **ali** prir. vez. **1.** ločni, **2.** prot.; gl. ali², ali – ali, (če); **ali – ali** prir. vez. (večdel.); **čigáv** /.../ nepravi vez. /.../. Vprašal ga je, čigav je/čigave so one njive; **čigar** /.../ ozir. zaim., nepravi vez. kmet, čigar hiša; ~ kruh jedla, tega prejo predla; **ali**² vpraš. člen. /.../, **ali** nepravi vez., vprašalni Vprašali so jih, ali so zadovoljni.

PREDLOG ima oznako predl. (npr. **za**) oz. nepravi predl. (**kônc**):

z¹ predl. z rod. pasti ~ ognjišča/mize/drevesa; velja tudi za prvi glas štev. oz. števil in simbolov: ~ 8. nadstropja, ~ (') = z ostrivcem; gl. še s¹

s¹ predl. z rod., namesto **z**¹ pred črkami p f t c s č š k h: velja tudi za prvi glas štev. oz. števil in simbolov: ~ 3. nadstropja, ~ § 8

z² predl. z or. iti z očetom/materjo/bratom; velja tudi za prvi glas štev. oz. števil in simbolov: 3 deljeno ~ 1, ~ (') = z ostrivcem; gl. še s²

s² predl. z or., namesto **z**² pred črkami p f t c s č š k h – 9 deljeno ~ 3, velja tudi za prvi glas štev. oz. števil in simbolov: ~ 3 delavci, ~ § 8

do predl. z rod. ~ sončnega zahoda; ~ jutri, šteti ~ deset, ~ tri korake vsaksebi

na predl. **1.** s tož. pasti ~ mrežo; lagati ~ debelo, **2.** z mest. trdno stati ~ nogah

kônc nepravi predl., z rod. živeti ~ mesta

dnò nepravi predl., z rod. biti ~ pekla

s pomočjó predložno reklo, z rod. ~ ~ ključa odpreti *s ključem*

gledé nepravi predl., z rod. predpisi ~ dohodnine

gledé na predložno reklo, s tož. ~ ~ njegovo starost

de cit. predl. ~ profundis

ab cit. predl. ~ ovo

à [a] predl. s tož. solata ~ tri tolarje *po tri tolarje*

ČLENEK ima oznako člen., dodatno pa za razlikovanje še eno enoto:

dà člen., pastavčni **1.** pritrjevanja ~, tako je bilo **2.** poudarjanja Gledam te, ~, pa te komaj poznam

bajè člen. mnenja ~ lep uspeh, ~ je zadovoljna

mordà člen. možnosti ~ sosed/lep/jutri/všeč/tudi

gotôvo člen. gotovosti Je ~ sosed/pameten/tam/dolgčas

mar člen. vpraševanja ~ ni to sosed?

ne člen. zanikanja ~ vedeti/on

nè člen., pastavčni ~, to je laž

túdi /.../ člen. soudeležnosti ~ ti; gl. še tudi če, četudi

mendà /.../ člen. domneve ~ spi

MEDMET ima oznako medm., razlikovalno pa še posnemanja (**ššš**, **frrr**), razpoloženja (**òh**, **juhuhú**), velevanja (**pšt**); medmetno vrednost imajo lahko tudi stalne besedne zveze: **kríž bôžji** medmetno reklo razpoloženja.

MORFEMSKE SESTAVINE so več tipov.

Del zloženke ima oznako: a) prvi del podr. zlož.: **celo..** prvi del podr. zlož. celodnevno; **CD-** [cedé] prvi del podr. zlož. CD-gramofon; b) prvi del prir. zlož.: **črno-** /.../ črno-bel; c) zad. del prir. zlož.: **-bélo** č) sred. del prir. zlož.: **-módro-** /.../ bélo-módro-rděč; d) sred. del podr. zlož.: **..cerkvéno..** /.../ stáročerkvénoslovánski.

Preppone so dveh vrst: iz besedotvorne podstave (nenaglašene) ali pa so besedotvorna obrazila (načeloma naglašene). Oznaka je predp., ima pa razločevalni prilastek podst. (= podstavna) oz. obr. (= obrazilna). Primeri: a) **po..** podst. predp. potíhoma, počási; poklícati; b) **pò..** obr. predp. pònaročiti; **prá..** obr. predp. prámati; **pá..** obr. predp. pálist, pástavčen; **nàj..** obr. predp. nàjlépsi, nàjbólje.

Priponska obrazila imajo oznako prip. obr.: **..ce** in **..cè** /.../ prip. obr. bodálce, sencè; **..ar** in **..ár** prip. obr. čbéličar, kúhar – tesár, grobár, glavár, kletár, mesár, mizár (**..ár**, če je podstava tvorjenke nenaglašena (*tesáti*), mladonaglašena (*lgròblgròba, gláva*), starocirkumfektirana (*klét -í, mesó -á*); obstajajo tudi primeri po naliki (*míza – mizár*)).

Priponska obrazila so končna (*klet-ár*) ali nekončna: npr. **..a..** za primere kot *dvi-gati* nasproti *dvigniti*, ali **..k..** v primerih kot *sedkati*.

Poponska obrazila imajo oznako pop. obr.: pri *razbiti se, udariti jo, lomiti ga, imeti jih* (za ušesi), *misлити si* so zaimenskega, pri *misлити o/na, nor na, strah pred* pa predložnega izvora; uravnavajo tudi vezljivost besed, ob katerih stojijo.

T. i. simboli so samostalniki: **C --** in **-ja** [cé, cēja] m, simb. (ĕĕ) sto; **C /.../** Celzij; **C /.../** fiz. kulon; **C /.../** kem. ogljik.

Neglasovni (ničti) morfem \emptyset (*hrást- \emptyset* nasproti *hrást-a*, *trés-t- \emptyset* nasproti *trés-t-i*, *poròd- \emptyset* nasproti *poròd-íti*) je treh vrst: oblikospreminjevalen, oblikotvoren, besedotvoren. V slovarju bo zapisan za črko Ž, pri iztočnicah pa je *neglasoven, ničti*.

Slovničnih oznak je lahko več; zaporedje oznak je v smislu besednozvezne navadne podrednosti, tj. brez vejice vmes (**cékmošter** -tra m živ., **Jeseníce** -níc ž mn.), drugače pa z vejico (**céličje** -a s, skup. »srednjega spola, in sicer skupno« oz. **cékmošter** -tra m živ., člov. »moškega spola pri živem oz. človeškem«).

KAJ (VSE) JE V ZAGLAVJU

V zaglavju so navedene oblike, ki se oblikoglasno ločijo od podstave/osnove osnovnih oblik. (Pri samostalnikih je od osnovnih oblik sicer obvestilno najbogatejša oblika edninski rodilnik (**rák** ráka, **móž** -á), pri pridevniku ž. in s. oblika (**débel** -béla -o, **cél** -a -o tudi **cél** -a -ó), pri glagolu nedoločniška in sedanjiška (**cedíti** -ím, **céhati** -am, **celíti** in **célti** -ím in **célti** -ím). Te oblike sovsebljajo tudi naglasne tipe (**korák** -a = neprem. nagl. tip (na osnovi), **jézik** -fka = prem. nagl. tip, **pès** psà = končniški nagl. tip, **móž** -á = mešani nagl. tip).

Torej je v zaglavju naslednje:

Pri samostalnikih: (**bóg** -á m) živ., člov., mn. bogóvi; im., tož. dv. bogóva in bogá; v stalnih zvezah hvala bogú, za bóga; (**kmèt** -éta m) živ., člov., im. mn. kmétje.

Pri pridevniških besedah navajamo: primernik, kjer pač je: (**bfhek** /.../) -êjši -a -e in -ejši -a -e; še kaj drugega: (**bolán** /.../) °bolánega, °bolána -o, bolj ~.

Pri glagolih je, če so nedovršni, v zaglavju zmeraj oblika na -ôč/-èč, ki zaznamuje deležje in hkrati moško obliko deležnika (preostale oblike so razvidne iz uvoda v slovar); zmeraj je dodano, če obstaja, tudi deležje na -áje (**cécati** /.../ nedov. -ajóč, -áje). Pri dovršnih glagolih je navedena tudi oblika na -(v)ši, če obstaja: (**vstopíti** /.../) vstopívsji; (**rěči** /.../) rěkši; po nastanku oblika deležja na -é ima svojo iztočnico (**vedé, molčé, hoté**). Pri glagolih, ki imajo opisni trpnik, je naveden tudi ustrezeni deležnik, npr. pri **cécati** /.../ -an -ana.

Samo oblikoglasne razlike (npr. pri glagolih na -i-ti) so naslednjih 3 vrst (s podvrstami 2 A in B in 3 A, B, C):

1. (**méríti** -im /.../ nedov.) -èč -éča; mérjen -a
2. A (**tožíti** in tožiti tožim /.../ nedov.) tóži -ite/-íte, -èč -éča; tóžil -íla, tóžit, tóžen -a; (tóžit)
B (**ženíti** ženim nedov.) žēni -íte, -èč -éča; žēnil -íla, žēnit, žēnjen -a; (žēnit)
3. A (**cedíti** -ím nedov.) cēdi in cēdi -íte, -èč -éča; -íl -íla, -ít, cejēn -ēna; (-ít/-it)
B (**moríti** -ím nedov.) mōri -íte, -èč -éča; -íl -íla, morít, morjēn -ēna; (-ít/-it)
C (**temníti** -ím nedov.) temni in tēmni -íte, -èč -éča; -íl -íla, temnít, temnjēn -ēna; (temnít/-it)

Predposnki: **oženíti** ožénim dov.; drugo glej ženíti (íí, é); **izcedíti** -ím dov.; drugo gl. cedíti -ím, vendar izcédil -íla (íí í, é).

NAGLAS

Naglas je jakostni in tonemski.

Jakostni naglas je zapisan na iztočnici oz. podiztočnici (in po potrebi na drugih oblikah v glavi in/ali v zaglavju); če pa je naglasno ali »naglasno« znamenje obvezna sestavina zapisa besede, je jakostni naglas zapisan v oglatem oklepaju.

Tonemskost je na koncu oglavja (v okroglem oklepaju) zmeraj izpisana za osnovne oblike, za druge pa le, če sistemsko niso predvidljive. Različni naglasni tipi so ločeni s podpičjem. V primeru nenaglasnosti se namesto za tém oklepajem razlagalni del začenja takoj za slovnično oznako ali pa za pomišljajem (primer **s, z**).

Samostalnik: **Cecilija** -e /.../ (í), **cedènt** -ènta in -énta /.../ (è é/é); **cèk** céka /.../ (è é/é), **cèsar** -árja /.../ (é á).

Pridevnik: **cecilijánski** -a -o /.../ (â), **cedljív** -a -o (íí í í), **cedrov** -a -o (é/é), **cél** -a -o tudi -ó /.../ (é é/é; é é/é), **vělik** -íka -o /.../ (é í í). Tudi določna oblika je tonemsko onaglašena: **céli** -a -o (é), **věliki** -a -o (é).

Glagol: **cedírati** -am /.../ (í), **méríti** -im /.../ (é/é), **celíti** in cěliti -im in cěliti -im /.../ (íí/é/é; é/é/é), **ženíti** ženim /.../ (íí é), **cedíti** -ím /.../ (íí í), **moríti** -ím /.../ (íí í), **po-moríti** -ím /.../ pomóril (íí í/é), **raníti** in rániti -im tudi rániti -im /.../ (íí/á á; á á).

Nepregibne in neglasovno (ničto) pregibne besede imajo nespremenljiv tonemski naglas, lahko pa imajo dvojnice: **céloma** /.../ (ĕ), **celó** /.../ (ô), **hoté** /.../ (ĕ/ĕ), **âmpak** in **ampak** /.../ (ã). Pri večnaglasnosti: **cerkvénoslovánski** -a -o /.../ (ĕâ), **C-ďur** /.../ (ĕ-û), **črno-bél** /.../ (ř-ĕ).

Pri večbesednosti iztočnične enote: **Cekínov grád** -ega -ú /.../ (îâ îû).

Iz zapisa jakostnega oz. tonemskega naglasa osnovnih oblik je vse druge oblike mogoče predvideti.

Za primer vzemimo najprej jakostni naglas pri sam. m. spola:

- I. **Cebĕj** -a: nepremični naglasni tip (na osnovi); vse oblike so enako naglašene;
- II. **pôtok** -óka: premični naglasni tip (na osnovi); oblike so naglašene kot v rodilniku, le pri neživem je v tož. ed. naglas enak imenovalniškemu;
- III. **pĕs** psà: končniški nagl. tip; naglas je ves čas na edinem ali prvem zlogu končnice; če ne na prvem zlogu končnice, je naglašeni končniški samoglasnik dolg (*psôm – psôma, stezâm – stezáma, stezámi*); obstaja tudi tip *tegâ*; z ničte končnice je naglas prenesen za en zlog na levo: *pĕs, stebĕr*;
- IV. **móž** -á: m živ., ělov.: mešani naglasni tip; v neednini je (z izjemo rod. neednine z ničto končnico) ves čas na končnici; v ed. je naglas na končnici le v rod. in enakem tožilniku, sicer na osnovi, pri neživ. na osnovi tudi v tož. (Podtip: **móst** -ú /.../, mn. -ôvi.)

Podobno v drugih sklanjatvah in pregibnih oblikah sploh.

Pri tonemskem naglasu razvrstitev tonemov ponazorimo pri glagolih tipa **ženíti** žénim /.../ (ífi ĕ): v nedoločniku je -i- akutiran ali cirkumfektiran, sicer pa so vse oblike akutirane, cirkumfektirane le needninske oblike velelnika in oblika opis. del. ž. spola ed. (torej *ženíte* itd., *ženíla*).

Tako bo v uvodu opisan vsak naglasni tip, npr. za 1. ž. sklanjatev **gôra** -é (ó ĕ/ĕ): v mešanem naglasnem tipu so vse oblike akutirane, samo v tož. ed. in v im./tož. neednine cirkumfektirane, v rod. ed. akutirane ali cirkumfektirane; cirkumfektiran je tudi naglas na predzadnjem zlogu končnice (*gorâmi, gorâma*); naglašene kračine so seveda cirkumfektirane (*gorâm, gorâh*), tj. dejansko imajo jakostni naglas na kračini.

VEZLJIVOST

Levo vezljivost glagola in povedkovnika kaže sedanjiška oblika za prvo osebo ednine (**dĕlati** -am, **tĕho** /.../ ~ sem), levo nevezljivost pa tretja oseba ednine (**deževáti** -úje, **slabó** /.../ ~ mi je). Desna vezljivost je zmeraj izpisana, in sicer takoj za zapisom tonemskosti, z ustrežno sklonsko obliko vprašalnega zaimka *kdo/kaj* oz. s predložnim prostim morfemom: **balansírati** /.../ *koga/kaj*, **cíkati** -am /.../ **1.** *Vino ~a* **2.** *na koga/kaj*; **cíljati** /.../ → *meriti*: v *kaj* /.../ na *koga/kaj*. Poleg dopolnil so nakazana tudi določila: **vstopíti** /.../ v *kaj*. Vezljivost pri glagolskih oblikah iz zaglavja je taka kakor pri osnovnih oblikah, seveda pa je pri trpnem deležniku premenjena: **hvalíti** /.../ *koga/kaj* >

hvaljen sem od *koga/česa*; pri stanju: **obdátí** /.../ *koga/kaj z/s kom/čim* > obdan sem *z/s kom/čim* (npr. mati z otroki, mesto z zidovi).

Desno vezljivost (družljivost) izkazujejo tudi nekateri povedkovniki (**všéč** /.../ *komu/čemu* ~ vsem, marsikomu), pridevniki (**láčén** /.../ (á â á) ~ otrok, *česa* ~ kruha; **bolán** /.../ ~ otrok, *lod česa* ~ od ljubosumnosti; na *čem* ~ na srcu; za *čim* ~ za pljučnico/) in samostalniki (**stráh** /.../ velik ~; pred *kom/čim* ~ pred življenjem, **stráh** povdk. *koga* Julko je ~, Anko je bilo ~, *koga/kaj, koga/česa*, Anko je bilo ~ življenja itd., **bojázen** /.../ velika ~; pred *kom/čim* ~ pred življenjem); **jòj** /.../ povdk. *komu/čemu* ~ nam, **jòj si ga** /.../ *komu/čemu* ~ ~ ~ njemu; **lòp** /.../ po *kom/čim* Oni pa ~ po ljudeh.

Vezljivost pri samostalnkih je lahko roditeljska: **bakrênje** /.../ ~ pločevine, **celítev** /.../ ~ rane; ali dajalniška: **vdánost** /.../ ~ idealom; ali predložno-sklonska: **bráténje** /.../ ~ s pijanci, **bogátost** /.../ ~ z rudami, **brezbrižnost** /.../ ~ do onemoglih. Vezljivi so lahko torej tudi povedkovniki iz medmetov.

Vezljivostni tipi⁶ so še: *vznožje gore, liter mleka, prihod očeta, zbiranje učencev* (trije pomeni: učenci zbirajo, učence zbirajo, učenci se zbirajo), *dosti premoga, kup težav, pet(ero) otrok*.

Vezavna moč predlogov je bila že obravnavana, npr. **brez** predl. z rod.

STILNE IN ZVRSTNE OZNAKE

Besede in oblike ter zveze so po potrebi stilno in zvrstno označene; prim. SP 1990 (str. 132–138) oz. 1994 (str. 136–142); za primer: **déčva** /.../ pokr. *dekle*.

PONAZARJANJE

Pri SAMOSTALNIKI se z zgledi ponazarja(jo):

1. variantnost zapisa, npr. **c** /.../ m mali ~, dva c-ja, biti iz l. c ali prvega c; podobno **C** /.../ veliki ~; pisani C-ji /.../; vitamin C;

2. bolj znana sopomenka: **cámar** /.../ nar. *drug*; ženin in njegov ~;

3. razlikovanje:

a) enakozvočnic: **cík** /.../ Vino ima ~ (protistavno s **cík** |bik|), **bledênje** /.../ ~ obraza nasproti **bledênje** /.../ ~ o vojni

b) blizuzvočnic: **apnênje** /.../ ~ žil nasproti **apnjênje** /.../ ~ stene;

4. pomenska uvrstitev besede na določeno pomensko polje: **cé** *cêja* /.../ beji in ~i;

5. slovnične (in druge) posebnosti:

a) množinska raba: **álga** /.../ morske ~e;

b) frazeološka raba: **bóg** /.../ pri ~u priseči; ljubi ~; **cáker** /.../ v ~ hoditi *imeti opraviti s kom/čim*;

⁶J. Dular: Vezavni.

- c) zaradi samomnožinske rabe sopomenke: **cítrus** /.../ uvoz ~ov *agrumov*;
- č) zaradi morebitnega dvoma glede začetnice: **antánta** /.../ velika ~ |zveza držav|;
- d) zaradi značilnega druženja s predlogi: **bínkošti** /.../ priti na, za ~i, o ~ih; **bérgla** /.../ hoditi ob ~ah, z ~ami, Je že na ~ah;
- e) zaradi oblikoglasne norme: **cínek** /.../ ~ mastni °**cínk** /.../ *cinék* proti **cínk** /.../ kem.;
- f) zaradi mernosti, delnosti: **cistérna** /.../ ~ bencina; **cájna** /.../ ~ jabolk; **vznóžje** /.../ ~ gore;
6. slovnicična kategorija, npr. števnosti oz. neštevnosti: **akríl** /.../ poj. slikati v ~u; števn. razstava ~ov; **alelúja** /.../ zapeti ~o; slov. |jed|; **bélček** /.../ manjš., ljubk. ~ in črnček; nečlov. jahati ~a; člov., slabš. *belogardist*; slabš. *domobranec*;
7. natančnejši pomen pri samostalniku s pridevniško oz. glagolsko podstavo: **bárvanec** /.../ belci in ~i; **cépljenka** /.../ vinograd s ~ami;
8. vezljivost: **besežíranje** /.../ ~ otrok, **bežánje** /.../ ~ pred zasledovalci;
9. tipična stalna zveza: **bezgávka** /.../ vratne ~ e;
10. rodovni pomen: **lístavec** /.../ ~i in iglavci;
11. posebno naglasno mesto v stalni besedni zvezi: **primér** /.../ na prímer;
12. drugačna slovnicična oznaka ali nasprotje do zaznamovane rabe: **bacilonósec** /.../ m živ., člov. bolnik ~; nečlov. |žival|; **blíšč** /.../ sončni ~, poud. ~ palače |razkošje|.
13. Simboli imajo naveden pomenski izpis, npr. **I** - /.../ m 'liter', **Na** - /.../ 'natrij', **ca** - m /.../ 'rak'.
14. Pri lastnih imenih se ponazarjajo:
- a) priimki znanih ženskih oseb:⁷ **Beauvoir** - ž. oseb. i. /.../ romani Simone ~; **Beauvoirjeva** /.../ romani ~e; knj. pog. romani Simone ~e *romani Simone Beauvoir*;
- b) siceršnje slovnicične posebnosti: **Cármina Burána** /.../ poslušati ~ ~;
- c) svojilnost priposamostaljenih pridevnikov na -ski: **Koséski** /.../ **Koséskega** /.../ ~ budnice *budnice Koseskega*;
- č) mestovnost pri zemljepisnih imenih: **Célje** /.../ v ~u; **Bléd** /.../ na ~u; **Cégelnica** /.../ v in na ~i; **Cekínov grád** /.../ v ~em ~u; **Céljsko** -ega /.../ na ~em.

Pri PRIDEVNIKIHI imajo zglede:

1. manj znane besede ali zveze: **běž** rokavice;
2. besede, ki so pomensko ali drugače manj jasne oz. pomensko manj določne; tako je:
 - a) pri tekmiških priponah: **brezzvézden** /.../ ~a noč nasproti **brezzvézdnat** /.../

⁷J. Dular: Samo v podiztočnicah.

brezvezden: ~a noč; **alójev** /.../ ~ čaj nasproti **alójin** /.../ ~ cvet;

b) pri enakozvočnicah: **bárski**¹ /.../ ~ izkop;

c) pri nesvojilnih pridevnikih na *-ov/-ev*, *-in*: **ádamov** in **Ádamov** /.../ ~o jabolko; šalj. biti v ~em kostumu;

3. slovnične posebnosti, npr. vezljivost: **bogàt** /.../ česa ~ rud; *z/s čim* ~ rudami;

4. pravopisne posebnosti: **bôžji** /.../ 1. ~a volja /.../ Božja mati oz. Mati božja;

5. označene enote: **břhek** /.../ pešaj. ~ fant *lep*, *čeden*; **bolán** /.../; od česa ~ od ljubosumnosti; **církuški** /.../ ~a predstava; slabš. ~o vedenje;

6. nedol. in dol. oblika: **bél** /.../ ~ cvet; Sneg je ~ **béti** /.../ ~ kruh.

Pri posamostaljenem pridevniku navajamo zglede kakor pri navadnem netvorjenem ali tvorjenem samostalniku: **bél** /.../ **béla** (é) poud. ne reči ne ~e ne črne **bélo** /.../ oblečen v ~o /.../; snov., prakt. sp. liter ~ega.

Pri GLAGOLU se ponazarjajo:

1. vezljivost: **cebníti** -em /.../ *koga/kaj* ~ konja; **cedíti** -ím /.../ *kaj* ~ mleko; **iztočiti** *kaj* iz česa ~ vino iz soda;

2. stilna zaznamovanost: **cartáti** -ám /.../ neknoj. pog. *koga/kaj* ~ otroka; **cokláti** -ám /.../ nerodno ~ po hodniku; poud. ~ peš *hoditi*, *iti*; **cvetlíčiti** -im /.../ poud. Govornik preveč ~i;

3. manj znane besede: **cvíčkati** -am /.../ Vrabci ~ajo;

4. večpomenska nadrejena sopomenka: **cirkulírati** /.../ *krožiti*: Kri ~a (vendar samo Ptič kroži nad poljem, Zemlja kroži, Krožil je po gozdu);

5. enakozvočnice: **cíkniti**¹ -em /.../ Vino ~e; **cíkniti**² -em /.../ Zvonec je rezko ciknil.

Pri odsvetovanem praviloma ni ponazarjanja, ampak je podana boljša možnost: **bolováti** -újem /.../ *biti na bolniškem dopustu*, *bolehati*.

Pri PRISLOVU se ponazarjajo:

1. ločevanje vrste, npr. načina, mere in primere: **brezúmno** prisl. 1. nač. ~ govoriti, 2. mere, poud. ~ ljubosumen;

2. zaznamovanost: **bélo** prisl. /.../ nač. ~ cvesti; 2. poud. ~ pogledati; **blágo** prisl. nač. ~ pokarati koga /.../;

3. nekateri drugi primeri: **beráško** prisl. primere ~ oblečen; **bòlj** /.../ ~ črn /.../ knj. pog. Eden je ~ molčal kot drug.

POVEDKOVNIKI so vsi ponazorjeni: **vščč** /.../ biti ~.

SLOVNIČNE BESEDE so zmeraj ponazorjene:

Veznik: **in** /.../ oče ~ mati, Sedeli so za mizo ~ se pogovarjali, Kmet seje ~ žanje;
da /.../ Pravijo, ~ tamkaj straši.

Predlog: **k** /.../ iti ~ zdravniku; **v** /.../ stanovati ~ bloku; hoditi ~ prvi razred.

Členek: **samó** /.../ ~ ti; ~ malo počakati.

Medmet: **jôj** tudi jój /.../ ~, kako boli; **mú** /.../ ~, se je oglasila krava; **pšt** /.../ ~, da jih ne zbudimo.

DELI ZLOŽENK so zmeraj ponazorjeni: podr. **boso.** /.../ bosonog; pri. **bélo-** /.../ belo-modro-rdeč. Neprvi deli zloženk: **..cerkvéno..**, **..rděč** (starocerkvenoslovanski, svetlordeč, rdeč); oz. **-módro-**, **-rděč** (belo-modro-rdeč). Prim. še: **témpera.** in **témpera** /.../ temperabarve in tempera barve; primer za skrajšani del **bio-** /.../ bio- in bibliografija.

OKRAJŠAVE: **bolg.** /.../ bolgarski, bolgarščina; **tj.** /.../ to je; **t. i.** /.../ tako imenovani; **a. m.** /.../ ánte merídiem (lat. dopoldne); **lit.zgod.** /.../ literarnozgodovinski; **s. sp.** /.../ srednjega spola; **ca.** okrajš. círcá [ka].

OBRAZILA se vsa ponazarjajo, zgledi pa so tudi onaglašeni.

Priponska: **..ar** oz. **..ár** /.../ tovarnar; mesár, tesár, ključár; **..áč** /.../ bradáč, koláč, mazáč; **..ež** /.../ bábež, prismódež; **..ěnt** /.../ študěnt; **..k(a)** /.../ sédkati; **..c.** /.../ drôbcen.

Predpionska: **prá.** /.../ práděd; **sò.** /.../ sòstanováłka; **ánti.** /.../ ántimatêrija; **próti.** /.../ prótikandidát; **prěd.** /.../ prědnaročíti.

Iz predložnih (oz. predslonskih) zvez, lahko tudi nadomestna ali nekdanja: **za.** /.../ Zagórje, zaplótén, zafti; **s.** gl. z., **z.** /.../ změsti, pred nezven. nezvoč. (in redko pred zvočnikom) **s.** strésti; **spod.** /.../ spodkopáti; **pre.** /.../ preplávati; **pri.** /.../ prirôčen in prirôčen, priněsti; **vz.** /.../ vznóžje.

Medpionska: **..o.** oz. **..ó.** /.../ črnopôłt; dvóbárven, dvózvězdje; **..o-** /.../ béłomóder; **..i.** /.../ častižěljen; kázipót; **..e.** /.../ srečelòv; **..a.** /.../ bojažěljen.

Popionska: **se** /.../ razbiti ~; **za** /.../ hoditi ~ (dekletom); **si** /.../ misliti ~ to in ono, domišljati ~.

SLOVENSKA POMENSKA USTREZNICA: **aero.** |zrak; letalski|; **à.** /.../: àhumán /.../ |nè|; **an.** /.../: **anonímen** /.../ |brez..|.

MORFI se ponazarjajo: **se** /.../ smejeti se, jokati (se); **si** /.../ drzniti si; **-ov-** oz. **-ev-** /.../ študentovski, kneževski.

Primeri redakcij v slovarju novega SP

- Cázin** -a m, zem. i. (ā) v -u
cázinski -a -o (ā) Cázincan
 -a m, preb. i. (ā) <G>
- CBS** -- in CBS-a [sibiëš] m, kra-
 tično stvar. i. (ë) |kolumbijski
 radio| <S>
- c. c. okrajš. code civile (fr. ci-
 vilni zakonik) <K>
- cca** okrajš., prisl. cirka <S>
- ccm** -- [cäcömë in ceceëm] m,
 simb. (ä in ë) kubični centime-
 ter <S>
- CD** -- in CD-ja [cädë] m, kratično
 stvar. i. (ë) Cankarjev dom <S>
- CD** -- in CD-ja [cädë tuđi cädë] m
 (ë-ë tuđi ä) |diplomatski zbor;
 laserska plošča| <S>
- CD-gramofón** -a [cädë] m (ë-ë)
 |laserski gramofón| <S>
- CD-plóšča** -e [cädë] i (ë-ö) la-
 serska plošča <S>
- CDU** -- [cedëú] m, kratično stvar. i.
 (ü) |politična stranka| <S>
- C-dúr** -a [cë] m, poj. (ë-ü) glasb.
 <S>
- cé** cēja m (ë-ë) beji in -ji
 <L>
- ce s, prip. obr.: 1. člov. *manjšalno*
 bitijce, deklétce, nečlov. bédre-
 ce, breménce 2. *manjšalno*,
ljubkovalno čélce, grlce <K>
- Ce** -- [ceé] m, simb. (ë) cerij
 <S>
- cebáti** -ám [cə] nedov. -áj -ájte,
 -ájóc, -áje; -ál -ála, -án
 -ána; (-ät) (á ä) pokr. zah.
brcati: toga/tuj ~ vola; cebati v
toga/tuj ~ v vrata; Žrebec ~a
 in rezgeta <A>
- Cebêj** -a m, oseb. i. (ë) Cebêjev -a
 -o (ë) <G>
- cebniti** „ cëbniti -em [cə] dov.
 cëbni -te „ -íte; cëbnil -ila,
 cëbnjen -a; (cëbnit) (i/i „ ä
 ä) pokr. zah. *brcniti: toga/tuj* ~
 konja; cebati v *toga/tuj* ~ v vrata
cebniti se „ cëbniti se -em
 se (i/i „ ä ä) ob *tuj* ~ ob
 kamen *zadeti se, spotakniti*
se <A>
- cëbra** -e i (ë/ë); gl. zebra <L>
- cécati** -am nedov. -ájóc, -áje; -an
 -ana (ë) pokr. vzh. *sesati: Tele*
 -a <A>
- cecátnik** -a m iiv. (ä) pokr. vzh.
(sesajoči) mladici
- cecé** -- i (ë) *muha cëce* <L>
- cécek** -čka m (ë) pokr. vzh. tele
 vleče za ~ za *seseke*
- cécelj** -clja m (ë) pokr. vzh. videti
 ~ ob smejanju *jeziček*
- cecidij** -u m (i) bot. *šiška* <S>
- cecidija** -e i (i) bot. *šiška* <S>
- Cécil** -a [sesil] m, oseb. i. (ë)
- Cécilov** -a -o (ë) <G>
- Cecilija** -e i, oseb. i. (i) <G>
- ceciljánec** -nca m iiv., člov. (ä)
 |pristaš|
- ceciljánski** -a -o (ä) ~o petje
 <P>
- cëcniti** -em dov. (ë-ë) pokr. gor.
klecniiti, omahniti, zdrkniti:
 utrujeno ~ na klop <A>
- cedënt** -ënta in -énta m iiv., člov.
 (ë-é in ë) prava. *odstopnik*
terjatev
- Cedermáz** -a [čedermac] m, oseb. i.
 (á) *Čedermac* <G>
- cedevita** -e i, snov. (i) piti ~o
 <S>
- cedika** -e i, snov. (i) nabirati z
 dreves ~o
- cedikast** -a -o (i) ~o drevo <P>
- cedilce** -a s (i/i) manjš. <S>
- cedilček** -čka m (i) poud. *cedilce*
 <S>
- cedilen** -lna -o (i) cedilni -a -o (i)
 -a priprava <P>
- cedilje** -a s, skup. (i) bot. *bekica*
 <S>
- cedilka** -e i (i) pomiti ~o
- cedilnik** -a m (i) redk. *cedilo*
- cedilo** -a s (i) ~ za čaj; poud.
 pustiti koga na ~u |brez
 pomoči, podpor|
- cedirati** -am dvoriv. -ájóc, -áje;
 -an -ana (i) prava. *(odstopiti):*
tuj ~ terjatev <A>
- cediti** -im nedov. cëdi „ cëdi
 -íte, -èč -éča; -il -ila, -it,
 cejën -ëna; (-it/-it) (i/i i) *tuj*
 Polž ~i sline; ~ mleko *pre-*
cejati; cëdi tuj iz česa ~ sok iz
 limone *cediti jo* -im jo (i/i
 i) poud. ~i jo za nami *teče*
cediti se -im se (i/i i) Gnoj
 se ~i iz rane; Sline se ~ijo
 po bradi; poud. Sline se mu
 ~ijo po zaslužku |Zelo si
 želi zaslužka; brezos. Od streh
 se ~i <A>
- cedljiv** -a -o, bolj ~ (i/i i i)
 -a snov <P>
- cédra** -e i (ë) <L>
- cédrov** -a -o (ë/ë) ~ les <P>
- cedrovina** -e i, snov. (i) |les|
- cédrovje** -a s, skup. (ë/ë) |drevje|

- cefalgija** -e i, poj. (i) *glavobol*
 <S>
- cefalo-** prvi del podr. zloj; gl. kefalo-
 <K>

cefalopód -a m iiv. (ô) zool. *gla-vonožec* <S>
cefráti -ám [ce in cə] nedov. -áj -ájte, -ajóč, -áje; -ál -ála, -át, -án -ána; (-át) (á ā) star. *cefrati* <A>
cefir -ja m, snov. (í/î) |tkanina|; tudi zefir <L>
cefirka -e i, snov. (í/î) |volnena prejal| <S>
cefizelj -zlja m iiv., člov. (í) slabš. |majhen človek| <S>
cefránik -a [ce in cə] m (ā) les. |stroj|
cefránje -a [ce in cə] s, pojn. (ā) ~ volne
cefráti -ám [ce in cə] nedov. -áj -ájte, -ajóč, -áje; -ál -ála, -át, -án -ána; (-át) (á ā) *ti* ~ blago, rob obleke *cefráti se* -ám se (á ā) Srajca se na rokavih že ~a <A>
Cégelnica -e [yn] i, zem. i. (ê) v ta na ~i *cégelniški* -a -o (ê) *Cégelničan* -a m, preb. i. (ê) <G>
céh -a m (ê) *é/ê* sprejeti koga v ~; slabš. filmski ~ ljudje istega poklica| <L>
céha -e i (ê/ê) nekaj. ljud. *zapitek*
céha -e i (ê) nekaj. ljud. *rudnik* <L>
céhati -am nedov. -ajóč, -áje (ê/ê) nekaj. ljud. ~ cele noči *popivati, veseljačiti* <A>
céhmošter -tra m iiv., člov. (ê) star. *cerkveni ključar*; tudi cekmošter <S>
céhovski -a -o (ê/ê) ~ mojster <P>
céhovstvo -a s, pojn. (ê/ê) zgodovina -a; slabš. ~ v kulturi
céhta -e i (ê) star. *slamnjača* <L>
cejénje -a s, pojn. (é) ~ mleka
Céjlon -a m, zem. i. (ē) *Šri Lanka* **céjlonski** -a -o (ē) *Céjlončan* -a m, preb. i. (ē) <G>
ček céka m (ê) *é/ê* nar. *klôp* <L>
ček medn. posoemanja (ē); gl. ck <K>
ceká -ja m (ā) knj. pog. *Centralni komite Zveze komunistov* <S>
cekájevec -vca m iiv., člov. (ā) knj. pog. |član Centralnega komiteja Zveze komunistov|
cékar -ja m (ê) <L>
cékarček -čka m (ê) manjš. <S>
cékas -a m, snov. (ê) |zlitina| <L>

cékas- in **cékas** prvi del podr. sloi. (ê) *cekasžica* in *cekas žica* <K>
ceketáti -ám in -éčem nedov. -áj -ájte in -i -ite, -ajóč, -áje; -ál -ála; (-át) (á ā in é) *Srake* -ajo; slabš. Na dvorišču so ~ale sosede |hrupno govore| <A>
cekin -a m (í) |zlatnik| <L>
cekinast -a -o, bolj ~ (í) poud. ~o vino <P>
cekinasto prisl. primere (í) poud. ~lesketati se <K>
cekinček -čka m (í) 1. manjš., poud. *žvenket* -ov 2. iiv. |metulj| <S>
cekinec -nca m (í) poud. *cekin* <S>
Cekinov grád -ega -ú m, stvar. i. (í-ā í-ú) <G>
cékla -e i (ê) star. *blato* <L>
cékmošter -tra m iiv., člov. (ê); gl. *cehmošter* <S>
cél -a -o tudi -ó [-y] (ê) *é/ê* tudi ô) ~ hlebec; *Kolač* je še -; poud. *Sin* je ~ oče |zelo mu je podoben|; ~ svet že to ve |vsi ljudje|; *Tega* ne dam za cel svet |sploh ne, pod nobenim pogojem|; *propasti* na celi črti |popolnoma, v celoti|; *čakati* na koga celo večnost |zelo dolgo|; knj. pog. -o vožnjo *klepetati med vso vožnjo* *cél* -a -o (ê) glash. ~i ton; mat. -o število **céla** -e i, rod. ma. -ih (ê) mat. ena ~a, pet stotink **célo** -ega s, pojn. (ê) najti kaj ~ega med razbitinami; poud. s ~ega, na ~em si kaj izmisli-ti |popolnoma, čisto| <P>
céla -e i (ê) star. *celica*
celák -a m iiv. (á) 1. redk. *žrebec* 2. člov., redk. *celozemljak*
Célebes -a m, zem. i. (ê) *Sulavesi* v ~u *célebeški* -a -o (ê) **Celebeščán** -ána in *Celebeščán* -a m, preb. i. (ā á in ā) <G>
celebrácija -e i, pojn. (á) |slovesno opravljanje obreda|
celebránt -a m iiv., člov. (á/ā á) *blagoslov* -a
célebret -a m (ê) ver. |potrdilo|
celebrírati -am dvorid. -ajóč; -an -ana (í) |opravljati slovesen obred| <A>
celebrítéta -e i (ê) izobr. *znamenitost* <S>
célec -lca m, snov. (ê) |sneg|

- Celêia** -e [eja] i, zem. i. (ê) *Celje* v ~i <G>
- célek** -lka m (ê) agr. zemljišče v ~ih
- celênje** -a s, poj. (é) redk. *celjenje*
- celêsta** -e [čê] i (ê); gl. *čelesta* <L>
- celestín** -a m, snov. (î) |rudnina| <L>
- Celestín** -a m, oseb. i. (î) <G>
- Celestina** -e in -a m, oseb. i. (î)
- Celestinov** -a -o (î) ***Celestinin** -a -o (î) *Celestinov* <G>
- Celestina** -- in -e i, oseb. i. (î) predavanjê gospe Celestina in -e; poznati ~o **Celestinin** -a -o (î) ~a predavanja *predavanja Gospe Celestine ali predavanja Gospe Celestina Celestinova* -e i, oseb. i. (î) predavanja ~e; kaj. pog. predavanja gospe Celestinove *predavanja Gospe Celestina* <G>
- Celestrina** -e i, zem. i. (î) v ~i **celestrinski** -a -o (î) **Celestrinčan** -a m, preb. i. (î) <G>
- celéti** -im nedov. **céli** -ite, -êc -êca; -èl/-él -êla; (-èt/-ét) (é) i) redk. *celiti se*: Rana ~i <A>
- cellakija** -e i, poj. (î) |bolezen| <S>
- celibát** -a m, poj. (â) (*brezženstvo*) <L>
- celibáten** -tna -o (â) **celibátai** -a -o (â) ~a zaozljuba <P>
- celibátski** -a -o (â) ~ postopek <P>
- célca** -e i (ê) samostanska ~; rastlinska ~; elektr. akumulatorska ~
- céličast** -a -o (ê) ~a zgradba rudnin <P>
- céličen** -čna -o (ê) **céličai** -a -o (ê) ~o jedro <P>
- céličje** -a s, skup. (ê) raziskave ~a
- celičnina** -e i, snov. (î/î) ~ pod mikroskopom
- celičen** -lna -o, bolj ~ (î) Učinek tega zelišča je ~ celičai -a -o (î) ~o mazilo <P>
- celilo** -a s, snov. (î) ~ za oteklino
- celin** -a m (î) lov. |mehanizem pri puški|
- celina** -e i (î) 1. ~e in otoki; iarg. črna ~ |Afrika|; pokr. orati ~o *ledino* 2. star. ~ snovi *celota*
- Céline** -a [selín] m, oseb. i. (î)
- Célinov** -a -o (î) <G>
- Céline** -lín i m., zem. i. (í î) na ~ah **celínski** -a -o (î) **Célinec** -nca m, preb. i. (î) <G>
- celinec** -nca m, živ., člov. (î) <S>
- celinka** -e i (î) ~ in polovinka; nota ~ <S>
- celinski** -a -o (î) ~o podnebje <P>
- celitev** -tve i, poj. (î) ~ rane
- celiti** „ **céliti** -im in **céliti** -im nedov. **céli** -te „ -ite in -i -ite, **celèc** -éca; **célii** -ila in -il -ila, **célit**, **céljen** -a; (**célit**) (í/î//é; é é/ê) **ku**/Mazilo ~i rane **celiti se** „ **céliti se** -im se in **céliti se** -im se Rana se nerada ~i; brezov. **celiti se** *komu* Ranjencu se lepo ~i <A>
- celják** -a m, živ., člov. (â) |kmet|
- Celjáni** -ov m m., oseb. i. (â) *grofje Celjski* <G>
- Célje** -a s, zem. i. (é) v ~u **celjski** -a -o (é) **Celjân** -ána in **Celjân** -a m, preb. i. (â á; â) <G>
- celjenje** -a s, poj. (é) ~ ran
- Céljski** -ih m m., oseb. i. (é) *grofje* ~ <G>
- Céljsko** -ega s, zem. i. (é) na ~em <G>
- celó čes.** (ô) 1. *Preparali so se in se ~ stepli* 2. *rvevi se* Ne hodi tja, ponoči še ~ ne *sploh, nikakor* <K>
- celo..** prvi del podr. slov. celokúpen, celostránski, celovečeren <K>
- célo..** prvi del podr. slov. (é/ê) **céloštevilen**, **célozemlják** <K>
- celodnéven** -vna -o (ê) Izlet je bil ~ **celodnévni** -a -o (ê) ~i pouk <P>
- celofán** -a m, snov. (â) <L>
- celofánski** -a -o (â) ~ ovoj <P>
- celogrúntar** -ja m, živ., člov. (é/ê/ü) ~i in polgrúntarji <S>
- celokúpen** -pna -o (ú/ü) publ. *celoten, ves*: ~ narod <P>
- celoléten** -tna -o (ê) ~o delo **celolétai** -a -o (ê) ~a naročnina <P>
- celóm** -a m (ô) zool. <L>
- celóma** prisl. nač. (ê) zastar. Prav ima ~, ne deloma v *celoti, popolnoma* <K>
- celón** -a m, snov. (ô) |umetna snov| <L>

Primeri ustreznega dela redakcij iz SP 1962

Caruso [karúzo] -a m |it. tenorist|, Carusov -a -o, carusovski -a -o: ~i glas
Casablanca [kasablánka] -e ž |pristanišče v Maroku|, casablanski -a -o
Casanova [kazanóva] -a in -e m |it. pustolovec|, Casanovov -a -o
Cavour [kavúr] -ja m |it. državnik|, Cavourjev -a -o
c-dur [cédúr] -a m: skladba v ~u
cebáti -ám brcati, *suvati*, cebáj -ájte! cebál -ála -o, cebánje -a s; cebníti -něm, cebni -íte! cebnil -ila -o, cebnjèn -ěna -o >[cəb-]; gl. tudi *becati*
cébra -e ž → zebra
céce neskl., nav. samo v zvezi: muha ~ ali ~ muha, z muho ~ ali s ~ muho
cécelj -clja m jeziček, uvula
Cecilija -e ž os. i., Cecilijin -a -o, cecilijánski -a -o: ~o petje, cecilijánc -nca m |pripadnik, cecilijánstvo -a s
cécniti -nem: voz je cecnil čez prag; cécati -am *klecati, opotekati se*, cécanje -a s
cedíka -e ž gumi, cedíkov -a -o gumijev, cedíkast -a -o gumijast, gumast
cedílo -a s, cedílce -a [-lc- / -yc-] s, cedílček -čka [-lč- / -uč-] m; cedílen -lna -o [-ln-]: ~a mrežica, ~a priprava; cedílnik -a [-un-] m, cedílnica -e [-ln- / -un-] ž
cedina -e ž min.
cedírati -am odstopiti, predati komu kaj; cedíran -a -o: ~a menica; gl. tudi *cesija*
cedíti -fm, cédí in cédí -íte! cedé, cedéč -a -e, cedíl -a -o, cején -ěna -o, cejénje -a s: sline se mu cedijo po čem, kar cedi se od prijaznosti; cedljív -a -o: ~a smola; cedívec -vca m, cedívka -e ž kdor cedi; cedívo -a s: bakterije gojimo v mesnem ~u bujonu
cédra -e ž, rod. mn. céder, cédrov -a -o: ~ les = cedrovina -e ž, cédrovje -a s
cefalopód -a m zool. glavonožec; gl. tudi *kefalopod*
cefedráti -ám, cefedráj -ájte! cefedrál -ála -o, cefedrán -a -o, cefedránje -a s |delo in izdelek|, cefedráč -a m, cetédra -e ž *capa* >[cəf-]
cefír -ja m |tkanina|, cefírka -e ž |volnena preja|, cefírst -a -o: ~a volna; gl. tudi *zefír*
cefráti -ám, cefráj -ájte! cefrál -ála -o, cefrán -a -o, cefránje -a s: ~ volno, perje, blago; cefrávec -vca m, cefrávka -e ž, cefrálnik -a [-un-] m >[cəf-]
Cégnar -ja m, Cégnarjev -a -o: ~i prevodi

céh -a m, céhovski -a -o: ~i mojster; céhovstvo -a s; céhovína -e ž *cehovska pristojbina*, céhovščina -e ž
***céha** -e ž *zapitek*: kdo bo pa ~o plačal, ~o odnesti, za ~o dati, danes je ~ moja
***céhmešter** -štra m ali *céhmošter -štra m *cerkveni ključar*
Céjlon -a m |otok|, céjlonski -a -o: ~i čaj, Céjlonec -nca m, Céjlonka -e ž
cékar -ja m, cékarček -čka m, cékarski -a -o
cékas -a m *met.*: žica ~ in ~ žica
cekin -a m, cekinček -čka m |denar in metulj|, cekinast -a -o: ~a barva, ~o vino; cekinski -a -o: ~o zlato, ~a vrednost, podoba
cél [céu] -a -o in -ó -á -í -é, *pomeni celoto, neokrnjenost in polnost stvari*: miza je iz ~ega iz *enega kosa*, ne *zbita iz več kosov*; ~ hleb še *nezarezan*; prinesi ~i hleb *tistega, ki še ni načet*; ~a *suknja še ne razrgana*; ~o *število ne ulomljeno*, rana je ~a *zaceljena*; hodil je ~ dan in ~o noč; hodil je en ~ dan, za ~ razred vas je; za ~o skledo žgancev bi *snedel*; v ~o, na ~o, po ~em je *gazil*; na ~em je *počila steklenica*; na ~em se je *zlagal mahoma*; to ti je ~ *modrijan, junak, bedak*; *pogosto lahko rabimo ali cél -a -o ali pa vès vsà vsè, kakor imamo bolj pred očmi vsoto delov ali celoto stvari*: ves dan — cel dan, ves čas — cel čas, vsa vas — cela vas, vse mesto — celo mesto
céla -e ž *sobica*
celebrírati -am *opravljati, opraviti slovesen obred*, celebriranje -a s, celebránt -a m *kdor celebrira*, celebrácija -e ž *slovesno opravljanje obreda*
célec -lca [-yc-] m *žrebec, nepregažen sneg, nepoškodovan pih, tisk.*, celák -a m
célek -lka [-lk-] m: dom ima zemljo v ~u vso skupaj
celésta -e ž |glasbilo|
Celestín -a m os. i., Celestinov -a -o; Celestína -e ž os. i., Celestinin -a -o
celéti -f, celéč -a -e, celél -éla -o, celénje -a s: rana *celí*, roke *celíjo*
celibát -a m *samski stan*, celibátski -a -o = celibátan -tna -o
célica -e ž: samostanska ~, organska, fotoelektrična, sušilna ~, plinska ~, *céličén -čna -o*: ~o *jedro*, *céličje -a s skupek celic*, *celičnina -e ž celična snov*
celín -a m *mehanizem za vžig naboja v puški*

celina -e ž: evropska ~, ~o orati, celinski
 -a -o: ~a zapora; celinec -nca m cel
 sneg; celinka -e ž glas. [nota]

celiti celim, celi -ite! celič -ila -o, celjen
 -a -o, celjenje -a s in celiči -im s stal.
 poud.: ~ rano, rana se lepo celi; celitev
 -tve ž, celilo -a s [pripomoček], celilen
 -lna -o [-ln-]: ~o zelišče, ~a maža,
 celilnost -i [-ln-] ž celilna moč; celivec
 -vca m kdor celi, celivka -e ž

Célje -a s kr. t., v ~u, cëljski -a -o: ~i
 grofje = Cëljski = Celjani = grofje
 Cëljski, Celjân -ána m, Celjânka -e ž

celó prisl. 1. nepoud. še, tudi: ~ meso je
 imel, ~ ljubezniv zna biti, ~ on je te
 misli, ~ uči se, ~ danes je bil tu;
 2. poud. prav, nikakor: ~ nič ne zna,
 že ~ ne, jutri pa ~ ne morem

celo- v sestavi: celodnevén -vna -o; celo-
 kúpen -pna -o → celoten, v celoti, celo-
 kúpnost -i ž → celotnost, vse skupaj;
 celolétén -tna -o; celomésečen -čna -o;
 celorób -a -o = celoróben -bna -o: ~
 list bot.; celostránski -a -o: ~a sliku;
 celovečéren -rna -o: ~i film

celobíóža -e ž kem.

celofán -a m, celofánski -a -o: ~i ovoj

SUMMARY

At the Slovene Academy of Science and Arts and at the Fran Ramovš Slovene Language Institute of the Slovene Academy of Sciences and Arts is currently in preparation the second part, i.e. the dictionary, of the *Slovene Orthography* (the first part, *Rules*, appeared in 1990 and this year is in its third edition).

Characteristics of the dictionary:

There are between 120,000 and 130,000 mostly single-word entries and a small number of two- or multiple-word entries. Nouns, adjectives, verbs, predicatives and adverbs can also have subentries.

Each dictionary article (and sub-article in the frame of one given article) contains a heading and an explanatory/illustrative part. Each heading consists of a main head and posthead. The main heading has an entry/sub-entry (and with inflected words also its basic forms), data on pronunciation (when it is not obvious from the spelling of the basic forms or from the entry itself, or else if it is difficult to predict); at the end of the head the part of speech is indicated; non-word entries are marked with the appropriate indication of the status of the individual morpheme (or string of morphemes, etc.). The posthead gives the paradigmatically less- or unpredictable characteristics of word-formation or inflection, or otherwise the morphological type; it ends with citation of its tonemic accentuation, representing the tonemic stress pattern (dynamic stress is marked at the beginning, on the entry and in other basic forms, if they exist).

The dictionary recognizes nine parts of speech: substantivals (nouns are marked for gender, nominal pronouns are marked also for type /and class/), adjectivals (adjectives are marked indirectly by the three gender forms, numerals and adjectival pronouns also have their type /or class/ marked, adverb, predicative, conjunction, preposition, particle and

interjection (with the appropriate markers).

In addition to words and word-collocation (as well as symbolic) entries the dictionary takes into account formants (prefixes, infixes, affixes, postfixes ...), abbreviations (*npr.*) and hyphenated forms (*narodno...*, *-teoretični*).

Among the grammatical characteristics of entries (and subentries) the government (and other agreement) characteristics of, particularly, the verb, adjective and predicative, as well as the noun and, of course, the preposition, are taken into account.

Substantives are marked with respect to partitivity, as well as for the transformation of possessive syntagmas into substantive (*prihod učencev* 'the arrival of the students'); nouns are given with quantifiers of the type *pet/dvoje/nekaj* 'five/a couple/some' in the nom. and acc. with the quantifier as the head (*pet dreves* 'five trees').

The markings in the dictionary are: register (social, functional, temporal), style (emotional), normative, frequency, special and citational.

In the explanatory part of the dictionary article all parts of speech (and their sub-parts) are found. The noun has some 14 types of illustrations (including proper names), the adjective has 6 the verb has 5 and the adverb 3. Illustrations are given for other grammatical words and parts of derivatives (as well as other things); in the case of borrowings the appropriate assimilated Slovene morphematics is given (if it exists). For geographical proper names the typical prepositions of place are also given. For example, the illustration given for nouns: (1) variation (*mali c, dva c-ja* 'small c, two c's'), (2) a better-known synonym (*camar /.../ nar. drug* 'best man'), (3) differentiation of synonyms, homographs, similar-sounding words, (4) ordinal meanings (*beji in ceji*, 'b's and c's'), (5) grammatical (and other) peculiarities (number, phraseological usage, pluralia tantum, uncertainty with respect to capitalization, typical prepositional use, morphophonemic norm, partitivity), (6) countability vs. uncountability, (7) precise placement with respect to semantic field (*belci in barvanci* 'whites and coloreds'), (8) government, (9) typical fixed expression, (10) taxonomy (*listavci in iglavci* 'deciduous and evergreen'), (11) stress peculiarities in fixed phrases, (12) change in grammatical marking, (13) semantic definition of symbols, (14) feminine surnames, their grammatical peculiarities, especially the expression of possession, location.

REBULIZMI

(10 ključnih gesel iz književno-ontološkega besednjaka Alojza Rebule)¹

Prispevek skuša zarisati ob avtorjevi 70-letnici človeški ter književno-ontološki profil Alojza Rebule s pomočjo esejističnega besednjaka desetih gesel, ki se zdijo v pisateljevem biosu in opusu poetološko ključna. Antika, Dante, vera, književnost, jezik, roman, slovenstvo, Trst in humanizem so namreč eksistencialije, mitemi, vrednote in poteze duhovno-leposlovnega obraza tržaškega pisca – desetega in kajpada nepogrešljivega leksema v pričujoči zbirki rebulizmov.

The paper attempts to sketch the literary and ontological profile of Alojz Rebula on the occasion of his 70th birthday, using ten entries of the essayistic vocabulary that appear to be poetologically crucial to the biography and works of the writer. The ancient world, Dante, faith, literature, language, the novel, Slovenehood, Trieste and humanism are the existential elements, mythemes, values and characteristics of the spiritual and belletristic figure of the Trst writer—the word writer being the tenth and, of course, obligatory lexeme in the present collection of Rebulisms.

PROLOG

Kot Silvan Kador pred Piladom de Martinisom: tako se – nekdanji študent klasičnega liceja iz razreda profesorja Alojza Rebule – počutim vsakokrat, ko pišem in razmišljam o tem strastnem ljubimcu boginje literature, ko skušam začrtati absciso in ordinato njegove besedne umetnosti, da bi se dokopal do čim natančneje esejistične rezultante, ki bi vsaj deloma razkrila neznanko tega avtorja v enačbi slovenske ter evropske literature. Kakor so nerazrešljiva ontološka vprašanja, ki jih junak Senčnega plesa zastavlja svojemu nekdanjemu mentorju, tako je izčrpen literarnozgodovinski portret enega najpomembnejših sodobnih slovenskih pisateljev klasična kvadratura kroga: kako strniti v nekaj esejističnih strani umetniško delo celega življenja? Kako ustrezno predočiti bralcu polstoletno Rebulovo pisanje, razgrnjeno na približno 10 tisoč straneh njegovih doslej tridesetih knjig:² romanov,

¹ Pričujoči esej je deloma prirejeno poslovenjenje predavanja z naslovom »lemmi rebuliani«, ki sem ga 15. aprila 1993 podal italijanskim slušateljem tržaškega Krožka za kulturo in umetnost.

² Knjižna bibliografija Alojza Rebule je do danes sledeča: *Devinski sholar*, 1954; *Vinograd rimske cesarice*, 1956; *Senčni ples*, 1960; *V Sibilinem vetru*, 1968; *Krščanska avantura*, 1970; *Gorje zelenemu drevesu*, 1971; *Lik Sinu Človekovega*, 1972; *Smer – Nova zemlja*, 1972; *Divji golob*, 1972; *Edvard Kocbek – pričevalec našega časa* (soavtor: Boris Pahor), 1975; *Snegovi Edena*, 1977; *Duh Velikih jezer*, 1980; *Zeleno izgnanstvo*, 1981; *Jacques Maritain – človek in mislec*, 1981; *Sjene, koje plešu* (prev. Milivoj Slaviček), 1981; *Hribi, pokrijte nas!* (upriz.), 1983; *Sledovi Drage* (soavtorji: Vinko Beličič, Boris Pahor, Vinko Ošlak), 1985; *Savlov demon*, 1985; *Oblaki Michigana*, 1985; *Vrt bogov*, 1986; *Jutri čez Jordan*, 1988; *Na slovenskem poldnevniku*, 1991; *Pastir prihodnosti*, 1992; *Jakob Ukmar* (v

novelističnih zbirk, cvetnikov radijskih in gledaliških iger, dnevnikov, esejističnih izdaj, disertacij, biografij in prevodov? Sizifovski podvig.

A se vendarle splešča ugrizniti vanj. Kajti razbirati, razumevati Rebulovo prozo, esejistiko, memoaristiko in dramatiko, pa naj bo bralcu ali gledalcu še tako intelektualistična, mistično zanesena, fideistično obskurna in jezikovno baročna, pomeni prodirati globoko v nerazvozljivo skrivnost literature, prignati hermenevtično skalo tik pod večno nedosegljivi vrh. Zato se z veseljem lotevam strmine. S formalno eskamotazo, ki idejno deduje pri Kunderi in Borgesu,³ a ji bo morda uspelo strniti v leksikonsko skopi prostor desetih gesel ustvarjalni kozmos Alojza Rebule. Slovar. Majhen, ročen besednjak rebulizmov, ključnih leksemov iz pisateljeve književno-ontološke poetike. Saj je bila na začetku Beseda, počelo vsega Črka, kakor učita po kom drugem tudi Wittgenstein in Rebula: A kakor Alfa, A kakor ...

ALOJZ

Ime, ki je – bržkone v svoji narečni inačici: Lojze – odzvanjalo po sobah domačije pri »Vitezovskih« v Šempolaju, med Slataperjevimi dolinami in Kosovelovim brinjem na tržaškem Krasu, »ki se proti severu izgublja v hrastovju, proti jugu pa se odpira v groblje in potem v polja, kjer prinaša pod sonce svoje podzemeljske vode Timavus, reka Argonavtov,«⁴ tistega 21. julija 1924, ko se je pisatelj rojeval staršem in literaturi. Bil je leto Mannove Čarobne gore, Proustove Ujetnice in Kafkove smrti, a tudi čas naraščajočega fašističnega nasilja nad Slovenci, ki jih je Rapalska pogodba usodila Italiji. Kako bi Gentilejeva reforma, kraljevi dekret o poitalijančenju slovenskih imen in dušljiv dim le štiri leta prej upepeljenega Narodnega doma ne prekrstili tistega imena? Alojz postane torej Luigi, ko se Rebuli prvič odprejo leta 1930 duri šolske izobrazbe. Začenja se travmatični, shizoidni, med sovraštvom in ljubeznijo nihajoči odnos do vsiljenega jezika in kulture, ki pa sčasoma pisatelja vse bolj fascinira. To je sicer jezik duceja, a vendar tudi Danteja, Petrarke, Leopardija, Papinija. Kako bi ga sovražil do dna, čeravno je bil v njem izpovedan očetu železničarju ukaz kazenske premestitve v Ligurijo? Študij, branje, čas, znanstva in blagozvočno razkošje stilističnih možnosti bo Luigija ogrejo zanj do črke in pisave, čeprav mu bo kakor v razmerju med hebrejskim in vesoljskim v romanu Jutri čez Jordan italijanščina ostala jezik razuma v primerjavi z »antiretorično« slovenščino, jezikom srca. V usodno zaljubljenost pa zapredeta pisatelja šele grščina in latinščina, božja koinè jezikov in kultur, ki jo Luigi vsrkava od leta 1936 dalje, najprej v nadškofijski klasični gimnaziji v Gorici, nato na malem semenišču v Vidmu, pogloblja jo takoj po vojni na klasični filologiji ljubljanske univerze ter končno izbere za kruh in poklic, ko se po povratku v

ital.), 1992; *Nel vento della Sibilla* (prev. Diomira Fabjan Bajc), 1992; *Operacija Timava* (upriz.), 1993; *Koraki apostolskih sandal*, 1993; *Kačja roža*, 1994; *Severni križ*, 1994; *Skozi prvo zagrinjalo*, 1994.

³Prim. Milan KUNDERA, *Umetnost romana* (Ljubljana: Cankarjeva založba, 1988) in Jorge Luis BORGES, *A/Z* (Milano: Arnoldo Mondadori Editore, 1991).

⁴Alojz REBULA, *V Sibilinem vetru* (Ljubljana: Slovenska matica, 1968), 607.

Trst leta 1949 posveti poučevanju. Ljubljanska leta, ki jih pisatelj preživi ob znamenitih osebnostih – Ruplu, Sovretu, Šolarju, Kocbeku in Koblarju – so čas ponovnega, opojnega prisvajanja slovenske Besede ter Identitete. Vojna mora je končana, Titovi partizani so vkorakali v Trst, Luigi lahko znova postane Alojz in v toplem soncu tistega svobodnega maja se Rebuli razcvetijo tudi prvi literarni poganjki: Vedež ob Jadranu (1946), skica napisana »direktno pod Nietzschejevim vplivom«;⁵ nekaj ekspresionističnih lirik, Mali John (1948), novela na vojno temo; pesem v prozi Skrivnost severne stene (1948), posvečena življenjskemu vzoru Vladimirja Bartola, alpinistu Klementu Jugu; nekaj kratkih proz, med katerimi tudi namišljeni dialog avtorja s piscem Mojega Krasa v Cergolyjevem Trstu »del si, del ja e del da«⁶ naslovljen Srečanje s Pennadorom (1949). Kakor da bi se hotel Rebula – končno svobodni državljani Svobodnega tržaškega ozemlja – maščevati Mussoliniju za jezikovni in kulturni nagobčnik z zavidljivo književno akribijo. Rodi se njegov prvi roman Devinski sholar (1954). In z njim je rojen fabulistični topos, če povem z Greimasom, pripovedna izotopija Rebulovih romanov: nekoč je živel preprost kmečki fant, skromni suženj in sin »naroda brez zgodovine«, ki si je z izobrazbo, mislijo, umetnostjo ter kulturo izboril svobodo, neodvisnost in boljši socialni status. S pomočjo mecena, ki je do njega največkrat freudovsko ovešen z občutki krivde, je postal ustvarjalec, razumnik-demiurg, platonovski prevodnik med bogom in človekom. To je Gomer iz Devinskega sholarja, Silvan Kador iz Senčnega plesa, Marbod-Nemežijan iz Sibilineta vetra. Književni psevdonimi istega imena: Alojz. Biografsko izkustvo tistih postkominformovskih let mu deroče naplavlja pod pero obilico literarne snovi: z 22 tisoč slovenskimi emigranti se je v svoj zadnji, avstralski dom izselil tudi Rebulov brat, romaneskni Sandro Kador; Alojz zapade v »grozljivo eksistenencialno krizo«,⁷ »pogovarja« se »z blaznostjo«⁸ in, da bi jo previharil, se v življenju kot v literaturi vztrajno oprime rešilnega debla vere. »Bog je edino dejstvo«,⁹ nagovarja bralca protagonist Senčnega plesa leta 1960, v času Rebulovega doktorata na rimski univerzi. Knjiga je Alojzov prvi umetniško pomemben roman, ki ga bo leta 1968 nasledila druga avtorjeva mojstrovina. 618 strani klasične vsebine in naslova: V Sibilineta vetru. Kljub medvrstični kritiki samoupravnemu socializmu Titove in Kardeljeve komunistične nomenklature je knjiga deležna leto zatem visokega slovenskega kulturnega priznanja, nagrade iz Prešernovega sklada. Profesorju grščine in latinščine na istoimenskem klasičnem liceju v Trstu prinaša tudi kritiško posvečenje in dokončno zapisanost Trubarjevi ter Cankarjevi besedi. Njegov književni opus se

⁵ *Večer z Alojzom Rebulo* (Trst: Slovenski kulturni klub, 1989), 45.

⁶ Carolus L. CERGOLY, *Ponterosso* (Milano: Arnoldo Mondadori Editore, 1976), 23.

⁷ Ferruccio FÖLKEL, Alojz Rebula, scrittore triestino, v: Alojz Rebula, *Nel vento della Sibilla* (Trst: Editoriale Stampa Triestina, 1992), 8. V izvorniku: »Eppure quel ritorno, quella 'immersione' significò per Rebula una spaventosa crisi esistenziale che coinvolse anche il fisico.«

⁸ Arnaldo BRESSAN, *Pustolovščina besede* (Koper; Trst: Založba Lipa; Založništvo tržaškega tiska, 1985), 125.

⁹ Alojz REBULA, *Senčni ples* (Ljubljana: Slovenska matica, 1960), 116.

poraznoteri: eseji, novelistične zbirke, dnevniki, biografije, radijske in gledališke igre, filozofski portreti, prevodi ... Razširi se tudi Rebulov zemljepisni horizont: v '70-ih letih, ko potuje nekajkrat čez ocean v deželo »Coca-cola in žvečilnega guma«, ¹⁰ nastanejo številni literarni zapisi, ki jih potem objavi v obliki biografije (Duh velikih jezer, 1980) in dnevnika (Oblaki Michigana 1985, Vrt bogov 1986). Toda domovina Rebulovega romana ostaja slejkoprej še zmeraj Evropa, njegov Kras, Trst: Trontelj Jordana Košutnika v Divjem golobu (1972), Tergestum Eneja Silvija Piccolominija v Zelenem izgnanstvu (1981). Kakor da bi želel pisatelj literarno opredeliti peroške besede Silvana Kandorja: »Za Slovence je važno mesto ...«. ¹¹ Z leposlovnim grezilom raziskuje njegove politične, kulturne, zgodovinske in predvsem etnične, nacionalne travme. Rebulovo pisanje je pustilo zdaj za sabo aureo aetas Grkov in Rimljanov, da bi se popolnoma predalo sodobnosti. Romani, dnevnik čedalje izraziteje prekipevajo od politično-ideoloških konotacij. Rebulova kritika je prvenstveno namenjena partijskemu monizmu v Sloveniji, Titovemu režimu, ki ga avtor dolži povojnega pokola slovenskih kolaboracionistov v Kočevskem Rogu, dachauskih procesov proti ubežnikom iz nacističnih taborišč, kulturnega molka, ki je bil po vojni vsiljen krščansko-socialnemu pesniku in pisatelju Edvardu Kocbeku po objavi njegove sporne novelistične zbirke Strah in pogum leta 1951. Skupaj z Borisom Pahorjem mu bo Rebula namenil leta 1975 v monografski številki revije Zaliv občuteno apologijo z naslovom Edvard Kocbek – pričevalec našega časa.

Toda Alojz ni Edvard. Kljub političnemu disidentstvu izhajajo njegove knjige v Sloveniji skoraj nepretrgoma. V 70-ih, 80-ih in zgodnjih 90-ih letih so to dela, ki postopoma radikalizirajo in litteris Rebulovo religiozno čustvovanje, njegovo granitno vero »v nek neskončno mehki Ti«. ¹² Naj jih naštejemo: heterogena prozna zbirka Snegovi Edena (1977), življenjepis slovenskega škofa Ireneja Friderika Barage Duh velikih jezer (1980), roman o tržaškem škofu Eneju Silviju Piccolominiju Zeleno izgnanstvo (1981), cvetnik radijskih iger Savlov demon (1985), biblijsko vprostorjen roman Jutri čez Jordan (1988), zbirka esejev Na slovenskem poldnevniku (1991), dva biografska portreta – slovenski o škofu Antonu Martinu Slomšku (Pastir prihodnosti, 1992), italijanski pa o pokončnem tržaškem duhovniku Jakobu Ukmarju (1992) – in končno še sinodski dnevnik Koraki apostolskih sandal (1993) ter roman Kačja roža (1994). Zdi se, ko da bi te najnovejše Rebulove knjige pričale, kako je pisatelju od vsega še najdragocenejša oseba, posameznik, ime. Po Ecu in njegovem Adsonu iz Melka vemo: »stat rosa pristina nomine, nomina nuda tenemus« ... Saj za takšnega oboževalca antike, kot je Alojz Rebula, skorajda ni moglo biti drugače kakor za klasike: nomen est omen.

¹⁰ Alojz REBULA, *Oblaki Michigana* (Celovec; Trst: Mohorjeva družba; Mladika, 1985), 296.

¹¹ Alojz REBULA, *Senčni ples*, nav. izd., 40.

¹² Alojz REBULA, *Credo* (Gorica: Comunione e liberazione, 1989), 6. V izvirniku: »... in un Tu infinitamente tenero.«

ANTIKA

Abstrahirati antiko v življenju in delu Alojza Rebule bi bilo kakor odvzeti človeku kisik ali ribi vodo, saj sta tržaški pisatelj in klasični svet neločljiv binom. »Ko bi si bilo treba še enkrat izbrati eno od možnih fakultetnih strok za življenjski poklic, bi si še enkrat izbral študij antike«,¹³ priznava Rebula v knjigi *Na slovenskem poldnevniku*, poetično označuje klasični svet za ozvezdje, ki prežarja bivanjske temine. Atene in Rim sta v tej konstelaciji zvezdi vodnici. Grška luč ga preseva s filozofskimi kategorijami anthròpeje in kalokagathije, Platonove Lepote in Resnice, Evklidove harmonije, še zlasti pa z obema ontološkima antinomijama: mètron in mystèrion.

Kakor v književni fikciji profesorju Okeanu tako pomeni mera tudi Rebuli nepotešljivo slo »po dešifraciji čim več vidnega in čim več nevidnega«,¹⁴ medtem ko je onkraj brezen nič in človeških mer razpeti misterij »kalup na odlitek mere, brez katerega tudi odlitka ne bi bilo«. ¹⁵ Nerazdružljivost, sestrška dvojnost mere in misterija spominja torej na komplementarno-antitetični binarizem Empedokla ali Hegla: racionalni in metafizični princip, teza in antiteza, imanenca in transcendenca, znanost in umetnost, materija in duh – skrajnosti, protislovja, ki se medsebojno stikajo ter zaokrožajo v sintezo aristotelovskega ζῶον πολιτικόν. Tisto, kar morda najbolj očara Rebulo, netivo njegove zagledanosti v antiko, je dosežena »harmonija sfer« grškega in latinskega sveta pred odtujujočim, rušilnim ontološkim big bangom, ki je v človeku eksplodiral z novoveško modernostjo. Tu je torej vzrok, vir Rebulovega hrepenenja po času in svetu, ki nista poznala nihilističnega absurda, dokončne razpoke med človekom in kozmosom, naturo in kulturo. Ne gre za akritično, idealizirajočo nostalgijo: pisatelj je »daleč od tega, da bi antiko malikoval«. ¹⁶ Raziskuje njene limite, protislovja, uokvirja jo skorajda materialistično v točno določen zgodovinsko-zemljepisni kontekst, odkimava njenemu »humanističnemu monopolu« in odkriva v kulturnem ozvezdju rimske civilizacije demone Nietzschejeve volje do moči: res, imperium, jus. A vendar si ne more kaj, da ne bi občudoval »plemenite žalosti« Latincev, zlasti Vergila in Horaca, njune melanholije, iz katere obilno solzijo lacrimae rerum. Odnos Rebule z antiko je torej ambivalenten: po eni strani zapada v pisanju od časa do časa skušnjavi njene stilistične retoričnosti, po drugi pa v klasiki odklanja efemerno, iskaje njene resnično globoke, humanistične vrednote.

V književnem opusu Alojza Rebule pooseblja antiko roman *V Sibilinem vetru*. To je knjiga, ki diha bolj od katerekoli druge kulturni zrak, klimo, atmosfero Akropole in Koloseja, edina, ki je doslej v prevodu dostopna italijanskemu bralcu, da se lahko z Barthesom prepriča o umetniški »stopnji« Rebulove pisave. S semiotično sintagmo tržaškemu piscu nepriljubljenega avtorja bi jo lahko označil za »odprto delo«,

¹³ Alojz REBULA, *Na slovenskem poldnevniku* (Máribor: Založba Obzorja, 1991), 97.

¹⁴ Prav tam, 64.

¹⁵ Alojz REBULA, *V Sibilinem vetru*, nav. izd., 164.

¹⁶ Alojz REBULA, *Na slovenskem poldnevniku*, nav. izd., 97.

»epistemološko metaforo«, ki je s pomočjo namerne »dvoumnosti« tekstovnega sporočila sposobna generirati nepreštevna branja in kritiške interpretacije. Kaj je namreč V Sibilinem vetru? Je morda s filozofskega vidika literarna alegorija avreljanskega stoicizma, njegove antropocentrične etike? Ali pa, religiozno vzeto, vztrajno iskanje Absolutnega, postopno približevanje poganškega barbara veri? Je to »parabola spopada med univerzalnostjo in partikularnostjo, enotnim in različnim, ki je osnovni spopad našega časa«¹⁷ ali avguštinovska *confessio* težko prisvojene identitete in notranje svobode? Je z nacionalnega zornega kota teologija osvobajanja naroda, manjšine, posameznika izpod jarma vladajoče, hegemonične kulture s prometejskim ognjem izobrazbe? Zgodovinski, parazgodovinski roman? »Šifrirana podoba ... Titove Slovenije«¹⁸ Literarna avtobiografija? »Dolga osebna preiskava«¹⁹ Vnovično premišljevanje o dveh ljubljenih kulturnih opcijah: antiki in krščanstvu?

V Sibilinem vetru je hkrati vse to in ničesar takega: Jacig Marbod je po krvavi noči zaslužjen. Furijski Apulej ga iztrže klinom rodnega Danuvija, pripelje ga v Rim in prekrsti v Nemezijana. Deček odraščá, dela, bere. Nekje izbeza v sebi moč, da se ukloni Rimljanu v sozvočju s trdim Plutarhovim naukom: ... znati moraš najti pot v njihovo srce in odkriti to, kar te druží z njihovo kulturo. Naposled ga bo krvnik osvobodil, poslal celo študirat. Atene. Nato povratek. Vila Tragedija. Dediščina, ki ne bo odtehtala Psihe, izgubljene ljubezni. Niti njen krščanski bog ga ne bo znal potolažiti. Tistim brez vere kakor Nemezijanu ni preostajalo bogvekaj: legionarstvo, politična zarota proti imperiju, izdajstvo, bakreni rudniki Sinaja. Potem beg. Ponovno Atene. In ženska, Elektra. Tiha sopotnica v legionarski pustolovščini z Markom Avrelom. Pomirljiva družica za končno, skupno bivanje na Krasu »v kočici pod hribom«.²⁰ Nemezijan kakor Voltairov Kandid, starec s poslednjo željo: gledati reko in dan.

V Sibilinem vetru je bleščav literarni kalejdoskop, Rebulova senčno-sončna projekcija človekovih bivanjskih dilem in neminljivih književnih razkrižij (svoboda-kultura, etos-vera, eros-tanatos). Spektrum eksistenčnih položajev, ki jih Nemezijan izkusi, je mavrično raznolik: od nedolžnosti do krivde, od neznanja do erudicije, od brezupa do zanosa, od nihilizma do humanizma. Zgodovinska lociranost romana v II. stoletje po Kristusu, v epoko zatona rimskega cesarstva je pisatelju le scenaristični, kulisni izgovor za ontološko prečesavanje lastne intimne, hrepenenja po Absolutnem s sodobnimi, dekartovskimi grezili novoveške skepse. V Sibilinem vetru »noče biti zgodovinski roman, čeprav« – kljub nekaterim anahronizmom, zemljepisnim in do-

¹⁷ Angelo ARA – Claudio MAGRIS, *Trieste – Un'identità di frontiera* (Torino: Einaudi, 1987), 195. V izvorniku: »... una parabola di quel conflitto fra universalità e particolarità, fra unità e differenza che è il conflitto del nostro tempo.«

¹⁸ Alojz REBULA, *Nel vento della Sibilla*, nav. izd., 11. V izvorniku: »Quel secondo secolo dopo Cristo è in realtà, questo nostro secolo: più precisamente sono gli anni sessanta della Slovenia di Tito, con la sua nomenclatura politica e culturale. Tale dimensione 'cifrata', che è stata ben percepita dal lettore sloveno, è, comunque, senza importanza dal punto di vista della resa artistica.«

¹⁹ Prav tam, 9.

²⁰ Alojz REBULA, *V Sibilinem vetru*, nav. izd., 607.

godkovnim neskladjem – »zgodovino spoštuje«, ²¹ nas zgovorno obvešča Rebula v avtorskem nagovoru italijanske izdaje. Zato Nemezijan ni antični heroj, lutka na nitih bogov ali Usode, Fortune, temveč ontološko razdvojeni subjekt sodobnega evropskega romana, ki sta mu svoboda in domovina sredstvi, posvečeni za en sam cilj: »biti človek, čimbolj ...« ²² Svojo drugo mojstrovino je Rebula torej namenoma stkal iz mestoma protislovne in dvoumne antično-moderne vezene, ki ustvarja bahtinovsko poliloški in polifonski roman, po literarnem zgodovinarju Jožetu Pogačniku dantejevsko univerzalno, sodobno *commedie humano*.

DANTE

Tretje, nepogrešljivo geslo Rebulovega besednjaka. Kako mu je pisatelj zavezan, zgovorno priča lapidarna romaneskna trditev: »Dante ni literatura. Dante je pojav planeta.« ²³ Filozofsko premotren, podrobno raziskan z disertacijo o slovenskih prevodih Božanske komedije (1960) ter z nadaljnjimi dantološkimi prispevki, potežkan v svoji umetniški konsistenci, Alighieri je za Rebulo troedini titan misli, vere in besede.

Misli: Pri Danteju občuduje tržaški pisatelj ptolomejsko središčnost smisla v literarnem veselju, ki ga še nista kontaminirala renesančni antropocentrizem in sodobni alienacijski absurd. Vera: Rebulo priteguje predvsem zemeljska konkretnost Dantejeve zagnanosti za transcendenco, dejstvo da zna biti zamaknjeni častilec ljubezni, »ki giblje sonce z milijon zvezdami«, hkrati tudi racionalni, vedoželjni Odisej, ki hoče ujeti v svoja jadra vse vetrove velikega morja bivanja. Beseda: na seznamu Rebulovih vzornikov je Dante s svojo tendenčnostjo in eksaktno, »znanstveno fantazijo« ²⁴ daleč pred ostalimi književnimi ljubljenci – Avguštinom, Goethejem, Nietzschejem, Tolstojem, Dostojevskim, Gončarovom, Pasternakom, Claudelom, Proustom, Hemingwayem, Prešernom, Cankarjem, Župančičem, Kocbekom ... V naštevanju je opazno nenaključno pomanjkanje italijanskih piscev. Za Rebulo je namreč »literarna Italija« – z izjemo kakega Tassa, Leopardija, Carduccija, Papinija ali Negrijeve – »preveč lahkomiselná ... Dosti spretnega stila, dosti kulture, a premalo bivanjske teže, premalo globine, premalo smisla za resnico.« ²⁵ Dante ostaja tako edini, a bolj »planetaren« kakor italijanski. Njegova akritična, enostranska ekstrapolacija iz nacionalnega književnega konteksta zadobiva pomenske obrise naslednjega gesla, enega izmed osrednjih v življenju in delu Alojza Rebule: vere.

VERA

»Vera v svojem bistvu ni občutenje in še manj čustvo. Praviloma se za Boga odločiš. Bistvo vere je v tem, da verujoči stavi na nevidno /.../ Tragičnost, ki ga melje,

²¹ Alojz REBULA, *Nel vento della Sibilla*, nav. izd., 11. V izvorniku: »... non vuol essere un romanzo storico, anche se rispetta la storia.«

²² Alojz REBULA, *V Sibilinem vetru*, nav. izd., 593.

²³ Alojz REBULA, *Zeleno izgnanstvo* (Ljubljana: Slovenska matica, 1981), 301.

²⁴ Alojz REBULA, *Na slovenskem poldnevniku*, nav. izd., 202.

²⁵ Prav tam, 96.

pomeni tudi njemu strašen argument proti božjemu bivanju. Toda še strašnejši argument za božje bivanje je sla po neskončnem, ki melje njegove možgane in njegovo srce. Vsekakor – verjeti zanj nikakor ni enostavno. V bistvu je to eno samo nenehno vzpenjanje tam med peto in šesto gorsko stopnjo, med režanjem skal in zaslepljevanjem megle, med ledenimi prepichi in tulečimi plazovi. Sonca je od časa do časa toliko, da se ne povezneš v svoj obup, da spet zasadiš cepin v veri, da se le koplješ proti smislu ...²⁶ – tako Rebula v *Vrtu bogov*. Vera je torej »nerazložljiv dar«,²⁷ ki pa ga pisatelj nenehoma razlaga sebi in drugim, iskaje »tudi razumske utemeljitve«²⁸ lastnega verovanja. Naj si – neverujoči laik – privoščim hipotezo: da se za vztrajnim in protislovnim iskanjem racionalnih argumentov, ki bi razskrivnostili najčistejšo skrivnost, iracionalni absolutum, skriva Rebulova umljiva, tako zelo človeška groza pred možnim ničem onostranstva, smrti? Njegova kvaziznanstvena hermenevtika božjega, poskus, da bi pred poslednjo uro izvrtal odgovore na človekova večna ontološka vprašanja, bi potemtakem lahko bil nekakšno književno izganjanje nihilističnega hudiča.

Racionalnega viviseciranja vere se Rebula umetniško loteva že v *Senčnem plesu*, če le pomislimo na oba ključna razgovora Silvana Kandorja s profesorjem de Martinisom (po mnenju literarne kritike je v njem književno portretiran tržaški zgodovinar Fabio Cusin), ko je med njima na besedi edina metafizična dilema, ki ju resnično zanima: posmrtno življenje človekove duše. Njuno razglabljanje nadaljujejo v *Sibilinem vetru* Endimijan, Talilej, Kvartilozija, predvsem pa Nemezijan, ko se počasi, a nezadržno približuje religiji Petrovih privrženecv, ki vzbujajo v njem občudovanje zaradi svojega moralno neomadeževanega vedenja. Bolj ko v *Zelenem izgnanstvu*, kjer bi kaj takega samoumljivo pričakovali zaradi prevladujoče prisotnosti v knjigi bodočega papeža Pija II., pa bo vera središčna tema zlasti doslej predzadnjega Rebulovega romana *Jutri čez Jordan*. Transcendenca je v njem immanentno, imensko opredmetena: ime ji je Kanaan, judovska obljubljen dežela. Sinonim religije je tu konkretno hrepenenje judovskega naroda po svobodi, njegova ponotranjena, miltonovska nostalgija po izgubljenem paradizu. Prek Rebule sanjajo svoj metafizični Eden tudi Mojzesovi Hebrejci, za katere je egiptovsko suženjstvo nemajhna verska preizkušnja. Marsikdo bo podvomil, zapeljan od tisočerič čarov materialnega. Toda lastnemu kedu, ki ga enako kot judovskega cefrajo bivanjske dileme, bo ob koncu romana Rebula le vbrizgnil injekcijo zaupanja: tudi on bo šel s svojimi Hebrejci jutri čez Jordan na srečanje z bogom.

Na delo je tako vsebinsko kot slogovno nedvomno veliko vplivalo Rebulovo sočasno prevajanje Novega testamenta v slovenščino. A knjiga se kljub temu ne zdi stranski proizvod omenjenega prevajalskega truda ali naključni sad navdihnjenega sprehoda med gabrovjem tržaškega Krasa,²⁹ temveč prav nasprotno naravna posledica

²⁶ Alojz REBULA, *Vrt bogov* (Ljubljana: Slovenska matica, 1986), 244.

²⁷ Alojz REBULA, *Credo*, nav. izd., 5. V izvorniku: »... un insondabile dono.«

²⁸ *Večer z Alojzom Rebulo*, nav. izd., 50.

²⁹ Prav tam, 32.

Rebulove književne ekstremizacije verskega čustvovanja, ki zavzema v njegovem novejšem esejističnem in literarnem opusu čedalje osrednejše mesto. V avtorjevem vse bolj konfesionalnem in parenetičnem pisanju se bivanjske, umetnostne in nacionalne problematike, ki so tvorile okostje prvih romanov, podrejajo novi viziji sveta, človeka in veselja sub specie aeternitatis. Celó življenje in književnost sta v primerjavi z vero izgubila za pisatelja svoj nekdanji lesk. Na tržaški predstavitvi italijanskega prevoda Sibilinoga vetra je Rebula izjavil: »Ko bi nekoč srečal po cesti v Ljubljani Kristusa in Župančiča, bi padel na kolena pred slednjim, pesnikom.«³⁰ Nekoč morda, danes ne več.

KNJIŽEVNOST

»Zame je bila božanstvo,«³¹ priznava pisatelj v sozvočju z definicijo, ki jo je Thomas Mann namenil velikemu ruskemu pripovedništvu: sveta literatura. Zgodnji Rebula še zaupa v orfejsko moč Besede, v tisto njeno funkcijo, ki je za Jakobsona »poetična«, verjame kakor Dante, da književnost lahko spremeni svet, preoblikuje stvarnost. Prepričan je, da je literatura »eminentno spoznavna dejavnost«,³² ki človeka ozavešča, etično izboljšuje in mu obenem omogoča – kakor glasba, slikarstvo ali druge umetnosti – poživljajoč estetski učitek, katarzično doživljanje lepote. S časom pa odčaran zasluti vanitas litterarum, ko se mora ob grozotah sveta sprijazniti z nemočjo poiesisa. Koliko ljudi doseže književnost? Neznatno malo. Njena življenjska vloga je torej obrobna, malenkostna, celo največja proza ali poezija ne pripeljeta drugam kakor pred vrata Niča. Zato je Rebula hvaležen »Bogu in filologiji«,³³ da ni postal poklicni pisatelj. »Čas literature je zame minil, naj se začne čas resnice,«³⁴ nedvoumno pribija njegov Enej Silvij Piccolomini. Da se je nekdanje božanstvo spremenilo v malo več kot konjiček, primerljiv s šahom ali ribarjenjem kakor nam skuša pisatelj dopovedati v Vrtu bogov?

Ni prepričljiv: če nadaljuje s pisanjem, mora imeti književnost zanj vendarle nek smisel. Slutim, da vsaj trojen:

1. ustvarjalni, demiurški akt je zanj diskriminanta, ki človeka povzdiguje nad »gluho materijo« in projicira v območje metafizičnega;

2. književnosti pripisuje Rebula tudi eshatološko funkcijo: »... pisanje mi pomaga živeti«,³⁵ priznava; literatura mu je torej orodje, s katerim se skuša dokopati čim bližje odgovoru na kozmološka in eksistenčna vprašanja, ki ga obsedajo;

3. književnost je zanj nenazadnje še vprašanje stila: pomeni mu preizkušati slogovne zmožnosti slovenščine do njenih skrajnih meja, kovati stileme, vnašati dialek-

³⁰ Avtorjeva ustna izjava na predstavitvi italijanskega prevoda romana V Sibilinem vetru v Avditoriju tržaškega muzeja »Revoltella«, 4. 3. 1993.

³¹ Prav tam.

³² Alojz REBULA, *Vrt bogov*, nav. izd., 226.

³³ Prav tam.

³⁴ Alojz REBULA, *Zeleno izgnanstvo*, nav. izd., 109.

³⁵ *Večer z Alojzom Rebulom*, nav. izd., 34.

tizme in neologizme, da bi prispeval k njeni izrazni rasti.

Gotovo, v veselju sedanjih Rebulovih eksistencialij je književnost izgubila nekdanji centralizem. Nadomestile so je druge vrednote. A je kljub temu še zmeraj daleč od beckettovske ničevosti, od črtene nihilistične puhlosti.

JEZIK

Ne formalistično ali strukturalistično sredstvo komunikacije, temveč Heideggerjeva »hiša biti«, movens in spiritus agens leposlovne kreacije – to je v skopih obrisih pojem jezika za Alojza Rebulu, če sodim po nepreštevni lingvistično-filozofskih nazorih, ki jih je razsejal po svoji esejistiki in beletriji. Našteta biografska skustva, pisateljeva geoetnična usoda, položaj pripadnika slovenske manjšine v Italiji – vse to nalaga Rebulovemu književnemu kodu vrsto transkomunikacijskih in transumetniških valenc: od etičnih in nacionalnih do ontoloških in protiasimilacijskih. »Jezik je edino, kar brani manjšini integracijo v večino. V tujem morju je jezik njen edini rešilni splav,«³⁶ meni pisatelj. Kakor upravičeno sklepa Marija Pirjevec ta »občutek jezikovne utesnjenosti sprošča v piscu še večjo dinamiko in slogovno prizadevnost, saj mu beseda pomeni boj za lastno ogroženo identiteto in svobodnost.«³⁷ Rebula hoče razširiti z Wittgensteinom meje svojega jezikovnega sveta, da bi se tudi v realnem sproščeneje gibal, lažje zadihal. Ta značilnost prerašča v pravo tipološko izobaro, saj je lastna še mnogim drugim slovenskim književnikom, predvsem tržaškim in koroškim: Pahorju kot Messnerju, Lipušu kot Beličiču, Polanšku kot Pangercu. Precioznost jezika je zaznavna tako pri izbiri besedja kot v sintaksi in metaforiki Rebulove literature, ki se v svojih najdrznejših izraznih oblikah barokizira vse do nerazvozljivih anakolutov. Kljub temu ohranjajo omenjene ontološke valence Rebulovo pisanje na zlati jezikovni sredini, znotraj meja izrazne »klasičnosti«. Po eni strani mu tako branijo, da bi zašlo v skrajnosti larpurlartističnega eksperimentalizma ali zvočno nesmiselne »čiste proze«, po drugi pa onemogočajo pisatelju sproščenejši odnos z leksikalno tvarino. Skratka: slovenščina je Rebuli še zmeraj temeljna vrednota, stavek iz Senčnega plesa pa danes zanj boljokdaj aktualen: »Jezik, vidiš, to ni nič drugega kakor življenje samo ...«³⁸

ROMAN

Izvoljeni žanr Rebulove proze. Oblika, ki zna najustrezneje zaobjeti in izraziti pisateljev pripovedni impulz, epski nadih njegove umetnosti. Če se ostale tržaškemu piscu lastne pripovedne vrste izkazujejo pod lupo literarno-morfološkega purizma kot hibridno kontaminirane (biografija z romaneskno fikcijo, disertacija s poetično ambigviteto, esej z metaforično redundanco), se Rebulov roman nasprotno brez ostanka prilikuje tipološkimi kanonom žanra kljub svojim heterogenim naracijskim naplavinam. Takšni ugotovitvi botruje seveda objektivni razlog, da je literarna sodobnost neverjetno razširila in pluralizirala formalni topos romana, vendar jo še najpoprej ute-

³⁶ Alojz REBULA, *Na slovenskem poldnevniku*, nav. izd., 125.

³⁷ Marija PIRJEVEC, *Na pretoku dveh literatur* (Trst: Založništvo tržaškega tiska, 1992), 12.

³⁸ Alojz REBULA, *Senčni ples*, nav. izd., 69.

meljuje pisateljeva subjektivna vizija romanesknega žanra kot ene »od zadnjih oblik celostnega pristopa duha, ki se je rešila v naš necelostni čas«. ³⁹ Če je Kunderi roman samo »velika prozna forma, v kateri pisec s pomočjo nekaj eksperimentalnih jazov (junakov) temeljito proučuje in raziskuje nekaj velikih bivanjskih tem«, ⁴⁰ je Rebuli še veliko več: možnost racionalizirati imanenčni kaos v organsko umetniško obliko; poskus osmišljanja sveta s književnostjo; demiurški trud vltiti materijo v harmoničen duhovni kalup. Zato je njegov roman hkrati moderen in tradicionalen. Po eni strani je zaradi svojih tem, vsebin in obravnavanih bivanjskih dilem nadvse aktualen proizvod sedanjosti, po drugi pa zgradbeno in slogovno gravitira na sicer posodobljeno realistično tradicijo epskega in psihološkega romana 19. stoletja, na vrhunsko umetnost Tolstoja in Dostojevskega. Umetniški seštevek obojega je proza, ki se bistveno razlikuje od pisanja drugih modernih slovenskih avtorjev: tako Šeliga, Kovačiča, Zupana ali Rožanca kot Zidarja, Božiča, Hienga ali Jančarja. Sartrov eksistencializem, reizem francoskega nouveau romana, ameriški citatološki, minimalistični postmodernizem niso vplivneje oplazili Rebulovega pisanja. Pa vendar je osrednji rezoner njegovih romanov največkrat prav isti zgnušeni sodobnik, razumnik, ki ga mrcvari bivanjski absurd, da je prej podoben Kosovemu odčaranemu junaku kot Lukáčevsi »lepi duši«. ⁴¹ A med njim in drugimi protagonisti naše književne sedanjosti zija vendarle prepad, bistvena razlika, ki jo je Jaka Müller daljnovidno izluščil že pri analizi Senčnega plesa: »Rebulovi liki poznajo nihaje relativizma, toda trajnega stanja ničnosti ali apriorističnega nihilizma ne poznajo. Vrednote se jim druga za drugo drobe in izginjajo, ne izginja pa hotenje po vrednotah.« ⁴²

Rebula je daleč od tega, da bi podpisal Kunderov in Borgesov nekrolog modernemu romanu. Nasprotno: razvija ga v najraznovrstnejših inačicah (zgodovinski, parazgodovinski, biografski, avtobiografski, à clef), saj mu je roman nezamenljiva književna vrednota, žanr, v bistvu katerega ostaja »tudi po Joyceu ... neki zlati bivanjski rez, nekakšna težnja po tem, da bi na svoji vagi stehal atomsko težo človeka, zgodovine, sveta.« ⁴³

SLOVENSTVO

»Spoštovani gospod Kermauner, piše vam zamejski Slovenec, ki mu je, glejte, slovenstvo radost in pokoj in raketa, ki ga vleče navzgor, in ozračje, ki ga oživlja, in obzorje, ki je razklenjeno kakor dan po dežju ...« ⁴⁴ Gornji, iz esejističnega cvetnika Na slovenskem poldnevniku napaberkovani epistolarni incipit še najzorneje objasnjuje bistvenost pričujočega rebulizma, enega ključnih na lestvici pisateljevih on-

³⁹ Alojz REBULA, *Snegovi Edena* (Koper: Založba Lipa, 1977), 221.

⁴⁰ Milan KUNDERA, *Umetnost romana*, nav. izd., 154.

⁴¹ Prim. Janko KOS, Ep in roman na Slovenskem, *Slavistična revija* XXXIX/4 (1991), 371–389.

⁴² Jaka MÜLLER, Izrazna dvojnost Rebulovega Senčnega plesa, *Slavistična revija* XVIII/1–2 (1970), 52.

⁴³ Alojz REBULA, *Snegovi Edena*, nav. izd., 221.

⁴⁴ Alojz REBULA, *Na slovenskem poldnevniku*, nav. izd., 34.

toloških vrednot, saj ga po pomenu, ki ga ima za Rebulo, lahko primerjamo morda e-dinole z vero. Slovenstvo je zanj predvsem dvoje: klic krvi, rodovne pripadnosti in življenjska izbira, zavestna opredelitev. Tržaški pisec namreč jasno loči med nacionalno pripadnostjo in zavestjo. Prva je neogibno biološko dejstvo, ki je apriorno determinirano in človeku vsiljeno ob rojstvu kakor barva oči ali las; druga narodna kategorija, zavest, pa je »ontološko gledano ... naravi ne vrojena, ampak prizgodovinjena, prikulturirana«,⁴⁵ zaradi česar so pri njej možni tudi asimilacijski odkloni. Skratka: Slovenec se rodiš, a potem moraš to postati tudi z voljo, hotenjem. Nacionalna zavest je za Rebulo sad preišljene in nemalokrat boleče opredelitve posameznika, njegovega pristopa h kolektivni jezikovni, socialni, zgodovinski in kulturni paradigmi nekega naroda, je torej etični problem zvestobe svoji biološki narobenosti. Kdor se kakor njegov poitalijančeni Bortolo Gerobbi izneveri klicu krvi, postane renegat in neizbežna žrtev asimilacije.

Od Senčnega plesa do Kačje rože je slovenstvo vseprisotna tema bodisi v Rebulovi beletristiki kot esejistiki. Slovenski nacionalni zavesti poje pisatelj zdaj hozano zdaj brezobzirno kritiko, saj naj bi po njegovem nenehoma nihala med krhkostjo in solipsizmom, asimilacijo ter integralizmom, kozmopolitizmom in provincialnostjo, hiperaktivnostjo in resignacijo, nacionalizmom in kompleksom majhnosti. Daljši pasus iz novele *Votel* je Kras pomenljivo ilustrira Rebulovo nacionalno misel: »Vidiš ... pri premnogih vprašanih se moramo Slovenci vdano povračati k nekemu preprostemu dejstvu: k našemu številu. Malo nas je. In od te majhnosti je pogojeno marsikaj, tudi naša osebna usoda. /.../ Da, naša majhnost nas poudarja, morda narekuje naši osebnosti večjo vlogo, morda utegne biti prav zaradi te majhnosti Slovenec med Slovenci pomembnejši in polnejši v svoji usodi kakor Italijan med Italijani, toda ta majhnost nas tudi v marsičem utesnjuje. Posebno tukaj, na periferiji. Narodna zavest tukaj ni akademska, intelektualna, ne, ampak vsakdanja in intimna, zagrizena je nekje na dnu, pri sami koreniki ljubezni. Zvestoba narodu sega tja do našega človeškega substrata, tja do erosa.«⁴⁶ Spričo tako celostnega in vseobsegajočega pojmovanja nacionalnosti Claudio Magris meni, da Rebulov opus ni imun pred nevarnimi »regresivnimi momenti«, pred »rekriminativno eksistencialno-nacionalistično statičnostjo.«⁴⁷ Toda takšne skušnjave so pri pisatelju vselej kratkotrajne. Čeprav asimilacijsko ogrožen, obsojen na neizogibno nacionalno odmiranje, davljen v primežu italijanske protimanjšinske politike, ostaja ta sin Krasa, vere in antike vendarle državljane sveta. In ko bo v Divjem golobu skupina italijanskih vernikov obdolžila njegovega slovenskega duhovnika nacionalizma, bo odpuščanja zmožni Rebula znal zmoliti s protagonistom očenaš v njihovem jeziku.

⁴⁵ Prav tam, 80.

⁴⁶ Alojz REBULA, *Votel* je Kras, *Razgledi* VI/11 (1951), 496.

⁴⁷ Angelo ARA – Claudio MAGRIS, nav. delo, 195. V izvorniku: »Anche l'intellettuale o lo scrittore sloveno di Trieste è certo ossessivamente minacciato, come quello italiano, dalla maniacale insistenza sulla propria peculiarità e sulla propria identità, che può renderlo prigioniero di una risentita fissità esistenziale-nazionalistica. Lo stesso Rebula non è esente da tali momenti regressivi ...«

TRST

»Kafkowska alegorija, ki je prešla v vsakdanje življenje.«⁴⁸ Takole stigmatizira Rebula svoj zamotani, protislovni in zadržani psihološki odnos do Trsta v intervjuju, ki ga je za knjigo *Ednina, dvojina*, večina prispeval Steliu Spadaru. Razmerje z mestom pisatelja umetniško spodbuja kljub dejstvu, da se mu literarno obelodanja v antitetičnih koordinatah »sovražstvo-ljubezen, domačnost-tujstvo, provincialnost-evropejstvo«.⁴⁹ Rebula vrednoti, motri Trst skoraj izključno skozi prizmo opisane kategorije slovenstva. Pri tem odkrito priznava, da je do italijanske kulture aprioristično kritičen, ker izključuje slovenski nacionalni element. Svevo in Saba ga ne moreta do konca ogreti in prepričati, obsedena kakor sta z »nevrotično slepoto«⁵⁰ do tako očitne in oprijemljive družbene stvarnosti, kakršna je v Trstu slovenska. Veliko bolj ga fascinira multikulturni Slataper, pri katerem občuduje (pluri)etnično lojalnost, intelektualno pretanjenost in književno erudicijo. S svojim pisanjem skuša Rebula nenehoma razkrinkavati oksimorično protislovje tega kozmopolitsko nacionalističnega mesta. Zato si je npr. zeleno izgnanstvo škofa Eneja Silvija Piccolominija omissil tudi kot literarno apologijo zgodovinske prisotnosti Slovencev znotraj mestnega obzidja. A delo, ki ubeseduje tržaški mikrokozmos bolj kakor vsa druga, je brez dvoma *Senčni ples*, po mnenju Ferruccia Fölkla »edina resnična knjiga o povojnem Trstu«.⁵¹ V ta roman à clef se namreč stekajo – dialektično utelešene v rezonerju Silvanu Kandorju – vse štiri velike teme celotnega Rebulovega opusa: bivanjska, umetnostna, verska in nacionalna. Kakor njegov besedni stvarnik je tudi Kandor pisatelj, razumnik, odčarani junak, za katerega je življenje izgubilo smisel po smrti žene Nadje, njegove edine prave ljubezni. Zateče se v svojo rodno vas, domači Šentmaver (kolikšna asonanca z Rebulovim Šempolajem!). Poučuje, prevaja, piše. Pripoved. O postopni asimilaciji slovenskega obrtnika, ki se je preselil v Trst. Mesto ubija. A Kras prav tako. Njegove škrte gmajne ne dajejo življenja. Kandorjev brat Sandro se mora izseliti v Avstralijo. Z njim odpotuje tudi košček protagonistovega srca. Ostali del mu začjenja plaho goreti za drugo žensko, Noro. Kje je smisel? V ljubezni? Delu? Umetnosti? V tisti knjižno izdani pripovedi, ki je ne bo nihče bral? Silvan Kandor nima odgovora. Vrne se tja, od koder je prišel. V temo.

Z moralnim sporočilom, ki ga je kriptografsko vtikal v roman, pa odgovarja namesto njega Rebula sam: je že res, Kandor, da so se ti drug za drugim sesuli v prah ideali ljubezni (Nadja), družbene pravičnosti (Sandro), naroda (Jerobnik) in umetnosti (knjiga), a kljub temu »ne živi zase!«,⁵² ampak skušaj stoično vztrajati dan za dnem v absurdu dokončnega, kristalnega človeškega brezupa »brez nadomestkov«.⁵³

⁴⁸ *Ednina, dvojina, večina* (Trst: Založništvo tržaškega tiska, 1987), 218.

⁴⁹ Prav tam.

⁵⁰ Arnaldo BRESSAN, nav. delo, 70.

⁵¹ Ferruccio FÖLKEL, nav. delo, 8. V izvirniku: »... l'unico vero libro sulla Trieste di questo dopoguerra.«

⁵² Alojz REBULA, *Senčni ples*, nav. izd., 161.

⁵³ Prav tam, 283.

Tako se zdi, ko da bi Rebula povzegal eksistencialistično summo Camusovega Sizifa, pa je to v resnici le romaneskna potrditev krščanske dogme o sakralnosti življenja, ki ostaja tudi brez idealov in vrednot samo po sebi vrednota. Čeprav se knjiga odigrava brez zunanjih epohalnih prevratov skoraj izključno v protagonistovi intimi, izvira po Matjažu Kmeclu vsa njena pripovedna napetost iz ekspresionistične shizme med duhovnostjo in telesnostjo,⁵⁴ ki na filozofski, tematski, strukturni in slogovni ravni rojeva protislovno dialektične antinomije romana: stoicizem-krščanstvo, komunizem-idealizem, umetnost-življenje, eros-tanatos, vas-mesto, realizem-modernizem. Kate-
ra zvezda Rebulove literarne galaksije bi z večjim in močnejšim žarom odlesketavala tisto po Slataperju za Trst značilno »dvojno dušo«?

HUMANIZEM

Slovarsko zastavljeni književni portret Alojza Rebule bi ostal megličast in nepopoln brez zadnjega gesla, ki celotno povzema avtorjevo umetniško in biografsko bistvo: humanizem.

Prej ko pisatelj, kristjan ali Slovenec je namreč Rebula predvsem humanist v najortodoksnejšem smislu besede: častilec humanosti, »človek, katerega nazori temeljijo na spoštovanju človeškega dostojanstva«. ⁵⁵ Kakor humanizem čaščenega in preštudirane-
ga Jacquesa Maritaina je tudi Rebulov humanizem tisti vseobsegajoči »humanisme integral«, ki dialektično prežema vse plasti človeškega etosa in biosa, celotno fizičnost in duhovnost posameznika, njegova filozofska, religiozna, ideološka, moralna, umetniška ali nacionalna prepričanja in naravnosti. Ko zavrača zgodovinske involucije – ki se zanj raztezajo tja od marksističnega antropocentrizma do nihilističnega eksistencializma – asimilirajoč namesto njih ideal, ki ga je klasična kultura imenovala aurea mediocritas, si Rebula izoblikuje posebno, čisto individualno etiko in estetiko, ki ostrvi v svoj književno-ontološki fokus človeka kot racionalno-čustveno bitje, ustvarjeno za resnico, svobodo, lepoto, smisel in neskončnost. Njegov humanizem govori jezik Prešerna in Cankarja, Sofokla in Platona, Horaca in Danteja: »fatti non foste per viver come bruti, ma per seguir virtute e conoscenza ...« Gotovo: ko se vnema za grški μή φῦναι (ne roditi se), za tragično usodo Kleobisa in Bitona je to hkrati tudi trpeč in protisloven humanizem. Toda Rebula se pred takšnim kredom, predhodnikom novoveškega nihilizma, vse pogosteje izmika v avrelijansko »tiho pristavico« umetnosti, kjer družno in složno domujejo mitemi kot antika, Dante, vera, književnost, jezik, roman, slovenstvo, Trst in humanizem.

EPILOG

Vrednote Alojza Rebule. Poteze njegovega duhovnega obraza. Gesla njegovega umetniškega in ontološkega slovarja. Schubertovsko nedokončanega. Kajti Alojz Rebula, danes sedemdesetletni tržaški pisatelj evropskega formata, kulture in erudicije,

⁵⁴ Prim. Boris PATERNU – Helga GLUŠIČ-KRISPER – Matjaž KMECL, *Slovenska književnost 1945–1965*, I. del (Ljubljana: Slovenska matica, 1967), 349.

⁵⁵ *Slovar slovenskega knjižnega jezika*, I. knjiga (Ljubljana: SAZU–DZS, 1980), 840.

še ni odložil peresa. Književna usoda mu bo navrgla novih strani, njegov slovar bo poznal nova gesla, njegovo pisanje pa Heziodovo prerokbo: Ἔργα καὶ ἡμέραι. Dela in dneve.

SOMMARIO

Partendo dal presupposto che un globale ritratto storico-letterario dell' oggi settantenne scrittore sloveno Alojz Rebula – autore di oltre 10 mila pagine narrative, saggistiche, biografiche, critiche, traduttive e teatrali, confluite finora in 30 libri – risulterebbe pressoché inattuabile nell' esiguo spazio di un saggio, il presente contributo tenta di coagulare l'universo creativo del romanziere triestino in un immaginario vocabolario artistico e ontologico di 10 lemmi-chiave rebuliani. Dopo aver ripercorso nella prima voce il vissuto bio-letterario di Alojz Rebula, la ricerca individua come valori basilari e costitutivi del suo pensiero nonché della sua prosa i concetti di classicità, fede, letteratura, lingua, romanzo, slovenità e umanesimo che – assumendosi all' influsso esercitato sull'autore dalla natale Trieste e dalla figura di Dante – determinano i temi, i motivi, i dilemmi, i contenuti, i messaggi, i significati e gli orientamenti stilistici delle sue principali opere, dai romanzi d' esordio *Il ballo delle ombre* e *Nel vento della Sibilla* a quelli più recenti come *Esilio verde*, *Domani passeremo il Giordano* e *La peonia selvatica*.

Ne scaturisce il ritratto critico di un Rebula nostalgicamente innamorato del mondo classico, spassionato adoratore di Dante e della sua »scientifica fantasia«, razionale indagatore del mistero della fede, letterato-demiurgo di ispirazione fundamentalmente realista, ardito sperimentatore linguistico, romanziere par excellence, sloveno lacerato dai dubbi del vivere minoritario, autore nazionalmente oppresso, ma nel contempo anche umanista erudito e cosmopolita. Sono questi in sostanza i principali tratti somatici dell'anima letteraria di Alojz Rebula, scrittore sloveno triestino di cultura e levatura europee.

NAGLAŠEVANJE PRASLOVANSKIH *-y/-bv-* OSNOV ŽENSKEGA SPOLA¹

Članek obravnava praslovansko naglasno rekonstrukcijo *-y/-bv-* osnov in prestrukturiranje tistih indoevropskih naglasno-prevojnih paradigem, iz katerih so se le-te razvile. Sistemske spremembe v razvoju iz praindoevropsčine proti praslovanščini so pri teh osnovah primerljive s sistemskimi spremembami, ki so jih utrpeli druge praindoevropske atematske osnove.

The paper treats the Proto-Slavic accentual reconstruction of *-y/-bv-* stems and the restructuring of the Indo-European prosodic/ablaut paradigms from which they developed. The systemic changes in the development from Proto-Indo-European to Proto-Slavic with respect to this stem type are comparable to the systemic changes that other Proto-Indo-European athematic stems underwent.

1 Enozložne osnove

1.1 Zanesljivo praslovanska sta primera **krȳ* in **brȳ* z domnevno končniško naglašeni R **.bvé*. Prvi primer rekonstruiramo na osnovi sln. IT ed. *krī* ž., R *krvī*, hrv. čak. IT ed. *kri* ž., R *krvi* (Cres),² stolpj. IT ed. *kry* ž., R *krwie*, slovin. *krā* ž., R *krāvé*. V ostalih jezikih je imenovalniško funkcijo prevzela prvotna tožilniška oblika **krǫvb*, npr. csl. *krǫvb*, kar je bistveno pripomoglo k temu, da se beseda danes skoraj povsod sklanja po *i*-jevski sklanjatvi, prim. štok. *křv* ž., R *křvi*, rus. *krǫvb* ž., R *króvi* itd. Vzpostavitev popsl. I < T ed. **krǫvb* namesto starega **krȳ* temelji na načelu, po katerem se v psl. ali kasnejših atematskih sklanjativah izenačijo oblike IT. V sln., stolpj., slovin. in delno v čak. se je nasprotno stara imenovalniška oblika razširila tudi na tožilnik. Atematske stranskosklonske oblike zasledimo tudi v drugih jezikih, npr. R ed. v srb. csl. *otb krbve svoixb ne prězrěti*,³ strus. R ed. *króve*,⁴ stč. R ed. *krve* itd.

1.2 Medtem ko psl. naglas oblike za I ed. lahko neposredno ugotavljamo le na

¹ Članek predstavlja del rezultatov o naglaševanju psl. večzložnih imenskih osnov, ki so ob finančni pomoči Humboldtovega sklada nastajali na Inštitutu za splošno in indoevropsko jezikoslovje univerze v Regensburgu. Raziskava je s financiranjem Ministrstva za znanost in tehnologijo Republike Slovenije dalje potekala na Inštitutu za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU v Ljubljani. Doslej sta bili objavljeni razpravljani o naglaševanju nosniških osnov srednjega spola (*Linguistica* XXXIII, 227–241) in nosniških osnov moškega spola (*SSJLK* XXIX, 29–48). Razpravljanje o naglaševanju psl. osnov na *-s-* bo izšlo v *Razpravah drugega razreda SAZU* XV.

Gradivo iz posameznih slov. jezikov, za katero vir ni naveden, je citirano po dostopnih večjih, praviloma enojezičnih slovarjih. Sln. nar. gradivo, za katero se vir ne navaja, je citirano po Pleteršniku ali po kartoteki za Slovenski lingvistični atlas, ki jo hrani Dialektološka sekcija Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU.

² Navaja JURIŠIČ, *Rječnik govora otoka Vrgade*, 100.

³ MIKLOŠIČ, *Lexicon palaeoslovenicum-graeco-latinum*, 315.

⁴ UŠAKOV, *Akcentologičeskij slovar' drevnerusskogo jazyka XIV veka*, 170.

osnovi sln. *krī* < **kr̥y̯*, je treba pri naglasni rekonstrukciji stranskosklonskih oblik upoštevati stanje v drugih slovanskih jezikih. Že omenjeni strus. atematski R ed. bi kazal na **kr̥bve*, vendar je takšno naglaševanje verjetneje treba pripisati paradigmatski izravnavi po prevladujočem strus. I = T ed. *króvb* < **kr̥vb*, po katerem se je v rus. vzpostavila tudi analogna vokalizacija korenkega vokalizma. Enaka naglasna posplošitev se je izvršila tudi v nekaterih drugih jezikih, npr. R sln. *krví*. Redkejši zapisi tipa strus. *bez krově*⁵ kažejo na prvotno premičnost, kar ustreza spoznanju, da cirkumflektirane (korenko naglašene) praslovanske oblike narekujejo končniško naglaševanje ustreznih stranskosklonskih oblik. Takšno naglaševanje roditeljske oblike potrjuje še slovin. R *krávé* in kašub. R *krěvé*. Strus. R ed. *króve* je v odnosu do *krově* forma faciliior, iz česar sledi, da je za psl. sklanjatev v ednini upravičeno nastaviti sledeči naglasni vzorec (dalje NV):

I ed. **kr̥y̯*

R ed. **kr̥bvé*

T ed. **kr̥vb* itd.

1.3 Naglasna premičnost navedenega primera spominja na premičnost prav tako atematskega, čeprav zaimenskega primera **īy̯*, R **tebé*, kjer je mogoče sklepati o podedovani premičnosti, saj jo izpričuje tudi lit. *tū*, R *tavēš*.⁶ Stprus. I *toū* izkazuje rastoče intonirano prabaltoslov. **tū* < ide. **tū* (poleg **tu*), iz česar sledi, da je psl. cirkumfleks treba razložiti z reinterpretiranim Meilletovim zakonom, po katerem predpsl. akut v premičnem naglasnem vzorcu metatonira v (stari) cirkumfleks.⁷ Primer **kr̥y̯*, R **kr̥bvé* je torej izvedljiv iz poide. **kr̥ú-s*, R **kruy-és*, kar je po šibkosklonskih oblikah prenarajeni ide. korenki samostalnik **kr̥y̯H-s*,⁸ R **kruH-és*. Iz domala enakih praoblik **kr̥ú-s*, R **kruy-os*⁹ je izvedljivo srir. *crú*, R *cráu*, *cró* 'kri'. Rekonstrukcija I ed. **kr̥y̯H-s* temelji na spoznanju, da končniško naglašene šibkosklonske oblike korenkih samostalnikov narekujejo korenko naglašene krepkosklonske oblike,¹⁰ in na razlagi, po kateri je let. *kreve* 'strjena kri, krasta', projicirano **kreuHiH₂* ali **kreuHi̯aH₂*, tvorjeno na osnovi krepkosklonske osnove.

1.4 Naglasna krivulja psl. primera **kr̥y̯* ž., R **kr̥bvé*, T **kr̥vb* je enaka krivulji, ki jo zasledimo tudi pri drugih psl. imenskih atematskih primerih, npr. **koré* m., R **korené*, T **kōrenb*,¹¹ **dbt'í* ž., R **dbt'eré*, T **d̥bt'erb*, le da je v teh primerih treba zaradi trizložnosti stranskosklonskih oblik pri nekdanjih krepkosklonskih oblikah

⁵ Navaja KOLESOV, *Istorija russkogo udarenija*, 76.

⁶ Nosnik v roditeljski končnici je v končni konsekvenci analogen po T, izglasni -s pa po R ed. imenske sklanjatev (STANG, *Vergleichende Grammatik der baltischen Sprachen* (dalje VGr.), 250). Sti. *táva* je najverjetneje naglasna inovacija. Prvotnost naglasa **teyé* se zdi verjetna zlasti zaradi vzporedne oblike psl. R, T ed. **sebé*, ki je primerljiva z lit. *savēš* in dalje z gr. T éé.

⁷ O reinterpretaciji Meilletovega zakona na kakem drugem mestu.

⁸ Laringal je dokazljiv v tvorbi s sigmatsko pripono sti. *kravíš-* = gr. κρέας.

⁹ Razlika je le v posplošitvi roditeljske končnice -os. Iz kelt. gradiva prvotni naglas seveda ni razviden.

¹⁰ O tem SCHINDLER, *BSL* LXVII, 31–38.

upoštevati naglasni umik z medglasnega cirkumflektiranega samoglasnika, npr. psl. *dǫt'erb ← *dǫt'erb, lit. *dūkterj* < *dhugHtérŋ = sti. *duhitáram*.

1.5 O slabše izpričanem primeru *brŷ ž., R *brǫvé* glej 2.4.

2 Dvo- in večzložne osnove¹²

2.1 Dokazljivi, zadovoljivo izpričani primeri psl. ali popsl. nepremičnega, na prvem samoglasniku naglašena vzorca (tip a) -y/-bv- osnov so psl. *kǫry 'cipa', *ǫty 'divja raca', *tǫky 'buča', *žbrny 'ročni mlin, žrmlje' in *bǫky 'bukev, črka'. Vzorec

I ed. *bǫky

R ed. *bǫkbve

T ed. *bǫkbvb itd.

dokazuje csl. I ed. *buky* ž., R *bukbve*, *bukbvi*, T *bukbvb*, *bukovb*, sln. *búkev* ž., R. -kve, nar. tudi *búkev* ž., R. -kve poleg *búkva* ž., hrv., srb. *bŭkva*, bolg. *búkva* ž., rus. *búkva* ž., strus. *búky* ž., R *búk(b)ve*. Primer *bǫky, ki je izposojen iz prazahgerm. *bōkū,¹³ dokazuje le, da je bil takšen NV v psl. možen. V nekaterih primerih I ed. na -y ni več empirično dokazljiv, npr. csl. I ed. < T ed. *tykovb* ž., R *tykvi*, O ed. *tykviju* (za neizpričano I ed. *tyky ž., R *tykbve), nar. sln. I ed. *tíkva* ž., R *tíkve*, kajk. *tíkvo*, čak. (Novi) I ed. *tíkva* ž., R mn. *tīkāv*, (Vrgada) I ed. *tíkva* ž., R -ē, I mn. *tīkve*, R *tīk'āv*, štok. I ed. *tíkva* ž., R mn. *tīkāvā/tīkvi*, bolg. *tíkva* ž., rus., ukr. *týkva* ž., polj. *tykwa* ž.; odstopa č. I ed. *tykev* ž., R *tykve*.¹⁴ Beseda etimološko ni zadovoljivo pojasnjena,¹⁵

¹¹ Glej SSJLK XXIX, 33.

¹² Iz razpravljanja so zaradi csl. evidence izključena glagolska abstrakta tipa csl. *žetva*, *šetva*, *kletva*, *molitva* < *-tūā. Sln. in zahsl. nasledniki, ki bolj ali manj dosledno sovpadajo s nasledniki psl. *-y/-bv- osnov, so se slednjim lahko priključili šele po odpadu šibkih polglasnikov. Po tem pojavu so oblike za R, D, M in O mn., v sln. pa še za R, D in M ed. ter I mn., sovpadle z oblikami stare -y/-bv- sklanjatve.

¹³ Običajno je pojmovanje, po katerem je psl. *bǫky izposojeno iz got. mn. *bōkōs* 'pisava, pismo, knjiga' ob ed. *bōka* 'črka', neizpričano gotovo tudi *'bukev', oziroma iz predgot. *bōkō (literaturo navajata med drugimi VASMER², I, 236 in BEZLAJ, *ESSJ* I, 53). Domneva je sicer možna, čeprav se zdi fonetično verjetneje izhajati iz prazahgerm. *bōkū v času pred premikom soglasnikov in sovpadom I ed. s T ed. v prid slednjega na neki predstopnji stvn., prim. ohranitev končnice starega I ed. v ags. primerih s kratkim korenskim vokalizmom, npr. *gifu* < *gebō. K psl. u za prazahgerm. *ǫ* prim. psl. *dūnajs < prazahgerm. *dǫnajiō (stvn. *tonowa*) < lat. *Dānubius* (KLINGENSCHMITT, ustno). Manj verjetna se zdi izposoja iz stsrn. *boke*, kar zagovarja KNUTSSON, *Acta universitatis Lundensis* XXIV/9, 53 ss. Za 3. st., ko so Slovani domnevno prodrli do Visle in Dnjestra, kjer so se spoznali z bukvi (vzhodno mejo bukeve navaja SCHRADER-NEHRING, *Reallexikon der indogermanischen Altertumskunde*², I, 170), kakor tudi za 6. st., ko so prišli v stik s pismenstvom, zaradi še ne izvršenega visokonemškega premika soglasnikov ni mogoče razlikovati med bodočo visoko in spodnjo nemščino.

¹⁴ Nepričakovano kračino izkazujeta še stč., č. *bukev* in *rakev*. Če izvzamemo glagolska abstrakta tipa č. *prástevl/prástva* < *pręd- + *-tva (rekonstrukcija s pripono -tva temelji na primerjavi z balt. pripono *-tūā, variantno tudi *-tūija)_{H2}, ki tvori pretežno imena dejanj, prim. lit. *mártvė* 'kuga' (iz kavz. *marýti*, *mara*), *nāštivos* (ž. mn.) 'nosilnica' k *nēšti* 'nesti', *brástva*

zato za nadaljnjo argumentacijo ni primerna. Primer **kúry* izkazuje enako naglaševanje kot besedotvorni predhodnik **kúr̥b*, primer **ǫty* pa kot vzporedni tvorbi **ǫtbl*/**ǫti+ca*. Nastanek nepremičnega NV opisanega tipa je v naslednjem odstavku prikazan na primeru **žbrny*.

2.1.1 Primerjava med csl. (po *-i*-jevski sklanjatvi prenarejeni) I mn. *žrbn(b)vi*, (po *-a*-jevski) M mn. *žrbnbvaxb* in sln. I ed. *žrnev ž.*, R *žrneve*, ki vsebuje novi cirkumfleks, narekuje rekonstrukcijo psl. **žbrny ž.*, R **žbrnbve*. Psl. akut je neposredno dokazljiv v čak. (Vrgada) *žrvan/žrvanj*, kjer je premet kakor v sln. nar. *žrven*, *žrvna* (Bela krajina) najprej nastopil v stranskih sklonih zaradi skupine *-ǧnv-V-*, ki ne ustreza preferenčni strukturi zloga, in se nato posplošila tudi na IT ed.¹⁶ V sevsl. je dokazljiv psl. zbirni samostalnik **žbrna*, prim. polj. IT mn. *žarna ž.*, R *žar(e)n*, ki se je drugje femininiziral, prim. rus. *žerna*, ukr. *žorna*, brus. *žórny* mn., č. *žerna* 'žrmlje', vse ž. spola. Iz tega je sekundarno nastal novi edninski samostalnik, izpričan npr. v rus. nar. *žernó*,¹⁷ č. *žerno* 'mlinski kamen'.¹⁸ Enaki osnovi sta dokazljivi v balt. jezikih. Psl. **žbrny* ustreza balt. **gírñū-*, izpričanem v let. množinskem samostalniku *dziřnus ž.*, DO *dziřnūm* (dv.), M *dziřnūs* 'žrmlje, mlin'¹⁹ (variantni let. I mn. *dziřnavas*

'prehod v reki' k *bristi*, *bred-* 'bresti'; druga funkcija te pripone je tvorba zbirnih samostalnikov, prim. lit. *biržtva* 'brezov gozd') izkazujejo dolžino korenskega samoglasnika le izposojenke *pánva* 'ponev', *láhev* 'steklenica', *církev*, stč. *cierkev*, R *cěekve* ter domače *moutev*, stč. *mítev*, prim. polj. *mątew* 'žvrklja', *látka* 'lonc' in *rūzha*.

¹⁵ ILLIČ-SVITYČ, *Ētimologiġeskie issledovanija po russkom jazyku* I, 21, neprepričljivo povezuje s psl. **tykati* (ker se ob bučah zatikajo oporne palice, da lepše rastejo). Verjetneje gre za izposojenko iz neznanega vira. Do sedaj najverjetnejšo predlogo podaja GINDIN, *Ētimologiġeskie issledovanija po russkom jazyku* II, 88 ss., ki domneva isti (po Gindinu pelazgijski) izvor kot za gr. *ōukov*, beot. *tūkov*, lat. *ficus* in arm. *tuz*, R *-oy* 'figa'.

¹⁶ Enako je razložljivo štok. *žrvanj*, R *-nja*, kjer je nastopila podaljšava pred soglasniško skupino tipa *-rv-*, prim. enako *kūrva*, (čak. (Hvar) *kūrba*, vendar R mn. *kūrob*), *mūrva*, *dřvni*, *křvni*. Podaljšava ni dosledno izvršena. Največ odstopanj se najde pred dolgimi samoglasniki, npr. štok. *žěnskī*: *žěnka* (Ivšić, *Gesammelte Schriften zum slawischen Akzent*, 247). Vprašanje izvora palatalnega *n* tu ni bistvenega pomena; verjetno gre za analogijo po tipu štok. *čěšanj*, R *čěšnja* ob *čěsan*, R *čěsna*. Zaradi spremenjenega izglasja je prišlo do spremembe slovničnega spola. Drugačna rešitev soglasniške skupine *-ǧnv-* je redukcija glasu *v*, ki jo zasledimo v sln. nar. (bkr.) *žrn*, R *-a*, štok. nar. (Dubrovnik) *žrn*, R *-a* in novem zbirnem samostalniku **žbrnbva* > čak. (Novi) IT mn. *žrna*, (Vrgada) IT mn. *žrnā*, R *žrvān*. Od tod je tvorjen novi I ed. srednjega spola čak. (Novi) *žrno*. Sln. *žrmlje* s. predstavlja zbirni samostalnik (projicirano) **žbrnbvje*. Tvorba je razmeroma mlada, saj bi sicer moralo priti do drugačne vokalizacije psl. polglasnikov. Prvotni zbirni samostalnik je danes femininiziran in tvori novo ed. *žrmlja* 'ročni mlin'.

¹⁷ *Slovar' russkix narodnyx govorov* (dalje SRNG) IX, 142.

¹⁸ Csl. *žrbnbvb* 'mola' je gotovo posamostaljen pridevnik, prim. v pridevniški funkciji csl. *žrbnbvb* 'molae'. Rus. *žernov* 'mlinski kamen, žrmlje' in č. *žernov*, R *-u*, stč. *žrnov* lahko prav tako predstavlja posamostaljen prid. **žbrnovb*, prim. rus. nar. *žernov*, *-a*, *-o*, npr. *žernov ulog* 'prostor v izbi, kjer so spravljene žrmlje' (SRNG IX, 142), k besedotvorju prid. **bukovb*. Navedeno gradivo skratka ne postavlja pod vprašaj domneve o psl. **-y/-bv*-osnovi.

¹⁹ BRUGMANN, *IF* XVII, 488; ENDZELIN, *Lettische Grammatik*, 310. Ker se dolgi *-ū-* v let.

je kakor *pelavas* (ob *pelus*, *peluvas*) 'pleva' razložljiv s samoglasniško harmonijo iz **dziřnuvas*)²⁰ < **dziřnuvās*, slednje pa je nastalo s prodorom končnic ženske -ā-jevske sklanjatve, ki ga zasledimo tudi v psl. D, M in O mn. -y/-bv-osnov.²¹ Na enako tvorbo utegne kazati stprus. *girnoywis* 'žrmlje',²² če zapis predstavlja izgovor **gimuwis*.²³ Praslovanskemu **žřna* ustreza lit. množinskemu samostalniku ž. spola *girmos* in let. *dziřnas*. Obe za psl. in prabalt. dokazljivi osnovi imata vzporednice v germ. jeziki, kjer se dosledno pojavlja -e-jevska prevojna stopnja korenskega samoglasnika, prim. got. (enkrat izpričano) *asilu-qairnus* 'mlin, ki ga vrti osel',²⁴ stvn. *quirn*, *kurn* ž. 'mola',²⁵ ags. *cweorn* < **k^wernū*²⁶ in stnord. *kvern* ž. 'mlinsko kolo, žrmlje' < **k^wernō*. Iz iste rekonstrukcije je izvedljivo stvn. *quirna* ž., s. n. *Quirne*, kjer je korenski samoglasnik očitno analogen po stvn. u-jevski osnovi *quirn*. Prevojna razmerja silijo k domnevi, da se je skupni predhodnik baltoslov. in germ. besed sklanjal tako, da so bili krepki skloni naglašeni na korenu, šibki pa na končnici, npr. I ed. **g^uérH₂nō* (za -*nōū*), R **g^urH₂nuū-és*. Izglasje I ed. *-ō je kakor v primerih tipa psl. **žēly* prešlo v *-y, podrobneje o tem v odstavku 2.3.3.1. Zložnost pripone *-*nuū*- namesto pričakovane nezložnosti *-*nu*- je v psl. utegnila nastopiti analogno po predhodnikih primerov tipa psl. **svėkrŷ* ž., R **svėkrbve*, s katerimi je nekaj oblik glasoslovno sovpadlo in kjer je le-ta podedovana; vsaj v germ. pa poleg tega obstaja še možnost glasoslovne razlage nastanka -*nuū*- po Sieversovem zakonu. Ta predvideva razvoj vsakega pedsamoglasniškega *i* ali *u* v *iū* oziroma *uū*, če šteje neposredno pred drsnikom stoječi zlog najmanj tri more. Zbirni samostalnik obravnavane besede se je verjetno glasil **g^urH₂nāH₂*. Pragermanščina je posplošila vokalizacijo krepkih sklonov rednega vzorca, prabaltoslovanščina pa vokalizacijo zbirnega samostalnika in šibkih sklonov rednega vzorca ter naglaševanje krepkih sklonov.²⁷ Nadaljnja razmišljanja o izvoru rekonstruiranih osnov za tukajšnje potrebe niso neobhodna. Treba je pripomniti le, da gre po vsej verjetnosti za poide. tvorbo, saj drugi jeziki v poimenovanju za 'težak (kamen)' > 'mlinski kamen' izpričujejo drugo polno stopnjo

DO in M mn. najde pri vseh -u-jevskih množinskih samostalnikih (npr. DO, M *ragūm* 'sanem, s sanmi'), STANG, *VGr.*, 218, in ENDZELIN, n. m., ne izključujeta možnosti, da gre za vpliv dolgega samoglasnika v M mn. -i-jevskih osnov (lit. -*ysè*), ki se je podaljšal analogno po balt. M mn. -ā- in -iū- osnov na lit. -*ose*, -*ese* ter O, M mn. na -*ysna*.

²⁰Prim. let. pripono -*tava* za balt. *-*tuā*, npr. mn. *kartavas* 'vislice' : lit. *kártuvės* 'isto' (LESKIEN, *Die Bildung der Nomina im Litauischen*, 566) < **kartuū(i)ās*.

²¹O tem LESKIEN, n. d., 244.

²²*Elbinger Vokabular*, 317.

²³Tako POKORNY, *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch* (dalje IEW), 477. BRUGMANN, IF XVII, 488, zapis popravi v **girnōwis*.

²⁴Slovnični spol iz sobesedila ni določljiv, glej BRAUNE-EBINGHAUS, *Gotische Grammatik*¹⁹, 77.

²⁵STARCK-WELLS, *Althochdeutsches Glossenwörterbuch*, 469.

²⁶Pragerm. -*ū*-osnova je dokazljiva s preglasom v stvn. in ags.

²⁷Tipološko je takšna domneva legitimna, prim. sti. *yātar-* 'svakinja' < **iūH₂ter-* za ide. **iēnH₂tōr*, R **iūH₂tres*, eventualno **iūH₂térs*.

korena, prim. holokinetično osnovo *g^hraH₂u-on- > RV I ed. grāvā, T grāvānam, O grāvānā, T mn. grāvnas (tip rājan-) 'kamen za prešanje some', stir. bró, R broon 'mlinski kamen, žrmlje', kimr. breuan ob sekundarnem zbirnem samostalniku *g^hraH₂(u)onaH₂ > arm. erkan (-ā-osnova) 'mlinski kamen'.²⁸

2.1.4 Enako kot nasledniki psl. NV tipa *tŷky se v sln., hrv. in srb. naglasno obnašajo romanske in germanske izposojenke, katerih korenski vokalizem se je pri Slovanih zamenjal z dolgim, npr. sln. IT ed. brěskev ž., R brěskve poleg brěskva, štok. brěskva, nar. prāskva, čak. brīskva, bolg. prāskva²⁹ < vulg. lat. persca za persica;³⁰ sln. blītva, štok. blītva, nar. bītva (Dubrovnik), čak. blītva iz rom. *blēta (furl. blede, tosk. bieta) < *bētula, kar je pomanjševalnica k bēta (jit. veta, prim. zgoraj štok. nar. bītva); sln. mūrva, čak. (Vrgada) mūrva ž., R mn. mūrāv, štok. mūrva³¹ za lat. mōrus/m, štok. spūžva (poleg čak. (Cres) spūža, (Vrgada) spūga) za lat. spongia. Ker je iz fonetičnih razlogov vsaj v zadnjem primeru germansko posredovanje izključeno, Skok³² domneva, da so navedeni primeri izposojeni iz romanskih množinskih oblik na -i (za vulg. lat. -as), kar so južni Slovani razumeli kot I ed. na -i < -y,³³ prim. še izpričani vzorec čak. (Vrbnik na Krku) I ed. praski,³⁴ R praskve,³⁵ I ed. *uliki,³⁶ R ulikve,³⁷ dalje še I ed. tiki, (beločerna) bliti, muri, gali idr.³⁸ Zamenjava romanske

²⁸ BRUGMANN, *Grundriß der vergleichenden Grammatik der indogermanischen Sprachen*² (dalje *Grundriß*) II/1, 210, rekonstruirala -ōu- : -ū-osnovo. Ker je večzložne (tj. nekorenske) samostalnice, ki kažejo na dvoglasniško izglasje osnove, treba razložiti drugače (glej 2.3), dvoglasnik, oz. iz njega nastali dolgi ō pa bi v danem primeru potrjeval le dvomljivi stprus. zapis, se zdi domneva preslabo utemeljena. MEILLET, *Études* II, 267 s., domneva premet -un- → -nu-, česar ni mogoče dokazati, ker je ne dopušča nobena oblika vzorca I ed. *g^hraH₂u-ō, R *g^hrH₂unés, celo če v kasnejšem razvoju domnevamo R *g^hr₂unés. SCHINDLER, *KZLXXX*, 63, rekonstruirala (krepkoskloonsko) osnovo *g^hrēH₂u-on-, kar ima za sekundarno tvorbo iz prid. *g^hrH₂- 'težak'.

²⁹ Zahslov. primeri, npr. stč. brěskev, slš. breskev, star. polj. brzoskiew so ali sprejeti z jslov. posredovanjem ali pa odražajo sekundarne indikacije premičnega NV tipa stč. bukev.

³⁰ SKOK, *ZSIPh* II, 397. KNUTSSON, n. d., 10 ss., domneva, da je slov. *bersky izposojeno iz vzhodnih srednjenemških narečij, prim. danes nem. nar. fersche (Leipzig) < pf-, ker se nem. pf- v starih izposojenkah zamenja s slov. p-. (Primer Pfingsten, stvn. pfinkustin > sln. binkošti ne potrjuje možnosti zamenjave nem. pf- s slov. b-, ker je bila nem. beseda nekoč zaradi petdnevnega praznovanja ljudskoetimološko naslonjena na fū/imf, prim. zapis pri Notkerju finchustin (Knutsson, n. d., 10).) Sprememba pr- → br- je zaradi sledeče soglasniške skupine -sk- lahko nastopila v slov., prim. *bryzgati : *pryskati 'brizgati' in *droska : *troska 'droži, usedlina'. Vokalizem hrv., srb. in bolg. praskva za *persky ni jasen. SKOK, n. m., primerja hrv. in srb. òrah za *orěxb.

³¹ K hrv. in srb. podaljšavi prim. zgoraj 2.1.2.

³² SKOK, *ZSIPh* II, 397.

³³ Vzporedni primeri tipa prāska, brěska, brōska po SKOKU, n. m., odsevajo rom. I ed. na -a, kar se ne zdi nujno, saj tudi avtohtone besede na -va (psl. *-y/-bv- ali -tva-osnove) večkrat utrpijo izgubo glasu -v-, npr. sln. rōzga, kajk. rōzga : sln. rōzgva, štok. rōzgva, čak. (Vrgada) brīta : štok. brītva idr.

³⁴ ŽIC, *Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena* V, 70.

³⁵ ŽIC, n. d., 58.

baritoneze z jslov. refleksi psl. NV tipa **bŭky* je v navedenih primerih razumljiva sama po sebi: **bŭki* je naglasno enako **mŭri*, torej se zaradi R ed. **bŭkve* ta sklonška oblika tudi v izposojenem primeru glasi **mŭrve*.³⁹ Dvozdložne romanske in germanske izposojenke, katerih korenski vokalizem se je pri Slovanih zamenjal s kratkim, se v hrv. in srb. enako obnašajo, npr. štok. *bròskvalbròska*, (Vrbnik na Krku) *broskilbroskva*,⁴⁰ (Novi) *bròskva* < vulg. lat. *brasca* (it. *brasca*) za klas. *brassica*; štok., čak. (Vrgada, Novi) *băčva* < vulg. lat. **buttia*⁴¹ za klas. *buttis*. Izhodiščna oblika po Skokovi razlagi je I ed., npr. **bròski*, **bŭči*. Po načelu, ki je veljalo za podedovane primere z baritonim in cirkumflektranim I ed., je v oblikah stranskih sklonov nastopila polarizacija (2.3.1): **bròski*, R ed. **bròskbve*, T ed. **bròskbvb* → R ed. **broskbvé*, **bŭčbvé*, T ed. **broskbvb*, **bŭčbvb*. Indikacije oksitonih oblik so ohranjene v sln. IT ed. *bròskev* ž., R *bròskve*⁴² in po *a*-jevski sklanjatvi prenašenem I ed. *bečvã*.⁴³ Na neki stopnji hrv. in srb. je možno domnevati posplošitev naglaševanja T ed. (**broskbvb*, **bŭčbvb*), kar je v oblikah s priponskim polglasnikom v šibki legi dalo (npr. R ed.) **broskbve* > **bròskbve*; **bŭčbve* > **bŭčbve*. Ker so obravnavani primeri na osnovi tudi te oblike prešli v *a*-jevsko sklanjatev, je posplošitev novega akuta⁴⁴ na korenskem samoglasniku razumljiva.

2.2 Na osnovi sti. sklanjatve tipa RV I ed. *vadhŭh*, R *vadhvãh* < RV *-úah*, T *vadhúam* ž. 'nevesta', ki kakor v starejših besedilih slabše izpričani RV I ed. *švašrŭh*⁴⁵ 'taščca' odraža ide. mezostatični NV, I ed. **sŭek' rŭH₂-s* ž., R **sŭek' rŭH₂-(e)s*, T *sŭek' rŭH₂-ŋ*,⁴⁶ se zdi v primeru psl. **svekry* obvezujoče izhajati iz prav takšne praide.

³⁶ ŽIC, n. d., 71.

³⁷ ŽIC, n. d., 58.

³⁸ ŽIC, n. d., 67–71. Bogato gradivo, ki ga prinaša omenjeni članek, žal ni naglasno opremljeno.

³⁹ Projekcije so tu seveda anahronistične, prirejene tako, da ustrezajo sln., hrv. in srb. gradivu.

⁴⁰ ŽIC, n. d., 67.

⁴¹ SKOK, *ERJHS* I, 86. Knutssonova domneva, po kateri naj bi bilo hrv. in srb. *băčva* ter sorodno izposojeno iz stvn. **butihha* > slov. **bŭtbŭš-* > **bŭtŭš-* = **bŭč-* (KNUTSSON, n. d., 52), ne vzdrži, ker bi takšen produkt tretje palatalizacije pričakovali le v zahslov. V danem primeru noben drugi kazalec ne govori v prid (načelno sicer ne nemogoči) domnevi, po kateri bi bilo jslov. **bŭči* mogoče pojmovati kot zahslov. izposojenko.

⁴² Poleg *bròskva* in *bròskva* z morfoložiranim cirkumfleksom.

⁴³ Poleg I ed. *băčev*, R *băčve*, I ed. *băčva*.

⁴⁴ Novoakutirana intonacija je dokazljiva v primeru z dolgim korenskim samoglasnikom, npr. štok. (Posavina) *cŕkva*, čak. *cŕikva* in v večzložnici štok. *rdakva*, (Kosovo) *rdãkva*, (Dubrovnik) *ràdakva*, čak. (Hvar) *rodãkva*, (Istra) *ardëkva* ≤ T ed. **rbdbkvb* (2.3.6).

⁴⁵ V RV je poleg I ed. *švašrŭh* zabeležen le še po *devi*-tipu prenašeni M ed. *švašrum*.

⁴⁶ Resnih pomislov proti prvotnosti takšne sklanjatve v literaturi ni zaslediti. Ad hoc rekonstruirani ide. histerokinetični vzorec (ali nekaj njemu podobnega) pri BEEKESU, *The Origin of the Indo-European Nominal Inflection*, 43, nima nikakršne osnove niti v sti., niti v slov. gradivu. Beekes se opira na domnevni psl. T ed. ***svekrovb* (tako ROZWADOWSKI, *Rocznik slawistyczny* VII, 14 ss.), katerega izglasje naj bi se razvilo iz *-eŭH-ŋ, slednje pa naj

rekonstrukcije. Na oksitonezo kaže tudi gr. ἑκυρᾶ́ 'tašča', kjer je tematska sklanjatev uvedena po m. ἑκυρός 'tast',⁴⁷ in pragerm. **swegrū-* v ags. *sweger*⁴⁸ ter stvn. *swigar* 'tašča', nem. *Schwieger(-mutter)*, kjer je nekdanja -*ū-* osnova dokazljiva s preglasom -*e-* → -*i-*. Iz ostalega primerjalnega gradiva (nperz. *χusrū*, lat. *socrus* ž., R *socrūs*, arm. *skesur*, kimr. *chwegr*, korn. *hweger*) prvotno naglasno mesto ni več razvidno. Alb. *vjehërr* ž., dol. obl. *vjehrra* 'tašča', kar bi morda kazalo na baritonezo, je razločljivo z izravnavo po *vjehërr* m., dol. obl. *vjehrr* 'tast' < **smék'uro-* = sti. *śvāsura-*, lit. *šėšuras* (3) itd.⁴⁹

2.2.1 Po levem naglasnem umiku s cirkumflektiranega medglasnega samoglasnika tipa T ed. **dhuGH₂térŋ* > psl. **d̥t'erb* > **d̥t'erb* v psl. pričakujemo regresivno-premični NV (tip b):

I ed. **svekrý*

R ed. **svèkrbve*

T ed. **svèkrbvb* itd.⁵⁰

O takšnem psl. NV je mogoče sklepati na osnovi interpretacije, po kateri se je v

bi zamenjalo ide. **ueH-m*, prim. mladoav. T ed. *hizvam*. Beekesova ideja propade že zaradi dejstva, da tako rekonstruiranega T ed. v psl. ni mogoče dokazati. Csl. T ed. *svekrvb* izkazuje refleksi psl. **b* v krepki legi; kasnejše slov. gradivo potrjuje samo **svekrvb*, saj bi sicer v jslov. pričakovali vsaj ostanke domnevanega T ed. na ***-ovb*. Poleg tega je zaradi sti. *juhū-*, ki se naglasno obnaša kot histerokinetična osnova, dokazljivo, da je ide. beseda za 'jezik' pripadala drugemu naglasno-prevojnemu vzorcu kot beseda za 'taščo', ki se v sti. pregiba po mezostatičnem. Razmerje slednjega do ide. **smék'uro-* 'tast' < **smék'-uer-* + **-o-* (k pripomi prim. **dajH-uer-*) je razločljivo po premetu **smék'yrH₂* > **smék'ruH₂*, ki prizadene vsako ide. izglasno ali predsoglasniško skupino *yr*, prim. še **d(r)ák'yr* > gr. δάκρυ, nem. *Zähre* : **drák'ynC* > stvn. *trahin*, nem. *Träne*; ide. **k^{1c}tyr-* > av. *čaθru-*, lat. *quadru-*, gr. τρυ-φάλεια (MAYRHOFER, *Idg. Gramm.* II/2, 162, 176; MEILLET, *Études* II, 268, BRUGMANN, *Grundriß* I, 260). Laringal kakor v primerih tipa sti. prid. ž. *avasyū-* : m. *avasyú-* stoji v funkciji tvorbe ženskega slovničnega spola. Poskuse etimološke razlage in druge možnosti povezave med **smék'ur-o-* in **smék'ruH₂* navaja SZEMERÉNYI, *Syncope*, 311, 317; o razmerju med ide. poimenovanjem za 'tast' in 'tašča' še POKORNY, *IEW*, 1043.

⁴⁷ Naglasno mesto v gr. ἑκυρός je analogno po ἑκυρᾶ́ (SZEMERÉNYI, n. d., 292), prim. obratno naglasno izravnavo v got. ž. *swaihrō* (-*n*-osnova) po m. *swaihra* (-*a*-osnova); KRAHE-MEID, *Germanische Sprachwissenschaft* III, 70, in v alb. *vjehërr*, glej dalje v besedilu.

⁴⁸ O tem podrobneje SCHULLZE, *KZ* XL, 400 ss. Ags. -*e-* v *sweger* utegne biti analogen po *swēor*, saj ags. sicer (podobno kot stvn.) izvede -*u-*jevski preglas, prim. zgoraj ags. *cweorn*.

⁴⁹ Trdonebnik v posameznojezičnih satemskih refleksihih praide. **s* – **k*' je v lit., sti. in alb. podlegel asimilaciji, v psl. pa disimilaciji. Prvotno stanje je razvidno iz arm. ž. *skesur*, av. m. *x^vasura-* in nperz. ž. *χusrū*. Podrobnejša analiza teh pojavov za naglasno analizo ni bistvenega pomena, zato tu ostaja ob strani.

⁵⁰ KODOV, *Podvižnoto bŭlgarsko udarenie i negovoto otnošenie kŭm praslavjanskoto udarenie* I, 63, na osnovi bolg. in vzhslov. gradiva domneva ohranitev ide. oksitoneze, kar je zaradi ostalega jslov. gradiva zgrešeno. O psl. premičnosti iz ide. oksitono-premičnega NV govori ILLIČ-SVITYČ, *Imennaja akcentucija v baltijskom i slavjanskome*, 148.

sln. in delu hrv. in srb. narečij posplošilo naglaševanje stranskih sklonov, prim. sln. *svěkrva*,⁵¹ kajk. (Bednja) *svākervo*,⁵² štok. *svěkrva*, čak. (Vrgada) *sěkrva*, medtem ko je ostalo naglasno relevantno slov. gradivo mogoče razložiti z vzpostavitvijo kolumnalnega naglaševanja po posplošitvi imenovalniške oksitoneze, prim. sln. nar. (Stari trg ob Kolpi) *svekrva*, star. čak. *svekril/svekérva*,⁵³ srb. nar. *svekrva* (Kosovo),⁵⁴ hrv. čak. (Susak) *sekārva*, (Hvar) *sekārva*, bolg. *svekrva*, rus. I ed. *svekróvb* (nar. še *svekrý*),⁵⁵ R *svekróvi*, iz česar se je razvila nova oksitoneza v čak. (Novi) I ed. *svekrvã*, T *svekrvũ* in brus. I ed. *svjakróũ ž.*, R *svjakryví*. Da je slednji pojav mlajšega datuma, potrjuje variantni D ed. čak. (Novi) *svěkrvi*, ki še izpričuje pričakovano naglaševanje psl. stranskih sklonov.⁵⁶ Prvotna nenaglašenost korenkega samoglasnika je dokazljiva s primerom **jětrý*, R **jětrbve* (ali **jětrbve*) 'žena moževega brata', ki izkazuje po **svekrý* analogno sklanjatev in ki se domala v vseh slov. jeziki (izjema je današnja ruščina) tudi naglasno enako obnaša, prim. sln. *jětrva*, štok. *jětrvaljětrva*, nar. (Kosovo) *jětrva*,⁵⁷ čak. (Vrgada) *jětrva*, (Novi) I ed. *jetrvã*, T *jetrvũ*,⁵⁸ (Vis) *jetrva*, bolg. *etřva*, rus. *játrvb*, strus. R ed. *jatróvi*.⁵⁹ Za zahslov. je dokazljiva le dolžina korenkega samoglasnika, prim. star. polj. *játrw*, R *jatrwí*, kar kaže na to, da ta zlog ni bil cirkumfektiran. V ukr. in brus. je izpričana nadaljnja tvorba **jětrbvbka* > ukr. *jatřvka*, brus. *jatróũka*. Psl. **jětrý* je nastalo na osnovi proterokinetičnega (?) ide. I ed. **jén-H₂ō(r) ž.*, R **jñ-H₂ér-s*, prim. sti. *yátar-* (s posplošenim naglaševanjem krepkih sklonov), gr. *ἐνάτηρ*, hom. I mn. *ἐινάτερες* (z metrično podaljšavo prvega zloga), stlit. (Klein) I ed. *jenté ž.*, R *jenters*, vzh- in jlit. I ed. *inté ž.*, R *intés* (kakor v teh narečjih R ed. *duktés, sēsés*).⁶⁰ Če bi primer **svekry* na neki predstopnji

⁵¹ Beseda je izpričana le v obrobni narečjih, ki ne poznajo tonemskega naglaševanja, prim. istr. (Sočerga) *svěkarva*, (Pomjan) *sěkarva*, (Padna, Raven) *sěkarva*, (Rakitovič) *svěkarva*, bkr. (Adlešiči) *svěkarva*, (Vinica) *svěkarva*, pkm. (Gomilice) *svěkarva*. Ker je primer *jětrva* izpričan le v Beli krajini, pri Pleteršniku nastavljeni (novi) cirkumfleks predstavlja rekonstrukcijo, ki je gradivo empirično ne potrjuje. Standardizirani obliki bi se z enako pravico glasili **svěkrva*, **jětrva*. Prehod v *a*-jevsko sklanjatev temelji na oblikah z enakimi končnicami R, D, M ed., R, D, M, O mn. V 16. st. je pri Megiserju izpričano *suekeru*, kar je lahko pripadalo le -i- ali -y/-bv- sklanjatvi.

⁵² JEDVAJ, HDZI, 301.

⁵³ KRIŽANIĆ, *Gramatično izkazanje*, 51.

⁵⁴ ELEZOVIĆ, *Rečnik kosovsko-metohijskog dialekta II*, 206.

⁵⁵ Navajata DAL', *Tolkovyj slovar' živogo velikoruskago jazyka*³ IV, 55 in ILLIĆ-SVITYČ, *Imennaja akcentuacija v baltijskom i slavjanskom*, 148.

⁵⁶ Čak. primer navaja BELIĆ, *IORJ XIV/2*, 226. Nastanek marginalne oksitoneze na osnovi končniško naglašene I ed. v naslednikih psl. **svekrý* je primerljiv z nastankom nove oksitoneze strus. *lodijà* (lit. *aldijà*) na osnovi I ed. **oldí* (ob R **oldbje* = **svěkrbve*), o čemer na kakem drugem mestu.

⁵⁷ ELEZOVIĆ, n. d. I, 262.

⁵⁸ BELIĆ, n. d., 226.

⁵⁹ KOLESOV, n. d., 102. Današnja rus. akcentuacija je kakor v primeru *cěrkovb* (glej 2.3.9.7) razločljiva z vzpostavitvijo kolumnalnega NV po T ed. *jětrbvb*.

⁶⁰ SENN, *Handbuch der litauischen Schriftsprache*, 141, BÜGA, *Rinkiniai raštai II*, 239.

praslovanščine pripadal baritonemu NV, bi v primeru **jetry* upravičeno pričakovali ohranitev in zaradi primarne dolžine korenkega samoglasnika konzerviranje takšnega naglaševanja v obliki psl. nepremičnega NV z akutom na korensem samoglasniku.

2.2.1.1 Tretji primer obravnavanega NV bi utegnil biti psl. (*)**zblŷ ž.*, R **zblbve* 'bratova žena, moževa sestra, svakinja' (sln. *zálva*, *zāva*, *zólva*, star. čak. (Križanić) *zálva*,⁶¹ čak. (Vrgada) *z'áva*, štok. *zāova*; na oksitonezo I ed. kaže sln. *zóva*, kajk. (Prigorje) *zèlva*, O ed. *zelvū*,⁶² čak. (Novi) I ed. *zālvā*, T *zālvū*⁶³ in rus. *zolónka*, kar je teoretično sicer lahko pomanjševalnica kompromisno vokaliziranega **zolónb* (= *svekrónb*, strus. *jatrónb*) ← **zly*, R **zolve*, T **zlovb* ali primer jerovega polnoglasja,⁶⁴ a se zdi verjetneje domnevati analogijo po *svekrónka*, oz. pomanjševalnico po *svekrónb* tvorjenega *zolónb*, kar je še izpričano v rus. narečjih.⁶⁵ Z vplivom osnove *svèkrbnv-* je najbolje razložiti tudi primere tipa štok. *zāova* in sln. *zálva* < **zblbva* namesto **zblva*,⁶⁶ kar je do gr. γάλως 'svakinja' < *γάλαος (pri Hesihu je izpričana glosa γαλαός) < *γάλαΦος < *głH₂μo- v enakem razmerju kot psl. **snbxā* do gr. νυός.⁶⁷ Ob osnovi *głH₂μo- je v frig. izpričano γέλαρως 'bratova žena', kar ob *głH₂i- v sti. *giri-* in gr. γάλις (Hesih) 'isto' kaže na ide. vzglasni mehkonebni *g*. Slovanski primeri z vzglasnim *z-* namesto *zž-* so tako najverjetneje analogni po **zētb*. Primerljivo analogijo zasledimo v arm. *tal* (-i-osnova) 'bratova žena' < *głH₂i- z analognim *t-* po *tayr* 'sestrin mož'.⁶⁸ Polj. *zētŷ ž.*, R *-i* in *zlew ž.*, R *-i* je razločljivo iz prvotno enotnega vzorca *zlew* < **zblbv*, R *zētwi* < **zblbvi*, kar je kakor štok. *zāova* nastalo pod vplivom stpolj. *świekry*, T *świekrew*.⁶⁹ Različica *zētŷica* je tvorjena na osnovi stranskih sklonov tipa R ed. *zētwi*. Ob tem se pojavlja različica *zōtwica*, ki narekuje besedotvorni predhodnik **zōlwa*. Slednje je lahko nastalo le iz prapoljskega **zŷlva* < psl. **zŷlva* (eventualno **zŷzlvā*, T **zŷzlvŷ*) ≅ gr. γάλως.⁷⁰ Na psl. **zblv-* (in ne **zblbv-*) utegne kazati tudi sln. nar. *zvična* 'moževa sestra', kar je po moderni redukciji samoglasnikov nastalo iz **zuvična* < **zblvī'bna*.⁷¹ To je pomanjševalnica tipa *sestrīčna* ← *sēstra*. Razlaga sln. nar. *zvična* ni popolnoma zanesljiva, ker je v obrav-

⁶¹ KRIŽANIĆ, n. d., 52.

⁶² ROŽIĆ, *Rad JAZU CXV*, 128.

⁶³ BELIĆ, n. d., 228.

⁶⁴ Tako BRÄUER, *Slawische Sprachwissenschaft I*, 133.

⁶⁵ SRNG XI, 328.

⁶⁶ Rekonstrukcija **zblva* je manj verjetna.

⁶⁷ EICHNER-KÜHN, *MSS XXXIV*, 29 s.

⁶⁸ EICHNER-KÜHN, n. d., 31, 29.

⁶⁹ O stpolj. *świekry* BRÜCKNER, *ASIPh XI*, 131. *Słownik staropolski IX*, 63, navaja zapise iz 15. st. I ed. *swyecri*, *swyekry*, R ed. *swyekrwy*, T ed. *swyekrew*.

⁷⁰ Lema *zlvva* 'glos', ki jo le s sklicevanjem na star. rus. = rus. *zolónka* navaja MIKLOŠIĆ, n. d., 230, utegne biti torej historično upravičena.

⁷¹ Refleks kratkega psl. **b/bl* je sln. *u*, ki po moderni vokalni redukciji v nenaglasni legi odpade, če to dopušča struktura zloga. prim. nar. I ed. *jábuk*, I mn. *jāpka*.

navanem primeru zaradi nenaglašenosti korenkega polglasnika oz. korenkih polglasnikov možno računati tudi z razvojem *zblvít' bna > sln. *zblvíčna > *zuvíčna > zvíčna, prim. tako *zŷbělka > sln. *zībilka (knjiž. zibelka) > nar. zībalka > zībuka > zīpka.

2.2.1.2 Polj. *zólwica* in morda sln. nar. *zvíčna* kažeta na psl. *zblva, naglašeno najverjetneje *zblva.⁷² V zgornjem odstavku postavljeno vzporednico psl. *zblva = gr. γάλως utegne naglasno podpirati rus. nar. *zólva*, *zólwica*⁷³ in bolg. *zblva*, kar je sicer izvedljivo tudi iz enake inficirane praoblike kot hrv., srb. *zǎova*. Zaradi nepremičnega naglasa tudi v rus. nar. pomanjševalnici *zólwica* je neposredno izvajanje iz psl. *zblva bolj verjetno, saj bi v primeru vpliva psl. *svekrý kakor v ukr. *zovýcja* in brus. *za(l)wíca* ob *zalóŭka* = rus. *zolóvka* pričakovali temu primerno naglaševanje.

2.2.2 Psl. NV tipa I ed. *svekrý ž., R *svèkrbve 'tašča' je enak NV tipa I ed. *oldí ž., R *óldbje 'ladja'. Vzporednost obeh NV je nedvomno podedovana, saj sti. tip I ed. *vŕkíh*, R *vŕkyàh* kakor *švásrúh* kaže na ide. mezostatični NV.⁷⁴ Za psl. je mogoče domnevati NV tipa *svekrý le za obravnavani dve sorodstveni oznaki. Ker je primer *jetŕý dokazljivo prenarejen po *svekrý, je treba ide. izvor takšnega NV iskati prav v slednjem. Tudi za sti. domnevajo, da sta primera *vadhúh 'nevesta' in *pumís-calúh* 'cipa' prenarejena po *švásrúh* 'tašča'.⁷⁵

2.3 Rekonstrukcija psl. progresivno-premičnega NV (tip c) se glasi:

I ed. *l'ûby

R ed. *l'ubbvé

T ed. *l'ubbv̄b itd.

Neposredno je izpričan v srbolg. I ed. *ljúby*, T *ljubóvb*, po posplošitvi naglaševanja T ed. na ostale stranske sklonne (npr. R ed. *l'ubv̄e > *l'úbv̄e) srbolg. R ed. *ljúbve*.⁷⁶ Dalje ga dokazuje star. ukr. *ljúby* (strus. le analogno *ljubŷ*), strus. R *ljubvè/ljubvi* (ob po T ed. sekundarnem naglasu *ljúbve/i*), D *ljubvi*, T *ljubóvb*,⁷⁷ rus. IT ed. < T ed. *ljubóvb* ž., R, D, M ed., I mn. *ljubví*. Rus. nar. T ed. *ljubý* v frazi *v ljubý prijti* 'začeti ugajati'⁷⁸ je v razmerju do srbolg. *ljúby* forma faciliior, razložljiva po analogiji z ostalimi oksitonimi oblikami. Enako velja za hrv. in srb. nesklonljivo *ljúbi* '(zakonska) žena', kjer je še izpričana različica *ljübi*.⁷⁹ Stč. I ed. *ljuby* ž., R *ljubve*

⁷² Naglas v sln. *zvíčna* je besedotvorno pogojen.

⁷³ SRNG XI, 327.

⁷⁴ O psl. *oldí, R *óldbje kot pričakovanem refleksu tipa *vŕkí*- KLINGENSCHMITT, *Latein und Indogermanisch* (ur. O. Panagl, Th. Krisch), 128.

⁷⁵ WACKERNAGEL-DEBRUNNER, *Altindische Grammatik* II/2, 496.

⁷⁶ Gradivo navajajo DYBO, ZAMJATINA, NIKOLAEV, *Osnovy*, 214 s.

⁷⁷ Gradivo navajata KOLESOV, n. d., 101 in VASILEV, *O značenii komory v nekotoryx drevnerusskix pamjatnikax XVI-XVII vekov*, 20.

⁷⁸ K obliki sami prim. csl. (*prě*)*ljuby sbtvoriti*, o čemer v op. 89.

⁷⁹ Kračina utegne biti analogna po tvorbi *ljúbica*. Padajoča intonacija je zelo verjetno v zvezi s psl. *l'ûby. Obe različici navaja Rečnik SANU XI, 674, le različico *ljübi* VUK, *Srpski rječnik*⁴, 350. Primeri po Rečniku SANU: *jutros mu se ljubi razbolela; svojoj ljubi jade zadavaše; da ti ljubi rodi sina* itd.

'dilectio' s kračino korenskega samoglasnika kaže na premičnost.⁸⁰ V sodobni hrv. in srb. je psl. T ed. **l'ubъvb*, podobno kot v rus., prevzel funkcijo I ed., kar je omogočilo prehod v -i-sklanjatev. Po psl. T ed. sta povzeti tudi vokalizacija polglasnika in naglaševanje, prim. štok. IT ed. *ljúbav* ž., R *ljúbavi*, star. čak. IT ed. *lbūbav* (definalizacija), R *lbūbávi*,⁸¹ čak. (Vrgada) IT ed. *lūb'āv* ž., R *lūbāvi*.⁸² Sln. nar. IT ed. *ljúbav* ž., R *ljúbavi*,⁸³ pkm. (Beltinci) *lūbav*⁸⁴ ob različici sln. IT ed. *ljubāv* ž., R *ljubāvi*⁸⁵ ni enoznačno. Različico *ljúbav* je možno enačiti s štok. *ljúbav* in domnevati posplošitev naglaševanja novega IT ed. < T ed. na ostale oblike. Različica *ljubāv*⁸⁶ je v tem primeru analogna po številnih primerih tovrstnega naglaševanja ženskih -i-jevskih osnov.⁸⁷

2.3.1 NV tipa psl. **l'uby* je nastal po polarizaciji⁸⁸ iz predpsl. **l'ēubū(-š)*, R **l'ēubūes*, T *l'ēubūin*.⁸⁹ > psl. (predstopnja) **l'ūby*, R **l'ūbъve*, T **l'ūbъvb*, polarizirano I **l'ūby*, R **l'ubъvé*, T **l'ubъvb* > **l'ubъvb*. Vzpostavitev nekdanje kolumnalne baritoneze je najverjetneje treba pripisati vplivu izhodiščnega prid. **l'ūbb*, ž. **l'ubā* (**lēubhā*), s. **l'ūbo* < **léubho-*, ž. **léubhā*. Enako po vsej verjetnosti velja za primer *čěly*, kjer iz csl. I ed. *čěly*, R *čěbve* 'θεραπεία, σωτηρία' in nadaljnje tvorbe rus. nar. *celýš*, R *celyšā* 'celota' poleg *cělyš* ni mogoče razbrati prvotnega naglaševanja. Primer stprus. (III) T ed. *kailūstiskun* 'zdravje' je izveden iz prid. **kailūsta-* 'zdrav', ta pa iz abstrakta **kailū-*. Rekonstruirana tvorba spominja na stprus. (III) T ed. *maldūnin* 'mladina', kjer zapis prav tako kaže na naglašenost priponskega morfa. Ker stprus. (III) I mn. *maldai*, T mn. *maldans* ustreza psl. **mōldb*

⁸⁰ Indikacija zaradi naglasno ne ravno konzervativnega značaja stč. -y/-bv-osnov (prim. *bukev*), ni zanesljiva.

⁸¹ KRIZANIĆ, n. d., 51.

⁸² Prim. enako v rus. pri Lomonosovu IT ed. *ljubóvb*, R *ljubóvi*.

⁸³ VALJAVEC, *Rad JAZU LX*, 52.

⁸⁴ NOVAK, *Slovar beltinskega prekmurskega govora*, 52, zapiše *lūbav*.

⁸⁵ VALJAVEC, n. m.

⁸⁶ Potrditve takšnega naglaševanja v današnjih narečjih nisem našel. Valjavčevo in Pleteršnikovo naglaševanje utegne biti hiperkorektno.

⁸⁷ Prim. analogno *lūč*, R *lučī* za knjiž. *lúc*, R *lúci* (SSKJ II, 648).

⁸⁸ Tj. po reakciji na levi naglasni umik v tipu **svekrŷ*.

⁸⁹ T ed. **ljuby*, izpričan v frazah csl. *ljuby dějatisbvtvoriti* 'coire', *preljuby dějati* 'prešuštvovati' in rus. nar. v *ljubý prijti* (SRNG XVII, 240) utegne kazati na T ed. (projicirano) **léubhūm* (VAILLANT, *Gr. comp.* I, 215 s.), namesto **léubh-ou-η*, kar bi bilo lahko posledica enakega analoškega pojava, kot ga izpričujejo gr. T ed. *véκῶν, χέλῶν, Ἐρινῶν* in av. *nasūm*. Takšna oblika T ed. je upravičena pri korenskih samostalnikih tipa gr. *σῦν*, od koder se je utegnila analogno preneseti na psl. **l'uby*. Druga možnost razlage je domneva, da je **l'uby* v navedenih stalnih zvezah pravzaprav prvi člen kompozita, v katerem potemtakem ne gre za sklonsko obliko, temveč za (novo krepko) osnovo (MEILLET, *Études* II, 269). Kar zadeva naglaševanje oblike **l'uby*, je to po teoriji enaka naglaševanju I ed., torej **l'ūby* (srbolg.). Oksitoneza, na katero kaže rus. nar. in štok. gradivo, je vzpostavljena analogno po polariziranih stranskih sklonih. Tretja in hkrati najverjetnejša možnost je razširitev oblike za I ed. tudi na T ed., prim. tako sln. *krī*.

(= *l'ûbb), se zdi v psl. primeru *l'ûby najverjetneje domnevati analogno naglaševanje po prid. Prim. drugačen NV psl. abstrakt *ostrý, *pobstrý, *vysoký iz oksitonih prid. *ostrb, *pobstrb, *vysokb (2.4). Slednje razmerje ustreza razmerju gr. ἴθῦς 'ravna smer': ἴθῦς 'raven', sti. tanûh ž., R tanvâh 'telo' < *tenúH₂-s, R -úH₂-es: sti. prid. tanú-h 'tanek'. Domneva, po kateri so bile ū-jevske mocijske in abstraktne tvorbe v I ed. naglašene na priponi, je s slovanskim gradivom dokazljiva na osnovi primerov tipa *bogŷni, *gospodŷni < *-úH₂ + *-n-iH₂^d, ki so bili v psl. naglašeni na prvem zlogu konglomerata pripon, razen v primeru, če se je pred njim nahajal še kak akutiran samoglasnik, prim. *pâstorbkyŷni.

2.3.2 Vendar ne bi bilo upravičeno domnevati, da je predpsl. NV s posplošeno baritonezo inovacija, nastala zgolj pod vplivom baritonih pridevnikov. V isti NV je namreč treba uvrstiti slabše izpričani primer *žely ž., R *želbvé > *žblvé 'želva' in 'oteklina na vratu'. V strus. je izpričan samostalnik žbly ž., R žblve v obeh pomenih, kar zagotavlja pripadnost obravnavanim psl. osnovam.⁹⁰ Isto dopušča pri Miklošiču navedeni T ed. želvbv 'ulcus'.⁹¹ Današnja ruščina pozna nar. izraza želva ž. 'vnetje vratnih žlez' in *želvb, ki je razviden iz izpričane mn. želvi poleg želvi 'isto, tvori'.⁹² Zahslov. gradivo je pri naglasni rekonstrukciji malo uporabno. Pohilenje v polj. zólw ž., R zólwia m., star. tudi ž. z R ed. zólwie domnevno kaže na ohranitev psl. dolžine.⁹³ Iz primerov czótno, nar. czóten/czolen, czólgac się, zóltty, zóltc (*z/žblcb) in zótna ni mogoče razbrati pravila, po katerem bi se ravnalo psl. *bl > *l v legi za *č in *ž. Ostalo zahslov. gradivo kaže na kračino: gl. žotwja 'želva', žotma, -y 'mastitis pri kravi', star. dl. žotw ž., R -i 'školkja', č. želva 'želva',⁹⁴ žluva, žluna 'oteklina'.⁹⁵ V hrv. želva, želka (Iveković-Broz), nar. (Cres) želva 'oteklina', (Poljice) žáva, (Vis) žólva '(otekla) vratna bezgavka'⁹⁶ in srb. nar. (Kosovo) željka 'želva' se -l- pred so-

⁹⁰ Lematizacija po AVANASEVU, *Slovar' drevnerusskogo jazyka (XI–XIV vv.)* III, 273, ki navaja zapise R ed. želve v pomenu 'tvor' in I ed. žly, I mn. želvi v pomenu 'želva'.

⁹¹ MIKLOŠIČ, n. d., 202. Na strani 193 navaja tudi lemo želbva v istem pomenu.

⁹² SRNG IX, 102.

⁹³ Tako KLEMENSIEWICZ, LEHR-SPLAWIŃSKI, URBAŃCZYK, *HGJP*, 122.

⁹⁴ Po MACHKU, *ESJČ*², 725, izposojeno iz polj., kar je vprašljivo, saj se v polj. najde le -i-osnova.

⁹⁵ Navaja SCHUSTER-ŠEW, *HEWb.*, 1802. Nadaljnje primerjalno gradivo, ki pri naglasni analizi ni bistvenega pomena: ukr. I mn. žóvna 'tumor', rus. želvák, brus. žailák, bolg. želvák, želka 'žleza, oteklina'.

⁹⁶ Hrv. nar. gradivo izvajata BORYŠ in VLAJIC-POPOVIĆ, *Zbornik Matice Srpske za filologiju i lingvistiku XXXI/1*, 31 s, iz izhodiščnega *žbly, R *žblve. Njuno nadaljnje ločevanje besed s pomenom 'želva' in '(otekla) vratna bezgavka' in izvajanje iz različnih ide. izhodišč je sicer možno, vendar ne nujno, saj se različici z e-jevskim in b-jevskim korenskim vokalizmom, kar je glasoslovno razločljivo (glej dalje v besedilu), najdeta pri obeh pomenih, za pomenski razvoj 'želva' → 'oteklina' pa je možno navesti tipološko vzporednico sln. brámor 'Gryllotalpa vulgaris' in 'otekla vratna bezgavka'. Ker *žely prvotno pomeni '*zelena' poleg tega še vedno obstaja možnost izvajati oba v slov. jeziki izpričana pomena iz prvotnega poimenovanja po barvi.

glasnikom ohranja, iz česar je mogoče sklepati, da je beseda znana le v tistih narečjih, ki niso izvedli spremembe *IC* v *oC*. Druga možnost je paradigmatska izravnava v prid I ed., kar bi kazalo na dejstvo, da se je I ed. *žēly > *žēli zamenjal z novim žēlva po zaključenem prehodu *IC* > *oC*.⁹⁷ V prid slednji domnevi je mogoče navesti I ed. *smoki*, *bliti*, *uliki* ipd., izpričano v Vrbniku na Krku.⁹⁸ Hrv. in srb. gradivo je podobno kot v primerih tipa (Posavina) *črkva*, štok., čak. *lōkva* razločljivo z razširitvijo naglaševanja T ed. *žēlvb na ostale stranske sklone, npr. R ed. *žēlvę > *žēlvę > hrv. žēlvē. Pleteršnik navaja za sln. le žēlva v obeh pomenih, le v pomenu 'oteklina (na vratu)' tudi vzhštaj. žovē ž. mn. Slednje je po vsej verjetnosti nastalo analogno po primerih tipa *gorē*, *ženē*. Indikacijo na končniško naglašenost stranskih sklonov je mogoče videti v rus. nar. IT mn. želvi in v sln. nar. (gor.) I ed. žēlva, kjer je cirkumfektirana intonacija kakor v primerih *brōskva*, *bētva* očitno analogna. Nekdanjo oksitonezo zagotavlja kvaliteta korenskega samoglasnika.⁹⁹

2.3.3 Če je zgornja razlaga slov. gradiva pravilna, je treba za psl. rekonstruirati progresivno-premični NV (tip c): I ed. *žēly, R *žēlvę, T *žēlvb. Dodatni argument v prid takšnemu NV je ošibitev *e* > *b*, ki nastopi le pod pogojem da je naglas vsaj za dve mori oddaljen od samoglasnika, ki se reducira, prim. *čēlověkb > *čblověkb, R ed. *čēsarā > *čbsarā, ž. *lbgbkā (verjetno prvotno tudi *lbgkb) < ide. *leg^hhú- + -ko-.¹⁰⁰ Upošteva polarizacijo je rekonstruirani psl. NV identičen z vzporedno nastalo kolumnalno baritonezo, ki jo zagotavlja gr. χέλως, R χέλωος ž. 'želva'. Na baritonezo kaže tudi nadaljnja tvorba (projicirano) *g'hélH₃-ijaH₂, izpričana v lit. žėlvė (1) 'želva'. Lit. primer je izvedljiv iz korena *g'helH₃- 'zelen, rumen', prim. gr. χλωρός < *g'h^hH₃-ró-.¹⁰¹ Slovanski ž- namesto *z- je tako verjetno sekundaren, prim. nihanje pri naslednikih iz istega korena *zblčb : *žblčb 'žolč' in *žbltb : *zelenb. Gr. χέλως se pregiba enako kot véκως 'mrlič' = mladoav. I ed. *nasu(š)*,¹⁰² R *nasāuuō*, D *nasāuuē*,¹⁰³ T *nasāum* < *nēk'-oṃ-ṃ¹⁰⁴ m., ž. 'mrlič, truplo'. Ničta stopnja iste ide. tvorbe je znana v stir. *éc*, R *éca* 'smrt', bret. *ankou*, storn. *angheu* < *nku-.¹⁰⁵

⁹⁷ Domnevanje disimilacije zaradi primera štok. *zāova* ni ravno verjetno.

⁹⁸ Žic, n. d., 67 ss., glej zgoraj 2.1.4.

⁹⁹ Domnevanje sekundarnega pozicijskega širokega *e* tu zaradi primera (tudi gor.) *jělša* ne bi bilo upravičeno.

¹⁰⁰ Rekonstruirane razporeditve *e* : *b* gradivo sicer ne potrjuje. Izpričano stanje je posledica paradigmatskih izravnav v prid eni ali drugi različici korenskega vokalizma. Ker slovanski jeziki v ostalih primerih ne ohranjajo ide. paradigmatskega prevoja, se zdi v besedilu navedena rešitev v okviru poznanega še najverjetnejša, prim. podobno v poimenovanju za 'cerkev' (2.3.9).

¹⁰¹ O slednjem STEINBAUER pri MAYRHOFER, *Idg. Gramm.* I/2, 144.

¹⁰² Asigmatiki I ed. je analogen po primerih tipa sti. *deví*, npr. av. *bərəza'ti*. I ed. *nasuš* (namesto *nasā za *nasō < -ōy) izkazuje analogno redukcijsko stopnjo vokalizma priponskega morfema.

¹⁰³ Z analogno vokalizacijo v priponi po krepkih sklonih.

¹⁰⁴ Ob analognem *nasum*.

¹⁰⁵ PEDERSEN, *Vergleichende Grammatik der keltischen Sprachen* I, 46, 126, 174.

Primerjalno gradivo je združljivo le preko interpretacije, da je ide. osnova **nek'*-*e*_u- podlegala paradigmatskemu prevoju, pri čemer je na osnovi gr. posplošene bari-toneze in polne -*e*-jevske stopnje korenkega morfema upravičeno sklepati o koren-sko naglašanih krepkih sklonih, na osnovi ničte stopnje v kelt. in -*o*-jevske stopnje priponskega morfema v krepkih sklonih (av. T ed. *nasāum*, delno preneseno tudi na šibke sklone, npr. R ed. *nasāuuō*) pa o končniško naglašanih šibkih sklonih. Prvotni vzorec je bil torej holokinetičen: I ed. **nek'*-*ōu* (= **ghélH₃-ōu*), T **nek'*-*ou-ŋ* (= **ghélH₃-ou-m*), R **ŋk'-u-és* (**ghlH₃-u-és*).¹⁰⁶ Posplošitev naglaševanja krepkih sklonov je kakor v primerih gr. *χέλως* in lit. *žėlvė* (1) upravičeno domnevati tudi za neko psl. predstopnjo: **žėly*, R **žėlve*. Dolgi *-ū-* v gr. priponi, prim. I ed. *χέλως*, T *-ūv*, I ed. *véκως*, T *-ūv*, je glede na av. T ed. *nasāum*, ki zagotavlja tvorbo s pripono -*e*_u-, sekundaren. Nastal je po zamenjavi starega **-ō* (konzervirano v *χελώνη* 'želva') < *-ōu* z *-ū-*, kar predstavlja novo polno stopnjo, nastalo s podaljšavo redukcijske, znane iz oblik šibkih sklonov (*χελόςος*), prim. enako v nosniških sedanjikih ed. (1.) -*vū-mi* (namesto **-veu-mi* = sti. *-no-mi*) po mn. (1.) -*vū-mev*. Enak pojav je znan tudi v okviru gr. naslednikov ide. histerokinetične sklanjatve osnov na **-(t)e*_u-, prim. gr. *πληθός*, R *πληθός* 'množica' za ide. **p_lH₁dh-ē* (**-ē_u*), R **p_lH₁dhuués* (s sekundarno polno stopnjo korenkega morfema v lat. *plēbēs*) in gr. abstrakta na *-tús*, R *-túος* ž., kjer prvotno sklanjatev nom. -*tē(u)*, R *-(t)ués* zagotavlja toh. B I ed. *plāce* (ž.) 'govor' < **bhelātē+s* ob mn. (stranski skloni) *plātām* < **bhelə-tu-ns*.¹⁰⁷ Ker v navedenih primerih dolžina gr. *-ως* ni posledica zlitja kratkega *u* z laringalom, utegne biti T ed. na *-ūv* (*χέλūv*, *véκūv*) posledica zelo stare analogije po T ed. korenskih samostalnikov tipa ide. **sū-m*, gr. *σūv*, prim. možno vzporednico v psl. T ed. **l'uby* (če tudi tako (?), glej op. 89) : **svekrvbv* < *-uH₂ŋ*.

2.3.3.1 Psl. izglasje primerov tipa **žėly*, je najverjetneje nastalo po redni glasoslovni poti iz ide. cirkumflektiranega **-ō(-s)* kot kontrakcijskega produkta starejšega **-ōu*, kar predstavlja vokalizacijo pripone -*e*_u- v I ed. holokinetičnega naglasno-prevojnega vzorca. Zaradi primerov prisl. **dōma* < ide. M ed. **domō* < *-ōu* in psl. **vodā* (intonacija je analogna zaradi prehoda v žensko *a*-jevsko sklanjatev) iz ide. zbirnega samostalnika **uodō* za ide. **udōr* se zdi verjetna domneva, da je ide. **-ō* v nepokritem izglasju prešlo v psl. **-a*. Za neko predstopnjo praslovanščine je možno domnevati analogno vzpostavitev sigmatskega I ed. **-ō* + **-s*, kar je domnevno dalo psl. **-y*, prim. vzporedno ide. **-ē* (+ *-s*) < *-ēr* v primerih **māti*, **dbt'ī* in obravnavo

¹⁰⁶ Če bi bil prvotni vzorec proterokinetičen, v krepkih sklonih kakor v primeru I ed. **pér-tu-s*, T *pér-tu-m*, R *p_r-tėu-s* ne bi pričakovali -*o*-jevske vokalizacije priponskega morfema. Enako vokalizacijo kot primera I ed. **nek'*-*ōu* in **ghélH₃ōu* izpričujejo primeri **d(h)ég'h-ōm*, R **d(h)g'-m-és* 'zemlja', I ed. **éH₁t-mōn*, R *H₁t-mn-és* in **H₂éus-ōs* (gr. hom. ἦός z analognim naglasnim mestom), R **H₂us-s-és* (sti. *ušáh*, av. M ed. *ušī(-dā)*). Psl. stranskosklonska vokalizacija pripone -*bv-* (namesto -*v-*) je posplošena po primerih tipa **svekrv*, R *svekrve*, kjer je prvotna, glej 3.1.

¹⁰⁷ O slednjem KLINGENSCHMITT, *Latein und Indogermanisch*, 127.

ide. $*\tilde{o}(-)$ v pokritem izglasju v končnici O mn. $-e/o$ -osnov, npr. $*vblky$ = lit. *vilkaĩs*, sti. $v\check{y}k\ddot{a}ih$ < $*u\check{y}k\ddot{a}is$ < $-o-ei$ -s, prim. tudi $*k\ddot{a}my$ < $*\tilde{o} + *n + *s$. Argument za vzpostavitev sigmatskega imenovalnika ni le tipološko sprejemljiva možnost (prim. let. *akmens*), temveč zlasti dokazljiva nevzporednost med obravnavo asigmatskega izglasja $\tilde{e} + *n$, ki ga zahtevajo nosniške osnove srednjega spola tipa $*kor\check{e}$, $*jbm\check{e}$, $-en-t$ v primerih tipa $*(j)\check{a}gn\check{e}$ in sigmatskega $*\tilde{o} + *n + *s$, ki ga je upravičeno domnevati v nosniških osnovah moškega spola tipa $*k\ddot{a}my$. Alternativna razlaga psl. izglasja primerov tipa $*\check{z}\check{e}ly$ je tvorba nove polne stopnje v priponi na osnovi podaljšave ničte. V tem primeru je izglasje tipa $*\check{z}\check{e}ly$ nastalo enako kot v gr. primeru $\chi\acute{\epsilon}\lambda\ddot{u}\varsigma$.¹⁰⁸ Pri vzpostavitvi $-y/-bv-$ sklanjatve je utegnil sodelovati tudi slovnični spol, saj v psl. ni znan noben primer osnove na $-i\check{u}$ ženskega spola,¹⁰⁹ medtem ko sodijo v $-y/-bv$ -sklanjatve izključno primeri tega slovničnega spola. Prim. spremembo sklanjatve zaradi slovničnega spola v sti. ved. hdn. *Saráyu-* ž. → klas. *Sarayū-* ž.¹¹⁰ Za potrebe slov. akcentologije je v primeru $*\check{z}\check{e}ly$ pomembno, da so bili v prvotnem vzorcu krepki skloni naglašeni na korenu, kar se je kot v primerih tipa $*k\ddot{a}my$, $*kr\check{e}my$ in $*j\check{b}m\check{e}$ na neki predstopnji psl. in gr. posplošilo na celoten vzorec, iz česar so v psl. nastale polarizirane trizložne oblike tipa R ed. $*\check{z}elbv\acute{e}$ > $*\check{z}l\check{b}v\acute{e}$.

2.3.4 V obravnavani NV je mogoče uvrstiti sln. *plóškev*, $-kve$ 'Fläche', kar je abstraktum iz prid. *plôšk*, ž. *plóška* 'flach'. Variantni abstraktum *plôška* (prim. štok. (Lika) *plôška* 'bukova deska'), če iz $*ploskva$ (kakor sln. *rôžgva* : *rôžga*), v kolikor je Pleteršnikov zapis korekten, odseva za hrv. in srb. značilno vzpostavitev kolumnalnega NV na osnovi T ed.: $*plosk\check{b}vb$ → R ed. $*plosk\check{b}ve$ > $*pl\check{d}skve$. K nastanku sln. novega cirkumfleksa tovrstnih primerov glej 2.5. pri obravnavi psl. $*r\check{d}zgy$.

2.3.5 Baritonezo I ed. $*pl\check{d}sky$ je upravičeno domnevati na osnovi zgodnje izposo-

¹⁰⁸ Prim. psl. $*\check{c}et\check{y}re$ (za ide. $*k^{\check{e}}et\check{y}or-es$ > sti. *catvárah*), kar je tvorjeno s podaljšavo redukcijske stopnje, znane iz sti. T mn. *catúrah*. Možno vzporednico, ki še ni zadovoljivo pojasnjena, predstavlja sln.-gl. (sporadično tudi hrv. in srb.) pripona $*-ny-$ v nedoločnih oblikah k nosniškim sed., npr. nedol. sln. *gíniti*, gl. *hinyč* < $*g\check{y}b-nyti$: $*g\check{y}b-nyti$ v ostalih jezikih. Sln.-gl. oblike na $*-ny-(ti)$ (nedol.) so utegnile nastati po enakem analoškem postopku, kot ga izpričuje gr. sed. ed. na $-v\check{u}$. Nedol. oblike k nosniškim sed. lahko predstavljajo sekundarno polno stopnjo $*-n\check{u}$, nastalo na osnovi ničte $*-nu-$ (sti. *knumási*). Prevojnjo razmerje v $*k^{\check{e}}et\check{y}or-es$: $*k^{\check{e}}eturés$ in $*-néymi$: $*-numés$ se je pretvorilo v sekundarno $*k^{\check{e}}et\check{u}r-es$: $*k^{\check{e}}etures$ in $*-n\check{u}mi$: $*-numes$, kot je še ohranjeno v grščini. Slovanski jeziki so dalje posplošili sekundarno polno stopnjo tudi na nekaj šibkostopenjske oblike. Širše razprostranjena različica na $-n\check{q}-(ti)$ (nedol.) najverjetneje temelji na ed. prez. primerov ide. tipa na $-náH_2-ti$ (3. ed.). V primeru neakutiranega korenskega samoglasnika pripona namreč izkazuje staroakutirano intonacijo.

¹⁰⁹ V psl. so bile vse $-i\check{u}$ -osnove moškega spola, medtem ko so v ide. znana tudi $-i\check{u}$ -osnove ženskega (gr. $\gamma\acute{\epsilon}\nu\upsilon\varsigma$ ž. = sti. *hánu-* ž. 'lice' lat. *manus* ž. 'roka') in srednjega spola, (ide. $*medhu-$ s. 'sladkoba, med', lat. *genu* s., gr. $\delta\acute{o}\rho\upsilon$ 'les, deblo'). Slednji so v psl. utrpeli spremembo slovničnega spola, npr. $*m\check{e}db$ m.

¹¹⁰ Spremembo sklanjatve zaradi tipičnosti ženskega slovničnega spola sti. $-i\check{u}/-uv$ -osnov razloži WACKERNAGEL-DEBRUNNER, *Ai. Gramm.* II/2, 497 s.

jenke sln. *pónev* ž., R ed. *pónve*, nar. R ed. *ponvī*, O ed. *ponevjó*, I mn. *pónvi*, *ponvī*, *ponvĕ* (= *žovĕ*),¹¹¹ kajk. (Prigorje) *pòńva*, O ed. *pońvū*,¹¹² s premetom (Žumberak) *póvna*, *pómna*¹¹³ za nekdanje **pǫny*, R **ponbvĕ*. Pri izposoji je namreč metodološko upravičeno izhajati iz I ed. stvn. *pfanna* < srlat. *patna* za klas. lat. *patina*,¹¹⁴ kar je zaradi naglasa na prvem zlogu dalo slov. **pǫny*, slednje pa je po vzorcu I ed. **plǫsky*, R **ploskbvé* = I ed. **l'ūby*, R **l'ubbvĕ* tvorilo končniško naglašene stranskosklonske oblike. Domnevo, da se baritoneza ob izposoji ohranja, potrjujejo (mlajše) izposojenke iz iste predloge v tistih jezikih, ki so stvn. korenski *a* na osnovi kvalitete nadomestili s slovanskim *a* in vzpostavili akutirano dolžino, npr. (csl. *pany* 'pelvis', *opany* 'patina') č. *pánev* ž., R *-nve*, slš. *panva*, polj. *panew*, ukr. *pánva* < **pǫny*, R **pǫnve*. Če primeri tipa **plǫsky* v času izposoje **pǫny* ne bi sodili v NV z baritonim I ed. in oksitonimi stranskimi skloni, izposojenka **pǫny* ne bi bila sposobna tvoriti stranskih sklonov tipa **ponbvĕ*.

2.3.6 Enako velja za sln. *redkev*, č. *ředkev*, slš. *red'kev*, polj. *rzodkiew*, kar je izposojeno iz neke nemške predloge z izvršenim preglasom in neizvršenim soglasniškim premikom. Po Knutssonu¹¹⁵ gre za izposajo iz stspn. *redik*. Z naslonitvijo na številna rastlinska imena -y/-bv-sklanjatve se je slov. I ed. glasil **rǫdbky*, kar je impliciralo R ed. **redbkvé*. Slednje se je po pravilu, znanem iz R ed. **žbvbvé* (glej 2.3.3), reduciralo v **rǫdbkvĕ*. Po posplošitvi naglaševanja T ed. **rǫdbkv̄v* se je R ed. glasil **rǫdbkvĕ*, kar je po odpadu šibkih polglasnikov dalo **rǫdkve*.¹¹⁶ Slednje je potrjeno v bolg. nar. *ardókva*, *radókva*, *ardíkva*,¹¹⁷ štok. nar. *rdakva*, na Kosovu *rdākva*, v Dubrovniku *radakva*, hrv. čak. (Istra) *ardĕkva* in lit. izposojenki *ridikas* iz strus. **rǫdbk(v)a*. Neposredno iz vulg. lat. *radica* je izposojeno hrv. *rōtkva*, *rōkva*, čak. (Hvar) *rodākva*, (Rab) *rōkva*,¹¹⁸ ki se naglasno enako obnaša, vendar daje v primeru vzpostavitve dvoizločnosti drugačen rezultat.

2.3.7 V isti predposameznojezični NV je mogoče uvrstiti primer I ed. **smǫky*, ki implicira R ed. **smokbvĕ*, na kar kaže sln. nar. *smókva*. Standardno *smǫkev/smǫkva* ustreza štok. *smǫkva*, star. čak. (Križanić) *smókva*,¹¹⁹ čak. (Novi) *smǫkva* ž., R mn. *smǫkāv*, kajk. (Prigorje) *smǫkva* ž., R mn. *smokāv*¹²⁰ in domnevno temelji na posplošitvi naglaševanja T ed. **smokbv̄v*, kar je v oblikah s priponskim polglasnikom v šibki legi dalo (npr. R ed.) **smǫdkve*. V strus. je beseda izposojena iz jslov. Njen NV (razen v variantni obliki IT mn.) prav tako dopušča posplošitev naglaševanja T

¹¹¹ Navaja VALJAVEC, *Rad JAZU LX*, 114.

¹¹² ROŽIĆ, *Rad JAZU CXV*, 128.

¹¹³ SKOK, *ZSIPh II*, 399, ERHSJ II, 598.

¹¹⁴ O stvn. -a ([-ǫ]), ki se v slov. zamenja z -y, KNUTSSON, n. d., 64.

¹¹⁵ KNUTSSON, n. d., 40.

¹¹⁶ Od tod dalje je posplošitev enaka kot v primeru bolg. *pbstv̄va*.

¹¹⁷ Navajajo GEORGIEV, GbLbBOV, ZAIMOV, BERI, 14.

¹¹⁸ Navaja SKOK, ERHSJ III, 96.

¹¹⁹ KRŽANIĆ, n. d., 51.

¹²⁰ ROŽIĆ, *Rad JAZU CXV*, 128.

ed., prim. I ed. *smok̃y*, R *ot smókve*, D *kb smókvi*, T *smokóvb*, I mn. *smókvilsmokvì*.¹²¹ Ustaljeno mnenje je, da je slov. **smōky* izposojeno iz got. *smakka*.¹²² Got. beseda naj bi prvotno pomenila 'okusni (sadež)',¹²³ iz česar v primeru pravilnosti etimologije sledi, da je got. poimenovanje za 'smokey' posamostaljeni šibki pridevnik **smak(k)a* v moškem spolu. Pri tem ni izključeno, da se je isti pridevnik posamostalil tudi v ženskem spolu kot **smak(k)ô* (prim. stvn. *bluoma* ž. poleg *bluoma* m.), kar bi utegnila biti neposredna predloga slov. **smōky*. Vendar opisana smer izposoje in etimološka razlaga nista neoporečni. Got. dvojno pisani soglasnik *-kk-* načelno kaže na izposojenko.¹²⁴ Illič-Svityč domneva južnoslovansko poreklo besede s prvotnim pomenom 'sočni (sadež)' in primerja sln. *smōk* 'mesni sok, priloga k jedi', hrv., srb. *smōk* 'maslo, sir, zabela', č. *smok* 'rastlinski sok'.¹²⁵ V prid tej domnevi po Illič-Svityču govori sln. nar. *smōkvica* 'gozdna jagoda' in slš. *smokvica* 'isto'. Etimologija zahjslov. in č. **smōkb* je vprašljiva. Skok¹²⁶ meni, da gre za izposojenko iz stvn., srvn. *smac* 'okus'. Illič-Svityč¹²⁷ povezuje **smokb* s psl. **mokrb* 'moker'. Verjetneje od obeh domnev se zdi, da gre v besedi **smōkb* 'nekaj okusnega, sočnega; sočnost' za samostojno imitativno tvorbo, prim. reimitativno sln. *cmōkva* 'smokva' in varianto k **smōkb* v sln. *cmōk* 'Knödel', *cmokāti* 'schmatzen'. V tem primeru je prvotni pomen jslov.¹²⁸ **smōky* 'imajoča smok' = 'sočnost'. K besedotvorju prim. štok. *plōdva* 'placenta' ≤ **plōdy* 'imajoča plod/pripadajoča plodu' k **plōdb* 'fructus', csl. *neplody* 'στεῖρα, στερειύσα' < 'tista, ki nima plodu'.¹²⁹

2.3.8 Dodatni dokaz psl. in prasln. NV tipa **l'ûby*, R **l'ubbvé* predstavljajo romanske izposojenke, katerih korenski vokalizem se je v slov. zamenjal s kračino, npr. rom. **brasca* → jslov. **brōsky*, R **broskbvé*, glej 2.1.4.

2.3.9 Poimenovanja za 'cerkev' v slov. jezikih na prvi pogled ne dopuščajo izvedbo iz enotne rekonstrukcije. Csl. *crbky*, *cbrky* ž., R *crbkbve*, strus. (13. st.)

¹²¹ Gradivo in mnenje o izposoji iz jslov. navaja KOLESOV, n. d., 101, 103.

¹²² Got. *smakka* je *-n*-osnova m. Izpričano je I mn. *smakkans*, R mn. *smakkane* (FEIST, *GEW*³, 438 s.), iz česar zaradi kratkega izglasnega samoglasnika v I ed. ne bi pričakovali slov. *-y, zato ta beseda verjetno ni neposredna predloga.

¹²³ JOHANSSON, *KZXXXVI*, 383.

¹²⁴ BRAUNE-EBBINGHAUS, *Gotische Grammatik*¹⁹, 52.

¹²⁵ ILLIČ-SVITYČ, *Ětimologičeskie issledovanija po russkom jazyku* II, 71 ss.; možnost povezave sln. *smōk* in sorodnega s slov. **smoky* se najde že pri SCHRADER-NEHRINGU, *Realexikon der indogermanischen Altertumskunde*², I, 304.

¹²⁶ SKOK, *ERHSJ* II, 293.

¹²⁷ ILLIČ-SVITYČ, *Ětimologičeskie issledovanija po russkom jazyku* II, 71 ss.

¹²⁸ Slovani so prišli v stik s smokvijo šele na Balkanu in na Krimu, zato beseda gotovo ni praslovanska.

¹²⁹ Funkcijo pripadnosti je zaslediti v klas. sti. *pādū-* ž. 'čevalj' (ved. *pādū-* 'isto') k **pād-* 'noga'. Naglasne razmere v primeru **smōky* ne pomagajo razrešiti dileme glede izvora. V primeru izposoje iz got. **smakkō* je naglaševanje I ed. **smōky*, ki implicira R ed. **smokbvé*, obvezujoče, v primeru tvorbe iz psl. (?) **smōkb* pa kakor v primerih **l'ûby* in **plōsky* zelo verjetno.

krbkvb, (15. st.) *krkvi*, štok. *cřkva*,¹³⁰ nar. (Posavina) *cřkva*,¹³¹ srbolg. IT ed. (*v*) *crbkóvb* ž., R mn. *crkóvb*,¹³² bolg. *cřkva*, strus. IT ed. *cerkóvb* ž., R (*iz/ot*) *cřkvi*, redkeje *cérkvelcérkvi*, D *cérkvi*, O *crkóviju*, I mn. *cérkvi*, T mn. *cérkvilcbrkvi*, R *cérkvéi*, D *cérkvám*, M v *cérkvex/cérkvaxb*, kasneje v *cerkváxb* (naglasni umik na predlog se pojavlja le v T ed. (*vó crkovb*) in M mn. (*ó crkvaxb*)),¹³³ rus. *cérkovb* ž., R -*kvi*, nar. *cérkva*,¹³⁴ ukr. *cérkva*, stokr. *cbrkbvb*,¹³⁵ brus. *carkvá*,¹³⁶ stpolj. I ed. *cerki*, IT ed. *ce/yrkiew* ž., R *ce/yr(e)kwie*, O *cyrekwiq*, I mn. *cyrekwi*, M *cerkwiach/cyrkwiach*, v 16. st. *cérkiew*, polj. *cerkiew* ž., R *cerkwi*, nar. *cerkwa*, *cerkwiá*¹³⁷ in stč. redko *crkev* ž., R *crkve* je izvedljivo iz **cbrky*, R *cbrkve*. Druga različica vsebuje v korenskem zlogu poln samoglasnik, prvotno najverjetneje -i-¹³⁸: csl. R ed. *crikve*, O mn. *crikvami*, v Kijejskih lističih *cirkve*, sln. (z *e*-jevskim samoglasnikom) knjiž. *cérkev* ž., R -*kve*, nar. npr. Rudno (Rovte) IT ed. *cérku* ž., R *cérkve*, O *cěrkujo*, I mn. *cerkvělcérkve*, pkm. (Gomilice) IT ed. *cěrkef* ž., R = I mn. *cěrki*, z *i*-jevskim samoglasnikom *církev*, R -*kve* (Briž. spom. M mn. *circuvah*), rož. *církoŭ* ž., R *církle*,¹³⁹ obir. I ed. *cí:rq*,¹⁴⁰ pkm. (Veržej) IT ed. *církef*, rez. (Solbica) IT ed. *církuŭ*, (Osojane) *církoŭ*, istr. (Ricmanje) IT ed. *cîarkuā* ž., R *cîarkve*, hrv. kajk. (Prigorje) *církuva*,¹⁴¹ star. čak. *církuva*,¹⁴² čak. (Vrgada, Hvar) *cřikva* ž., R -*ě*, (Novi) *cřikva* ž., R mn. *cřikv/cřikāv*,¹⁴³ (Karlovac) *cřikva*¹⁴⁴ = sln. nar. (Hrušica v Istri) *cřikva*, T -*u*); po Skoku¹⁴⁵ tudi *cřekva* (= sln. nar. (Sočerga, Raven nad Sečovljami, Rakitovič v Istri) *cřekva*), bolg. *čérkva*, strus. (10.–11. st.) *zbdaxb cřėkvb siju*, (13. st.) *cřikav*,

¹³⁰ MOSZYŃSKI, *Nahtigalov zbornik*, 287, vzporeja izostanek druge palatalizacije z izostankom v strus. *kěpb*, *kěditi*.

¹³¹ IVŠIĆ, *Gesammelte Schriften zum slawischen Akzent*, 357.

¹³² NAVAJAJO DYBO, ZAMJATINA, NIKOLAEV, *Osnovy*, 214.

¹³³ KOLESOV, n. d., 101 s.

¹³⁴ Nepremični naglas na prvem zlogu je izpričan že l. 1650: I mn. *cérkvi*, R *cérkvej*, M *cérkvach* (KIPARSKY, *Der Wortakzent der russischen Schriftsprache*, 99.)

¹³⁵ SHEVELOV, *A Historical Phonology of the Ukrainian Language*, 56.

¹³⁶ KRIŽANIĆ, n. d., 50, navaja brus. *crkva*.

¹³⁷ Ker je sekvenca -*er*- izpričana že v 14. st., je ni mogoče izvesti iz predpoljskega *-*ir*- (prve izpričbe -*er*- < *-*ir*- so znane iz 15. st.), temveč le iz predpoljskega *-*br*- (KLEMENSIEWICZ, LEHR-SPLAWIŃSKI, URBAŃCZYK, *HGJP*, 70), eventualno *-*e/ěr*-, kar zaradi pomanjkanja vzporednih primerov ni preverljivo. Stpolj. izglasje -*ā* govori za novoakutirani korenski samoglasnik, ki ga potrjuje dalje v besedilu navedena razlaga.

¹³⁸ Za prvotnost *i*-jevskega samoglasnika govorijo stari zapisi. Poleg tega bi v primeru prvotnosti *e/ě*-jevskega samoglasnika zaradi zgodnje izposoje pričakovali dosledno izvedeno metatezo likvid.

¹³⁹ RAMOŠ, *HGr*. II, 153.

¹⁴⁰ KARNIČAR, *Der Obir-Dialekt in Kärnten*, 26.

¹⁴¹ ROŽIĆ, *Rad JAZU CXV*, 132.

¹⁴² KRIŽANIĆ, n. d., 51.

¹⁴³ BELIĆ, *IORJ XIV/2*, 225.

¹⁴⁴ FINKA-ŠOJAT, *HDZ III*, 134.

¹⁴⁵ SKOK, *ZSIPh II*, 398.

crekva,¹⁴⁶ stč. IT ed. *cierkev* ž., R *čėrekvefi*, č. *církev* ž., R *-kve* (slš. *cirkev* je čehizem), gl. *cyrkej* ž., R *-kwje*, dl. *cerkwja* ž., R *-wje*, mestno ime, zapisano l. 1218 *Tsirkewist*, 1364 *Cyrkewitz*.

2.3.9.1 Izvor in etimologija slov. poimenovanja za 'cerkev' je jasna. Končni vir je srgr. vulg. κυρικόν za klasično κυριακόν, kar stoji za sintagmo κυριακός οἶκος 'gospodova hiša'.¹⁴⁷ Pri preciziranju poti in jezika, preko katerega¹⁴⁸ je gr. beseda izposojena v slov., se mnenja močno razhajajo. Berneker¹⁴⁹ domneva izposoje iz got. *kyrikō. Domneva je iz več razlogov malo verjetna: 1. V got. sta za pojem 'cerkev' izpričani besedi *aikklesjo* in *gudhūs*. Domneva o obstoju še tretje sopomenke temelji zgolj na razlagi, po kateri na bi bilo zahgerm. *kirika v 5. st. izposojeno iz got. *kyrikō.¹⁵⁰ 2. V primeru zgodnje izposoje iz got. (pred 6.–7. st.) v slov. ne bi pričakovali druge, temveč prvo palatalizacijo. Po tem datumu so bili Slovani lahko v stiku le še s krimskimi Goti. Proti izposoji iz tega vira govori kulturnozgodovinsko dejstvo, da se je pacifikacija Slovanov s pomočjo pokristjanjevanja začela na severozahodu s frankovsko-bavarskimi misionarji, od koder je tudi prišlo povabilo solunskima apostoloma, naj obiščeta Panonijo in Moravsko. Pred 7. st. se v vseh virih govori le o poganskih Slovanih.¹⁵¹ 3. V primeru zgodnje, že psl. izposoje iz got. bi pričakovali popolnejšo prilagoditev, poenotenje ali vsaj prevlado ene različice v vseh slov. jezikih. Če bi bila beseda že psl., ne bi pričakovali nihanja med indikacijami na *i*-jevski in *ě*-jevski korenski vokalizem. V tem primeru bi se postavilo tudi vprašanje, čemu bi poganski Slovani rabili besedo s pomenom '(krščanska) cerkev'.

2.3.9.2 Skok¹⁵² in Mladenov¹⁵³ domnevata izposoje neposredno iz gr. κυρικῆ, prvi eventualno preko srlat. *kyrica*. Domneva se zdi malo verjetna, ker je gr. κυριακόν 'cerkev' v rabi le za časa Konstantina Velikega (4. st.), medtem ko kasneje v gr. prevlada lat. izposojenka ἐκκλησία. Srlat. *kyrica* je izpričano le kot glosa pri Walafriidu Strabu (9. st.): *ab ipsis grecis kyrica*, kjer se pojasnjuje izvor stvn. besede *chirihha*.

¹⁴⁶ Navaja MOSZYŃSKI, *Nahtigalov zbornik*, 285.

¹⁴⁷ Morebitno vzporedno srgr. vulg. κυρικῆ za κυριακῆ οἰκία; prim. ngr. nar. κερική (sc. ἡμέρα) 'nedelja' < 'gospodov (dan)' (KRETSCHMER, *KZ* XXXIX, 542). drugače le MASING, *Prace Polskiego Towarzystwa dla Badań Europy Wschodniej i Bliskiego Wschodu* IV, 162–168 (izvaja iz lat. *congregatiō*) in GUNNARSON, *ZSIPh* XIV, 463 s. (izvaja iz **bsserbky* < rum. *biserică* < *basilica*).

¹⁴⁸ Natančneje: jezikov, preko katerih ...

¹⁴⁹ BERNEKER, *SEWI*, 132, kjer je navedena starejša literatura.

¹⁵⁰ KLUGE, *PBB* XXV/1, 124–160; KLUGE-MITZKA²⁰, 370; WESSÉN, *Ark. Nord. Fil.* XLIV, 93 ss. Preko got. **paíntē dags*, kar je delni kalk po gr. πέμπτη ἡμέρα, je izposojenō bav. nem. *Pfíntag* 'četrtek' (KLUGE-MITZKA²⁰, 138); enako avstr. bav. *pfoat* 'srajca' < got. *paida* < gr. βαίτη 'halja (iz kozje kože)' (n. d., 542; problematika pri FEISTU, *GEW*³, 382).

¹⁵¹ KNUTSSON, n. d., 60 s.

¹⁵² SKOK, *ZSIPh* II, 397 s., *RÉS* VII, 178.

¹⁵³ MLADENOV, *SbNU* XXV, 136 s.

2.3.9.3 Schwarz¹⁵⁴ domneva, da je slov. poimenovanja za 'cerkev' izposojeno iz stvn. *chirihha* oz. starejše **kirikō* ž., sinkopirano stbav. *chirhha*, **chirc(h)a*, kar je potrjeno v salzburških urbarjih iz leta 790 v mestnih imenih *Pohkirch*, *Pohkirc*, *Lochkirch*. Bavarci naj bi v istem obdobju Slovanom posredovali še cerkveni termin *mьnixь*. Domneva o izposoji iz visokonemškega bavarskega narečja se zdi slabo utemeljena, ker tu, razen v mestnem imenu *Pohkirc*, ni zaslediti naslednika prazahgerm. **kirika* z neizvršenim soglasniškim premikom drugega mehkonebnega soglasnika.¹⁵⁵

2.3.9.4 Mnenje, po katerem je slov. poimenovanje za 'cerkev' izposojeno iz srednjenemških, po izvoru spodnjenemških narečij, zagovarja Knutsson.¹⁵⁶ Razlike v vokalizmu slovanskih besed išče v ustreznih razlikah znotraj spodnje- in srednje nemščine. Slovanske različice, ki naj bi bile izvedljive iz **cerbk-*, Knutsson izvaja iz stspn. *kerika*, različice, ki naj bi kazale na **cbrbk-*, iz stspn. *kirika*, različice, ki kažejo na **cbrk-*, pa iz stsm. **kirka*. Nemško izglasje -a je bilo v času izposoje nekakšen polglasnik, ki se je zamenjal s takratnim slov. refleksom za -y, kar je omogočilo vključitev v -y/-ьv-sklanjatev. Po Knutssonu je bila beseda najverjetneje sprejeta koncem 8. st. na Moravskem,¹⁵⁷ na Češkem in v Panoniji, od koder naj bi se širila proti jugu in proti vzhodu.

2.3.9.5 Nahtigalovo domnevo o večkratni izposoji iz različnih virov¹⁵⁸ dopolni in delno popravi Moszyński,¹⁵⁹ ki domneva, da je stbav. **kirikō* preko salzburških misionarjev najprej izposojeno v Karantaniji kot **cirky*, prim v Briž. spom. M mn. *circvah*, kar se zaradi neobičajnega zaprtega zloga prearedi v sln. **cirьky* (kakor csl. *obitarь* < stvn. *altāri*) in v hrv. **crěky*. Sln. **cirьky* naj bi si izposodili Slovani v Panoniji, na Slovaškem, Moravskem in na Češkem, od koder naj bi beseda prišla na Poljsko in v Lužico. V č. in sln. naj bi vzporedno prišlo do spremembe neobičajnega vzglasja *ci-* v običajno *cě-*, ki je znano npr. v **cělь*, **cěvb*, **cěditi*, **cěsarь*. S solunskima apostoloma se od jugovzhoda proti severozahodu širi različica **cbrky*, ki naj bi bila izposojena iz krimske gotščine. Moszyńskega domneva ima tri šibke točke. 1. Izposoja iz bav. visokonemških narečij zaradi soglasniškega premika ni prepričljiva. Iz tega sledi, da poimenovanje za 'cerkev' po vsej verjetnosti ni izposojeno v Karantaniji. 2. Kot je bilo že omenjeno, je obstoj got. **kyrikō* vprašljiv. 3. Zemljepisna razporeditev različic z redukcijским in polnim korenskim vokalizmom ne podpira domneve o dveh izposojah, saj so oblike z reduciranim vokalizmom znane tudi v stč., oblike z nereduciranim pa tudi v strus.

2.3.9.6 Zato se zdi verjetneje, da je obravnavana razporeditev vokalizma nastala

¹⁵⁴ SCHWARZ, *ASlPh* XL, 288 s., XLII, 305.

¹⁵⁵ Visokonemški premik soglasnikov je izvršen v 6.–7. st. (BRAUNE-EGGERS, *Althochdeutsche Grammatik*¹⁴, 81).

¹⁵⁶ KNUTSSON, n. d., 59 ss.

¹⁵⁷ Sinoda v Mainzu leta 852 omenja *rudis et adhuc christianitas gentis Maraensium*; KNUTSSON, n. d., 61.

¹⁵⁸ NAHTIGAL, *Starocerkvenoslovanske študije*, 17–19, 60, 67.

¹⁵⁹ MOSZYŃSKI, *Nahtigalov zbornik*, 283 ss., zlasti 286.

znotraj prvotno enotnega slovanskega vzorca. Če, podobno kot Knutsson, domnevamo, da je stsrn. različica **kirkǎ* (zaradi sinkope verjetno **kirkǎ*) koncem 8. st. izposojena v zahsl. slov., se je slov. substitut po takrat tvorni drugi palatalizaciji (prim. sln. *Zilja* < *Gila*) glasil I ed. **círky*,¹⁶⁰ kar je kakor v primeru **plöšsky*, R **ploskbvé* impliciralo polarizirane stranskosklonske oblike, npr. R ed. **cirkbvé*, T ed. **cirkbvb*, po redukciji R ed. **cbrkbvé* itd. (strus. (!)), prim. zgoraj I ed. **žěly* (= gr. χέλως), R **želbvé* > **žblbvé*; I ed. **rědbky*, R **redbkbvé* > **rdbkbvé*. Problem zaprtega zloga v I ed. **cirky* se je kakor v primeru csl. *olbtarb* < stvn. *altāri* razrešil z vrivom nemarkirujočega polglasnika. Domnevanje vrinjenega polglasnika¹⁶¹ je potrebno zaradi trde izreke glasu *r* v R ed. (in drugih stranskih sklonih) v stolj. *cerekwie*, stč. *cěrekvefi*. Alternativna možnost razrešitve problema zaprtega zloga je premet **cirk-* → **crik-*, po vzpostavitvi **cěrk-*¹⁶² (ohranjeno v č., luž., morda polj. in delno v sln.), tudi **crěk-*. Različice s premetom zasledimo v hrv., sln. nar. in izjemoma v strus. V zahsl. se je vrinjeni *b* iz I ed. posplošil na cel vzorec, v vzhsl., *j-* in *vzhštok*, ter v bolg. je prišlo do paradigmatške izravnave v prid vokalizmu stranskih sklonov. Areal posplošitve vokalizma I ed. **ci/ěrbky* se v grobem prekriva z arealom posplošitve vokalizma primera **cěsarb*, areal posplošitve vokalizma (npr.) R ed. **cbrkbvé* se v grobem pokriva z arealom posplošitve vokalizma (npr.) R ed. **cbsarā*.

2.3.9.7 Medtem ko strus., brus. in srbolg. gradivo po pričakovanju kaže na progresivno-premični NV tipa **l'ûby*, izkazuje hrv. in srb. gradivo novoakutirano intonacijo korenskega zloga, prim. kajk. (Prigorje) *cirkva*, čak. (Vrgada, Hvar) *cřkva* = (Novi) *crikva* ž., R mn. *cřikv/cřikāv*, štok. (Posavina) *cřkva*. Ker v čak. (Novi) ni zaslediti nove oksitoneze tipa (Novi) *svekrvǎ*, T -ǎ, ki domnevno kakor rus. *svekróvb* temelji na starem I ed. **svekrý*, je indikacije na nepremični novi akut treba razložiti drugače. Po vsej verjetnosti gre za enak proces, kot ga izkazuje rus. *cěrkovb/cěrkva* v odnosu do strus. *cerkóvb*. Po zgodnji razširitvi naglaševanja T ed. **cři/ěkbvb*/**cbrkbvb* na I ed. **cři/ěký*/**cbrký* in stranske skloni, npr. R ed. **cři/ěkbvel*/**cbrkbve*, je v oblikah s priponskim polglasnikom v šibki legi nastopil naglasni umik, npr. R ed. **cři/ěkbvel*/**cbrkbve*. Ker prestop v *a*-jevsko sklanjatev temelji prav na tej in tako naglašanih oblikah, je metodološko upravičeno domnevati, da je novi I ed. na *-a* prevzel njihovo naglaševanje, s čimer se je beseda uvrstila v NV tipa prazahsl. **vǒl'a*. Enako posplošitev naglaševanja T ed. izkazuje primeri s kratkim korenskim samoglasnikom, npr. štok., čak. *lǒkva*, *smǒkva*, *pǒnva*, kjer so na osnovi sln. gradiva še dokazljivi oksitoni stranski skloni tipa R **ponǒvé*, T **ponǒvb*. Domnevo o posplošitvi naglaševanja T ed. v štok. naslednikih progresivno-premičnega NV dokazuje primer štok. *ljǔbav* ž., R *ljǔbavi*, nesklonljivo *ljǔbi*¹⁶³ čak. (Vrgada) *lǔb^oāv*

¹⁶⁰ Razlog cirkumflektirani intonaciji namesto pričakovane akutirane verjetno tiči v dejstvu, da zahsl. niti v podedovanih *-y/-bv-* osnovah ne izkazuje dolžine korenskega samoglasnika, prim. č., stč. *kurva* = čak. (Hvar) *kǔrba*, R mn. *kǔrob*. Enako č., stč. *bukev*.

¹⁶¹ In ne slov. **ci/erbk-* za stsrn. *ki/erik-*, kot domneva KNUTSSON.

¹⁶² Verjetno iz razlogov, ki jih navaja MOSZYŃSKI.

¹⁶³ V pomenu 'zakonska žena' navaja Rečnik SANU, XI, 674. Variantno naglaševanje *ljǔbi* sicer ni popolnoma jasno, je pa gotovo sekundarno, glej op. 79.

ž., R *lǫbǫvi*. Ker je prestop v *i*-jevsko sklanjatev izvršen na osnovi T ed., se je naglaševanje (hkrati z vokalizacijo priponskega polglasnika) te oblike razširilo na cel vzorec. Enak pojav izpričujejo tista rus. narečja, ki so posplošila vokalizacijo psl. T ed., npr. *ljubóvb* ž., R *ljubóvi*.¹⁶⁴ V srbolg., ki ohranja psl. naglaševanje v I ed. (*ljúby*), je vokalizacija polglasnika regularna, kar je zaradi posplošitve naglaševanja T ed. v stranskih sklonih dalo T *ljubóvb*, R *ljúbvi/e*, D *ljúbvi*, O *ljubóvju* itd. Sln. gradivo, prim. (standardizirano) sln. *cérkev/církev* ž., R -*kve* poleg *cérkval/críkval/crékva*, iz sistemskih razlogov ne dopušča enake razlage. V primerih tipa **põny* namreč ni prišlo do posplošitve naglaševanja T ed., temveč stranski skloni v večini primerov in v večini narečij ohranjajo (indikacije na) staro oksitonezo, nastalo po polarizaciji, prim. knjiž. R ed., IT mn. *pónve*. Ker se knjiž. in v več narečjih najdejo končniško naglašene oblike R mn. *cerkvá*, D *cerkvām*, M *cerkvāh*, kar je po analogiji s primeri tipa R mn. *žená*, *gorá* itd. ob I mn. *gorē*, *ženē* privedlo do I mn. *cerkvē*, v nekaterih južnih narečjih celo do R ed. *cerkvē*,¹⁶⁵ se zdi upravičeno domnevati, da sln. gradivo ne izpričuje novega, temveč mladi akut tipa *zvézda*. Nekdanja oksitoneza utegne biti konzervirana v prid. *cerkóven*, ž. -*vna* < **ci/ěrkòvb* + *-(*b*)*nb* (: **bŭkovb*), v katerem ni zadoščeno pogojem sln. levega naglasnega umika. Morfološko podprto ohranitev oksitoneze izkazuje rez. (Solbica) M ed. *tuŭ carkvǫŕi* ob I ed. *církuŭ*, (Osojane) M ed. *tuŭ cervkŕ* ob I ed. *církoŭ*.

2.3.9.8 Povzetek primera 'cerkev'

Stsrn. **kírka* je izposojeno v prazahslav. **círky*, kar po vzoru primerov tipa **l'úby*, **žěly* implicira polarizirane stranskosklonske oblike tipa R **cirkbvé*, T **cirkòvb*. Problem zaprtega zloga v I in T ed. se rešuje z vrivom nemarkirujočega polglasnika (**cirkby*) ali premetom (**criky*). Neobičajno vzglasje **ci*- se v delu jezikov zamenja z običajnim **cě*-, ki prav tako podleže sporadičnemu premetu. Vzorec se v zahslav. in vzhslav. izravnava v prid vokalizma IT ed., v vzhslav. in v vzhslav. pa v prid vokalizma R, D, M in O ed. ter množinskih oblik. Strus. in srbolg. gradivo neposredno indicira končniško naglašene oblike tipa R ed. **cbrkbvé*, T ed. **cbrkòvb*. Hrv. in srb. sta kakor v primerih tipa *põnva*, *lòkva* vzpostavili kolumnalni vzorec na osnovi T ed. in izvedli prestop v *a*-jevsko sklanjatev po ostalih stranskih sklonih sed. in mn. V sln. je zaradi ohranjenih indikacij na oksitonezo tipa R ed. *pónve*, R mn. *cerkvá* upravičeno domnevati nekdanjo oksitonezo stranskosklonskih oblik **ci/ěrkvé* in zgodnji levi naglasni umik na prednaglasni dolg samoglasnik tipa *zvézda*.

2.4 Kljub dejstvu, da v csl. oblike, ki bi kazale na *(*o*)*bry*, R *(*o*)*brbve* 'supercilium',¹⁶⁶ niso izpričane, je takšen psl. vzorec potrebno rekonstruirati že zaradi jslov. naslednikov, ki kakor v primeru **svekrŷ* pripadajo *i*-jevski in *a*-jevski sklanjatvi, prim. sln. *obŕv* ž., R *obŕvi*, IT mn. *obŕvilobrvilobrvŷ*,¹⁶⁷ npr. I mn. kor. (Sveče) *obaŕlě*,

¹⁶⁴ Navaja SRNG XVII, 238; znano tudi pri Lomonosovu.

¹⁶⁵ Starejšo razporeditev domnevno izkazuje rovt. (Rudno) IT ed. *cérku*, R *cérkve*, I mn. *cerkvē*, R *cerkvá*, D *cerkvām* z analogno dolžino.

¹⁶⁶ Prim. O dv. *brbvbma*, O mn. *brbvbmi*; primera *obrŕvi* (MIKLOŠIČ, *Lex.*, 474) ni mogoče enoumno lematizirati. Miklošič nastavi *obrŕvb*.

¹⁶⁷ VALJAVEC, *Rad JAZU LX*, 51.

ben. (Breginj) I mn. *wob̄arvī*, goriš. (Kred) *ob̄arwè*, rovt. (Pungert) *ubervī* (IT ed. v vseh narečjih ustreza standardnemu *ob̄řv*) poleg *ob̄řva* ž., R *ob̄řve*, štok. *ōbrva*, čak. (Vrgada) I ed. *ōbrva*, IT mn. *ōbrva*, (Hvar) *ōbarva*. Navedeno gradivo na dveh področjih naglasno odstopa od naslednikov psl. **svekr̄y̆*: čak. (Hvar): *ōbrva* proti *sek̄arva* in sln. *ob̄řva* proti *sv̄ek̄rva*. Če domnevamo, da je bila sln., pri Megiserju izpričana različica naglašena *sv̄ek̄rv* (tako Pleteršnik), se tudi *-i*-jevski naslednik *ob̄řv* naglasno razlikuje od domnevnega *sv̄ek̄rv*. Poleg tega je v sln. izpričan R ed. in IT mn. *ob̄řvī* z različico *ob̄řvī̄*. Možnost, da je naglasno mesto vzpostavljeno analogno po R ed. in IT mn. dvozložnic tipa *krvī* tu iz dveh razlogov ni ravno verjetna. I. Takšno (analogno) naglasno mesto se pojavi le v primerih, v katerih sta R ed. in IT mn. iz kakršnikoli razlogov dvozložna, npr. nar. R ed., IT mn. *žvalī* po moderni vokalni redukciji iz *živāli* in R ed., IT mn. *ravnī* ob I ed. *ravn̄*, kjer je oblika *ravnī* posledica historično upravičene vokalizacije polglasnikov v psl. R ed. **ōrv̄bnī*. Problematični obliki *ob̄řvīob̄řvī̄* verjetneje odsevata psl. oksitonezo R ed. **ob̄řv̄vé*, ki je preživela spremembo soglasniške v *-i*-osnovo. IT mn. je potemtakem analogen po R ed., prim. vzorec R ed. = IT mn. *kosī̄*, *krvī̄* itd. V tem primeru je kračina v *ob̄řvī̄* historično upravičena, dolžina v *ob̄řvī̄* pa analogna po tipih *krvī̄*, *gorē̄*, *ženē̄*. Različica *ob̄řvī̄* utegne biti preprosta analogija po IT ed. Da takšen arhaizem ni osamljena fata morgana, dokazuje strus. R ed. *bez krovè* 'brez krvi' < **kruH-és*, kjer prav tako zasledimo preživetje oksitoneze ob prehodu v *-i*-jevsko sklanjatev, npr. pogostejši strus. R ed. *krovī̄*, in analogijo po T ed. *kròve/i*.¹⁶⁸ Dalje je primerljiva ohranitev oksitoneze v R ed. sln. nar. *χc̄erē̄* (Jeronišče, Viskorša), čak. (Vrgada) *čerē̄*, strus. *ot dš̄cerī* = lit. *dukteřs* < *-rēs* < ide. **dhugH(e)rēs*.

2.4.1 Če je zgornja razlaga pravilna, ta zahteva rekonstrukcijo psl. NV

I ed. **ob̄řy̆*

R ed. **ob̄řv̄vé*

T ed. **ōbr̄v̄vb̄* > **ōbr̄v̄vb̄*,

s čimer se pojasni sicer težko razumljivo dejstvo, da naglas na prvem zlogu trizložnih oblik v sln. primerih *sv̄ek̄rva*, *jēt̄rva* ostane na mestu, v primerih tipa *ob̄řva* pa reagira kot podedovani cirkumfleks. Cirkumfleks v primeru T ed. **ōbr̄v̄vb̄* je nastal iz novega akuta, ker je isti vzorec vseboval trizložne končniško naglašene oblike, v danem primeru npr. R ed. **ob̄řv̄vé*; prim. T ed. **kòrenb̄* > **kōrenb̄* zaradi R ed. **korené̄*, T ed. **d̄bt'erb̄* > **d̄bt'erb̄* zaradi R ed. *dbt'eré̄*, T ed. **sīrot* > **sīrot* zaradi I ed. **sirotā̄*. O omenjenem pojavu izčrpnjeje na kakem drugem mestu.

2.4.2 Psl. **o-br̄y̆* je po vsej verjetnosti identično z gr. ὄφρῦς, ὄφρῦος ž. 'obrv'.¹⁶⁹

¹⁶⁸ Strus. gradivo navaja KOLESOV, n. d., 76. Prim. še strus. *do/ot/izb̄ nočī̄*, *is pešcī̄*, *do/ot plotī̄*, *iz solī̄* (KOLESOV, n. d., 78), kar je težko razložiti drugače kot z ostankom oksitoneze R ed. ide. *-i*-jevskih proterokinetičnih osnov tipa lit. *širdiēs*, *akiēs*.

¹⁶⁹ Vprašanje izvora vzglasnega *o-*, ki očitno ni bistveno spremenil pomena domnevno prvotnejšega **bry* (sevslov.) = sti. *bhrūh̄* < **bhrū-s*, tu ni bistvenega pomena. KLINGENSCHMITT, ustno, domneva kompozitum s pomenom 'nahajajoč se pri obrvi', kar je zaradi minimalne pomenske razlike pomensko sovpadlo z **bry* < **bhrū-s*.

Gr. NV je glede na sti. I ed. *bhrúh* ž., R *bhruváh*, T ed. *bhrúvam*¹⁷⁰ nedvomno drugoten.¹⁷¹ Psl. in sti. gradivo kaže na nekakšno histerokinetično sklanjatev I ed. *(o)*bhrúH-s*, R *(o)*bhrúH-és*, T ed. *(o)*bhrúH-ṃ*. Glej tudi 2.4.7.

2.4.3 Enak NV izpričuje primer sln. *nozdr̥v* ž., R ed., IT mn. *nozdr̥vilnozdr̥vīl nozdr̥vī*,¹⁷² štok. *nōzdrva*, čak. (Hvar) *nōzdarvalnōzdarva*, kar je verjetno analogna tvorba po **obr̥y*, prim. -i-osnovo ž. spola v strus. *nozdr̥b*, csl. I mn. *nozdr̥i* ob tvorbi tipa *vřkī* v rus. *nozdr̥já*, ukr. *nízdr̥ja*, bolg. *nózd̥rja* in -ā-osnovo v č., slš. *nozdra*, štok. *nōzdra* itd.¹⁷³ Druga možnost je domneva, po kateri naj bi I ed. tipa *vřkī*, tj. psl. **nozdr̥i* (= **oldi*) na neki stopnji jslov. sovpadel z **obr̥t*, kar bi kakor v primeru čak. (Novi) *ládva* omogočilo prestop v -y/-bv-sklanjatev.

2.4.4 Naglasno skoraj enako se obnašajo prvotna abstrakta (?) iz psl. regresivno-premičnih (tip b) pridevnikov, npr. **pbstr̥b* 'pisan, pikčast' → **pbstr̥y*, R **pbstr̥vé* 'postrv', T **p̥bstr̥vb* (podobno je motivirano stnord. *reyðr̥d* 'postrv' ob *rauðr̥* 'rdeč'), prim. sln. *postřv* ž., R ed., IT mn. *postřvilpostr̥vīlpostr̥vī* poleg I ed. *postřvalpostr̥vā* ž., R *postr̥vī*, ben. (Jeronišče) IT ed. *postr̥ū* ž., R *postr̥ovē*, notr. (Lipsenj pri Cerknici) I ed. *post̥arvā*, rovt. (Rudno) IT ed. *post̥aru* ž., R *postr̥vī*, gor. (Gorje) IT ed. *post̥aru* ž., R *postr̥vī*, dol. (Nova vas na Blokah) IT ed. *post̥aru* ž., R *post̥arvī*, (Grosuplje) IT ed. *past̥aru* ž., R ed., IT mn. *past̥arvī*, O mn. *past̥arvī*,¹⁷⁴ štok. *pāstrva*, bolg. *pbst̥rva*.¹⁷⁵ Bolg. *pbst̥rva* je razložljivo z razširitvijo oksitoneze I, R, D, M ed. na T ed. **pbstr̥vb* > **pbstr̥vb*. Tvorba in naglaševanje psl. **pbstr̥y* sta inficirali poimenovanje **podūstb* (sln. *podūst* ž., R *podūsti*, (sekundarno) *podustī*), **podūstb* (rus. *podūst*, ukr. *pidūst*) 'Chondrostoma nasus, Cyprinus nasus' (prvotno bahuvrīhi 'ki ima spodaj usta', prim. agl. *undermouth* 'podust'), kar je dalo **podusty*, R **podustvé*, znano v sln. *podlestēv* ž., R *podlestvē* (hiperkorektni zapis za [*podustō̯u*], R [*podustvē*]). V ukr. *podūstovb*, stpolj. *podustwa*, č. *podoustev*, *podustva* in slš. *podustva* infekcija ni vplivala na za zloženke značilni nepremični NV.

2.4.5 Nadaljnji primer je **ostr̥b* → **ostr̥y*, R **ostr̥vé* 'deblo z ostanki vej, ki služi

¹⁷⁰ V RV je izpričan le M dv. *bhruvós* (GRASSMANN, *Wörterbuch zum R̥gveda*, 967), ki pa nedvomno implicira zgoraj navedene, v vedah sicer neizpričane oblike.

¹⁷¹ Grščina je odstranila paradigmatsko premičnost v domala vseh večzložnih nominalnih osnovah. Prim. zgoraj (2.3.3) uvedbo kolumnalnega NV v gr. tvorbah tipa *vékū̯s* in v abstraktih na -(τ)ū̯s.

¹⁷² VALJAVEC, *Rad JAZU LX*, 51.

¹⁷³ Etimološko je psl. **nozdr̥b* najlažje razložljivo s pomočjo Zupitzovega pravila iz ide. **nas-ró-* 'pripadajoč nosu', prim. lit. I mn. *nasraī*, srspn. *noster(en)*. Slov. besede, ki kažejo na **nozdra* so prvotni zbirni samostalnik k temu, besede, ki kažejo na **nozdr̥i*, R **nōzdr̥bja* (bolg., ukr., rus.) pa tvorbe tipa *vřkī* k -o-osnovi. Prim. še psl. **mezdroľa* 'tkivo na notranji strani kože' < **mens-ró-* 'pripadajoč mesu' = lat. *membrum*, *membrā-na*.

¹⁷⁴ O sekundarnem -o- v prvem zlogu RAMOVŠ, *Slavia IX*, 54 s., *ZSIPh II*, 315 s.

¹⁷⁵ Etimologijo je postavil ZUBATÝ, *ASIPh XXV*, 357: 'Buntfisch'. Morda bolje 'tista, ki ima pike' kakor hrv. in srb. *pl̥d̥va* 'placenta' < 'tista, ki ima plod' ali preprosto prvotni abstraktum 'pestrost, pikčavost'.

za kozolec ali za lestev', prim. sln. I ed. *ostrv* ž., R ed., IT mn. *ostrvilostrvî*, nar. (Banja Loka) *ostrva*, (Mostec pri Dobovi) *strvî* (mn.; domnevno z aferezo), (Globasnica) *ostarva*, štok. *ostrva*, polj. IT ed. *ostr(z)ew* ž., R *ostr(z)wia* m., č. IT ed. *ostrev* ž., R *ostrve/i*.¹⁷⁶

2.4.6 Morda sodi sem še rus. I ed. *plotvá*, T *plotvú* 'Cyprinus idus', če gre res za tvorbo iz psl. **plotb* = lit. *platùs* 'širok'.¹⁷⁷

2.4.7 Prvotno domnevno le mocijske, kasneje posamostaljene tvorbe iz *-u*-jevskih pridevnikov s pripono *-H₂-* so v praide. glede na sti. in gr. gradivo sodile v mezostatični NV, prim. sti. I ed. *tanúh* ž., R *tanvâh* (prid. *tanú-*), I ed. *agrúh* ž., R *agrúvah*, gr. T ed. *áv* ἰθύν (prid. ἰθύς), (F)ισχύς, R -ύος. Na neki predstopnji prasl. slovanščine se je takšen NV zamenjal s histerokinetičnim. Razlog spremembi je možno pojasniti hkrati z naglaševanjem primera **obrŷ*, R **obrŷé*. Ker gre za prvotno zloženko, bi pričakovali kolumnalizacijo NV, do česar v danem primeru ni prišlo zaradi obstoja korenkega histerokinetičnega samostalnika I ed. **brŷ*, R **brŷvé* (= strus. *krovè*), T *brŷvb*, za psl. potrjenega v prestrukturiranem rus. idr. *bróvb*. Domnevno psl. **brŷ*, R **brŷvé* je identično s sti. **bhrŷh*. V RV je izpričan le M dv. *adhī bhrŷós* 'na obrveh', kar enoznačno kaže na edninsko sklanjatev **bhrŷh*, R **bhrŷáh*. Takšno naglaševanje rekonstruiranih vedskih oblik potrjujejo ostali korenki samostalniki, npr. I ed. *bhŷh*, R *bhŷvâh* 'zemlja'. Pod vplivom enozloženega korenkega samostalnika se je takšen NV vzpostavil tudi v zloženki I ed. **ostrŷ*, R **ostrŷvé*, kar je dalje povzročilo spremembo NV tipa **ostrŷ*, R **ostrŷve* v potrjeno **ostrŷvé*. Manj jasno ostaja, zakaj so primeru **obrŷ* sledile izpridevniške tvorbe tipa **ostrŷ*, ne pa tudi čisti mocijski primer **svekrŷ* in z njim vred **jetrŷ*. Razlog razlikovanju med izpridevniškimi in čistimi mocijskimi tvorbami bi bilo morda treba iskati v še neraziskanih preferenčnih soobstojih psl. baritonega (v primeru cirkumfektiranega vokalizma polariziranega) in histerokinetičnega NV oz. njegovega psl. naslednika znotraj posameznih besedotvornih tipov.

2.5 Pojasnitev posameznih primerov

Popsl. **běrsky* 'breskev'. Glej zgoraj 2.1.4.

Popsl. **blī/ěty* 'blitva'. Glej zgoraj 2.1.4.

Psl. (?) **bōrdy*, R **bōrdŷve* '(bojna) sekira' (csl. *brady* ž., R *bradŷve*, sln. *brādva*, *brādlja*, štok. *brādva*, bolg. *brādva*; *-a*-osnova v polj. *broda* 'rezilo, ostrina') je izposojeno iz germ. **barðō*¹⁷⁸ ali (zaradi metateze likvid) pred letom 850 iz stspn. *barda* '(bojna) sekira'.¹⁷⁹ Domneva, po kateri gre za avtohtono besedo, izvedljivo iz ide. korena **bheredh-* 'rezati',¹⁸⁰ je zaradi anit značaja tega korena (sti. *bardhaka-*

¹⁷⁶ Etimologijo je prav tako postavil ZUBATÝ, *ASIPh* XXV, 357: 'das scharf Behauene'. Morda bolje 'tista, ki ima ostrino, z ostrino opremljena' ali preprosto prvotni abstraktum 'ostrina'.

¹⁷⁷ Tako npr. VASMER², III, 285.

¹⁷⁸ BERNEKER, *SEW* I, 73.

¹⁷⁹ KNUTSSON, n. d., 50.

¹⁸⁰ MLADENOV, *SbNU* XXV, 28.

'mizar', gr. πέρωθ 'porušiti, podreti') malo verjetna.¹⁸¹ Fonološka struktura germ. korenskega vokalizma je kakor v primerih tipa slov. *būky dopuščala jslov. dolžino in s tem vzpostavitev nepremičnega NV z akutom na korenskem samoglasniku.

Popsl. *brōsky 'zelje'. Glej zgoraj 2.1.4.

Popsl. *būky 'bukev'. Glej zgoraj 2.1.

Popsl. *bēči 'sod'. Glej zgoraj 2.1.4.

Psl. *bbtý (?), R *bbtvé 'steblo, nadzemni del rastline' > 'malenkost' (sln. *betěv* ž., R *betvě*¹⁸² (hiperkorektni zapis *bitěv* ž., R *bitvě*)¹⁸³ in IT ed. *bētev*, R *bēte*; *bēta*, štok. *bātva*,¹⁸⁴ rus. *botválbótovb*, brus. nar. *bótva*,¹⁸⁵ *batvá*.¹⁸⁶ Iz slov. gradiva je razvidna le premičnost, znotraj katere so bili stranski skloni naglašeni na končnici. Štok. *bātva*, rus. *bótovb* in brus. *bótva* je kakor v primeru štok. *đbrva* nastalo po posplošitvi naglaševanja psl. T ed. *bbtvb. Sln. cirkumfleks različice *bētev* je kakor v primerih nar. *lōkva*, *žēlva* vzpostavljen analogno po primerih s prasln. staro- ali novoakutiranim korenskim samoglasnikom. Nastanek sln. novega cirkumfleksa iz novega akuta je opisan spodaj pri obravnavi primera *rōzgy. Sln. samoglasniška kvaliteta, pri Ravnikarju izpričana različica *bitev*, tj. [*bətěv*], in rus. *botvá* so indikacije, ki nesporno določujejo psl. R ed. *bbtvé. Tako naglašena oblika je lahko pripadala NV z I ed. *bbtý ali *bbty. Druga možnost je verjetnejša, saj je obravnavana tvorba najverjetneje izpeljana iz psl. *bbtb, R *bbtá (sln. *bět*, R *béta*, štok. *bāt*, R *bāta*, čak. (Vrgada) *bāt*, R *batā*), kar razen v slovničnem spolu – ta pa je v psl. lahko kakor v primeru *dvorb = lat. *forum* drugoten – ustreza gr. φυτόν 'rastlina, bilka, steblo'.¹⁸⁷ Ide. *bhu-tó- je izvorno trpni deležnik glagolske osnove *bheg- 'uspevati, rasti, biti', prim. stir. *-both* 'je bilo' (brezosebno), ki je širše izpričana z laringalnim determinativom, npr. psl. *býti, lit. *būti* 'biti'.¹⁸⁸

Csl. *cěly* 'zdravljenje, celjenje'. Glej zgoraj 2.3.1.

Popsl. *cīrbky, R *cbrkbvé 'cerkev'. Glej zgoraj 2.3.9.

Sln. *drētev* ž., R *drēte*; *drēvaldrēta* 'čevljarska nit', čak. (Novi) *drēta* ž., R mn. *drētāv*,¹⁸⁹ štok. *drēta*, ikavsko *drītva*, dl. *drēta* je izposojeno iz poznostvn. ali srvn. mn. *drēte*¹⁹⁰ k ed. stvn., srvn. *drāt* 'vrv, žica'.¹⁹¹ Ker je fonetična struktura nemške

¹⁸¹ Za morebitni vrddhi *bōrda (polj., če tako) 'ostrina', kar bi lahko tvorilo *bōrды 'z ostrino opremljena' (kakor hrv. in srb. *plōdva* (2.3.7), ni na voljo besedotvornih vzporednic. Rus. *borodók* 'šilo, dleto' (če ne gre za izposojenko iz nord., prim. stšved. *brodder*, stnord. *broddr* 'konica' (KNUTSSON, n. d., 50)), ne kaže na akut.

¹⁸² VALJAVEC, *Rad JAZU* LX, 51.

¹⁸³ PLETERŠNIK I, 28.

¹⁸⁴ Različica *bātvo* utegne biti tvorbeno prilagojena sopomenki *stāblo*.

¹⁸⁵ NOSOVIĆ, 31.

¹⁸⁶ RGPZBr I, 174.

¹⁸⁷ OSTEN-SACKEN, *ASIPh* XXXIV, 555 ss.

¹⁸⁸ VASMER², I, 200; Bezljaj, *ESSJ* I, 18; POKORNY, *IEW*, 146 s. Zaradi polj. *botwinal* *boćwina*, kar je po OSTEN-SACKENU izposojeno iz vzhslv., rekonstruirai AITZEMÜLLER, *ZSIPh* XXII, 363 s., psl. *boty, v čemer vidi redukcijško stopnjo ide. *bhuyat- k *bhuyāt-. Rešitev ne prepičuje, saj bi v tem primeru pričakovali vokalizacijo *bhuH₂t- kot v nedol. *býtī ipd.

predloge v slov. interpretaciji dopuščala dolžino korenskega samoglasnika, je ta v jslov. po pričakovanju akutirano intoniran, v zahslav. (relevantno je le na osnovi st- ali srvn. ed. prevzeto (st)č. *dratev/dratva*) pa se je kakor v primerih tipa (st)č. *bukev* vzpostavila kračina korenskega samoglasnika.

Psl. (?) **xkōrgy*, R **xkorgbvé* 'znak' (csl. *xorgy* ž., R *xorgbve* 'signum', sln. *karóg(l)a* 'bandero', nar. (Bovec) *kruógla*, (Cerkno) *par^uógla*, star. čak. *horúgva*,¹⁹² bolg. *xorógva*,¹⁹³ rus. *xorúg(o)vb* ž., R -*gvi*, ukr. *xorugón* ž., R -*gvi*, polj. *chorągiew*, č. *korouhev*, stč. *korúhva*, slš. *korúhev*) je (preko neznanega vira) izposojeno iz mongol. *orugo*, *oruga* 'znamenje, znak'.¹⁹⁴ Če je bila beseda sprejeta z naglašnim prvim zlogom, je bil ta zaradi kračine intoniran s cirkumfleksom, iz česar sledi, da je primer padel v NV tipa **l'ûby*, R **l'ubbvé*. Oksitonirane oblike se ohranjajo v ukr. Sln. primer verjetno ne kaže na novi, temveč na mladi akut. V hrv., srb., bolg. in rus. se je (kakor v ostalih primerih, npr. v poimenovanju za 'cerkev') vzpostavil kolumnalni NV na osnovi naglaševanja T ed. **korgbvb*, kar je v oblikah s polglasnikom v šibki legi dalo potrjeno **korogbve*.

Sln. *ígev* ž., R -*gve* 'Jochholz'¹⁹⁵ < *'pripadajoč jarmu' je do izhodiščnega **jōgo*, R **jōžese*¹⁹⁶ v podobnem besedotvornem razmerju kot hrv., srb. *plōdva* 'placenta' do psl. **plōdb* ali klas. sti. *pādū*- ž. 'čevelj' do **pād*- 'noga'. Prvotne naglasne razmere iz gradiva niso enoznačno ugotovljive. Zaradi baritoneze izhodiščne besede je teoretično upravičeno pričakovati NV tipa **l'ûby*. V primeru pravilnosti navedene domneve je NV primera *ígev*, enako kot v primeru *pónev*, nastal na osnovi oksitonih stranskih sklonov, npr. T ed. **jbgbvb*, R ed. **jbgbvé*.

Psl **jętrý* 'žena moževega brata'. Glej zgoraj 2.2.1.

Psl. **kúry*, R **kúrbye* 'cipa' (csl. *kurb/bva*, sln. *kúrva/kúrba*, pkm. *kúrva*, štok. *kúrva/kúrba*, čak. (Vrgada) *kúrba*, (Hvar) *kúrba* ž., R mn. *kūrob*, bolg. *kúrva*, rus. *kúrva*, nar. *kúrova*, ukr., brus. *kúrva*, polj. *kurwa*, č., slš. *kurva*, slovin. *kúrva*). Nepremični NV z akutom na korenskem samoglasniku zagotavlja čak. (Hvar) R mn. *kūrob*, in sln. pkm. *kúrva*. Ostalo gradivo temu ne nasprotuje. Trubačev¹⁹⁷ meni, da je psl. **kúry* prvotno pomenilo 'ptica, kokoš', kar naj bi bil femininum k **kúr̃b* 'petelin'. Domneva se zdi verjetna, prim. k pomenu frc. *coquette*, k -y-jevski mociji

¹⁸⁹ BELIĆ, n. d., 223.

¹⁹⁰ I-jevski preglas se najpraj pojavi v 11.–12. st. v frankovskih spomenikih. Ker je v pogovornem jeziku domnevno starejši, KNUTSSON, n. d., 15, domneva, da so obravnavane slov. besede izposojene iz pozne stvn.

¹⁹¹ MIKLOŠIĆ, *Fw.*, 85; KNUTSSON, n. d., 15 idr.

¹⁹² KRIŽANIĆ, n. d., 51.

¹⁹³ MLADENOV, 670.

¹⁹⁴ MELIORANSKIJ, *IORJ* VII/2, 295; KORSCH, *ASIPh* IX, 513.

¹⁹⁵ VALJAVEC, *Rad JAZU* LX, 52.

¹⁹⁶ To je verjetno po I ed. **ōje*, R **ōjese* analogna tvorba, ki je nadomestila ide. **Hjugō-m*.

¹⁹⁷ *Ėtimologičeskij slovar' slavjanskix jazykov* XIII, 132.

srb. csl. *pastorbky* ob moški -o-osnovi *pastorbkb*.¹⁹⁸ Alternativna razlaga je domnevanje metonimije prvotnega **kúry* 'vulva' < 'gallina', prim. jslov.-slovin. **kúrbcb* 'penis' < 'gallus' in na osnovi *vřkí* + -ka mocije tvorjeno sln., dl. *kurica* 'vulva' < 'gallina'.

Zahslov. **lāgy*, R **lagbvé* 'steklenica' (č. *láhev*, polj. *lagiew*, gl. *tahej*, dl. *lagwja*; iz zahslov. rus. nar. *lagóvka*; sln. *lāgev* je mlada knjižna izposojenka iz č.) je izposojeno iz stsrn. *lāge*.¹⁹⁹ Nemška dolžina je kakor v poimenovanju za 'cerkev', (st)č. *bukev* itd. v zahslov. prevzeta s cirkumflektirano intonacijo, kar je impliciralo polarizirane trizložne oblike. T ed. **lagðvb* je konzerviran v rus. nar. pomanjševalnici *lagóvka*. Č. *láhev* po vsej verjetnosti izkazuje novoakutirano intonacijo korenskega samoglasnika, nastalo po posplošitvi naglaševanja T ed. **lagðvb* na ostale stranske sklone, npr. R ed. **lagðve* > **lāgðve*. Slednje se zaradi stpolj. *cerkwiã*, kjer se je ponaglasna dolžina kakor v primeru stpolj. T ed. *volq* lahko ohranila le v zlogu, ki sledi neovoakutiranemu, zdi verjetnejše od domnevanja prednaglasne dolžine.

Psl. **lāty*, R **latbvé* 'vrsta (glinene) posode' (csl. T ed. *latvnb*, sln. pomanjševalnica *lātevca*, *lātvica*, strus. *latyllatbvblatva*; iz slednjega z zamenjavo "pripon" rus., brus. *látka*, polj. *tatkaltata*, č. *látka*) je sorodno z lit. *luótas* (2) 'iz zdolbenega debela narejen čoln, drevak',²⁰⁰ k pomenu prim. rus. *súдно* 'ladja, posoda' (že strus. v obeh pomenih), frc. *vaisseau* 'ladja, posoda' < lat. *vāscellum* 'posodica',²⁰¹ baltoslov. **aldí* 'ladja': norv. nar. *olda* 'korito', šved. nar. *ålla* 'podolgovata vdolbina'. Nadaljnja etimološka analiza zaradi pomanjkanja zanesljivih vzporednic ni možna. Lit. *luótas* (2) 'čoln, drevak' zagotavlja baritonezo in cirkumflektirano intonacijo korenskega samoglasnika, iz česar ob tvorbi kakor v primeru psl. **l'ūb* → **l'ūby* pričakujemo zgoraj rekonstruirani NV. Interno jo lahko potrjuje č. dolžina, ki je v primeru pravilnosti te razlage kakor v *láhev* nastala po postopku, opisanem v prejšnjem odstavku.

Jslov. **lōky* (?), R **lokbvé* 'luža' (csl. R ed. *lokvi*, sln. *lōkva*, rovt. (Črni Vrh) *lōku* ž., R *lōkve* (standardizirano *lókev* ž., R *lókve*), štok. *lōkva*, star. čak. (Križanić) *lokva*,²⁰² čak. (Vrgada) *lōkva*, (Novi) *lōkva* ž., R mn. *lōkāv*,²⁰³ (Kr) I ed. *loki*,²⁰⁴ bolg. *lōkva*), če ni izposojeno iz prazahgerm. **lakkō*,²⁰⁵ je z ide. **laku-* 'stoječa voda, luža,

¹⁹⁸ Mocija je najverjetneje analogna po primeru **svekrŷ*. Dejstvo, da primer **kúry* izpričuje drugačen NV, ne zmanjšuje možnosti analogne -y-jevske mocije tipa sti. *pumš-calūh* 'cipa' po *švasrūh* 'tašča'. Kolumnalno baritonezo ohranja tudi primer **pástorbky*, prim. nadaljnjo tvorbo v sln. *pástorkinja* < *-y-*ni*.

¹⁹⁹ KNUTSSON, n. d., 17; MACHEK, ESJČ², 317.

²⁰⁰ LIDÉN, Blandade språkhistoriska bidrag (Göt. Årsskrift), 12.

²⁰¹ FRAENKEL, LEW, 391.

²⁰² KRIŽANIĆ, n. d., 51.

²⁰³ BELIĆ, n. d., 224.

²⁰⁴ MIKLOŠIČ, Lex., 343.

²⁰⁵ MIKLOŠIČ, Fw., 106, EW, 173 idr. Naglasne razmere in areal takšno domnevo dopuščajo. Prim. tudi pogosta krajevna imena sln. *Lokva*, *Lokve*, *Lokvica* ipd. ter bav. nem. krajevno ime *Laken*.

jezero²⁰⁶ združljivo le v okviru holokinetičnega vzorca, na katerega utegne kazati pragerm. *lahō (če iz < *lákō) v stnord. *lā, lē* ž. 'jezero' poleg ags., stsaš. *lagu* 'isto' < *lakú-, kar temelji na šibkih sklonih tipa R ed. *lakúēs. Gr. λάκκος < *λάκφος 'ribnik, kotanja' je prav tako izvedljivo iz *lákō(y), R *lakúēs, če domnevamo posplošitev krepkosklonskega naglaševanja in šibkosklonske vokalizacije pripone ob hkratni spremembi slovničnega spola. Lat. *lacus*, m. R -ūs in stir. *loch* 'jezero', gal. mestno ime *Penne-locōs* < -ouš²⁰⁷ se od domnevne gr.-germ.-slov. izoglose razlikuje v indikaciji na ide. proterokinezo in v slovničnem spolu. Če je opisana domneva pravilna, je potek od ide. *lákō(y), R *lakúēs do psl. *lōky enak kot v primeru *žēly (2.3.2–3).²⁰⁸

Psl. *l'ūby, R *l'ubvė 'ljubezen'. Glej zgoraj 2.3.

Zahsl. *mōty (?), R *mōtvė 'žvrklja, metlica za delanje masla' (polj. *mątew* ž., R -twi, stč. *mútev* ž., R -tve 'vertibulum', č. *moutev* ž., R -tve) je ime orodja glagola *mēsī, *mētěšb. Rekonstrukcija, ki kaže na ide. histerokinetični NV, temelji na tvorbi *mōtyka, ki je prav tako ime orodja (prim. csl. *motati* 'agitari'), v katerem je zaradi nadaljnje tvorbe s pripono -ka domnevno prišlo do ohranitve ide., v psl. podedovane oksitoneze oblike I ed. V prid tej domnevi govori še -o-jevska vokalizacija korenskega morfema. V primeru *mōty bi sicer lahko domnevali po iter. *mōtīti analogno -o-jevsko stopnjo. Da domnevanje takšne analogije ni potrebno, dokazuje psl. *rozgy 'vitra' < 'sredstvo za pletenje, povezovanje', ob katerem v slov. sicer ni najti kake druge tvorbe z -o-jevsko stopnjo. (Nižje rekonstruirani NV *rōzgy, R *rozgvė, kot ga izkazujejo slov. jeziki, je verjetno sekundaren.)

Popsl. *mūry 'murva'. Glej zgoraj 2.1.4.

Psl. ali splošnoslov. *mōrky (?), R *mōrkvė 'korenček' (sln. *mŕkev* ž., R *mŕkve*; *mŕkva*, štok., čak. (Vrgada) *mŕkva*, star. čak. (Križanić) *mėrkva*,²⁰⁹ rus. *morkónb* ž., R -vi strus. *mórkónb*²¹⁰ (bolg. *mórko(v)*), rus. nar., ukr., brus. *mórkva*, polj. *markiew*, č. *mrkev*, slš. *mrkva*). Gradivo, ki navidezno izkazuje prvotno naglašenost korenskega samoglasnika, je kakor v poimenovanju za 'cerkev' razložljivo z uvedbo kolumnalnega NV na osnovi T ed. *mōrkvė (posplošeno v rus.), kar je v sklonih oblikah s polglasnikom v šibki legi privedlo do potrjenega (npr. R ed.) *mōrkvė. Sln. *mŕkev* verjetno ni utrpelo opisane analogije in po vsej verjetnosti kaže na mladi akut tipa *pónev*. Cirkumfleks v različici *mŕkva* se je vzpostavil iz morfoloških razlogov, prim.

²⁰⁶ Rekonstrukcija pri POKORNYJU, IEW, 653.

²⁰⁷ Kelt. primera, kar zadeva korenski vokalizem, nista jasna. U-jevski pregas v stir. prizadane le prairski *ā*, ki nastane iz *a* v sosedstvu labiala ali labiotektala. Temu pogoju v primeru *loch* ni zadoščeno (PEDERSEN, *Vergleichende Grammatik der keltischen Sprachen* I, 360 s.). Prav tako problematičen je o-jevski korenski samoglasnik v galskem mestnem imenu.

²⁰⁸ Drugače ILLIČ-SVITYČ, *Imennaja akcentuacija v baltijskom i slavjanskom*, 148, ki rekonstruira psl. *lokŷ, R *lōkvė (proti temu govori sln. nar. *lŕkev* in pri KRIŽANIĆU *lokva*) in na osnovi stnord. *lā* domneva prvotno baritonezo.

²⁰⁹ KRIŽANIĆ, n. d., 50.

²¹⁰ KOLESOV, n. d., 101.

star. *bēlva*, nar. *žēlva*, *lōkva*. Izvor besede ni popolnoma jasen. Illič-Svityč²¹¹ jo ima za podedovano iz ide. **mṛkū-*, kar v različici z vzglasnim *b-* vidi še v gr. glosi βράκωνά 'divje rastoča zelenjava' (Hesih) in lit. *burkūnas*, let. *buṛkañs* 'korenček'. Stvn. *mor(a)ha* naj bi bilo izposojeno iz slov. Običajnejše je mnenje, po katerem je slov. **mṛky* (pa tudi navedeni balt. besedi) izposojeno iz germ.²¹² V prid tej domnevi je mogoče navesti slov. sekvenco *-*br-*, ki bi v primeru izvajanja iz ide. zlogotvornega *-*r-* ostala slabo razložena, saj bi pričakovali *-*br-*. Če bi bila slov. beseda izposojena iz neke germ. tvorbe, ki ustreza stvn. *mor(a)ha* (n. *Möhre*), bi v slov. pričakovali -*x-* in ne -*k-*, prim. iz te st- ali srvn. predloge gl. *marchej*, slš. *mar(c)hev*, polj. *marchev*. Tu obravnavana različica s soglasnikom -*k-* utegne biti izposojena iz st- ali srspn. **mor(e)ke* 'korenček', kar je bil bodisi spn. substitut za (st)vn. *mor(a)ha* ali pa za spn. značilna pomanjševalnica, prim. za kor. nem. značilno pomanjševalnico *meaṛl* 'korenček'. Rekonstruirana spn. pomanjševalnica **mor(e)ke* 'korenček' je domnevno zaradi homonimije z **mor(e)ke* 'mavrah' izginila.²¹³ Če je slov. **mṛky* izposojeno iz germ., so naglasne razmere razložljive enako kot v zgoraj obravnavanih primerih **cīrky*, **pōny* idr.

Csl. *neplody* 'στείρα, στειρεύσα'. Glej zgoraj 2.3.7.

Jsl. **nozdrý* 'nozdrv'. Glej zgoraj 2.4.3.

Psl. **nb/bt'i* (?) 'nečke'. Glej op. 218.

Jsl. **obrý* 'obr'v'. Glej zgoraj 2.4.1.

Psl. **ostrý* 'ostrv'. Glej zgoraj 2.4.5.

Psl. **ṛty*, R **ṛtṛve* '(divja) raca' (csl., strus. *ṛty*, R *ṛtṛve*, sln. *ṛtva*, štok. *ūtva*, brus. *vútvā*,²¹⁴ v Polesju (*v*)*útva*,²¹⁵ druge je zamenjavo "pripone", npr. rus., ukr. *útka*, brus. *vútkā*.²¹⁶ Psl. **ṛty* je inovacija, nastala na osnovi ide. *(H)á/ónH₂-iH₂/-j₂, R *(H)ṛH₂-éjH₂-s 'raca'. Rekonstruirana osnova proterokinetičnega tipa *deví* temelji na naslednikih s posplošeno ničto stopnjo korenskega morfema gr. νῆσσα, beat. *vā.σσα* 'raca' < **vā.ττα* < *(H)ṛH₂i₂ in sti. *atí* 'vodni ptič'. Lat. *anas* ž., T *anaitem*, R mn. *anat(i)um* je izvedljivo iz predital. I ed. *(H)ṛH₂ī-s, od koder so po sinkopi analogno s primeri prvotnega soglasniškega vzorca nastale različice tipa R mn.

²¹¹ ILLIČ-SVITYČ, *Ētimologiĉeskie issledovanija po russkom jazyku* I, 16–20.

²¹² MIKLOŠIČ, *Fw.*, 112, *EW*, 192; BERNEKER, *SEW* II, 44 idr.

²¹³ KNUTSSON, n. d., 31–36. Nadaljnja etimološka analiza germ. besede za slovansko akcentologijo ni nujna. Mnenje o prsorodstvu z gr. βράκωνά zagovarjata med drugimi KLUGE-MITZKA²⁰, 484 in POKORNY, *IEW*, 750. KNUTSSON, n. m., meni, da gre za različne germ. tvorbe, ki temeljijo na izposojenki iz lat. *maurus* 'temen, črn'.

²¹⁴ *Ētymalagiĉny sloŭnik belaruskaj movy* II, 236.

²¹⁵ LYSENKO, *Slovyk, polisbkyx govoriv*, 50 s.

²¹⁶ Zbirni samostalnik rus. nar. *utvá* (Astrahan), brus. *vútvá* (*ESBM*, n. m.) je tvorbeno in naglasno primerljiv z rus. *bratvá*. Iz skopega gradiva ni mogoče ugotoviti, ali je oksitoneza tipa rus. *bratvá* pri zbirnih samostalniki prvotna, ali nastala zaradi diferenciacije. Star. čak. *brátva* (KRIŽANIČ, n. d., 51) in brus. različica *vútvā* sta v tem primeru naglasno izravnani z izhodiščno besedo. Vprašanje sorodnosti z balt. pripono *-*tuāH₂* (lit. *biržtvā* 'brezov gozd') ostaja odprto.

anatum. Pragerm. **anuði-* (stvn. *enit*, stsaš. *anad*, ags. *æne/id*, stnord. *ond*),²¹⁷ dopušča *a*-jevsko (ali *o*-jevsko) barvo korenskega samoglasnika. Lit. *ántis* m., R *ánties* (1) dopušča le *a*-jevsko, stprus. *antis* 'raca' in slov. tvorbe, ki kažejo na nekdanji I ed. **ǫti* + **-ka*, prim. rus. *útica*, brus. *vúćica* in dl. *hušica*, pa so kakor germ. izpričbe dvoznačne. Psl. **ǫty* je iz neznanega razloga zamenjalo pričakovano **ǫti*.²¹⁸

Csl. *pastorbky* 'pastorka'. Glej zgoraj pri **kūry*.

Psl. **pělva*. Glej op. 225.

Štok. *plōdva* 'placenta'. Glej 2.3.7.

Psl. (?) **plotý* (?) 'Cyprinus idus'. Glej zgoraj 2.4.6.

Psl. (?) **plōsky* 'ploskev'. Glej zgoraj 2.3.4–5.

Popsl. **pōnyl*/**pāny* 'ponev'. Glej zgoraj 2.3.5.

Jslov. **pbstrý* 'postrv'. Glej zgoraj 2.4.4.

Popsl. **rēdbky*, R **rōdbkōvé* 'redkev'. Glej zgoraj 2.3.6.

Psl. **rōzgy*, R **rozgbvé* 'vitra' (sln. *rōzga*, štok. *rōzga*, star. čak. (Križanić) *rozgā*,²¹⁹ v ostalih jezikih se je po odpadu šibkih polglasnikov v reduciral, prim. čak. (Hvar) *rōzgā*, štok. *rōzga*, csl. *rozga*, sln. *rōzga*, pkm. (Beltinci) *rōzga*,²²⁰ bolg. *rozgá*, rus. *rōzga*, ukr. *rizka*, brus. *rōska*,²²¹ polj. *rōzga*, stč. *rōzha*, č. *růzha*). Odpad fonema *-v-* v soglasniški skupini *-zgv-* je dokazljiv v kajk. (Prigorje) *rōzga*, kjer se R mn. še glasi *rozgav*.²²² Dalje je o nekdanji *-y/-bv-*sklanjatvi treba sklepati zaradi za *-a*-osnove neobičajnega naglaševanja v sln. in štok., kakor tudi zaradi ukr. in brus. indikacij na **rozgbka*, kar je nastalo po zamenjavi "pripone" iz **rozgbva* (prim. ukr. *útka*) in zaradi č. ter polj. indikacij na novoakutirani korenski samoglasnik.²²³ Psl. NV tipa **l'ūby* je tu rekonstruiran na osnovi razlage, po kateri se je naglaševanje T ed.

²¹⁷ Ags. *-d-* sicer govori proti pragerm. rekonstrukciji **anuði-*. Če je ta rekonstrukcija vseeno pravilna in če domnevamo sicer težko dokazljiv prehod ide. nenaglašenege *a* v pragerm. *u*, germ. gradivo kaže na **H₂ana-tí-* (tako LÜHR, MSS XXXV, 85).

²¹⁸ Takšne zamenjave so znane iz kasnejših obdobij tistih jezikov, v katerih je psl. **y* prešel v *i*, prim. čak. (Novi) *lādva* (navaja BELIĆ, n. d., 22). Zamenjava sklanjatve se je tu izvršila na podlagi enakega I ed. osnov tipa **svekrŷ* > **svekrī* in **oldŷ* > **ladŷ*. Za psl. obdobje ni mogoče domnevati oblike, ki bi bila skupna *-y/-bv-* in *-i/-bj-*sklanjatvi. Problem bi zahteval posebno raziskavo, upošteva primere tipa sln. *nāčve*, štok. *nāčve*, bolg. *nōštvi*, rus. *nōčva*, č. *necki* itd. 'korito za žito', kar bi prav tako utegnilo kazati na psl. **ny/nt* 'i s prehodom v *-y/-bv-*sklanjatev. Alternativna razlaga bi bila *-jū/-juy-*osnova ali tvorba s pripono *-iyaH₂*, nekako **niktiyaH₂* 'ki vsebuje žito' (tip sti. *añjivá-* 'namazan' iz *añjī-* 'mazilo'), prim. **nikto-* v srir. *cruth-necht*, kimr. *gwenith*, bret. *gwiniz*, korn. *gwaneth* 'pšenica'.

²¹⁹ KRIŽANIĆ, n. d., 51.

²²⁰ NOVAK, n. d., 93.

²²¹ Ukr. *ríska* in brus. *rōska* je razumljivo le, če domnevamo zamenjavo "pripone" **rōzgbva* → **rōzgbka*; prim. enakko rus. *lōdka*, nar. (Leka) *lōdka*.

²²² Navaja ROŽIĆ, *Rad JAZU CXV*, 128, ki sam ne ve, ali je oblika za R mn. naglašena *rozgāv* ali *rōzga*.

²²³ Slednje bi bilo sicer primerljivo le s že nezadovoljivo pojasnitvijo primerom č. nar. *hūra*, polj. *góra*.

*rozgǫvb v sln., štok., vzhslav.,²²⁴ č. in polj. posplošilo na cel vzorec, kar je privedlo do nastanka novoakutiranega korenskega samoglasnika: (I)T ed. *rozgǫvb → R *rozgǫve > *rǫzgǫve. Vprašanje, ali je takšen NV prvoten, ostaja odprto. Glede na etimološko razlago, ki obravnavano psl. besedo razlaga kot 'sredstvo za pletenje/povezovanje', tj. kot ime orodja v lit. *rėgzti, rėzga* 'plesti, vezati' izpričanega glagola iz ide. baze *rezg- 'plesti, viti',²²⁵ se zdi upravičeno dvomiti v prvotnost progresivno-premičnega NV, saj primer *motýka, ki je prav tako prvotno ime orodja, izpričuje konzervirano naglaševanje I ed. *motý, glej zgoraj pri *motý. Končniški naglas v stranskih sklonih zagotavlja čak. (Hvar) *rǫzgvã*, star. čak. (Križanić) *rozgã* in bolg. *rozgã*. Sln. novi cirkumfleks je nastal iz novega akuta, kar je dokazljivo s kračino v pkm. *rǫzga*.²²⁶ Na osnovi nekaterih tu navedenih nadaljnjih primerov je – zaenkrat sicer še z določenimi zadržki – možno trditi, da prasl. novi akut na kračini skupaj s starim pod znanimi pogoji metatonira v novi cirkumfleks, vendar le, če NV z novim akutom ni bil premičen. V tem primeru se namreč novoakutirani samoglasnik ni v ničemer razlikoval od staroakutiranega, saj je metatonija obravnavanega tipa, ki je v osnovi podaljšava kratke padajoče intonacije, nastopila po skrajšavi staroakutiranih samoglasnikov. Prvotno sta se v vzorcu izmenjavali sln. akutirana in novocirkumfektirana intonacija: prasl. I ed. *bŭki, *rǫzgy, R *bŭkve, *rǫzge, T *bŭkǫv, *rǫzge. Današnje stanje je posledica paradigmatških izravnav v prid eni od obeh možnosti. V primerih z ohranjeno atematsko sklanjatvijo se oblike lahko izravnavajo v prid metatonirani ali nemetatonirani možnosti, v primerih, ki so prešli v *a*-jevsko sklanjatev, pa le v prid metatonirani, prim. *bŭkev* poleg *bŭkeve* vendar le *bŭkva*. To je razumljivo samo po sebi, saj je do zamenjave atematske sklanjatve z *a*-jevsko lahko prišlo le na osnovi oblik z jorom v šibki legi, ki je ob odpadu povzročil nadomestno podaljšavo samoglasnika prejšnjega zloga in s tem posledično metatonijo. Od poteka nastanka sln. novega cirkumfleksa primerov tipa *rǫzga* je treba ločiti dolgi korenski

²²⁴ V vzhslav. je vzpostavitev kolumnalnega naglaševanja na korenu pozna. V primeru poimenovanja za 'cerkev' (2.3.9), v katerem je sodobna rus. baritoneza posledica podobnega pojava, so v strus. še izpričane končniško naglašene oblike. V strus. *rǫzga*, kadar je naglašeno na korenu, naglasno mesto ni nikdar označeno s kamoro (ZALIZNJAK, *Ot praslavjanskoj akcentuacii k russkoj*, 177).

²²⁵ O korenu POKORNY, *IEW*, 874. Povezava psl. (*rozgy in) *rozga z lit. *rėgzti* je splošno priznana (VASMER², III, 495; POKORNY, n. m., FRAENKEL, *LEW*, 713), razlaga (različice (?)) *rozgy kot imena orodja pa ne. Domnevanje različice *rozga je nujno le zaradi csl. primera. Ni izključeno, da je ta različica že v psl. ali celo pred tem nastala iz *rozg(b)va, slednje pa po sinkopi iz *rozgy na osnovi množinskih oblik tipa M mn. *rozgǫvaxb, prim. že psl. ali še starejšo priključitev *-a*-jevski sklanjatvi v primeru *pelva 'pleva', kjer na staro *-ŭ/-uy*-sklanjatev kaže lit. *pėlŭs* in let. *pėlus, pelavas* (< *peluvas), na staro *-yã*-sklanjatev pa strpus. (*Elbinger Vokabular*) *pelwo*. K sinkopi prim. psl. *pã-storǫka < *pǫH-dhughã_{tor}- + *kaH₂, csl. *pladne* 'poldne', če iz *polb dǫne, in morda *svěkrb < *sŭék'uro-, če ne gre za vpliv. ž. *svekrý.

²²⁶ Samoglasnik pod starim cirkumfleksom se v pkm. podaljša, prim. *nóuč, vóuz*, medtem ko se kračina novo- ali mladoakutiranega samoglasnika ohranja, prim. *vòla, ògen*.

vokalizem v čak. *rōzga*, ki je nastal fonetično pred soglasniško skupino, kateri sledi kratek samoglasnik.

Popsl. **smōky* 'smokev'. Glej zgoraj 2.3.7.

Psl. **svekrŷ* 'tašča'. Glej zgoraj 2.2.1.

Psl. **tŷky* 'buča'. Glej zgoraj 2.1.

Popsl. **vysokŷ* 'višina', ohranjeno v nar. sln. *sōkva* 'strma pečina'. Psl. prid. **vysokb* je bil oksitoniran, zato pričakujemo končniško naglašeno izvedenko **vysokŷ*, rod. *-kbvé*. Sln. primer je nastal na osnovi razširitve naglaševanja T ed. **vysokbvb* na druge stranskosklonske oblike, npr. R ed. **vysokbve*, kar je privedlo do naglasnega umika v **vysokbve*. Slednje je neposredna predstopnja sln. **visōkva*, kar je po moderni redukciji in odpadu nezložnega *u* dalo nar. *sōkva*. Ker je sln. cirkumfleks v danem primeru izvedljiv iz novega akuta (glej zgoraj pri obravnavi psl. **rōzgy*), zaradi sln. *sōkva* – kakor tudi ne zaradi *postřv* – ni potrebno nastavljanje psl. ***vŷsoky*, R **vysokbvé*, kar se ne bi ujemalo s spoznanjem, da se iz psl. oksitonih prid. tvorijo oksitone *-y/-bv*-osnove.

Psl. **zblva*, popsl. **zblŷ* 'svakinja'. Glej 2.2.1.1.

Psl. **zēly* 'želva; oteklina (na vratu)'. Glej zgoraj 2.3.2.

Psl. **žbrny* 'žrmlje'. Glej zgoraj 2.1.1.

3 Zaključki k obravnavi večzložnih osnov

3.1 Psl. nepremični NV z akutom na korenskem samoglasniku *-y/-bv*-osnov je nasledil ide. holokinetični vzorec *-u/-eu*-osnov v primerih s prvotno dolgim, v baltoslov. in psl. akutiranim korenskimi vokalizmom. Izglasje I ed. na *-ū(+s)* za ide. **-ō < *-ōy* je nastalo po glasoslovni poti kakor v primerih tipa **kāmy < *-mō + *-s* za *-mōn*. Alternativna razlaga je sekundarna podaljšava samoglasnika (tip **čētŷre*, prim. gr. *χέλῦς*, *véκῦς*), kot se pojavlja v (prvotno le nekaterih) stranskosklonskih oblikah, npr. O ed. na **-u-mis*. V tem primeru je zaradi izostanka delovanja de Saussurjevega zakona znotraj NV tipa I ed. **l'ūby* treba domnevati po starem I ed. analogno cirkumfektirano intonacijo izglasnega zloga. Sekvenca **-C-uŷ-V-* je razložljiva iz **-C-u-V-* analogno po primerih tipa **syek' rúH-s*, R **-úHes*. Podprta je z samoglasniškim *u* v oblikah, katerih končnice se začnejo s soglasnikom, npr. O mn. ide. **-u-mis*. V ta NV sodijo še primeri, ki so iz kakršnegakoli razloga prestopili v psl. **-y/-bv*-sklanjatev in so v izhodiščnem vzorcu imeli korensko naglašene akutirane sklonske oblike.

3.1.1 Sem so se (vsaj) v jslov. vključile (korensko naglašene) romanske in germanske izposojenke, katerih korenski vokalizem se je pri Slovanih zamenjal z dolgim.

3.1.2 Obravnavani NV je določljiv iz sln., ki zaradi nadomestne podaljšave v večini primerov izkazuje novi cirkumfleks, iz hrv. in srb., kjer je prvotno dolgi samoglasnik zastopan s kratko padajočo intonacijo, če to dopušča glasovna struktura besede, in iz vzhslv., ki izpričuje nepremično baritonezo tudi v nadaljnjih tvorbah. V stč. je po izgubi intonacij moralo priti do nove premičnosti in s tem do skrajšave korenskega samoglasnika.

3.2 Ide. mezostatični NV tipa **suek'ruH₂-s*, R **suek'ruH-(e)s* se je v psl. zaradi levega naglasnega umika s cirkumfektiranega notranjega zloga pretvoril v regresivno-premičnega **svekrý*, R **svèkrbve*, T **svèkrbvb*. Posplošitev naglaševanja stranskih sklonov je dokazljiva v sln. in hrv. Južneje in v vzhsl. je dokazljiva posplošitev naglaševanja I ed. Zahsl. gradivo ni dostopno eksaktni kontroli. Takšen NV je mogoče domnevati za psl. **svekrý* in **jetryý*. Drugo je nedvomno nastalo analogno po prvem. Prvotna nenaglašenost korenkega samoglasnika je dodatno dokazljiva z dejstvom, da primer **jetryý*, katerega korenki samoglasnik je prvotno dolg, ne izkazuje psl. akuta in s tem nepremičnega NV.

3.2.1 Izvor ide. mezostatičnega NV tipa **suek'ruH₂-s* tiči prav v tej besedi, v kateri je sekvenca *-ruH₂* nastala po premetu *-urH₂* v ide. **suek'urH₂*, kar je mocijska oblika k m. **suek'uro-* 'tast'. Slednje je nastalo po tematizaciji iz atematskega **suek'-uer-*. Omejeno produktivnost osnov na *-ū-/(u)v-* v sorodstvenih oznakah ž. spola izkazuje tudi sti.

3.3 Psl. progresivno-premični NV tipa **l'ūby* je neposredno dokazljiv v srbohg. Nastal je iz ide. holokinetičnega NV *-u-*osnov v primerih s prvotno kratkim korenskim vokalizmom. Psl. izglasje I ed. *-y* je kakor v primerih iz odstavka 3.1 razložljivo iz **-ō + *-s- < *-ōū*. Prva razvojna faza je posplošitev naglaševanja krepkih sklonov. Naglasna krivulja tega NV je bila na neki predstopnji psl. enaka naglasni krivulji nepremičnega NV z akutiranim korenskim samoglasnikom. Zaradi cirkumfektirane intonacije je NV tipa **l'ūby* utrpel polarizacijo tistih oblik, ki so v NV tipa **svekrý* izvedle levi naglasni umik, tj. v vseh oblikah, razen v dvožložnem I ed. Prvotna holokinetična *-u-*osnova je razvidna iz av. T ed. *nasāum*. Sekundarno so v ta NV prestopila abstrakta, tvorjena na osnovi progresivno-premičnih pridevnikov. Dalje so se v ta NV vključile tiste (korensko naglašene) germanske in romanske izposojenke v jslov., katerih korenki samoglasniki so se v slov. zamenjali s kratkimi. Zaradi izgube psl. nepremičnega NV so se ne glede na kvantiteto in kvaliteto korenkega samoglasnika sem vključile germanske izposojenke v zahsl. Trditev temelji na dejstvu, da je v večini zahsl. izposojenk, katerih kvaliteta korenkega samoglasnika dopušča dolžino, le-ta ohranjena. Na ta način postane razumljivo naglaševanje slov. poimenovanja za 'cerkev', ki je domnevno izposojeno na zahsl. področju.

3.4 Za majhno število primerov je možno misliti na ohranitev ide. histerokinetičnega NV. Psl. naslednik se od ide. histerokineze razlikuje le v trizložnih nekdanjih krepkih sklonih (T ed., I(T) mn.), kjer je v psl. moralo priti do levega naglasnega umika s sredinskega cirkumfektiranega samoglasnika. Ker so bile v istem vzorcu na voljo trizložne končniško naglašene oblike, npr. R ed. **obrbvé*, so korensko naglašene oblike utrpel metatonijo, npr. T ed. **ōbrvb > *ōbrvb*; enako **d̄b̄t'erb > *d̄b̄t'erb*, o čemer podrobneje drugje. Takšen NV je dokazljiv v primeru **obryý*, kjer na histerokinezo kaže sti. korenki samostalnik **bhrūh*, R **bhruáh*, in v tvorbah, ki so nastale na osnovi regresivno-premičnih prid., npr. **pbstrý ← *pbstrb̄* = gr. πικρός. Možen je še v primeru **motý*, če drži domneva, po kateri je naglaševanje I ed. ohranjeno v tvorbi **motýka*, ki je prav tako ime orodja. Histerokinetični NV je glede na strpus. *maldūnin*, gr. primere tipa ἰθύς in nadaljnje psl. tvorbe tipa **bogýni*^d verjetno

prvoten v vseh izprivedniških tvorbah; progresivno-premični primeri tipa *l'ûby so torej analogni po progresivno-premičnih pridevnikih tipa *l'ûbb.

3.5 Razlikovanje med psl. progresivno-premičnim, ki temelji na starejšem baritonem, in regresivno-premičnim NV, ki temelji na ide. histerokinetičnem, je mogoče v sln. primerih, ki so zaradi glasovne strukture ostali trizložni. V primeru posplošitve naglaševanja T ed. in vzpostavitve -i-osnove izkazuje primer nar. *ljûbav* mladi akut, primeri tipa *obřv* pa premaknjeni cirkumfleks. V primerih tipa *obřv* je na osnovi sln. nar. gradiva možno misliti na nekdanjo oksitonezo stranskosklonskih oblik. V hrv. in srb., kjer se je v večini primerov posplošilo naglaševanje T ed., je razlika prav tako razvidna le iz trizložnih primerov, npr. *arděkva* : *đbrva*. V primerih, ki imajo danes dvožložne stranskosklonske oblike, na osnovi naglasnih pojavov ni več mogoče razlikovati med tema dvema NV. Po posplošitvi naglaševanja T ed. (v okviru progresivno-premičnega NV je treba upoštevati levi umik tipa R ed. **cbrkǫve* > **cbrk(p)ve*) je namreč s sovpadom novega akuta in cirkumfleksa na kračini v hrv. in srb. prišlo do sovpada indikacij. Sln. gradivo tu ne more razrešiti problema, ker se je v naslednikih, ki pripadajo -a-jevski sklanjatvi, iz ne povsem jasnih razlogov²²⁷ novi cirkumfleks morfoložiziral celo v primerih, v katerih pričakujemo mladi akut, prim. *bětva*, nar. *žělva*. V večini primerov je na osnovi narečnega gradiva dokazljiva le nekdanja oksitoneza. Dejstvo, da nekateri rus. primeri izkazujejo baritonezo (*bótovb*, *cérkovb*), drugi pa oksitonezo (*morkóvb*), je posledica mladih paradigmatskih izravnjav, ki niso potekale v plasteh, temveč v vsakem primeru posebej.

3.6 Razvoj ide. NV v psl. *-y/-bv-osnovah sledi načelom, znanim iz razvoja naglaševanja ostalih atematskih osnov. Če je ide. vzorec (akrostatičnega, protero- ali holokinetičnega tipa) vseboval korenko naglašene oblike (krepkih sklonov), se je naglas v psl. (kakor tudi v balt.) posplošil na korenem samoglasniku. Če je bil ta prvotno dolg in akutiran, se je takšno naglaševanje ohranilo v psl. nepremičnem NV z akutiranim korenem samoglasnikom, prim. I ed. **čûdo*, R **čûdese*,²²⁸ **sěmę*, R **sěmene*,²²⁹ **kāmy*, R **kāmene*,²³⁰ **māti*, R **mātere*. Ide. histerokinetični NV v psl. ohranja končniško naglašene oblike I ed. in šibkih sklonov, medtem ko na priponi naglašene večžložne oblike krepkih sklonov (T ed., I mn.) utrpijo levi naglasni umik in metatonijo. Tako je nastal psl. regresivno-premični NV, npr. I ed. **korę*, R **korené*, T **kòrenb* > **kòrenb*,²³¹ I ed. **đbt'ǐ*, R **đbt'eré*, T **đbt'erb* > **đbt'erb*. Nasledniki ide. akrostatičnega, (protero- ali) holokinetičnega vzorca s kratkim korenem vokalizmom, ki se na neki predstopnji praslovanščine od primerov kasnejšega

²²⁷ Možnost razlage, ki pa ne prepričuje, navaja SOVRE, *Filologiska meddelanden från Ryska institutet vid Stockholms högskola* 1958/1, 15 ss. Glej dalje v besedilu.

²²⁸ Glej *Razprave drugega razreda SAZU XV* (v tisku).

²²⁹ Glej *Linguistica XXXIII*, 227 ss.

²³⁰ Glej *SSJLK XXIX*, 29 ss.

²³¹ Psl. novi akut na prvem zlogu trizložne oblike ali predložne zveze metatonira v (stari) cirkumfleks, če naglasni vzorec vsebuje trizložne končniško naglašene oblike. Argumentacija v *SSJLK XXIX*, 33 s.

nepremičnega NV z akutiranim korenskim samoglasnikom razlikujejo le v intonaciji, podležejo polarizaciji v tistih oblikah, ki so znotraj regresivno-premičnega NV utpele levi naglasni umik, npr. T ed. **krěmenb* → **kreměnb* (ob I ed. **krěmy*) zaradi umika **korěnb* (> **kōrenb*) > **kōrenb*.²³² Na ta način so nastale različice psl. progresivno-premičnega NV. Polarizacija ne nastopi pri osnovah na *-es-* in *-men-* srednjega spola, ki so v ide. sodile le v akrostatični in proterokinetični vzorec, prim. R ed. **slōvese*, R ed. **vēmene*.²³³ Ker so ide. predhodniki psl. **-y/-bv-* osnov od ostalih bogatejši za mezostatični vzorec tipa I ed. **suek'ruž₂-s*, R **suek'ruž₂-(e)s*, izkazuje praslovanščina dodatni regresivno-premični NV, ki nikdar ni imel končniško naglašanih (večzložnih) oblik. Ta NV, ki je primerljiv z NV psl. tipa **oldī^y*, je pri *-y/-bv-* osnovah s kratkim in cirkumflektiranim korenskim vokalizmom nekdanjega holokinetičnega vzorca povzročil polarizacijo v vseh večzložnih oblikah primerov z izhodiščno posplošenim naglaševanjem korenskega samoglasnika.

ZUSAMMENFASSUNG

Im Aufsatz wird die Akzentuierung der urslav. **-y/-bv-* Stämme und ihr indogermanischer Ursprung behandelt. Durch den Vergleich von relevantem Material der slavischen Tochtersprachen einerseits und demjenigen der anderen indogermanischen Sprachen, lassen sich folgende Schlußfolgerungen ziehen.

1. Bei den im NSg einsilbigen Beispielen **krŷ*, G. **krbvé* 'Blut' und **brŷ*, G. **brbvé* 'Augenbraue' ist die uridg. Mobilität beibehalten, wobei sich der urslav. Zirkumflex durch das uninterpretierte Meilletsche Gesetz erklärt.

2. Bei den im NSg zwei- oder mehrsilbigen Stämmen lassen sich im Urslavischen vier Akzentparadigmen (weiter AP) unterscheiden. Ihr Ursprung basiert auf den uridg. Akzent-Ablautklassen bzw. auf ihren voreinzelsprachlichen Vereinfachungen. Bei der Entstehung der urslavischen AP hat wie bei den anderen urslav. (und urbalt.) Stammklassen die Quantität bzw. die aus den Quantitätsunterschieden folgende Intonation der betonten und unbetonten Silben mitgewirkt.

a) Die Beispiele mit langem Wurzelvokalismus, worin voreinzelsprachlich der Akzent auf der Wurzelsilbe verallgemeinert wurde (uridg. akrostatisches oder proterokinetisches AP) gehören dem urslav. proton-immobilen AP (Typ a) an, z.B. urslav. **žěmy* für uridg. **g^hérH₂-nō*, G **g^hrH₂-nuŷ-és*. Hierher schlossen sich jene germanischen und romanischen Lehnwörter an, die ins Slavische mit langem Wurzelvokalismus (und mit aus der Quellsprache stammender Anfangsbetonung) entlehnt worden waren, z.B. **bŷky* 'Buche, Buchstabe'.

b) Der Parallelismus zwischen urslav. **svekrŷ*, G **svèkrbve* und ai. *śvaśrūh* urgerm. **swegrŷ-* (ags. *sweger*, ahd. *swigar*) 'Schwiegermutter' und dem ursprünglich ebenso mezzostatischen Typ *vřkŷh* (urslav. **oldī*, G **óldbje*) weist darauf hin, daß das urslav. regressiv-mobile AP lautgesetzlich nach dem Stangschen Gesetz entstanden ist. Das ursprüngliche **suek'ruž₂s*, G **suek'ruž₂es* ergibt erwartungsgemäß urslav. **svekrŷ*, G **svèkrbve*.

²³² Glej *SSJLK* XXIX, ss.

²³³ Glej *Linguistica* XXXIII, 227 ss.

c) Das urslav. progressiv-mobile AP (Typ c), beispielsweise NSg **l'ûby*, G **l'ubbvé* »Liebe« (belegt im Mittelbulg., nachweisbar aus dem slavischen Vergleichsmaterial), entstand durch die Polarisierung aus dem vorurslav. anfangsbetonten AP **l'ëûbhô*, G **l'ëûbhues*. Diese Anfangsbetonung scheint analog nach den dazugehörigen Adjektiven, vorurslav. **l'ëûbha-* > urslav. **l'ûbb*, f. **l'ubã*, n. **l'ûbo* »lieb« eingeführt worden zu sein. Die Polarisierung, die in allen drei- oder mehrsilbigen Formen auftritt, wurde durch die Akzentzurückziehung im Typ b hervorgerufen. Hierher schlossen sich jene germanischen und romanischen Lehnwörter an, die ins Slavische mit kurzem Wurzelvokalismus (und mit aus der Quellsprache stammender Anfangsbetonung) entlehnt worden waren, z.B. N **cirky*, **cerky* u. ähl., G **cbrkbvé* 'Kirche'.

d) Der Typ **obrÿ* (der Zirkumflex ist aus Systemgründen anzusetzen), G **obrÿvé* 'Augenbraue' mit der Variante **pbstrÿ*, G **pbstrÿvé* 'Forelle' ist aus dem uridg. hysterokinetischen AP entstanden, s. unten. Der Zirkumflex im ASg **ôbrÿvb*, **pôstrÿvb* läßt sich zweifelsfrei im sln. *obřv*, *pořřv* (gegenüber *svěkrva*) nachweisen. Der Typ **pbstrÿ* findet sich in den Beispielen, welchen die urslav. oxytonierten (thematischen) Adjektive zugrundeliegen. Bei den deadjektivischen Bildungen dieses Typs würde man aufgrund des Vergleichsmaterials der anderen idg. Sprachen nur die Kontinuante der uridg. Hysterokinese erwarten. Im Urslav., wo erwartungsgemäß nur das AP des Typs **pbstrÿ* zu erwarten wäre, findet sich daneben das AP des Typs **l'ûby*. Daraus ist zu schließen, daß die urslav. Verteilung sekundär, aufgrund der Akzentuierung von zugrundeliegenden Adjektiven, entstanden ist.

Die Veränderungen, wonach die urslav. AP der behandelten Nominalstämme entstanden sind, folgen denselben Prinzipien, die bei der Entwicklung von anderen uridg. athematischen Nominalstämmen Richtung Urslavisch zu beobachten sind. Die Erhaltung der (nach)grundsprachlichen Wurzelbetonung der Beispiele mit langem (vorurslav. akutiertem) Wurzelvokalismus (**žbrny*) ist mit der Erhaltung der Wurzelbetonung in den Beispielen **kãmy*, **čũdo*, **ãgñe* usw. zu vergleichen. Die Entwicklung des urslav. regressiv-mobilen AP des Typs **svekrÿ*, G **svèkrÿve* aus uridg. mezzostatischem AP läßt sich mit derselben Entwicklung im Typ urslav. **oldĩ*, G **ôldbje* (ai. *vřkĩh*, G *vřkyàh*) gleichsetzen. Das urslav. progressiv-mobile AP (**l'ûby*, G **l'ubbvé*, A **l'ubbvb*) entstand durch die Polarisierung aus der nachgrundsprachlichen Wurzelbetonung der Beispiele mit kurzem (vorurslav. zirkumflektiertem) Wurzelvokalismus. Durch die Polarisierung entstand auch das progressiv-mobile AP in dem Beispiel **krëmy*, G **kremené*, A **kremèn*. Die uridg. Hysterokinese, die im Typ **obrÿ*, G **obrÿvé* erhalten ist (= **dbt'ĩ*, G **dbt'eré*), wurde im Urslav. weiterentwickelt, indem der Iktus in den Kontinuanten der uridg. dreisilbigen starken Kasus nach Stang'schem Gesetz zurückgezogen wurde. Die auf diese Weise entstandene neoakutierte Intonation erlitt die Metatonie A **ôbrÿvb* > **ôbrÿvb* nach der folgendermaßen lautenden Regel: Der urslav. Neoakt wird in der ersten Silbe einer dreisilbigen Wortform zum Zirkumflex, falls (und nur dann) innerhalb desselben Paradigmas dreisilbige endbetonte Formen vorhanden sind. Detailliert über die Regel an anderer Stelle.

Die urslav. drei- und mehrsilbigen -y/-bv- Stämme verfügen über vier AP, indem bei den anderen urslav. athematischen Nominalstämmen nur je zwei oder je drei AP zu beobachten sind. Die Erklärung dieser Tatsache liegt darin, daß bei den -y/-bv- Stämmen neben üblichen Ausgangsparadigmen bei einigen Beispielen aus dem uridg. mezzostatischen AP auszugehen ist, was bei den anderen athematischen Stämmen nur noch im Typ *vřkĩ* der Fall ist.

»RDEČE ČEŠNJE RADA JEM, ČRNE PA ŠE RAJŠI«

(Med »ženskim« in ženskim v pesniški besedi Svetlane Makarovič)

V poeziji Svetlane Makarovič opozarja slovenska literarna zgodovina na ostro inverzijo tradicije. Kljub temu pa, da pesnici sami delitev na moško in žensko v poeziji ni preveč pogodu, ostaja dejstvo, da Makarovičeva močno poudarja in osvetljuje prav element ženskosti, in to ne glede na to, iz katere tvarine jemlje svoje pesniške motive. Pričujoča študija skuša le-to osvetliti skozi troje pramenov: skozi njeno navezanost na pravljico, ljudsko pesništvo in mitološko osnovo. Ob pravljici je Makarovičeva poudarila predvsem njene prikriti elemente, ljudsko pesem pa je uporabila tako, da je razgradila ustaljene skladne slike. Pri tem je razbila zlasti splošno razširjeno predstavo o ženski in njeni tradicionalni vlogi. Poezija S. Makarovič pa odseva tudi negativno, demonsko plat mitske podobe sveta, v kateri je človeški svet družba, ki zatira posameznika. Ženske S. Makarovič ostajajo sicer od doma pregnane desetnice, a tudi maščevalke in nagajivke s posebnim smislom za humor, obenem pa posebnice, ki s pesmijo preganjajo zlo.

Slovene literary scholarship points up the sharp inversion of literary tradition in the poetry of Svetlana Makarovič. Despite Makarovič's own displeasure at the division of poetry into male and female, the fact remains that in her poetry she strongly emphasizes and illuminates the element of femininity, regardless of the source of her subject matter. The present study attempts to shed light on this fact through three sources: her attachment to fairy tales, folk poetry and mythological foundation. With the fairy tale Makarovič has emphasized primarily hidden elements; she has used folk poetry to deconstruct fixed and coherent images. In doing this she has deconstructed in particular the generally received notion of woman and her traditional role. The poetry of S. Makarovič also reflects the negative, demonic side of the mythical image of the world, in which humankind is a society that oppresses the individual. Makarovič's women remain both waifs, cast out from hearth and home, as well as avengers and teasers with a special sense of humor; at the same time they are oddballs who banish evil with poetry.

Med »ženskim« in ženskim v pesniški besedi Svetlane Makarovič kot pesniške osebnosti, ki nastopi sicer že v začetku šestdesetih let, ustvarjalno pa zaznamuje slovensko literarno prizorišče še danes, na začetku devetdesetih,¹ ne more izpustiti nihče, ki se ukvarja s sodobno slovensko književnostjo, še zlasti pa ne, kadar jemlje pod drobnogled literaturo slovenskih književnic. Tudi v evropskem kulturnem prostoru je Makarovičeva izvirna in izjemna. Malo je narodov, ki bi v eni, še zlasti v ženski osebi, premgli vsestransko umetnico: pesnico, pisateljico za odrasle in otroke, igralko, kabaretistko in šansonjeko, pevko, obenem pa tudi v času, ki ženski ustvarjalnosti ni bil posebno naklonjen (v socialističnih šestdesetih in sedemdesetih letih zavlada na Slovenskem nekakšno žensko

¹Upoštevali smo objavljene pesniške zbirke za odrasle, ne pa tudi številnih pesniških in prozskih besedil za otroke, v knjižni obliki, na kasetah ali ploščah. Doslej objavljene pesniške zbirke Svetlane Makarovič so: *Somrak* (1963), *Kresna noč* (1968), *Volčje jagode* (1972), *Srčevac* (1973), *Vojskin čas* (1974), *Pelin žena* (1974), *Izštevanja* (1977; izbor), *Sosed gora* (1980), *Krizantema na klavirju* (1990), *Pesmi o Sloveniji za tuje in domače goste* (1984), *Tisti čas* (1993) in *Kaj lepega povej* (1994).

literarno zatišje), tudi zelo pogumno ustvarjalko, ki si je upala kljubovati monopolnim državnim institucijam, kakršne so bile npr. državne založbe (in v ta namen skupaj še z nekaterimi avtorji razglasila kulturni molk, ki se ga je nato edina dolga leta tudi dosledno držala), se boriti za nevmešavanje politike v literaturo, obenem pa kot svobodna književnica živeti izključno od lastnega zapisanega, zapetega in odigranega dela.

1981. je bila Makarovičeva sopodpisnica oz. soustanoviteljica Nove revije, pozneje pa v njej ni sodelovala, prav tako kot ni objavljala v nobeni drugi. V intervjuju za *Novo revijo* 1991. je npr. izjavila, da ta revija ni postala zgolj literarna,² kakor je bilo dogovorjeno, in da se je po njenem pričela preveč posvečati politiki. V istem intervjuju je razkrila tudi poniževalen odnos tedanjih slovenskih založb do avtorjev. Makarovičeva je vse od izida pesniške zbirke *Sosed gora*, 1980 (in druge izdaje *Izštevaj*, 1984, v izboru *Vena Tauferja*) pa do l. 1993, ko je izdala pesniško zbirko *Tisti čas*, objavljala v samozaložbi, v založbi Svetlana, kjer so izhajala njena besedila za otroke, pa tudi glasbene kasete in gramofonske plošče. Iz prepričanja, da njene individualistične ideje niso sprejemljive za »široko ljudske množice« in da mora umetnik živeti sam kot najbolj skrajna manjšina, je izstopila tudi iz Društva slovenskih pisateljev. Svojega sodelovanja pa ni odklanjala le pri izhajanju pesniških antologij, temveč je prepovedala ponatiskovati tudi svoje pesmi v šolskih učbenikih, češ da je tiskanje v njih najboljši način, da mlad človek zasovraži literaturo, obenem pa, da je njena poezija za mlade, ki potrebujejo »kaj veselega«, preveč črna in povezana s smrtjo.³ Prepričana je, da »obstaja vrsta umetnosti, ki ni za vsakogar« in da je za njene knjige ponižujoče, če bi jih lahko vsakdo jemal v roke, četudi jih ne bi razumel.⁴ Umetnina po njenem ni last ljudstva in zato je l. 1988 napovedala, da ne bo izdala nobene pesniške zbirke več. Namesto teh naj bi »izdajala« le še zbirke »govorjene poezije« na pesniških recitalih, ki se jih udeležujejo ljubitelji in poznavalci njenega ustvarjanja. Čeprav se napovedi ni držala in je 1993. objavila novo zbirko svoje poezije, pa je res, da je v tem vmesnem obdobju pripravila veliko pesniških večerov, s katerimi je, navadno ob spremljavi klavirja, nastopala po vsej Sloveniji in tudi v tujini.

Kar se tiče mesta v slovenski literarni zgodovini, se Svetlana Makarovič prav gotovo ne more pritoževati, da bi bila prezrta literarna ustvarjalka, saj jo v pesniške antologije umeščajo vsi tovrstni zbiralci, pregledovalci in sestavljanci, pa čeprav morajo namesto njenih pesmi, ki naj bi služile kot nazoren primer »dobre ženske poezije«, natisniti samo z belino opremljene liste z opombo, da je pesnica odklonila sodelovanje v njihovi knjigi. Kljub temu pa prav pregled slovenskih pesniških antologij priča, v kakšni zadregi sta še vedno slovenska literarna zgodovina in kritika, kadar morata namesto običajne (moške) pregledovati in ocenjevati »žensko poezijo«. Preden se lotimo oznak, s katerimi je bila razpredalčena Makarovičeva, naj v zgovoren dokaz navedemo samo številčno razmerje med izbranimi pesniki in pesnicami v nekaterih takih izborih.

V dvojezični pesniški antologiji *Na zeleni strehi vetra*,⁵ ki so jo izdali Rudolf Neuhäuser, Klaus Detlef Olof in Boris Paternu, sta od vseh povojnih slovenskih pesnic zastopani samo dve ženski. In če moramo že glede števila molčati (vsi sestavljanci se navadno izgovorijo na stisko s knjižnim prostorom), potem se s pesniško podobo slovenskih pesnic, kakršno bi si utegnil ustvariti nepoučeni bralec na osnovi za to knjigo izbrane ženske pesniške dvojice, ne moremo strinjati. Pesnici, ki v tej antologiji nastopata druga ob drugi, sta namreč Svetlana Makarovič in Milka Hartman. To dejstvo je še bolj osupljivo zato, ker so tudi sestavljanci pričujočega izbora slovenske poezije prav dobro vedeli,

² Pogovor s Svetlano Makarovič, *Nova revija* 1991/116, 1501–1510. Spraševala Nela Malečkar.

³ Umetnik živi sam: Pogovor s Svetlano Makarovič, *Naši razgledi*, 12. 8. 1988, str. 474.

⁴ Pogovor s Svetlano Makarovič, *Nova revija* 1991/16. O paroli »umetnost ljudstvu« pa je Makarovičeva razmišljala tako: »Umetnino je treba zavarovati pred tem, da bi jo lahko vsak prijel v roke, da bi vsakdo vtaknil noter svoj nos in kar odločal o tem, ali je cena primerna ali ne, in celo o tem, ali jo bo kupil.«

⁵ *Na zeleni strehi vetra/Auf dem grünen Dach des Windes: Sodobna slovenska lirika/Slowenische Lyrik der Gegenwart*, izbor in spremna beseda Boris Paternu, izdali Rudolf Neuhäuser, Klaus Detlef Olof, Boris Paternu (Celovec: Heyn, 1980).

kako in po čem se razlikujeta pesniška svetova obeh slovenskih pesnic ter da vzporejanje obeh pravzaprav ni možno. Medtem ko je našla Makarovičeva, opiraje se na mit in slovensko ljudsko pesem, svoji liriki zelo poseben obraz, o čemer piše v spremni besedi tudi urednik dr. Boris Paternu,⁶ in sodi v sam vrh slovenske besedne umetnosti nasploh, je ostala Hartmanova pristna ljudska pesnica, izhajajoča iz tradicije koroških bukovnikov, pišoča tudi v narečju in zvesta svojemu na prvo vrtno ogrado privezanemu domačijstvu, kakršno ponazarjajo na primer naivni verzi v naslednjem podalpsko poskočnem slogu: »Čez gmajnico kosec/ zavriska veselo-/ popravi si Metka/ zdaj rutico belo.« Njena poezija je daleč od sodobnosti in še dlje od kakršne koli umetniške nabitosti. Ali drugače: Poezija Milke Hartmanove lahko uspešno predstavlja prav pesništvo, iz kakršnega se je Makarovičeva pogosto (bodisi v pesniški obliki bodisi v intervjujih) ostro norčevala, Milkin idilični vaški svet pa prav tisto lažno urejeno srečno sliko, ob kateri se Svetlani naježi koža in se ji zasvetijo kremplji.

V antologijo Tineta Hribarja *Sodobna slovenska poezija*⁷ bi bila uvrščena ena sama pesnica, Svetlana Makarovič, ki pa je objavo svojih pesmi ponovno odklonila. Tako ni v Hribarjevo antologijo, ki prinaša sicer izbor iz poezije 17 slovenskih pesnikov, uvrščena nobena pesnica. V nekoliko »opaznejšem« številu nastopijo slovenske pesnice v izboru Janka Kosa *Slovenska lirika 1950–1980*.⁸ Med 44 pesnikov je uvrstil »kar« štiri pesnice: Sašo Vegri, Svetlano Makarovič, Ifigenijo Zagoričnik in Majdo Kne. Takega številčnega razmerja pa ne poruši niti najnovejša antologija slovenske poezije *Sončnice poldneva* (1993) avtorjev Petra Kolška in Draga Bajta,⁹ v kateri so med 79 slovenskimi pesniki zastopane tudi 3 (!) pesnice: Lily Novy, Neža Maurer in Svetlana Makarovič. Makarovičeva pa tokrat svojega sodelovanja ni odrekla in je predstavljena kar z osmimi pesmimi.¹⁰

In ker večina literarnih kritikov Makarovičevi kljub siceršnji varčnosti pri predstavljanju pesniške ustvarjalnosti slovenskih pesnic vendarle priznava eno vidilnih, če že ne kar prvo mesto v slovenski »ženski poeziji« – neredko jo imenujejo tudi »prvo damo slovenske poezije« –, nas je zanimalo, kako je s tem toliko omenjanim »ženskim« v njenem literarnem ustvarjanju. Makarovičeva je namreč ne le kot pesnica, temveč tudi kot neizprosno odkrita in nekonvencionalna osebnost tako s svojo literaturo kakor z javnimi nastopi vplivala na odnos javnosti do t. i. ženskega literarnega ustvarjanja in z lastnim vzgledom izvirne, samozavestne, provokativne in nikomur podložne ustvarjalke sooblikovala tudi (čeprav ne samo) sodobno slovensko književnost, ki jo pišejo ženske. Njen vpliv tako ni omejen le na področje poezije.

V že omenjeni zbirki *Na zeleni strehi vetra* je Boris Paternu o pesništvu Svetlane Makarovič zapisal naslednje: »Posebnemu smislu za kombinacijo poetične in grozljive fantastike je napolned poiskala vzorec v starejšem ljudskem pesništvu in ga aktivirala na nov, čisto njen način. Opravila je ostro inverzijo tradicije tako, da je folklorni topos in melos napolnila z novodobno eksistencialno vsebino in ljudsko dogovorno simboliko podaljšala v sodobno nadrealistično imaginacijo. Iz globokega nasprotja med naivno folklorno »obliko« in docela nenaivno sodobno »vsebino« nastaja napetost posebne vrste, primerna do kraja nenavadnim motivom rojstva, ljubezni in smrti, s katerimi Makarovičeva začenja novo poglavje slovenske ženske lirike.«¹¹ (Podčrtala S. B.)

V poeziji Svetlane Makarovič opozarja na podobne elemente kot Paternu tudi Janko Kos.¹² Njene pesmi primerja s Strniševimi in z Zajčevimi, navaja zlasti Strnišev vpliv na področju zanikanja romantične subjektivitete kakor pesnjenja na osnovi mitskih in pravljicnih motivov pri Makarovičevi, umešča jo med prve pojave postmodernega pesnjenja, obenem pa jo imenuje tudi »žensko vzoredje

⁶ *Na zeleni strehi vetra*, 206.

⁷ Tine HRIBAR, *Sodobna slovenska poezija* (Maribor: Obzorja, 1984).

⁸ *Slovenska lirika 1950–1980* (Ljubljana: MK, 1983).

⁹ *Sončnice poldneva: Antologija slovenske poezije*, uvodno besedilo napisal Peter Kolšek; uredil Drago Bajt; izbrala Peter Kolšek, Drago Bajt (Ljubljana: Mihelač, 1993).

¹⁰ Kot zanimivost pa dodajmo še to, da med naštetimi pesniškimi zbirkami Svetlane Makarovič avtorja te antologije ne navajata *Pesmi o Sloveniji za tuje in domače goste iz l. 1984*.

¹¹ *Na zeleni strehi vetra*, 206.

¹² *Slovenska lirika 1950–1980*, 150.

Zajčevi in Strniševi liriki.«¹³ (Podčrtala S. B.) Za razliko od obeh znanstvenikov »ženskega« v poeziji Svetlane Makarovič ne omenjajo ne Tine Hribar niti sestavljalca najnovejše antologije Kolšek in Bajt.

Pesnici sami pa ni delitev na »žensko« in »moško« v literaturi nič kaj pogodu. Ko omenja izkoriščevalski in ignorantski odnos slovenskih državnih založb do nje kot avtorice, se v istem, je citiranim intervjuju z Nelo Malečkar za *Novo revijo*, tudi izrecno pritoži nad ravnanjem z njo kot z žensko: »Kakršenkoli dialog je bil nemogoč, po eni strani zato, ker sem bila »samo« avtor in po drugi strani – to vidim šele zdaj – je šlo tudi za podcenjevalen odnos do mene kot do ženske umetnice.«¹⁴ In še: »Status ženske umetnice se ni niti takrat niti zdaj postavil na pravo mesto. Mislim, da predvsem zato, ker se moški umetniki vedno počutijo užaljene, če jih ženska na njihovem področju dohiti, in kaj šele, če jih prehiti. V poplavi babje poezije skoraj izključno moških pesnikov, ki je preplavljala slovenski kulturni prostor takrat in ga še zdaj, je moja poezija izpadla nekako moško. Do takrat se je ženska poezija obravnavala v smislu nežnih pesnic, ki pišejo izpovedno poezijo o svojih erotičnih doživetjih, o svojih družinskih odnosih, spominih na mladost in tako naprej. Jaz sem to pač preseгла in kot prva dama sem morala nositi tudi posledice. Nosim jih še danes, samo da sem zdaj na to že navajena.«¹⁵ Če primerjamo to Svetlanino izjavo z izjavami drugih slovenskih pesnic oz. pisateljic v najrazličnejših intervjujih, ki so v časopisni ali knjižni obliki na Slovenskem vendarle izhajali, se po neposrednosti le redkokatera lahko primerja z njeno.¹⁶ Obenem pa delitve na žensko in moško poezijo

¹³ Gl. op. 12, prav tam.

¹⁴ Pogovor s Svetlano Makarovič, *Nova revija* 1991/116.

¹⁵ Gl. op. 14, prav tam.

¹⁶ Prim. Branko HOFMAN, *Iskani in najdeni svet* (Ljubljana: Prešernova družba, 1988); Manca KOŠIR, *Moški, ženske* (Ljubljana: Mihelač, 1993); Marjeta NOVAK-KAJZER, *Kako pišejo* (Ljubljana: Mihelač, 1993). Podobno kot Makarovičeva se v knjigi Mance Košir *Moški, ženske* na str. 17 izrazi samo še prozaičnica Milojka Žižmond-Kofol: »Vsi smo prepričani, da je pot enaka, da je umetnost pač umetnost, da se ne deli na moško in žensko, da imamo ženske enake šanse kot moški, da je vse drugo le lari fari. Razlike so. Ženska se pojavlja v svetu kakršnega koli uveljavljanja, ne le v svetu umetnosti, bolj obremenjena kot moški. Ne vem, zakaj je tako. /.../ Nihče ne bo rekel, tvoja literatura je sumljiva, ker jo je napisala ženska, ampak v moškem podtonu in njegovem odnosu boš lahko čutil, da mu manjka komponenta, s katero bi doumel to, kar je ženska naredila. Zato se že vnaprej počuti nekako ogroženega, se raje s tem sploh ne sooča, ker se mu zdi to tuj svet. Ženska, ki piše, če govorim o pisanju in ne o umetnosti nasploh, je za še tako širkosrčnega urednika ponavadi nekoliko sumljiv pojav.« V diskusiji s Kofolovo – knjiga je namreč nastala na osnovi televizijskih oddaj, ki jih je v l. 1992/93 pripravljala publicistka in univerzitetna predavateljica dr. Manca Košir – pa se na str. 20 sicer igrivo, a simptomatično zaplete tudi pesnik Tone Pavček. Njegove misli pričajo o tem, da razpravljanje o »moškem« in »ženskem« v slovenski literaturi ni zaželeno, oz. da naletijo vprašanja v zvezi s tem vsaj na nelagodje in precejšnjo zadrego celo v književniških krogih: »To je star model, ki ne drži. Literature nismo nikoli delili na moško in žensko. Svetlana Makarovič je pesnica po milosti božji in mi je še toliko bolj všeč, ker je ženska, ker piše tako dobro moško poezijo.«

Koširjeva: »Kaj pa to pomeni moška poezija?«

Pavček: »To pomeni, da je je nekaj skupaj, da beseda pade na pravo mesto, da je zven poln, da stnj pesmi gori in da je to gorenje luč.« Koširjeva: »In to je značilno za moške?« Pavček: »Ni značilno za moške, no. To je značilno za vsakega dobrega ustvarjalca.«

Tudi iz tega navidez obrobne in nepomembnega dialoga med slovenskim pesnikom in voditeljico TV-oddaje je razvidno vsaj dvoje: da je vprašanje »ženskega« v literaturi neraziskan in zelo obremenjen pojem, kakor tudi, da se marsikdo o tem ni pripravljen resno pogovarjati. Nekoliko bolj zavzeto, čeravno z odporom in površno, je Koširjevi odgovoril

ne priznava. V istem intervjuju namreč na vprašanje, ali bi sodelovala v antologiji slovenske ženske poezije, odgovarja: »A priori odklonim. Če bi recimo kdo izdal antologijo pesnikov paraplegikov, mislim, da bi vsak sposoben paraplegik rekel, da tega ne dovoli. Prav tako bi bilo v bistvu žaljivo, če bi hotel kdo izdati poezijo rdečelascev.«¹⁷ Kljub taki pesnični izrecnosti in ne oziraje se na razprave, ali obstajata ženska in moška poezija ter v skladu s tem ženska in moška literatura, pa ostaja dejstvo, da poezija Svetlane Makarovič močno tematizira element ženskosti, ga izpostavlja in literarno osvetljuje, ter z njim in skozenj pripoveduje o dotlej pri nas še neodkritem ženskem svetu, in to ne glede na to, iz katere tvarine – ljudske pesmi, mitološke osnove ali iz sodobnega ponorelega, malomeščanskega, na eni strani povzpetniško potrošniškega in na drugi živalsko okrvavljenega sveta – jemlje svoje pesniške motive.

Nepravljica pravljica

V prvih pesniških zbirkah Svetlane Makarovič, *Somrak* (1964) in *Kresna noč* (1968), je bolj malo tistih značilnosti, ki jih je poznejša kritika oz. literarna zgodovina jela naštevati kot značilne za njeno pesništvo. Prvi zbirki dajeta navezanost na pravljico, ljudsko pesništvo oz. mitologijo le slutiti, najdemo pa nekaj, kar bi lahko imenovali »pretvarjanje ustaljenega«, »nagnjenje do drugačnega« ali celo »ljubezen do grdega in zavrženega«. Lirska izpovedovalka namesto izpovedovalca nastopi samoumevno suvereno in takoj. V prvi pesmi druge pesniške zbirke *Kresna noč* (1968) spregovori krhka, občutljiva ženska-posebnica, ki jo navdaja strah pred okoljem, v katerem živi – za svojimi vrati čuti »stopinje sovražnih tujcev«.¹⁸ Pesem, napisana v prvoosebni obliki, je izpovedna v tolikšni meri, kakor so njene pesmi v poznejših zbirkah le redko. Pozneje se namreč le redko zgodi, da bi njen »jaz« zavzel vso pesem – v zbirki *Tisti čas* (1993) je že čisto skrit in se le še tu in tam »vmeša v dogajanje«. Vedno manj je potrebno, da bi bil izrecno izražen, obenem pa je jasno, da je vseprisoten. Nič več ni zgolj pesničin lirski subjekt, temveč subjekt vseh nas in vas.

Razen naslova *Kresna noč* v zbirki ni veliko mest, ki bi namigovala na ljudsko tvornost, pač pa najdemo Trnjulčico kot pretvorjeni, spremenjeni, »razpravljiceni« oz. nepravljicni pravljicni lik. Svetlanina Trnjulčica ne spi v zakletem gradu čakajoča na princa, ki bi jo poljubil in tako »odrešil«, temveč se »s porezanimi lasmi« potika po svetu. Makarovičeva tako že zelo zgodaj pokaže, v katero smer se bo razvijala njena poezija oz. kakšno izpovednost bodo nudili predvsem njeni ženski liki. Do pravljic, še zlasti pa do pravljicnih ženskih likov, je kritična oz. jih odklanja, v kasnejših zbirkah in šansonskih besedilih tudi vedno bolj ironično napadalno. Obenem pa je njena nepravljica Trnjulčica predhodnica tistih ženskih likov – eden najbolj po-

režiser in pisatelj Dušan Jovanovič:

»Med moškim in žensko se vzpostavlja celotna igra sveta. /.../ Meni je zelo zoprno govoriti o tem moškem in ženskem principu, čeprav seveda priznam, da obstaja. Če bi se malo pohecal, bi lahko rekel, da je vsaka ženska mati in vsak moški Ojdip. Je pa tudi res, da ženska, ki je pisateljica, vzpostavlja agresiven odnos do sveta« (21).

Vprašanje pa, ki se ob tem zastavlja, mu mora »žogico« žal spet vrniti: Ali velja to res samo za pisateljice?

¹⁷ Pogovor s Svetlano Makarovič, *Nova revija* 1991/116, 1501–1510.

¹⁸ Svetlana MAKAROVIČ, *Kresna noč* (Ljubljana: DZS, 1968), 5.

gostih je na primer desetnica –, ki v njeni poeziji zapuščajo vsaj navidez varna družinska (družbena in družabna) ognjišča in se (tudi zaradi lastne neprilagodljivosti) podajajo v neznanu, postajajo vedno bolj izobčeni, osamljeni, a tudi svobodnejši.

Danes, po izidu številnih pesniških zbirk Svetlane Makarovič, je jasno, da je njena poezija, pa naj je še tako ponotranjena in hermetična, tudi izjemno družbeno kritična, čeprav se ni pesnica razen v nekaterih priložnostnih šansonihih nikdar spozabila v tolikšni meri, da bi postala dnevno aktualna ali celo aktivistična. Tudi v obdobju največjega slovenskega modernizma je ostala zvesta zgodbi, čeprav drobceni in nasnuti le v obrisih, in – čeprav z averzijo – tudi pravljici. Razlago za tak navidezni paradoks lahko poiščemo v študiji Alenke Goljevšček *Pravljice, kaj ste?* (1991)¹⁹ na mestu, kjer piše, da imajo navadno vsi družbeno-kritični avtorji odklonilno stališče do pravljic, saj prinašajo le-te podobe sveta, ki je zgodovinsko že presežen, vsiljujejo zastarele družbene strukture, vzpodbujajo pasivnost, sanjarjenje in ustvarjajo iluzije.²⁰ Zato je Makarovičeva pravljичnim podobam žensk in ženskega izrazito nenaklonjena. Pravljica namreč ignorira njihovo individualnost, poudarja in povečuje t. i. »tipične ženske lastnosti« kot bogaboječnost, prijaznost, uklonljivost, pa tudi – neizobraženost in topoumnost, skratka časti žensko, kakršno je Makarovičeva poimenovala s »kokoško« ali z »mravljo«. Tako npr. mravlja pri njej ni simbol pridnosti in delavnosti (v slovenščini obstaja tudi fraza »biti priden kot mravlja«), temveč nevarne, zadržljive težnje po enakosti, po uniformnosti: »Vse enake. Jaz enaka./ Ti enaka. Ona. Vse.« (Mravljišče)²¹ Njene »mravlje« niso pridne, temveč omejene in pogoltni v svoji »praktičnosti«, predvsem pa sovražne vsakršni drugačnosti (»Ne maramo tujcev./ Drugačnih. Ne.«)²² Njihovo bitje je posvečeno enemu samemu cilju, to je: imeti, »luči v kuhinjah« pa se najbolj bojijo. Makarovičeva tako ne posega le v pravljico, temveč tudi v t. i. ljudski jezikovni pomnilnik, ki je postavil mravlje v izrazito pozitivno sobesedilo. Njena poezija ne razgrajuje le ustaljene slike, temveč tudi okostenelo besedno zvezo. Pri njej se »biti priden kot mravlja« sesuje v »biti neumen, pogolten, omejen« kot mravlja. In taka je po njenem tudi z »mravljo« poimenovana ženska.

Podobno detronizacijo pravljичne zgodbe najdemo v Romanci o žabah,²³ ki je pesniška transformacija pravljice Žabji kralj (za ponovitev: princeski pade na sprehodu v vodnjak zlata krogla, le-to pobere žaba, princeska pa mora v zameno za kroglo z žabo jesti za isto mizo, spati z njo v isti postelji in jo poljubiti, dokler se v veselje vseh ne izkaže, da je žaba kraljevič, začaran v krastačo, s katerim se deklica na koncu poroči). Pri Makarovičevi pa se sporočilo o princeskah, ki poljubljajo žabje spake, sprevrže v kritiko ženske težnje po poroki, češ da »princev ni več, princeske pa so tudi iz mode«.

¹⁹ Alenka GOLJEVŠČEK, *Pravljice, kaj ste?* (Ljubljana: MK, 1991).

²⁰ Alenka GOLJEVŠČEK, *Pravljice*, 31.

²¹ Svetlana MAKAROVIČ, *Volčje jagode* (Maribor: Obzorja, 1972), 13.

²² Gl. op. 21, prav tam.

²³ Svetlana MAKAROVIČ, *Krizantema na klavirju: Šansonska besedila Svetlane Makarovič* (Ljubljana: Printing, 1990), 47.

Vsa poezija Svetlane Makarovič izraža silovit odpor zoper vsakršno vajenost, vsiljeno zakonitost ali t. i. red. Običajne človeške navade so zanjo mučilnica, zapor, ubijanje ustvarjalnega potenciala, rezultat vsega tega pa sta nesvoboda ali celo smrt (kot v pesmi *Preštevanje*).²⁴ Zlasti kritična je do institucionizirane zveze med moškim in žensko: iz slovenskih ljudskih običajev poznano, hrustljivo zapečeno, ljubezensko rdeče in dišeče lectovo srce, ki si ga podarjajo zaljubljeni, je v pesmi *Poroka* naselila s črnkastimi mišmi (»Srce je iz kruha, prelepo srce./ Po kotih črnkaste miši žive.«²⁵) Tako pravljica zanjo ni le goljufiva zgodba (Grimmova ali katera druga), ki vzgaja k napačnim vrednotam, temveč je tak ves model človeškega življenja. Posameznik, še zlasti pa ženska, ki hoče biti svobodna, se mora zamisliti nad običaji, navadami in vsem, kar »velja za dobro«.²⁶

Razgrajevanje pravljčnih motivov v poeziji Svetlane Makarovič služi kritiki meščanske zadovoljnosti. V pesmi *Mravljišče III*²⁷ je pravljčni začetek »zgodbe« nemudoma posmehljivo razbit: »V veliki hiši živijo ljudje./ Okrogle otroke, zadovoljnost kotijo.« V pesmi s pravljčnim naslovom *Porcelansko mesto*²⁸ pa se mlinarju, ki pride po belo nevesto, le-ta sesuje v dlaneh. Namesto nje mu ostane njena sestra, ki pa ni iz porcelana, zaradi česar zavlada v mestu »porcelanski strah«. Preko pravljčnih motivov v poeziji Makarovičeve vdira tako v njeno izpoved lik posebne in od običajnih, krhkih in nesamostojnih zelo drugačne ženske. Motiv ženske, izstopajoče iz okolja in bežeče v drugačen svet, postaja vedno bolj izrazit, obenem pa tudi to, da mora vsaka posebnica čez številne ovire in da pogosto žalostno konča (v pesmi *Sončnice*²⁹ ji npr. ptiči izključajo oči).

Pravljice, piše Goljevščekova,³⁰ pošiljajo mlade ženske skozi vrsto preizkušenj, v katerih naj bi dozorele v odrasle osebe. In čeprav morajo skozi take preizkušnje pogosto tudi mladeniči, so ženske oblike potrjevanja bolj trpne narave. Pravljice poudarjajo njihovo vztrajnost, požrtvovalnost, stanovitnost in ljubeznivost. Makarovičeva nastopi zoper tako privzgojeno sliko ženskega. Ženska je v pravljicah pogosto žrtev, Svetlanine ženske pa so akterke, poganjalke svojstvenega, svojeglavega dogajanja. Obenem pa ne smemo prezreti, da pravljice, ki so svojo današnjo podobo izoblikovale že v času razvitega patriarhata in katerih ženski liki se ujemajo z zahtevami tradicionalne družbe, poznajo vendarle dva tipa ženske: trpno dekle, ki zvesto čaka na svojega rešitelja, in aktivno, ponosno in maščevalno žensko, ki svojega zaročenca muči,

²⁴ Svetlana MAKAROVIČ, *Pelin žena* (Ljubljana: MK, 1974), 68.

²⁵ Svetlana MAKAROVIČ, *Pelin žena*, 28.

²⁶ V intervjuju za *Novo revijo* 1991. leta je pesnica o svojem stališču do poroke izjavila: »Mikavno je, »pripisati si človeka«. Potem se lahko nanj izgovoriš, vališ nanj svojo krivdo za storjene napake. Ženska pa, ki živi sama, te možnosti nima. Znati mora na primer zamenjati žarnico, sama graditi hišo, sekati drva ali pa se pogovarjati o avtorskih honorarjih.« Imeti »kakšnega Ferda« pa je po njenem udobno.

²⁷ Svetlana MAKAROVIČ, *Volčje jagode*, 15.

²⁸ Svetlana MAKAROVIČ, *Volčje jagode*, 46.

²⁹ Svetlana MAKAROVIČ, *Pelin žena*, 56.

³⁰ Alenka GOLJEVŠČEK, *Pravljice*, 127–128.

kaže odpor do možitve itd.³¹ Makarovičeva se je naslonila predvsem na ta drugi, samostojnejši ženski lik, ki je v primerjavi s prvim preveč skrit in odrinjen.

Neljudska ljudskost

Če podobno kot »navezanost Svetlane Makarovič na pravljico« preverimo še njeno »navezanost na ljudsko (pesem)«, so naše ugotovitve dokaj primerljive. In če je Makarovičeva ob pravljici v slogu »zrcala resnice« pokazala predvsem na njene prikritke (in prikrivane) elemente, kakršne predstavlja na primer v pravljicah zelo prisotna izjemna krutost (ubijanje, težke in okrutne kazni tudi za otroke, ostanki kaniibalizma, ignoriranje individualnosti,³² konkurenčni boj med družinskimi člani) in izpostavila tisto, o čemer v zvezi z navidezno pravično zgradbo pravljичnega sveta ne bi smelo biti nobenega dvoma, je ob upesnjevanju motivov iz slovenskih ljudskih pesmi ravnala podobno. Večina dosedanjih raziskovalcev pesničinega dela je opozarjala na to, da so prvine ljudskega pesništva pri Makarovičevi izrazito ambivalentne in da se pri njej, kakor navaja Marko Juvan, »izgublja distanca do stiliziranega vzorca in se navajajoči jezik skoraj povsem zlije z njim«,³³ pri čemer poudarja, da obstaja pri Makarovičevi izrazita subverzija zoper uvajano recepcijo ljudskega pesništva, ki je v 19. stoletju »postalo standard, obremenjen z narodotvornimi funkcijami«. ³⁴ Juvan poudarja, da je Makarovičeva oživila predvsem arhaične in disonantne prvine ljudskega slovstva in da so jo privlačevale zlasti tiste, ki so bile izrinjene iz meščanske recepcije folklore.³⁵

Veliki zbiralec Karel Štrekelj je imel pri izdajanju slovenskih ljudskih pesmi precejšnje težave, ker ni smelo v njegovo zbirko nič, kar bi kompromitiralo čisto podobo idealnega slovenstva in kot izdajatelj se je moral po tem tudi ravnati.³⁶ Makarovičeva pa se je temu uprla. Ljudsko pesem je »uporabila« tako, da je poudarila le njeno navidezno veselost in razbarvala njeno ustaljeno skladno sliko. Čeprav je posegala tudi po drugih motivih (npr. jurjevanje, kresovanje), pa je najbolj radikalno razgradila ljudsko (običajno razširjeno, splošno) predstavo o ženski in ženskem.

Po Paternuju je temeljno sporočilo Svetlane Makarovič to, da je človek rojen za svobodo.³⁷ S tem osnovnim vodilom in pa z dejstvom, da Makarovičeva svojega prepričanja ni potrjevala le kot pesnica, temveč tudi z načinom življenja in dela, s svobodo, ki »ni mogla biti poceni«, ³⁸ pa na sočasno slovensko literarno ustvarjalnost ni vplivala le kot književnica, temveč kot zaznamujoč duh, kot ženska, ki je »ušla iz

³¹ Alenka GOLJEVŠČEK, *Pravljice*, 128.

³² Gl. op. 31, prav tam, 43–53.

³³ Marko JUVAN, *Dialog literature z literaturo ali kaj so literarne reference*, *Problemi – Literatura* 1987/1, 99.

³⁴ Gl. op. 33, prav tam.

³⁵ Gl. op. 33, prav tam.

³⁶ GOLJEVŠČEK, *Pravljice*, 54.

³⁷ Boris PATERNU, *Esej o treh lirskih naših dni v: Svetlana Makarovič, Niko Grafenauer, Tomaž Šalamun, Pesmi* (Ljubljana: MK, 1979), 149.

³⁸ Gl. op. 37, 151.

steklenice«. V njenem pesniškem svetu, ki živi kot spoj poetičnosti in groteskne grdote, pa se je poistovetila s svojimi liki, tako da prihaja pri njej, na kar opozarja tudi literarna zgodovina, do pogostega sovpadanja simbola in resničnosti.³⁹

Najbolj razbita, v ljudski pesmi kot v glavnem izključno pozitivno predstavljena vloga ženske, je pri Makarovičevi podoba matere in materinstva. Že v Pelin ženi je materi v pesmi Mati⁴⁰ žal, da je rodila otroka, da ga je »vrgla v svet«. Njeno dejanje je posledica naključnosti, otrok pa sad slučajnega ljubljenja, ne pa kakršne koli velike ljubezni ali celo žrtve. Pri Makarovičevi je mati (mama) samo ženska in čisto naključje je, da mora ona roditi. V pesmi Kolovrat⁴¹ se skozi predelan motiv iz ljudske pesmi Le predi, dekle, predi zaslišijo takole premetani verzi:

»Je sineka povila,/ v tolmunu utopila.« Makarovičeva je v svojo pesem namesto nežno ljubeče matere, kakršna naj bi bila vsaka ženska že kar sama po sebi, postavila lik matere-(deto)morilke, s tem pa spregovorila tudi o zelo zamolčani ljudski temi. Po rezultatih nekaterih študij, med katerimi predstavlja delo Alenke Puhar Prvotno besedilo življenja (1982)⁴² eno najvidnejših, je namreč danes že znano, da je bilo še v prejšnjem in na začetku tega stoletja na Slovenskem število detomorov izjemno visoko. Dokazljivi podatki torej zgovorno pričajo, da je bila slovenska mati v preteklosti tudi vse prej kot dobra, plemenita in garaška rojevalka, vzgojiteljica oz. zaščitnica svojih otrok. Ljudska pesem, iz katere je izhajala Makarovičeva, sicer o detomorilkah ni smela neposredno spregovoriti, pogosto pa je izražala njihovo hudo stisko spričo previsokega števila otrok, ki so se jim narodili in ki jih matere (družine) zaradi revščine niso mogle preživljati.

Tudi v pesmi Zibelka,⁴³ ki se pričinja z veselimi verzi o zibajoči se beli zibelki, najdemo verze, ki nastopijo v funkciji navideznega slavonspeva materi in njeni neponovljivosti (... trav je na tisoče,/ mati le ena.). Že v tretji kitici pa se iluzija grobo razbije: zibelka je krvava, v njej pa leži otroško trupelce brez glave. Dojenčkova glava leži v travi in govori materi, naj si prihodnjič raje rodi telo brez glave, da ga bo lahko mirno »tutajala,/ pesmi mu pela/ in ga popolnoma zase imela./« Mati v pesmi Svetlane Makarovič je izrazito posedovalno bitje. Taka je tudi v šansonskem besedilu Primož.⁴⁴ Mati je tista, ki vzgaja v družbi dopadljiva, uklonljiva bitja. Kot otroci morajo ubogati učitelje in se lepo vesti, kot odrasli pa so zaradi take vzgoje onesposobljeni. Matere vzgajajo otroke v pokorne ovce in skupaj z institucijami (solo) uničujejo njihovo kreativnost. Za matere ne najde Makarovičeva nobene občudovalne, naklonjene ali vsaj dobrotljive besede. Če se slednja slučajno pojavi, nastopi zgolj kot kliše, ki ga pesnica do grotesknosti deziluzionira. Motiv trdosrčne,

³⁹ Boris PATERNU, *Esej o treh lirskih naših dni*, 167.

⁴⁰ Svetlana MAKAROVIČ, *Pelin žena*, 30.

⁴¹ Gl. op. 40, prav tam, str. 32.

⁴² Alenka PUHAR, *Prvotno besedilo življenja: Oris zgodovine otroštva na Slovenskem v 19. stoletju* (Zagreb: Globus, 1982).

⁴³ Svetlana MAKAROVIČ, *Pelin žena*, 34.

⁴⁴ Svetlana MAKAROVIČ, *Bela krizantema na klavirju* (Ljubljana: Printing, 1990), 42.

ozkoglede, ne le rojevajoče, temveč tudi ubijajoče matere, nastopa kot eden najmočnejših tudi v zbirki *Sosed gora* (1980). V pesmi *Kamen »mami kamen«* prekolne svoje otroke in jih zasleduje.⁴⁵ Kot detomorilka nastopi v pesmi *Kolo*,⁴⁶ v pesmi *Nerojen*⁴⁷ pa kot ženska, ki se odloči, da ne bo rodila svojega že zaplojenega otroka, kar predstavlja nov motiv v slovenski poeziji (do Makarovičeve je navadno – kot pri Menartu – nezaželeno in že zaplojeno dete vendarle prepričalo svojo mater, da naj ga rodi in postane »srečna«).

V pesmih *Grob*⁴⁸ in *Roža*⁴⁹ spregovori Makarovičeva o zapletenem razmerju med materjo in hčerjo. V *Grobu* je svet hkrati zibelka in grob, tista, ki rojeva, pa hkrati tudi ubija. Pesem *Roža* ironizira znano otroško pesmico »Jaz sem mala roža/ roža mamima,/ mama mene boža,/ rada me ima« z inverzijo v zadnjih dveh verzih: »mama žre semenje/ mojega srca«. Mati pri Makarovičevi uničuje zlasti hčer. Le-te namreč kot lastne podobe, ki pa je hkrati podoba neke druge, tuje ženske, ne more doumeti. Mati ne dovoljuje hčeri, da bi se samostojno razvijala. V pesmi *Oltarna slika*⁵⁰ mati z oltarne slike sprašuje živo hčer, kako ji je na svetu, hči pa posmehljivo odgovarja – in ironizira katoliško frazo, da so si vsi ljudje na svetu bratje in sestre: »Dobro, mati, dobro, mati,/ nemre bolje biti:/ brat mi po življenju streže,/ sestra dete bije,/ zemlja kri požira, mati,/ seme dobro klije.« Sarkastično ji navrže še: »/.../ škoda le, da nisi, mati,/ več otrok rodila.« Mati je torej tista, ki s svojim, v spone tradicionalnih predpisov uklenjenim ravnanjem, povzroča zlo na svetu. Njena podoba pri Makarovičevi je padla s piedistala nedotakljivosti. V pesmi *Uspavanka detetu*⁵¹ prigovarja mati otroku, naj le mirno zaspi, češ da ni zunaj nič drugega kot veter, ki prinaša smrt.

Hkrati z motivi, ki izražajo pesničin odpor do institucij, kakršni predstavljata zanj tako zakonska zveza kot družina (v pesmi *Kača*⁵² pravi: »Dva nista dvakrat po en sam./ Dva nista več. Sta dvakrat manj.«; podobno tudi v pesmi *Igla*⁵³) je motiv hladne matere najpogostejši. V skladu z njim pa enako pogosto nastopa ljudski motiv odvečne desete hčere, ki je pri Makarovičevi posebna, zato pa tudi nezaželena in »od doma« pregnana ženska.

Iz *Desetnice* v pesniški zbirki *Volčje jagode*⁵⁴ je jasno razvidno, da mora desetnica na romanje po svetu ne le zato, ker je deseta hči in se je rodila namesto pričakovanega sina (ter tako razočarala starše), temveč tudi, ker je drugačna od devetih lepih, »debelih hčera«. Obsojena je na samost in grenko tavanje: »Lastno senco je pojedla,/ jo

⁴⁵ Svetlana MAKAROVIČ. *Sosed gora*, 20.

⁴⁶ Gl. op. 45, prav tam.

⁴⁷ Gl. op. 45, prav tam, str. 19.

⁴⁸ Gl. op. 45, prav tam, str. 13.

⁴⁹ Gl. op. 45, prav tam, str. 15.

⁵⁰ Gl. op. 45, prav tam, str. 14.

⁵¹ Gl. op. 45, prav tam, str. 30.

⁵² Svetlana MAKAROVIČ. *Tisti čas*, 38–39.

⁵³ *Tisti čas*, 58–59.

⁵⁴ Svetlana MAKAROVIČ. *Volčje jagode*, 28.

poplaknila s solzami grenkimi« (Desetnica III). Toda doma ne najde, domače okolje pa ostaja tudi po pretečenem kolesju let enako kruto in neizprosno: na mizi jo še zmeraj čaka »kozarec katrana«. Toda posebna, od običajnih predstav izstopajoča ženska, prav tako ne prenaša druge, na drugačen način posebne. Tekmice ne more trpeti in jo stre kot podgano (v ciklu Klet). Desetnico v zbirki *Pelin žena*⁵⁵ ljudje povsem izločijo, od gorja pa se spremeni v polžival, v »polvolka«. Ker v svetu ljudi ne najde sogovornikov, prične jokati po volčje in se poslavlja od kamna.

Poleg desetnice predstavlja motiv samote in popolne tujosti tudi *pelin žena*, ki je obenem žalik žena (v pesmi *Pelin žena*). V pesniški zbirki *Sosed gora* se motiv preganjane ženske razrase v osrednjo temo, ki govori o preganjanju posebnežev nasploh. Tako konja z zlatimi podkvami iz pesmi *Sosed gora*⁵⁶ preganja čreda hlapcev, ki ga ujame in pretepa. Lik ženske-popotnice pa ostaja še vedno močno prisoten. V pesmi *Robida Sosed gora*, str. 6. si splete venec iz robidovja in se odpravi neznano kam, na »romanje«, v pesmi *Zvonovi*⁵⁷ pa se podaja na pot zaradi bolečin, ki jih je morala preživeti, čeprav svoje trpljenje tudi ironizira: »Slovo bo jemati/ od vseh bolečin,/ sem zrasla med njimi./ jih težko pustim.«

Motiv ženske, ki se ne more uklanjati volji čredaste skupnosti, je upesnjen večkratno: zdaj je desetnica zdaj popotnica in nato zapuščena ženska, ki jo je razočaral ljubimec (npr. v pesmi *Mračnina*,⁵⁸ *Vešča*⁵⁹). Posebno pogost je motiv ženske, ki ljubi »tujega moža« – in pomeni prav tako novost v slovenski poeziji. Taka ženska je ostro preganjana in kot čarovnica obsojena na grmado: »/.../ se spomniš rablja vlažnih rok./ žena in njihovih otrok, // ki so kričali, dajte jo,/ dajte jo nam, hudičevko,/. V pesmi *Glejte vodico* iz pesniške zbirke *Izštevanja*⁶⁰ je družba, ki se venomer postavlja z »mi«, nezaželeno žensko sicer ubila, toda njen duh se v podobi žalik strašila (žalik telesa) vrača mednje in se ne pusti pregnati (taka, zaradi »negativnega vpliva« nezaželeno ženska, nastopa še v prenekateri pesmi, npr. v pesmih *Pelin*, *Pelin žena* in *Junij* iz iste zbirke, pa tudi v drugih⁶¹). Pogosto se spremeni v žalik ženo, ki pooseblja pretečo grožnjo za žene »v varnih hišah« predvsem zato, ker zahteva njihove može. Žalik žena predstavlja značilno nenavadno in uporno žensko *Svetlane Makarovič*, ki že zgolj s svojo prisotnostjo razdira vase zazrto varnost, zanikrno udobje in življenjski red »kokošnjakov«. ⁶² V pesniški zbirki *Izštevanja* je motiv ženske, bodisi kot strašila, prevarane ljubimke, za kazen utopljene prešušnice, uporne žalik žene ali tavajoče izgubljenke prav gotovo osrednji, o čemer pričajo že naslovi: *Mlinska vešča*, *Mlinarica*, *Mlinarica II*, *Utopljenka*, *Mati*, *Žalik žena I.*, *II.*, *Zeliščarka*.

⁵⁵ Svetlana MAKAROVIČ, *Pelin žena*, 16–17.

⁵⁶ Svetlana MAKAROVIČ, *Sosed gora*, 5.

⁵⁷ Gl. op. 56, prav tam, str. 7.

⁵⁸ Gl. op. 56, prav tam, str. 8.

⁵⁹ Gl. op. 56, prav tam, str. 9.

⁶⁰ *Izštevanja*, 5.

⁶¹ Gl. op. 60, prav tam, str. 6–9.

⁶² *Izštevanja*, *Žalik žena II*.

Ženska kot osrednja tema pa zajame domala vso zbirko *Tisti čas* (1993). V njej je motiv desetnice najmočnejše izražen. Nič več se ne pojavi le v pesmi ali v dveh, temveč predstavlja osrednjo sporočilno os. Desetnico na njenem potovanju nezaželene in odgnane poskušajo »drugi ljudje« tudi ubiti, toda spremenila se je v nematerialno, zato ne more umreti. Čeprav je vsega oropana, tako da ni njena niti njena senca, išče dalje: »Ožgana, stara, slepa, mutasta/ tipaje išče stezo prek sveta.« (kot v pesmi *Kresnik*⁶³). Pri obravnavanju tega motiva pa pride v tej pesniški zbirki prvič do nenavadnega in zato tem bolj pomenljivega premika, do izenačitve motiva desete, posebne in preganjane hčere z jazom lirske izpovedovalke: »To noč se je zatekla v mojo sobo./ kjer s svečami preganjam hudi mraz./ Pa to ni maska, to je živa koža./ Iz ogledal me gleda njen obraz.« (*Ogledalo*).⁶⁴ Zanimivo je, da se v tej pesniški zbirki tudi žalik žena kljub strašljivi magičnosti razodene kot plašna, v resnici krhka in ranljiva ženska, ki si želi varnosti v zanesljivem objemu.

Ženska v poeziji Svetlane Makarovič pa ne premore le svojstvenega intelektualnega odnosa do sveta, v katerem živi, temveč je nekonvencionalna tudi na erotičnem področju. Le-to zanjo ni nikakršen prostor vdanega in ponižnega pričakovanja, temveč pravica, ki ji pripada z enako samoumevno svobodo kot moškim. Njena žalik žena (v pesmi *Žalik žena*)⁶⁵ ogroža »žene v varnih hišah«, ki se »bojijo za može« tako, da moške vabi k sebi in jih zahteva. Pravila t. i. lepega vedenja je pri tem ne zanimajo. Njena ženska ne skriva dejstva, da si želi telesne ljubezni – in nagovarja zdaj jelene zdaj srnjake (*Kresna noč*, *Lov*).⁶⁶ Kadar je prevarana, se ljubimcu maščuje (*Zeliščarka*),⁶⁷ se spremeni v coprnico (*Nore gobe*),⁶⁸ umori svojega moža (*Mlinarica*),⁶⁹ če pa je že mrtva (umorjena zaradi nezvestobe svojemu možu), se med ljudi vrača v obliki »hudih stop«, ki strašijo po mlinu, vozi se na mlinskem kolesu in sprašuje svojega morilca, kaj sanja. Ne da se odgnati, temveč, preganjanka zaradi svoje erotične svobode, ostaja vsaj kot slaba vest ali »čudna misel«.

V pesmi *Kvaterna noč*⁷⁰ se ljubimca odtujita drug drugemu, njuna ljubezen pa se spremeni v sovraštvo. Iz mrtvega ženskega telesa se rodi torklja, mitološki lik grozne in blage, dobre in zle ženske, ljubeče matere, ki pa je lahko že v naslednjem trenutku ljudožerska morilka.⁷¹ Ženske v poeziji Svetlane Makarovič niti tedaj, ko so razočarane in na robu obupa, ne točijo solza za svojimi ljubimci. Ljubeče znajo slediti svojemu »lepemu srnjaku«, toda zapuščene ali prevarane se spreminjajo v mačke, kače, kačje pastirice, v strašeče močvirske luči ali mrzke pošasti. Povprečno vsak-

⁶³ Svetlana MAKAROVIČ, *Tisti čas*, 18–19.

⁶⁴ *Tisti čas*, 30–31.

⁶⁵ *Volčje jagode*, 25.

⁶⁶ *Izštevanja*, 13 in 15.

⁶⁷ Gl. op. 66, prav tam, str. 64.

⁶⁸ Gl. op. 66, prav tam, str. 70.

⁶⁹ *Pelin žena*, 38.

⁷⁰ *Sosed gora*, 12.

⁷¹ Alenka GOLJEVŠČEK, *Med bogovi in demoni* (Ljubljana: MK, 1988), 33.

danje istospolnice sovražijo. Za Svetlanine posebnice predstavljajo le-te »gnezdo samičjega sovraštva«. ⁷²

Tudi njihov odnos do množice kot ozkoglede zmesi zakrnelih predsodkov ter ne-tolerantne predpisovalke ustaljenosti in »reda« je močno odklonilen, najbolje pa ga ponazarjajo verzi iz pesmi Odštevank: ⁷³ »Rdeče češnje rada jem, / črne pa še rajši, / rada grem s poti ljudem, / vsako leto rajši/«. ⁷⁴ Odklanjajo družbene institucije, kakršna je zanje tudi katoliška cerkev s svojo ikonografijo. Zlasti kritične so do mesta in vloge ženske v njej – v pesmi Romanje ⁷⁵ se pesnica posmehuje katoliški veri, ki objokuje Kristusovo trpljenje, ne pa tudi Marijinega. Marija mora kot ženska seveda molčati, in to kljub temu, da je »Marija sedem žalosti«. ⁷⁶

Mit kot sedanjost

»Navezanost« Svetlane Makarovič na pravljico se je izkazala kot razgrajevanje le-te, njena »povezava z ljudskim« pa kot ironizacija in detronizacija, kot parodija ali travestija. Kako pa je z njenim »naslanjanjem na mit«? Zdi se namreč, da je mitu ostajala zvestejša. Zakaj?

Alenka Goljevšček je v knjigi *Med bogovi in demoni* (1988) nemara poiskala odgovor na to vprašanje. Zapisala je, da mitologije »ne smemo razumeti kot nekaj otročjega, neogljenega, kot neposrečen zasnutek tistega, kar se bo razvilo šele kasneje«. ⁷⁷ Mitologija je po njenem trden, v sebi razvit in dobro organiziran sistem, ki iz kaosa (zmede, nereda) ustvarja kozmos (red, smisel), obenem pa je kulturni model, ki človeku omogoča življenje. ⁷⁸ Mitologijo označuje kot »preteklost, ki ni pretekla« ⁷⁹ (podčrtala S. B.). Obenem pa je mit za razliko od pravljice brezmejno raznolik ⁸⁰ in komunikativen (podčrtala S. B.). Ukvarja se s svetim, ki ima navadno dvojno naravo:

⁷² O tem je Makarovičeva spregovorila izrecno tudi v intervjuju z Nevo Malečkar za *Novo revijo* 1991/116, 1501–1510.

⁷³ *Pelin žena*, 60.

⁷⁴ V že citiranem intervjuju za *Novo revijo* pa se je v zvezi s tem takole izrazila:

»Bolj ko se navadiš na samoto, bolj ti je množica odvrtna in mislim, da imajo vsi razviti ljudje, predvsem umetniki in intelektualci, odpor do množice.« In nadalje:

»Čarovnice se bodo vedno sežigale, tisti, ki je drugačen, bo vedno obtožen. Množica za svojo sprostitev vedno najde grešne kozle.«

⁷⁵ *Izštevanja*, 72.

⁷⁶ V intervjuju za *Novo revijo* pa je pesnica o svojem odnosu do Boga in Cerkev povedala, da je veliko ljudi, ki v Boga verjamejo, a ne potrebujejo za to institucije, kakršna je Cerkev. K svojemu Bogu molijo, kakor vejo in znajo. Cerkevna hierarhija se ji zdi pokvarjena in zlagana, tem bolj tudi zato, ker v svoje vrhove noče vključevati tudi žensk – npr. matere Tereze. Obenem pa da si dovoljuje »vtikati svoj nos v postelje ljudi in dvigovati ženskam krila« ter odločati o tem, ali bodo abortirale ali ne. To je za Makarovičevo višek predrznosti in nesramnosti.

⁷⁷ Alenka GOLJEVŠČEK, *Med bogovi in demoni*, 7.

⁷⁸ Gl. op. 77, prav tam.

⁷⁹ Gl. op. 77, str. 8.

⁸⁰ A. GOLJEVŠČEK, *Pravljice*, 99.

eno, ki privlači, in drugo, ki vzbuja grozo. Svet v mitu je razpet med fascinirantnost in demonskost. V prvi projekciji nastopa kot urejen in prijazen vrt, v drugi pa se spremeni v svet jalovega truda, v katerem je človek le žrtev.⁸¹ Poezija Svetlane Makarovič projicira to drugo, negativno, demonsko plat mitske podobe sveta. V njej je človeški svet družba, ki zatira posameznika. Ljubezen je uničujoča strast, večina odnosov pa posedovalnih. Obzorje mitotvorne zavesti dopušča pretvorbe človeka v žival in obratno⁸² in tudi po tej mitski značilnosti je Makarovičeva zelo pogosto posegala. Za njeno poezijo pa se zdi odločujoče tudi dejstvo, na katero opozarja Goljevščkova, namreč da niti miti niti pravljice niso preteklost in da se ohranjajo v okviru umetnosti in religij, še zlasti pa v kriznih položajih neke skupnosti, ko se obnovi struktura družbe kot »bratovstvo-teror«, z njo pa tudi miti in pravljice v obliki raznih odrešenjskih ideologij – v komunizmu, nacizmu, fašizmu, nacionalizmu.⁸³ Mite, piše Peter V. Zima,⁸⁴ pogosto enačijo z ideologijo. Toda ideologija, pravi, je moderen pojav, medtem ko pripada mit arhaičnim družbenim ureditvam. Zagovarja sicer stališče, da se mit nanaša na pretekle dogodke in čase, toda dejstvo, da pomeni tudi most iz preteklosti do sedanjosti in v prihodnost, je po njegovem premalo poudarjeno in izpostavljeno celo pri tako velikem raziskovalcu, kakršen je Leví-Strauss (v Strukturni antropologiji). V zvezi z mitičnim v poeziji Svetlane Makarovič pa velja opomniti še na to, da se tako Zima kot Strauss posvečata predvsem vlogi in pomenu t. i. nacionalnih mitov, medtem ko je ostala Makarovičeva zvesta prvinskemu izročilu mitskih sporočil.

Poezija Svetlane Makarovič, ki nastaja od šestdesetih let tega stoletja do danes, seveda kljub pesničinim begom iz množice, iz takih ali drugačnih »centrov« na podeželje, proč ne le od mesta, temveč tudi od politične manipulacije z ljudmi, ni nastajala v praznem prostoru, temveč v socialistični in nato v zmeraj manj socialistični Jugoslaviji, nato pa v osamosvajajoči se »novi domovini« Sloveniji. Razen v satiričnih gledaliških šansonih *Pesmi o Sloveniji za tuje in domače goste*⁸⁵ njene pesmi o vojni, medčloveškem fizičnem in duševnem nasilju ali poživljenosti zdaj tega zdaj onega dela sveta (Zeleni Jurij, Lov, Krvavec, Pogreb, Na svetu tako, idr.) nikoli niso geografsko določene, toda konkretno, z vsiljeno enakostjo utesnjujočo domovino, zlasti če upoštevamo še čas nastajanja, je vseeno mogoče prepoznati. V pesmi *Dobro jutro* iz zbirke *Tisti čas* (1993) pa sodobni svet, ki ni prijazen, temveč pomorjen, skopljen in osmojen, zlahka vzamemo za svojega. In še kako naša se zdi očetnjava, ki ni noben dom, temveč morišče in samemu sebi zadosten, z nasiljem nabit prostor. Pri tem je seveda popolnoma vseeno, če se je včeraj imenovala Jugosla-

⁸¹ Gl. op. 80, prav tam.

⁸² Gl. op. 80, str. 99–102.

⁸³ Gl. op. 80, str. 103.

⁸⁴ Peter V. ZIMA, *Ideologie und Theorie: Eine Diskurskritik* (Tübingen: Francke Verlag, 1989), 34–38.

⁸⁵ Svetlana MAKAROVIČ, *Pesmi o Sloveniji za tuje in domače goste* (Ljubljana: Lutkovno gledališče, 1984).

vija in danes Bosna, saj se lahko že jutri spremeni v še bolj domače in bližnje ime, v Tukaj.

Tudi na področju oblikovanja ženskih likov ostaja Makarovičeva zvesta mitološki osnovi. Iz nje izvirajo kresnice, ki po mitološkem izročilu s pesmijo preganjajo zlo,⁸⁶ pehtre babe⁸⁷ kot odsev starodavnega trojnega ženskega božanstva, združujoče dobroto in hudičevstvo, krivopete torklje, ki ne spoštujejo nobene prepovedi, sojenice ali rojenice kot odrazi trojne mesečeve boginje oz. kot sence dobre in strašne matere,⁸⁸ pa tudi vilinska bitja, ki se tudi pri Makarovičevi nahajajo v astralnem stanju kot najbolj dovršene oblike snovi,⁸⁹ kot utripajoča svetloba, pa tudi kot večne nagajivke s posebnim, muhastim, zdaj dobrosrčnim zdaj zlobastim smislom za humor, kot maščevalke ali kot zapeljivke v senci posebnih, vilinskih dreves, »udarjene na mlade in lepe moške«,⁹⁰ in kot njihove sestre, bele ali črne, pelin ali žalik žene. Z njihovo močjo pa je podobno kot z ženskim likom Svetlane Makarovič nasploh: Navadnim ljudem ostaja nevarna, ker prihaja od drugod in jih trga iz njihovega oblazinjeno varnega, pomalomeščanjenega znanega sveta.

Pri Makarovičevi mitični ritual prehaja na lirski subjekt – na »jaz« – in iz izkušnje smrti oz. ponovnega rojstva nastaja med njima čvrsta povezanost. Mitski »sveti čas«, pri Makarovičevi »tisti čas«, ki razume osebo kot odprt prostor, v katerega se lahko naseljujejo tako živali kot izročilo prednikov⁹¹ in kot čas, ki opozarja na večno vračanje enakega, tudi navidez že zdavnaj preseženega zlega, pa ostaja grozeč, saj dopoveduje, da sta mir in sreča, ki ju sanjajo navadniki in se z njima zadovoljijo, zgolj varljiva močvirna luč, in da je idila tem bolj izmuzljiva, čim bolj popolna je videti.

ZUSAMMENFASSUNG

Svetlana Makarovič kann als dichterische Persönlichkeit von niemandem übersehen werden, der sich mit der zeitgenössischen slowenischen Literatur befaßt, insbesondere, wenn das Schaffen slowenischer Literatinnen und Autorinnen unter die Lupe genommen wird. Es gibt wenige Nationen, die in einer einzigen Person, ganz besonders einer weiblichen, eine derart allseitig begabte Wortkünstlerin aufbringen können: sie ist Lyrikerin, Schriftstellerin für Erwachsene und Kinder, Schauspielerin, Kabarettistin, Chansonsängerin, und dies in einer Zeit, die dem weiblichen Schaffen nicht sonderlich gewogen war, zugleich auch eine sehr mutige Autorin, die es gewagt hatte, einigen monopolistischen staatlichen Institutionen die Stirn zu bieten.

Die slowenische Literaturgeschichtsschreibung weist auf die scharfe Inversion der

⁸⁶ Alenka GOLJEVŠČEK, *Med bogovi in demoni*, 30.

⁸⁷ Goljevščekova v knjigi *Med bogovi in demoni* piše: »Mnogi sledovi kažejo na to, da je prastaro Evropo obvladovalo neko žensko božanstvo; bilo je povezano z mesecem in je nastopalo hkrati v treh oblikah: kot dekle, kot žena in kot starka« (33).

⁸⁸ Gl. op. 86, str. 45.

⁸⁹ Gl. op. 86, str. 51–56.

⁹⁰ Gl. op. 86, str. 59.

⁹¹ Prim. Alenka GOLJEVŠČEK, *Mit in slovenska ljudska pesem* (Ljubljana: Slovenska matica, 1982), 34–48.

Tradition in ihrer Lyrik (Paternu) hin oder bezeichnet sie als weibliche Parallele zur Lyrik von Dane Zajc und Gregor Strniša (Kos). Der Dichterin selbst behagt jedoch die Einteilung in »Weibliches« und »Männliches« nicht sonderlich. In ihren Interviews (*Nova revija* 1991/116) erwähnt sie vor allem die Ignoranz slowenischer Verlage ihr gegenüber als Frau und Künstlerin und sie weist darauf hin, daß sie als *erste Dame der slowenischen Poesie* so manche Konsequenz tragen mußte. Trotz der ausdrücklichen Verweigerung der Dichterin gegenüber einer männlichen oder weiblichen Dichtung und abgesehen von Untersuchungen, die die Frage stellen, ob eine geschlechtsspezifische Lyrik überhaupt existiere, läßt sich die Tatsache nicht leugnen, daß Svetlana Makarovič das Element der Weiblichkeit intensiv thematisiert, es herausstreicht und durchleuchtet, unabhängig davon, welchem Stoff sie ihre dichterischen Motive entnimmt. Die vorliegende Untersuchung versucht die Thematisierung des Weiblichen in der dichterischen Welt Svetlana Makarovičs über drei Motivstränge: über ihr Verhaftetsein dem Märchenhaften, dem Volkstümlichen bzw. Volksliedhaften und ihre Bindung an eine mythische Grundlage.

In den ersten Gedichtsammlungen Svetlana Makarovičs findet man Motive, die die Verwandlung des Eingebürgerten andeuten, die Neigung zum Andersartigen und die Liebe zum Häßlichen und Verworfenen; schon sehr früh tritt auch die sehr empfindliche Figur der Außenseiterin auf, unter den veränderten, unmärchenhaften Märchenfiguren Dornröschen als Vorgängerin der »zehnten Tochter/Schwester«, die hinaus in die Welt muß, und all der anderen zahlreichen Frauenfiguren, die in ihren Gedichten den heimischen, sicheren Herd verlassen und die sich geächtet, jedoch widerständig und um den Preis der eigenen, unangepaßten weiblichen Freiheit ins Unbekannte wagen. Als gesellschaftskritische Dichterin ist Svetlana Makarovič besonders märchenhaften Frauenfiguren und Darstellungen des Weiblichen abgeneigt; diesem Zweck dient die Entthronung der Märchenhandlung mit zahlreichen zersetzten Märchenmotiven.

Verwies Svetlana Makarovič anhand des Märchens im Stile eines »Wahrheitsspiegels« in erster Linie auf seine verdeckten Elemente, so verfuhr sie bei der Aufnahme von Motiven aus slowenischen Volksliedern ähnlich. Das Volkslied setzte sie derart ein, daß sie seine offensibare Fröhlichkeit hervorhob und damit das eingebürgerte harmonische Bild entfärbte, wobei sie radikal die allgemein verbreitete Vorstellung von der Frau und ihrer traditionellen Gesellschafts- und Familienrolle zersetzte. Insofern wirkte Svetlana Makarovič auf das zeitgenössische slowenische Schaffen nicht nur als Literatin, sondern als ein prägender Geist.

Während sich die Bindung Svetlana Makarovičs an das Märchen als seine Zersetzung erwies und ihre Bindung an das Volkstümliche als Ironisierung und Entthronung, scheint sie dem Mythos treuer geblieben zu sein. Sie schöpfte aus der nicht vergangenen Vergangenheit und nützte zugleich dessen grenzenlose Vielfalt und kommunikatives Potential. Ihre Lyrik spiegelt vor allem die negative, dämonische Seite des mythischen Weltbildes wider, worin die menschliche Welt aus einer den Einzelnen, besonders die Frauen unterdrückenden Gesellschaft besteht. Ihre Außenseiterin bleibt zwar eine von ihrem Zuhause verjagte »zehnte Tochter«, jedoch ist sie auch eine Rächerin, gute und schreckliche Mutter, zugleich auch eine Schelmin mit besonderem Sinn für Humor und ein »Sonnwendmädchen«, das mit Liedern das Böse bannt.

SLOVENSKI IZKRAJEVNOIMENSKI PRIDEVNIKI

Pridevniki, tvorjeni iz krajevnih imen, zbrani v leksikonu Slovenska krajevna imena, se izpeljujejo pretežno iz krajevnoimenskih podstav, veliko manj iz prebivalskoimenskih. Prevladujoči in še vedno tvorni obrazili sta *-ski* in *-ški*, tvorba z obrazilom *-čki*, pojavljajoča se pretežno v panonskem delu Slovenije, pa je ovrednotena narečno. Pridevniki se izpeljujejo iz enobesednih in večbesednih krajevnih imen, in sicer bodisi iz obeh delov ali le enega, z enim ali več obrazili. Obdelane so tudi njihove naglasne značilnosti.

Adjectives formed from place names, which are collected in the *Dictionary of Slovene Place-Names*, are derived mostly from toponyms, much less frequently from oikonoms. The most prevalent and still productive formants are *-ski* and *-ški*; forms derived with *-čki*, occur primarily in the Pannonian part of Slovenia and are considered dialectal. Adjectives are from place-names of one or more words, though the derivation may make use of both parts of a place-name or only one part of it and may use one or more formants. The accentual properties of these adjectives are also investigated.

1 Pridevniške izkrajenoimenske izpeljanke se tvorijo pretežno iz krajevnoimenske in le izjemoma iz prebivalskoimenske podstave. Pri 2063 slovenskih krajevnih imenih, kolikor je bilo pri tem izračunu upoštevanih¹ (krajevna imena z začetnimi črkami A, B, C, L, N, R, S in Š), je pridevnik samo 73-krat (3,54 %) izpeljan le iz prebivalskoimenske podstave, npr. *brjanski* iz preb. i. *Brjan (Brdo)*, *brežanski* iz preb. i. *Brežan (Brege)*, *cerkljanski* iz preb. i. *Cerkljan (Cerkno)*, *rovčarski* iz preb. i. *Rovčar (Nemški Rovt)* ipd., in 113-krat (5,48 %) tudi iz prebivalskoimenske podstave, npr. *adegaški/adegaščanski* (preb. i. *Adegaščan* iz kr. i. *Adegas*), *brvški/brvljanski* (preb. i. *Brvljan* iz kr. i. *Brvi*), *neveljski/nevljanski* (preb. i. *Nevljan* iz kr. i. *Nevlje*), *ložanski/ložski* (preb. i. *Ložan* iz kr. i. *Log*, obč. Sevnica),² *svečanski/*svetski* (preb. i. *Sve(t)čan* iz kr. i. *Sveto*) itd. Med temi izrazito prevladujejo primeri s pridevniško izpeljanko iz krajevnega imena na prvem in iz prebivalskega imena na drugem mestu, kakršnih je kar 94 (4,56 %). Le v 6 primerih (0,29 %) je zaporedje obrnjeno, npr. *arčanski/*artski* (preb. i. *Arčan* iz kr. i. *Arto*), *brezjanski/brezjiški* (preb. i. *Brezjan* iz kr. i. *Brezje pri Podplatu*), *ložanski/ložski* (preb. i. *Ložan* iz kr. i. *Log*, obč. Sevnica) ipd. V dveh primerih (0,10 %) je pridevnik izpeljan iz nepremenjene in podaljšane³

¹ Obravnavana so imena iz priročnika F. JAKOPINA, T. KOROŠCA, T. LOGARJA, J. RIGLERJA, R. SAVNIKA, S. SUHADOLNIKA *Slovenska krajevna imena* (Ljubljana, 1985), 358 str. (gradivo je avtorjem pomagalo zbrati prek 70 informatorjev s terena, večinoma slavistov).

² Podatek o občini je naveden v primerih, ko v Republiki Sloveniji obstaja več povsem enako se glasečih krajevnih imen.

³ Med pridevnike, tvorjene iz podaljšane podstave, so tu uvrščeni tisti, ki se končujejo na *-ovski/-ovški/-ovčki*, *-evski/-evški*, *-enski/-enški*, *-eljski*, *-oveljski*, *-anski/-anški/-janski/-čanski/-ljanski*, *-anjski*, *-eranski*, *-ovčanski*, *-ovljanski/-evljanski*, *-eljanški*, *-arski*, *-narski*, *-anarski*, *-škarski*, *-aški*, *-inski*, *-niški*, če *-ov-*, *-ev-*, *-en-*, *-elj-* idr. ni sestavina korenskega

krajevnoimenske ter iz prebivalskoimenske podstave: *slapniški/slapenski/slapčan-ski (*Slapnik*), *straški/straženski/straževljanski* (*Straža*, obč. Slovenska Bistrica), v dveh iz nepremenjene krajevnoimenske, iz prebivalskoimenske in iz podaljšane krajevnoimenske podstave: *lomski/lomljanski/lomenski* (*Lom pod Storžičem*), *staronovovaški/starovaščanski/staršenski (*Stara Nova vas*), v enem (0,05 %) iz prebivalskoimenske ter nepremenjene in podaljšane krajevnoimenske podstave: *brezjanski/breški/brezenski* (*Brezje pri Poljčanah*). V enem primeru so pridevniške izpeljanke tvorjene iz nepremenjene krajevnoimenske, iz prebivalskoimenske in iz okrnjene prebivalskoimenske podstave: *ratečevbrdski/brdanski/rateški/ratovski⁴ (*Ratčevo Brdo*), v enem pa iz nepremenjene in okrnjene krajevnoimenske podstave ter iz prebivalskoimenske podstave: *ljubečenski/ljubeški/ljubečanski* (*Ljubečna*). Pri treh krajevnih imenih (0,15 %) iz obravnavane skupine je pridevnik tvorjen iz prebivalskoimenske in podaljšane krajevnoimenske podstave: *brezovljanski/brezenski* (*Brezje pri Ločah*), *brezjanski/brezenski/brezeljanški* (*Brezje pri Senušah*), *starolipljanski/lipljanski/lipenski (*Stara Lipa*), pri dveh je pridevnik izpeljan iz podaljšane krajevnoimenske in iz prebivalskoimenske podstave: *brezenski/brezjanski (*Brezje pri Dobrovi*), *cestenski/cestnarski* (*Cesta*, obč. Ajdovščina), pri enem pa iz prebivalskoimenske in okrnjene krajevnoimenske podstave: *lukežičanski/lukovski* (*Lukežiči*).

2 Nasploh prevladuje izpeljava iz neokrnjene oz. nepodaljšane krajevnoimenske podstave. Takih je izmed 2063 primerov kar 1620 (78,53 %), npr. *ankaranski* (*Ankaran*), *besniški* (*Besnica*), *cvibeljski* (*Cvibelj*), *lekmarški* (*Lekmarje*), *nomenjski* (*Nomenj*), *slapski* (*Slap ob Idrijci*) itd. V 67 primerih (3,25 %) je pridevniška izpeljanka tvorjena iz podaljšane krajevnoimenske podstave, npr. *anževski* (*Anže*), *bogovski* (*Bogo*), *stanovnenski* (*Stanovno*), nekajkrat očitno (tudi iz nekdanjega prebivalskega imena, ki pa se je kasneje podaljšalo z dodatnim prebivalskoimenskim obrazilom (ali celo obstaja, a na terenu ni bilo evidentirano), npr. *brojanski* (*Brod v Podbočju*, preb. i. *Brojanec*, ne pa tudi *Brojan*), *lazanski* (*Laze*, obč. Brežice, preb. i. *Lazanec*, ne pa tudi *Lazan*), *sloparski/slovenski* (*Slope*, preb. i. *Sloparec/Slopenc*, ne pa tudi *Slopar*) ipd. Pri 37 krajevnih imenih (1,79 %) iz obravnavane skupine je pridevnik (lahko le kot možna različica) izpeljan iz nepodaljšane in tudi podaljšane krajevnoimenske podstave, npr. **bavdski/bavdkovski* (*Bavdek*), **lipiški/lipenski* (*Lipica*, obč. Sežana), *nakelški/nakelski/nakljanski* (*Naklo*, obč. Kranj), *novolaški/novolazarski/lazarski* (*Novi Lazi*), enkrat pa iz podaljšane in nepodaljšane: **slančjevrhovski/slančji* (*Slančji Vrh*). Pri 91 krajevnih imenih (4,41 %) je pridevnik izpeljan ali iz nepodaljšane oz. neokrnjene podstave ali pa tudi iz okrnjene, npr. *benečijski/beneški* (*Benečija*), *lipovški/lipovski* (*Lipovščica*), *sliviški/slivski* (*Slivice*), pri čemer je različica iz neokrnjene podstave večinoma le kot možna, npr. **nimenski/nimski* (*Nimno*), **račiški/raški* (*Račica*, obč. Litija), **senadoliški/senadolski* (*Senadolice*), ali pa je različica iz okrnjene podstave ovrednotena narečno, iz neokrnjene pa je nevtralna, npr. *bizoviškibizovski* (*Bizovik*), *seničenski/seniški*

morfema oz. podstave, kot npr. v primerih *levški* iz kr. i. *Levec*, *sevški* iz kr. i. *Sevce*, *renški* iz kr. i. *Renče* ali *Renke*, *rigeljski* iz kr. i. *Rigelj pri Ortneku*, *poveljski* iz kr. i. *Povlje* ipd.

⁴V tem sestavku pokončno tiskani zgledi so v Slovenskih krajevnih imenih (SKI) predstavljeni kot narečni (tam so natisnjeni ležeče).

(*Senično*), *šentgotardski/šentgotarski* (*Šentgotard*) itd. Približno desetkrat manj je primerov s pridevniško izpeljanko iz okrnjene podstave na prvem mestu (9 oz. 0,44 %), npr. *beriški/*beričevski* (*Beričevo*), *skadanski/*skadanščinski* (*Skadanščina*), *šmarski/šmartenski* (*Šmartno*, obč. Kranj), le malo več (14 oz. 0,68 %) pa je izpeljank samo iz okrnjene krajevnoimenske podstave, npr. *ajdovski* (*Ajdovščina*), *ljubgojski* (*Ljubgojna*), *šmarski* (*Šmartno v Tuhinju*) itd. V enem samem primeru je pridevniška izpeljanka tvorjena iz podaljšane, nepremenjene in okrnjene podstave: **srednjevrhovski/sredenjski/srejski/srenjski* (*Srednji Vrh*, obč. Jesenice), v dveh pa iz podaljšane in okrnjene: *lesičenski/lesički* (*Lesično*), *spodnjekamenščanski/kamenski* (*Spodnji Kamenščak*). Iz 32 krajevnih imen (1,55 %) je pridevnik izpeljan iz nepremenjene in glasovno premenjene podstave, npr. **avški/ovški* (*Avsa*), **bitnjevaški/bitovski* (*Bitnja vas*), **bogojinski/bogojanski/boganjski* (*Bogojina*), *radleški/radovski* (*Radlek*), pri čemer so različice iz premenjene podstave večinoma narečne; iz enega krajevnega imena je pridevnik izpeljan iz nepremenjene, podaljšane in premenjene podstave: **ratijski/ratenski/rateljski* (*Ratje*), iz enega pa le iz glasovno premenjene podstave: *briski* (*Brje*, obč. Ajdovščina).

3 Izkrajevnoimenski pridevniki so tvorjeni večinoma s priponskim obrazilom *-ski* oz. *-ški*. Nekdaj enotno obrazilo *bski*, s katerim se že od prajezika dalje tvorijo »predvsem pridevniki iz imen za dežele, kraje, prebivalce«,⁵ se je po onemitvi polglasnika glasovno spreminjalo, odvisno od končnega soglasnika ali soglasniškega sklopa besedotvorne podstave. Tako so se sčasoma razvile tri različice tega obrazila, in sicer poleg prvotnega *-ski* še *-ški* in *-čki*, katerih razvrstitev pa že dolgo ni več le glasovno pogojena, saj »nam dejstvo, da ima eno in isto narečje istočasno pri isti besedi dvojne ali trojne oblike /.../ govori za to, da ne gre za glasosloven, marveč za analogičen pojav«. ⁶ Tako so se v osrednji in zahodni sloveniji uveljavile predvsem tvorjenke na *-ski* in *-ški*, na vzhodu in jugovzhodu pa se je močno razširilo obrazilo *-čki*,⁷ ki ima v današnjem zbornem jeziku status narečne različice, tudi v obravnavanem leksikonu, le *kmečki* je ohranil zbornu nevtralnost do današnjih dni.⁸

Izrazito prevlado obrazila *-ski/-ški* pri izkrajevnoimenskih izpeljankah kaže npr. izpeljava iz samostalnika *mesto*: iz osnovnega pomena se pridevnik tvori z obrazilom *-an* (*mesten*, *novomesten*, *staromesten*), iz lastnoimenske zveze *Novo mesto* pa le z obrazilom *-ški* (*novomeški*).

Obrazili *-ski/-ški* se dodajata nepremenjeni krajevnoimenski podstavi, npr. *arclinski* (*Arclin*), *batujski* (*Batuje*), *legenski* (*Legen*), *artmanjški* (*Artmanja vas*), *ruški* (*Ruše*), *laborški* (*Labor*) ipd. Pri krajevnih imenih, katerih podstava se končuje na soglasnike *k g h c z s č ali ž*, se končni soglasnik praviloma zamenja s *š*, *s* kot del obrazila *-ski* pa se opusti, kar velja tudi za podstave na *-š*,⁹ npr. *neverški* (*Neverke*), *cirinški*

⁵ A. BAJEC, *Besedotvorje slovenskega jezika. Izpeljava slovenskih pridevnikov*; Zloženke (Ljubljana, 1952), 66.

⁶ F. RAMOVŠ, *Historična gramatika slovenskega jezika. Konzonantizem* (Ljubljana, 1924), 302.

⁷ N. m., 301. – J. ŠOLAR, Glasoslovne spremembe pri pridevniki na *-ski* iz krajevnih imen, *JiS* 11 (1966), 70.

⁸ J. TOPORIŠIČ, *Slovenska slovnica* (Maribor, 1984), 150.

(*Ciringa*), *raduški* (*Raduha*), *bovški* (*Bovec*), *rogoški* (*Rogoza*), *nanoški* (*Nanos*), *apaški* (*Apače*), *movraški* (*Movraž*), *žibrški* (*Žibrše*) itd. Vendar ne dosledno, kajti končni soglasnik podstave lahko tudi razlikovanjsko onemi (oz. imamo **barčski* > *barski*). Ohrani pa se *s* kot del obrazila *-ski*, npr. *barski* (*Barka*), *arčelski* (*Arčelca*) ipd. Obrazili *-ski* in *-š/ki* sta praviloma nenaglašeni, v nekaj primerih pa tudi naglašeni, npr. *dvorski* (*Dvor pri Bogenšperku*), *jelški* (*Jelše*, obč. Litija), *zaleški* (*Zales*) ipd.

Izkrajenoimenski pridevniki se tvorijo tudi z obrazili *-ovski*, *-ovški*, *-evski*, *-an-ski*, *-anški*, *-enski*, *-aljski*, *-ovaljski*, *-inski*, *-čki*, *-ovčki*, *-cki*, *-šnji*, *-ji* oz. *-i* in *-an* oz. *-ni*, npr. *hribovski* (*Hrib*, obč. Novo mesto), *slomovski* (*Slomi*), *grmovški* (*Grm*, obč. Grosuplje), *batovski* (*Bate*), *hudevski* (*Hudo*, obč. Novo mesto), *jelševski* (*Jelše pri Otočcu*), *lipenski* (*Lipa*, obč. Kočevje), *kotenški* (*Kot pri Rakitnici*), *stanovnenski* (*Stanovno*), *skopeljski* (*Skopo*), *hriboveljski* (*Hrib pri Orehku*), *aninski* (*Sv. Ana v Slovenskih goricah*); zlasti v vzhodnem in jugovzhodnem delu Slovenije – kot že rečeno – ter v okolici Mozirja obraziloma *-ski* in *-š/ki* močno konkurira *-č/ki*, npr. *lušečki* (*Lušečka vas*), *plitvički* (*Plitvički Vrh*), *šmarčki* (*Šmartno ob Dreti*), *vrhovčki* (*Vrhje*), medtem ko je pridevnikov, tvorjenih s preostalimi obrazili, dokaj malo, npr. *šprincki* (*Šprinc*), *britošnji* (*Vremski Britof*), *starocesten* (*Stara Cesta*), *benetni* (*Benete*), *čretni* (*Čreta*, obč. Maribor Tezno); še največ je tistih z obrazilom *-i* iz prvotnega *-ji*, npr. *beneči* (*Benete*), *kržeči* (*Kržeti*), *junčji* < **junc-jji* (*Junčeje*), *šivči* (*Šivče*), *škufči* (*Škufče*) idr., kakršni so kot starina ohranjeni tudi v krajevnih imenih *Banjaloka*, *Bojanji Vrh*, *Martinj Vrh*, *Pristavljka vas*, *Ruperč Vrh*, *Slovenj Gradec*, *Purkače*, *Škoflje* itd.¹⁰

V obravnavanem gradivu je izkrajenoimenski pridevnik tvorjen z obrazilom *-an* trikrat: enkrat naveden v nedoločni obliki (*starocesten* iz kr. i. *Stara Cesta*), dvakrat v določni (*benetni* iz kr. i. *Benete*; *čretni* iz kr. i. *Čreta*, obč. Maribor Tezno).¹¹ V dveh primerih so mu avtorji leksikona dodali še možno tvorjenko z obrazilom *-ski/-š/ki* (**benetski*, **čreški*), enkrat pa ne, torej ne tudi **staročeški* ali **starocestnarski*, četudi se iz krajevnih imen *Cesta* (štirikrat) in *Ceste* pridevniki izpeljujejo izključno z obrazilom *-ski/-š/ki*.

Pridevniki se tvorijo, kakor nakazano, v precej manjšem obsegu iz prebivalskih imen. Obrazili *-ski* oz. *-š/ki*¹² se dodajata prebivalskim imenom, lahko danes na terenu tudi neobstoječim, na *-an*, *-jan*, *-ljan*, *-ovljan*, *-čan*, *-ovčan*, *-eran*, *-ar*, *-kar*, *-nar*, *-anar*, *-in* oz. *-aš* in *-nik*, npr. *gorjanski* (*Gorje*), *kalanski* (*Kal pri Krmelju*), *deskljan-ski* (*Deskle*), *dol(j)anski* (*Dole pod Trojico*), *lomljanski* (*Lom pod Storžičem*), *vrhovljanski* (*Vrh*, obč. Šmarje pri Jelšah), *grobelčanski* (*Grobelno*), *kovkovčanski* (*Kovk*, obč. Ajdovščina), *bošteranski* (*Boršt*, obč. Koper), *kroparski* (*Kropa*), *ruparski* (*Rupe*, obč. Ljubljana Vič-Rudnik), *stržiškarski* (*Stržišče*, obč. Tolmin), *cestnarski*

⁹J. TOPORIŠIČ, n. m., 180.

¹⁰A. BAJEC, n. m., 8.

¹¹Upoštevana je pripadnost občinam, ki so obstajale ob izidu priročnika.

¹²V primerih kot *-ški*, *-anski*, *-čanski* ipd. gre bolj za končaje kakor za zadnja priponska obrazila k realni ali potencialni podstavi pridevniške tvorjenke.

(*Cesta*, obč. Ajdovščina), lešanarski (*Leše*, obč. Ravne na Koroškem), šaredinski (*Šared*), *gozdniški* (*Gozd*, obč. Ajdovščina) oz. *repaški* (*Rep*), kjer prebivalskega imena *Repaš* leksikon ne navaja.

Pridevniške izpeljanke iz dvobesednih krajevnih imen, obstoječih iz samostalniške odnosnice in levega prilastka, so tvorjene praviloma iz pridevniške sestavine, še zlasti, če obstoji samostalniško jedro iz dobro prepoznavnega polastnoimenjenega občnoimenskega poimenovanja, kot so *vas*, *vrh*, *selo*, *gora* (*gorica*, *gorca*), *dol* ipd., npr. *dedenjski* (*Dednja vas*), *brezenški* (*Brezni Vrh*), *ivanjski* (*Ivanje selo*), *janževski* (*Janževa Gora*), *imenski/imljanski* (*Imenska Gorca*), *obliški* (*Obla Gorica*), *mišenski* (*Mišji Dol*), pa seveda tudi *krvavški* (*Krvavi Potok*), *lučarski* (*Lučarjev Kal*), *škofljanski* (*Škofja Riža*), *šavenski* (*Šavna Peč*) itd. Iz jedrnega dela dvobesednega krajevnega imena pa se pridevniki izpeljujejo predvsem v primerih, ko je levi prilastek pomensko splošen in izraža le prostorsko, časovno ali velikostno razmerje, npr. *dolenji/dolnji*, *gorenji/gornji*, *spodnji*, *zgornji*, *srednji*, *novi*, *stari*, *mali*, *veliki*, npr. *piroški* (*Dolenja Pirošica*), *lokviški/lokvički* (*Dolnja Lokvica*), *kanomeljski* (*Gorenja Kanomlja*), *ložinski* (*Gornje Ložine*), *libenski* (*Spodnja Libna*), *korenski* (*Zgornja Korena*), *grčevski* (*Srednje Grčevje*), *lipljanski* (*Nova Lipa*), *fužinarski* (*Stara Fužina*), *kostrevniški* (*Mala Kostrevnica*), *mraševski* (*Veliko Mraševo*) itd. Izjemoma se iz dvobesednih krajevnih imen *Dolenja*, *Gorenja* in *Srednja vas* pridevniki pogosto izpeljujejo iz prilastka: *dolenjski*, *gorenjski/gorenjski/gorevski*, *srednjski/srednjski/srenjski*, kar pa je večinoma ovrednoteno narečno.

Iz samostalniške odnosnice je izkrajevnoimenski pridevnik izpeljan tudi v primeru, ko bi bil iz levega prilastka tvorjeni pridevnik identičen s pridevniško izpeljanko iz enobesednega imena v bližini ležečega kraja ali širšega zemljepisnega področja, npr. *dobravski* (*Komendska Dobrava*) in ne *komendski*, ki je v rabi kot pridevniška izpeljanka iz kr. i. *Komenda*. Podobno še *bistriški* iz *Kamniška Bistrica*, ne *kamniški*, ali *lomljanski* (*Kanalski Lom*) oz. *vrhovski* (*Kanalski Vrh*), ne *kanalski*, ki se izpeljuje iz *Kanala*, ali *poljanski* (*Kočevske Poljane*), ne *kočevski*, ki se veže na *Kočevje* ali *Kočevsko*, ali *belski* (*Bohinjska Bela*), *bistriški* (*Bohinjska Bistrica*), *češnjski/češnjanski* (*Bohinjska Češnjica*), ne pa *bohinjski*, ki se nanaša na celotno področje Bohinja, nedvomno pa na tako izpeljavo vpliva tudi dejstvo, da prebivalci teh krajev in njihove bližnje okolice levi prilastek sploh opuščajo in uporabljajo ime kot enobesedno.

Na odločitev glede izpeljave izkrajevnoimenskega pridevnika iz prvega ali drugega dela dvobesedne podstave tudi sicer močno vpliva izogibanje nastajanju sozvočnih pridevnikov, nanašajočih se na imena blizu skupaj ležečih krajev. Zato je npr. iz kr. i. *Iška Loka* izpeljan pridevnik *loški*, ker je *iški* pomensko vezan na kr. i. *Iška*, iz imena *Bosljiva Loka* pa so domačini ustvarili pridevnik *bosljivski*, ker je bil pomensko nezaseden, ne pa *loški*, ki bi glasovno sovpadel z enako se glasečim pridevnikom iz imena bližnjega kraja *Ložec*.

Težnja, da se prepreči tvorba sozvočnih pridevniških izpeljank iz podobno se glasečih krajevnih imen na manjšem zemljepisnem področju, se ne udejanja samo pri večbesednih, ampak tudi pri enobesednih krajevnih imenih. Iz krajevnoimenske podstave izpeljan pridevnik iz imen (*Škofja Loka*, *Log nad Škofjo Loko* in *Na Logu* je v

vseh primerih *loški*, da pa enakozvočnost prebivalcev ne bi motila, so se ji izognili tako, da v zadnjih dveh primerih pridevnik izpeljujejo iz prebivalskega imena, tj. *ložanski* (*Log nad Škofjo Loko*) in *logarski* (*Na Logu*). Podobno tudi *ižanski* iz prebivalskega imena *Ižanec* iz kr. i. *Ig* ter *iški* iz kr. i. *Iška* oz. *iškovski/iškavarski* iz kr. i. *Iška vas* oz. prebivalskega imena *Iškavarec*, medtem ko je različnost med pridevnikom iz krajevnih imen *Idrija* in *Idrija pri Bači* ustvarjena tako, da je pridevniška izpeljanka v drugem primeru tvorjena iz okrnjene podstave, torej *idrijski* iz kr. i. *Idrija* in *idrski* iz *Idrija pri Bači*.¹³

Iz celotne dvobesedne podstave se pridevniki tvorijo najpogosteje pri krajevnih imenih, katerih levi prilastek izraža barvo, npr. *belopeški* (*Bela Peč*), *belocerkovski* (*Bela Cerkev*), *črнопotoški* (*Črni Potok*), *črnovrški* (*Črni Vrh*), *sinjegoriški* (*Sinja Gorica*), čeprav ne v vseh primerih: prim. *potoški* (*Beli Potok pri Frankolovem*), *kalanski* (*Rdeči Kal*, obč. Trebnje). Pogosto tudi pri krajevnih imenih z levim prilastkom *novi/stari*, npr. *novogorski* (*Nova Gora*), *novosuški* (*Nova Sušica*), *starocerkovski* (*Stara Cerkev*), *starološki* (*Stara Loka*), nadalje v nekaj primerih s pridevniki *dolnji/dolenji*, *gornji/gorenji*, *srednji*, *dolgi*, *goli*, *hudi*, *slovenski/slovenji*, *nemški* in še nekaterimi drugimi v prvem delu: *dolnjelakoški* (*Dolnji Lakoš*), *dolenjepodgorski* (*Dolenja Podgora*), *gorenjegrajski* (*Gornji Grad*), *gorenježagarski* (*Gorenja Žaga*), *srednjelakniški* (*Srednje Laknice*), *dolgonjivski* (*Dolga Njiva*), *golovrški* (*Goli Vrh*), *hudokonški* (*Hudi Konec*), *slovenskovaški* (*Slovenska vas*), *slovenjgraški* (*Slovenj Gradec*), *nemškogorski* (*Nemška Gora*), *govejedolski* (*Goveji Dol*), *račjeselski* (*Račje selo*), *tolstovrški* (*Tolsti Vrh*) itd.

Zanimiv je primer izpeljave pridevnika iz krajevnih imen *Notranje* in *Vnanje Gorice*: Ker je samostalniško jedro skupno, pride v poštevek izpeljava le iz levega prilastka, kar je na terenu potrjeno z izpeljanko *vnanski* iz *Vnanje Gorice*, ne pa tudi *notranjski* iz *Notranje Gorice*, kajti ta pridevnik je pomensko vezan na pokrajinsko ime *Notranjska* in tako je v obravnavanem primeru možna le izpeljava iz dvobesedne podstave, torej *notranjegoriški*.

Desni predložnozvezni prilastek pri izpeljavi izkrajevnoimenskega pridevnika ne sodeluje: *poljanski* iz kr. i. *Poljane* ter *Poljane nad Blagovico* in *Poljane pri Podgradu*, *sadinjski* iz *Sadinja vas* in *Sadinja vas pri Dvoru* itd. Edina izjema je *Beli Potok pri Lembergu* s pridevnikom *lemberški* ob prav tako obstoječem *belopotoški*.

Zelo malo pa je tudi primerov, ko se pridevnik izpeljuje posebej iz levega prilastka in posebej iz samostalniške odnosnice, npr. *vrnskiški/gorenjski* (*Gorenji Vrsnik*), *gorjanski/libeliški* (*Libeliška Gora*), *brdanski/rateški/ratovski* (*Ratečevo Brdo*), medtem ko so pri *Blatni Brezovici* uredniki sami dodali pridevnik **brezoviški* obstoječemu *blatniški*, ki so ga predstavili kot narečnega.

Tudi iz nekaterih formalno enobesednih krajevnih imen iz dvodelnih pomenskih podstav se izpeljuje pridevnik ali le iz ene od sestavin ali iz vsake posebej: *lokarski* (*Gladloka*), *banjski* (*Banjaloka*) oz. *jordanski* in *kalanski* poleg *jordankalski* (*Jor-*

¹³ Priročnik SKI tovrstnih teženj ne upošteva dovolj, saj npr. pred pridevnikom *idrski* ob iztočnici *Idrija pri Bači* predlaga različico **idrijski* in pred preb. i. *Idričan* različico **Idrijčan*, čeprav sta na terenu izpeljanki *idrijski* in *Idrijčan* vezani na kr. i. *Idrija*.

dankal). Kjer na terenu izpeljanke iz celotne podstave ni, so jo dodali sestavljavci leksikona: *banjaloški, *gladloški.

Iz tribesednih krajevnih imen z dvojnim levim prilastkom se pridevnik največkrat izpelje iz odnosnice in neposredno ob njej stoječega prilastka, npr. *mokropoljski* (*Dolenje/Gorenje Mokro Polje*), *novovaški* (*Spodnja/Zgornja Nova vas*), *trikraljevski* (*Sveti Trije Kralji*), lahko pa tudi iz prvega prilastka in odnosnice, npr. *dolenjevaški* (*Dolenja Lepa vas*) ali samo iz drugega prilastka, npr. *nemški* (*Dolenja/Gorenja Nemška vas*), *jakobski/jakobški* (*Spodnji/Zgornji Jakobski Dol*), *težkovski/težkovljanski* (*Dolenja/Gorenja Težka Voda*). Pri sicer enako se glasečih tribesednih krajevnih imen, ki se razlikujejo le po prvem prilastku *dolenji/dolnji* oz. *gorenji/gornji*, je iz povsem pragmatičnih razlogov lahko pridevnik enkrat izpeljan iz zveze prilastka in odnosnice, drugič le iz prilastka, npr. *starovaški* (*Gornja Stara vas*) in *starovski* (*Dolenja Stara vas*), s čimer se vzpostavlja na terenu zaželjena razlika med izpeljankama iz v bistvu identičnih imen dveh blizu skupaj ležečih naselij.

Lahko je pridevnik tvorjen tudi iz dvojnega levega prilastka in še posebej samo iz drugega prilastka, npr. *maloilovski/ilovski* (*Mala Iliva Gora*), v enem primeru tudi iz zveze prvega levega prilastka in odnosnice ali drugega prilastka in odnosnice: *starograjski/spodnjegrajski* (*Spodnji Stari Grad*) in prav tako enkrat samkrat je pridevnik tvorjen iz celotne tribesedne podstave (in še iz prvega prilastka posebej): *staronovovaščanski/staršenski* (*Stara Nova vas*), medtem ko je iz krajevnega imena z nepredložnim neujemalnim dvobesednim desnim prilaskom pridevnik izpeljan le iz odnosnice: *cerovski* (*Cerovec Stanka Vraza*).

Kjer prebivalci določenega kraja in bližnjih naselij sami niso ustvarili ustreznega pridevnika, so ga, opremljenega z zvezdico, dodali avtorji leksikona, npr. **ribiški* (*Ribče*), **rovtarski* (*Rovt*), **straški* (*Straža*, obč. Domžale). Tako zapolnjevanje vrzeli znotraj pomenskega sklopa krajevno ime – izkrajevnoimenski pridevnik – prebivalško ime je pogosto zlasti v primerih, ko se poleg uradno veljavne različice krajevnega imena med krajani uporablja (tudi njegova lokalna različica in sta v živi rabi le pridevniška in prebivalskoimenska izpeljanka iz slednje, npr. **ločkovrhovski* (*Ločki Vrh*, obč. Lenart, lokalno tudi *Ločjak*, *ločjanski*), **pristavski* (*Pristava*, obč. Nova Gorica, lokalno *Rafut*, *rafutski*), **primoški* (*Primož pri Ljubnem*, lokalno tudi *Šemprimož*, *šemprimoški*) itd.

Največ hipotetičnih pridevniških izpeljank pa je dodanih dvo- in tribesednim krajevnim imenom, tvorjenih iz celotne dvo- oz. tribesedne krajevnoimenske podstave, npr. **bezenškovobukovski*, **dolenjskotopliški*, **gorenjepodpoljanski* oz. **dolenjemedvedjeselski*, **spodnjejakobskodolski*, **svetotrikraljevski*,¹⁴ med katerimi pa vsaj tisti daljši, tudi 7- in 8-zložni nimajo prav nikakršnih možnosti za dejansko uveljavitev med domačim prebivalstvom in so v priročniku SKI povsem odveč.¹⁵

¹⁴ Izjem je malo in še te so očitno naključne. Iz dvobesednih krajevnih imen tvorjeni manjkajoči pridevniki so *cerovološki* (*Cerov Log*), *nemškorovtarski* (*Nemški Rovt*), *dolenjeraduljski* (*Dolenje Radulje*) in še nekateri drugi, medtem ko so pri tribesednih z dvojnimi levimi prilastki navedeni prav vsi.

¹⁵ Tvorbo in slovarsko predstavitev takih »izmišljenih oblik« je ob izidu priročnika kritiziral tudi J. MODER (gl. Krajevna imena IV, *Nedeljski dnevnik*, 26. 1. 1986, 6), posredno pa

Iz dvojnih krajevnih imen se pridevnik izpeljuje iz vsake od sestavin posebej, npr. *dolski* in *suški* (*Dol-Suha*), *kačiški/kačički* in *parejski* (*Kačiče-Pared*), **srednjevaški/srednjiški* in *potoški* (*Srednja vas-Loški Potok*),¹⁶ v enem primeru pa krajani pridevnika iz prve sestavine dvojnega krajevnega imena očitno niso ustvarili: **kalški* in *nakljanski* (*Kalce-Naklo*). Iz dveh dvojnih krajevnih imen se pridevnik tvori iz celotne dvodelne podstave in še iz drugega dela posebej, s tem da je izpeljanka iz celotne podstave v enem primeru le hipotetična: **gozd-martuljski/martuljski* (*Gozd-Martuljek*) in *pince-marofski/marofski* (*Pince-Marof*).

V nekaj primerih, ko se na terenu osamosvojeno uporablja in pregiba samo prva sestavina dvojnega krajevnega imena, se tudi pridevnik izpeljuje le iz nje: *gorenjevaški*, ne tudi *reteški* (*Gorenja vas-Reteče*), *zadlaški*, ne tudi *žabški* (*Zadlaz-Žabče*) idr.

Izmed petih predložnih krajevnih imen imamo pri treh pridevnik tvorjen iz samostalniške, nepredložne podstave: *logarski* (*Na Logu*), *cerkvenski* (*Pri Cerkvi-Struge*), *zidovski* (*V Zideh*), enkrat je izpeljan le iz (nepravlega) predloga: *onkrajjski* (*Onkraj Meže*), iz krajevnega imena *Za Kalvarijo* pa domačini pridevnika niso ustvarili, medtem ko sestavljavci leksikona predlagajo izpeljavo iz predložne zveze: **akalvarijski*.

Iz predponskih krajevnih imen se pridevniki izpeljujejo večinoma iz popolne podstave, npr. *čezsoški* (*Čezsoča*), *medribniški* (*Medribnik*), *nadgrajski* (*Nadgrad*), *podgoriški* (*Podgorica*), *predjamski* (*Predjama*), *primoški* (*Primostek*), *zahribski* (*Zahrib*) ipd., v nekaj primerih pa tudi le iz njenega polnopomenskega dela, npr. *podžagarski/žagarski* (*Podžaga*), *podmelški/melški* (*Podmelec*), *podkorenski/korenski* (*Podkoren*), *zabrekovski/brekovski* (*Zabrekve*), *belski/bejski* (*Podbela*), *grajski* (*Podgrad pri Vremah*), *griški* (*Zagrič*). Večinoma se v teh primerih iz okrajšane podstave tvorijo tudi prebivalska imena, npr. *Melec* (*Podmelec*), *Beljan* (*Podbela*), *Brekovec* (*Zabrekve*), *Korenec* (*Podkoren*), vendar samo *Podžagar*, ne tudi *Žagar* (*Podžaga*), ker je le-ta prebivalec bližnje *Žage*. Iz brezpredpanske podstave tvorjeni pridevniki so v priročniku nekajkrat predstavljeni kot zborna nevtralni (*belski*, *brekovski*), večinoma pa kot narečni (*žagarski*, *bejski*, *melški*, *korenski*, *grajski*, *griški*).

Na ohlapno povezanost predpanskega obrazila s polnopomenskim samostalniškim jedrom in na razmeroma pozno poenobesedenje prvotne predložne zveze (krajevni *Zabrekve* npr. svoj kraj še danes imenujejo tudi *Za Brekvijo*) kaže v nekaj tovrstnih primerih tudi možnost sprevertitve predpanskega obrazila v predlog v neimenovalniški vlogi krajevnega imena, npr. *pod Gradom* poleg v *Podgradu* (*Podgrad pri Vremah*) oz. je imenovalniško predpansko obrazilo v neimenovalniku zamenjano z lokalnim predlogom: *na Griču* poleg *v/na Zagriču*.

Zelo pogosto sta v leksikonu ob posameznem krajevnem imenu navedeni dve, tri ali celo štiri pridevniške izpeljanke, tvorjene s po dvema ali tremi različnimi obrazili, zlasti v primerih, ko je v kraju samem obstoječa različica z vidika zbornega jezika

tudi J. TOPORIŠIČ (gl. In še enkrat o Slovenskih krajevnih imenih, 7D, 27. 2. 1986, 40).

¹⁶Glede na dodano hipotetično različico *srednjevaški* bi bilo potrebno dodati še *loškopotoški*.

narečna oz. izpeljana iz močnejše spremenjene, okrnjene, podaljšane ali glasovno radikalno premenjene podstave. Sestavljavci priročnika so v takih primerih dodali še besedotvorno regularno izoblikovano različico oz. so pridevniški izpeljanki iz prebivalskega imena dodali še možno tvorjenko iz krajevnoimenske podstave, npr. *goriški/gorički (*Gorica*, obč. Črnomelj), *jazenski/jaški (*Jazne*), *jereški/jerekarski (*Jereka*), *lokviški/ločkarski (*Lokvica*), *smokviški/smokavski (*Smokvica*) itd.

Izpeljava z obrazili -ovski/-evski, -ovški/-evški, -enski, -enški, -eljski, -oveljski poteka predvsem iz potrebe ali želje po ohranitvi nepremenjene krajevnoimenske podstave oz. težnje, da bi se izognili nastajanju teže izgovorljivih soglasniških sklopov,¹⁷ npr. *bregovski* (*Breg*), *vrhovski* (*Vrh*), *miklavževski* (*Miklavž pri Ormožu*), *gozdenski* (*Gozd*), *hriboveljski* (*Hrib pri Orehku*) ipd. Pogosto se iz istih razlogov izpeljujejo pridevniki tudi iz prebivalskoimenskih podstav, npr. *arčanski* (*Arto*), *čretljanski* (*Čreta*), *bačarski* (*Bača pri Modreju*), *hrastarski* (*Hrast pri Jugorju*), *cestnarski* (*Cesta*), *bošteranski* (*Boršt*), *stročanski* (*Stročja vas*) ipd.

V obravnavanem korpusu imen so dvojni ali trojni pridevniki glede na kombinacije obrazil razvrščeni takole:

- ski/-ški: *lukovski/lukovski* (*Lukovec*, obč. Sevnica), *selski/selški* (*Selce*, obč. Postojna);
- ški/-ski: *nasovski/nasovski* (*Nasovče*), *selski/selski* (*Selo pri Bledu*);
- ski/-ki: *ritoznojski/ritoznojski* (*Ritoznoj*);
- ški/-čki: **boreški/borečki* (*Boreča*), **graški/grački* (*Grad*, obč. Murska Sobota);
- ški/-(j)i: **kržeški/kržeči* (*Kržeti*), *škrabski/škrabči* (*Škrabče*);
- ški/-ni: **čreški/čretni* (*Čreta*, obč. Maribor Tezno);
- ski/-ljski: *dobski/dobeljski* (*Dobe*);
- ski/-oveljski: **hribski/hriboveljski* (*Hrib pri Orehku*);
- ski/-enski: **gorenjeretijski/retenski* (*Gornje Retnje*), *rupski/rupenski* (*Rupe*, obč. Celje);
- ški/-anski: *dolenjelaški/lazenski/laški* (*Dolenji Lazi*), *podborški/podborštenski* (*Podboršt pri Komendi*);
- ski/-ovski: *grmski/grmovski* (*Grm*, obč. Trebnje), *orelski/orlovski* (*Orle*);
- ski/-ovški: *stanski/stanovski* (*Stan*);
- ški/-ovski: **breški/bregovski* (*Breg*, obč. Ravne na Koroškem);
- ski/-evski: **hudski/hudevski* (*Hudo*, obč. Novo mesto);
- ški/-evski: *miklavški/miklavževski* (*Miklavž pri Ormožu*);
- ski/-(š)nji: **vremskobritovski*/britovski/britošnji* (*Vremski Britof*);
- anski/-ški: *loženski/loški* (*Lože*, obč. Laško);
- anski/-anski: **blatenski/blatenški* (*Blate*, obč. Ribnica);
- anski/-ovski: *lazenski/lazovski* (*Laze v Tuhinju*);
- ovski/-ovski: *vrhovski/vrhovski* (*Vrh*, obč. Ljubljana Vič-Rudnik);
- ovski/-ovčki: *vrhovski/vrhovčki* (*Vrhje*);
- ovski/-ski: *korpovski/korpski* (*Korpe*);
- ovski/-anski: *brdovski/brdenski* (*Brdo*, obč. Nova Gorica);
- ovski/-anski: *dobovski/dobenski* (*Dobje pri Lesičnem*);
- anski/-ski: *šmarenski*/šmarski* (*Šmarje*, obč. Ajdovščina);
- evski/-anski: *jelševski/jelšenski* (*Jelše pri Otočcu*);
- ški/-anjski: **meleški/melanjski* (*Mele*);

¹⁷J. ŠOLAR, n. m., 71.

- ski/-anski: *črmljski/črmljanski (Črmlja), grajski/grajanski (Grad, obč. Kranj);
 -š/ki/-anski: grliški/grličanski (Grliče); -ski/-anški: *formski/formanski (Forme);
 -anski/-ski: arčanski/*artski (Arto);
 -anski/-š/ki: senčanski/*senčaški (Senčak pri Juršincih);
 -ski/-janski: izolski/izoljanski (Izola), kalski/kaljanski (Kal-Koritnica);
 -ski/-ljanski: lomski/lomljanski (Lom), *slivski/slivljanski (Slivje, obč. Krško);
 -š/ki/-ljanski: brvški/brvljanski (Brvi), slivenški/slivljanski (Slivna);
 -anski/-ljanski: čretenski/čretljanski (Čreta pri Kokarju);
 -aljski/-ljanski: čreteljski/čretljanski (Čreta, obč. Žalec);
 -ski/-čanski: grobelski/grobelčanski (Grobelno);
 -š/ki/-arski: *baški/bačarski (Bača pri Modreju), iški/iškarski (Iška);
 -ski/-arski: kočenski/kočnarski (Kočna), *slivski/slivarski (Slivje, obč. Sežana);
 -š/ki/-škarski: dobravški/dobravškarski (Dobravšce), *stržiški/stržiškarski (Stržišče, obč. Tolmin);
 -š/ki/-anarski: leški/lešanarski (Leše, obč. Ravne na Koroškem);
 -š/ki/-eranski: *borški/bošteranski (Boršt, obč. Koper);
 -ski/-aški: *repski/repaški (Rep);
 -ski/-inski: *šaredski/šaredinski (Šared);
 -ovski/-arski: dragovski/dragarski (Draga, obč. Nova Gorica), hrastovski/hrastarski (Hrast pri Jugorju);
 -anski/-narski: *cestenski/cestnarski (Cesta, obč. Ajdovščina);
 -anski/-niški: gozdenski/gozdniški (Gozd, obč. Ajdovščina);
 -arski/-anski: stoparski/slovenski (Slope);
 -ljanski/-anski: *starolipljanski/lipljanski/lipenski (Stara Lipa);
 -ski/-š/ki/-č/ki: *jamenski/jamniški/jamnički (Jamna);
 -š/ki/-ski/-č/ki: šentovski/šentovski/šentovčki (Šentovec);
 -ski/-ovski/-ovski: farski/farovski/farovčki (Fara, obč. Cerknica);
 -š/ki/-č/ki/-anski: *buški/bučki/bučenski (Buče);
 -ski/-inski/-ovski: *svetoanski/*anski/aninski/anovski (Sv. Ana v Slovenskih goricah);
 -ski/-ni/-ji: *benetski/benetni/beneči (Benete);
 -š/ki/-č/ki/-anski: *spodnjepohanški/pohanški/pohančki/pohančanski (Spodnja Pohanca);
 -š/ki/-arski/-cki: *šprinški/šprinčarski/šprincki (Šprinc);
 -ski/-š/ki/-anski: kalski/kalški/kalanski (Kal pri Krmelju);
 -ski/-š/ki/-janski: selski/selški/seljanski (Sele, obč. Ravne na Koroškem);
 -š/ki/-ski/-čanski: *slalpniški/slapenski/slapčanski (Slapnik);
 -š/ki/-ovski/-ovčanski: kovški/kovkovški/kovkovčanski (Kovk, obč. Ajdovščina);
 -š/ki/-ski/-arski: revški/*revski/revarski (Reva);
 -š/ki/-ski/-janski: nakelški/nakelski/nakljanski (Naklo, obč. Kranj);
 -š/ki/-anski/-evljanski: straški/straženski/straževljanski (Straža, obč. Slovenska Bistrica);
 -ski/-ljanski/-anski: lomski/lomljanski/lomenski (Lom pod Storžičem);
 -š/ki/-č/ki/-anarski: *stročjevaški/stročki/stročki/stročanarski (Stročja vas);
 -š/ki/-anaski/(-ji): koroški/koroščanski/korošči (Korošče).

Besedotvorna raznolikost pridevniških izpeljank je odvisna od soglasniškega konca podstave kakor tudi od števila krajevnih imen, katerih podstava se končuje na določen soglasnik. Tako je npr. zelo majhna pri krajevnih imenih z na -f se končujočo podstavo (le 3 razlilčice), gotovo tudi zaradi majhnega števila tovrstnih krajevnih imen, in izredno velika pri imenih, katerih podstava se končuje na -j ali -t (35 oz. 27 različic ali njihovih kombinacij). Kjer se končni soglasnik podstave lahko preme-
 njuje, vendar premena ni obvezna, ali kjer se končni soglasnik ali soglasniški sklop

(lahko) razlikovanjsko opušča, je na to v nadaljnjem prikazu opozorjeno v okroglem oklepaju pred priponskim obrazilom.

Po analizi že omenjenih pridevniških izpeljank popolnega izpisa in manjšega števila izpisanih po paberkovalni metodi (iz približno 500 dodatnih krajevnoimenskih gesel) je besedotvorna slika naslednja (besedotvorna podstava se lahko končuje na kateri koli soglasnik):

Besedotvorna podstava na zvočnik:

- m*- + -ski: *humski* (*Hum pri Ormožu*), *lomski* (*Lom pod Volčo*), *šedemski* (*Šedem*);
 -ovski: *grmovski* (*Grm pri Podzemlju*), *slomovski* (*Slomi*);
 -ovški: *grmovški* (*Grm, obč. Grosuplje*);
 -arski: *humarski* (*Hum, obč. Nova Gorica*);
 -ski/-š/ki: *homski/homški* (*Hom*), *jamski/jamški* (*Jama, obč. Kranj*);
 -ski/-ovski: *grmski/grmovski* (*Grm, obč. Trebnje*);
 -ski/-ljanski: *lomski/lomljanski* (*Lom*);
 -ski/-ljanski/-anski: *lomski/lomljanski/lomenski* (*Lom pod Storžičem*).
- n*- + -ski: *ankaranski* (*Ankaran*), *biljanski* (*Biljana*), *negastrnski* (*Negastrn*), *ravanski/rávenski* (*Ravní*);
 -(Ø)ski: *ljubgojski* (*Ljubojna*);
 -š/ki: *sevenški* (*Sevno*), *skornški* (*Skorno*), *staroapenški* (*Staro Apno*);
 -ovski: *brunovski* (*Bruna vas*), *budihnovski* (*Budični*), *malnovski* (*Malni, obč. Cerknica*);
 -ovški: *banovski* (*Bane*);
 -janski: *črnjanski* (*Črna pri Kamniku*), *dešnjanski* (*Dešen*), *ravnjanski* (*Ravne pri Zdolah*);
 -ski/-š/ki: *bezinski/bezinški* (*Bezina*), **ravenski/ravanški* (*Ravno, obč. Krško*), *slatenski/slatenški* (*Slatna*);
 -ski/-č/ki: **krajnski/krajnčki* (*Krajna*);
 -ski/-(Ø)č/ki: *smrečenski/smrečki* (*Smrečno*), *šmartenski/šmarčki* (*Šmartno ob Dreti*);
 -ski/-ovski: *čudenski/čudnovski* (*Čudno selo*);
 -ski/-ovški: *stanski/stanovski* (*Stan*);
 -ski/-anski: *stegenski/stegnanski* (*Stegne*);
 -ski/-janski: *apenski/apnjanski* (*Apno*), *črnški/črnjanski* (*Črna na Koroškem*), *ribenski/ribnjanski* (*Ribno*);
 -š/ki/-(Ø)ljanski: *slivenški/slivljanski* (*Slivna*);
 -(Ø)ski/-(Ø)čanski: *gobelski/gobelčanski* (*Gobelno*);
 -ski/-arski: *kočenski/kočnarski* (*Kočna*), **svečanski/svečanarski* (*Svečane*), **starofužinski/fužinarski* (*Stara Fužina*);
 -ski/-š/ki/-č/ki: **jamenski/jamniški/jamnički* (*Jamna*);
 -ski/-(Ø)ski/-(Ø)č/ki: *šmartenski/šmarski/šmarčki* (*Šmartno na Pohorju*);
 -ski/-inski/-ovški: **svetoanski/aninski/anovski* (*Sv. Ana v Slovenskih goricah*).

Zvočnik *n* pred priponskim obrazilom se v pridevniških izpeljankah večinoma ohranja, opušča le izjemoma, kadar pride do nesistemskega glasovnega krajšanja oz. krnitve podstave, in sicer pred obrazili *-ski* (*ljubgojski, grobelski*), *-č/ki* (*smrečki, šmarčki*), *-čanski* (*gobelčanski*) in *-ljanski* (*slivljanski*).

- v*- + -ski: *bobovski* (*Bobovo*), *cankovski* (*Cankova*), *lokovski* (*Lokve, obč. Črnomelj*);
 -š/ki: *belocerkovški* (*Bela Cerkev*), *cerovski* (*Cerovo*), *lokovški* (*Lokve, obč. Krško*);
 -ski/-š/ki: **brecljevski/brecljevški* (*Brecljevo*), *cenkovski/cenkovški* (*Cenkova*), **radohovovaški/radohovski/radohovški* (*Radohova vas*);

- (Ø)ški/-ski: *beriški*/**beričevski* (*Beričevo*);
 -š/ki/-ljanski: *brvški*/*brvljanski* (*Brvi*);
 -š/ki/-ski/-arski: *revški*/**revski*/*revarski* (*Reva*).
j- + -ski: *ajbeljski* (*Ajbelj*), *begunjski* (*Begunje na Gorenjskem*), *boltijski* (*Boltija*):
 -(Ø)ski: *brski* (*Brje pri Komnu*), *bukovski* (*Bukovje*), *leščevski* (*Leščevje*);
 -š/ki: **srednjebitenjski*/*bitenjski* (*Srednje Bitnje*);
 -(Ø)š/ki: *loški* (*Logje*), *lutški* (*Lutrje*), *smreški* (*Smrečje*);
 -(Ø)-ovski. *brezovski* (*Brezje*, obč. Gornja Radgona), *dobovski* (*Dobje pri Planini*);
 -anski: *božjanski* (*Božje*), *cerkljanski* (*Cerklje*), *jurijanski* (*Jurij*);
 -(lj)anski: *škofljanski* (*Škofja Riža*, *Škofja vas*);
 -(Ø)anski: **sečjeselski*/*sečanski* (*Seče selo*);
 -(Ø)ønski: *dobenski* (*Dobje*), **spodnjehlapenski*/**hlapenski* (*Spodnje Hlapje*);
 -(Ø)ønski: *lipenški* (*Lipje*);
 -ski/-(Ø)ski: **čeljski*/*čelski* (*Čelje*), *čepeljski*/*čepelski* (*Čeplje*, obč. Domžale);
 -ski/-(Ø)š/ki: **nemiljski*/*nemilški* (*Nemilje*);
 -ski/-š/ki: *drvanjski*/*drvanjski* (*Drvanja*), **retijski*/*retijski* (*Retje*), *srednjski*/*srednjski* (*Srednje*);
 -š/ki/-ski: *imenjski*/*imenjski* (*Imenje*), *jernejski*/*jernejski* (*Jernej pri Ločah*);
 -š/ki/-(Ø)š/ki: **artmanjevaški*/*artmanjski*/*artmanski* (*Artmanja vas*);
 -ski/-č/ki: *ritoznjski*/*ritoznjčki* (*Ritoznj*);
 -ski/-(Ø)ønski: **gornjeretijski*/*retenski* (*Gornje Retje*);
 -(Ø)ønski/-(Ø)ski: *šmarenski*/**šmarski* (*Šmarje*, obč. Ajdovščina);
 -(Ø)ovški/-(Ø)ønski: *dobovski*/*dobenski* (*Dobje pri Lesičnem*);
 -(Ø)ovski/-(Ø)ovški: *brezovski*/*brezovski* (*Brezje pri Vinjem Vrh*);
 -(Ø)ovski/-(Ø)ovčki: *vrhovski*/*vrhovčki* (*Vrhnje*);
 -ski/-anski: *čepeljski*/*čepeljski* (*Čeplje*, obč. Kočevje), *hujski*/*hujanski* (*Huje*), *škofeljski*/*škofljanski* (*Škoflje*, obč. Grosuplje);
 -(Ø)š/ki/-anski: *breški*/*brezjanski* (*Brezje*, obč. Radovljica), **leški*/*lešjanski* (*Lešje*, obč. Celje);
 -(Ø)ovški/-(Ø)ovljanski: *brezovski*/*brezovljanski* (*Brezje pri Lovškem*);
 -(Ø)ovljanski/-(Ø)ønski: *brezovljanski*/*brezenski* (*Brezje pri Ločah*);
 -anski/-(lj)anski: **brezjanski*/*brezljanski* (*Brezje pri Šentjerneju*);
 -anski/-ski: *brezjanski*/*brezijski* (*Brezje pri Podplatu*);
 -(Ø)ønski/-anski: *brezenski*/*brezjanski* (*Brezje pri Dobrovi*);
 -i/-(Ø)i: *junčji*/*junči* (*Junče*);
 -(Ø)š/ki/-(Ø)čanski: *strleški*/*strlečanski* (*Strletje*);
 -(Ø)ski/-(Ø)ljanski: **slivski*/*slivljanski* (*Slivje*, obč. Krško);
 -ski/-(Ø)arski: **spodnjedanjski*/*spodnjedanjski*/*danjski*/**danjski* (*Spodnje Danje*);
 -(Ø)ski/-(Ø)arski: **slivski*/*slivarski* (*Slivje*, obč. Sežana);
 -anski/-(Ø)š/ki/-(Ø)ønski: *brezjanski*/*breški*/*brezenski* (*Brezje pri Poljčanah*);
 -anski/-(Ø)ønski/-(Ø)øljanski: *brezjanski*/*brezenski*/*brezeljanski* (*Brezje pri Senušah*);
 -ski/-(Ø)ønski/-(Ø)øjski: **ratijski*/**ratenski*/*rateljski* (*Ratje*);
 -(Ø)ønski/-(Ø)ønski/-(Ø)ovški/-(Ø)niški: *brezenski*/*brezenski*/*brezovski*/*brezniški* (*Brezje*, obč. Zagorje ob Savi).

Končni *-j* v podstavi ostane, če sledi neposredno samoglasniku, npr. *batujski* (*Batuje*), *cerejski* (*Cerej*) ipd.

Praviloma pa se pri krajevnih imenih z obrazilom *-je* pridevnik izpeljuje iz podstave brez tega obrazila, razen v primerih, ko *-je* sledi zvočniku *l* ali *n*, ne glede na to,

ali je med *l* in *j* morfemska meja ali ne, npr. *meljski* (*Melje*), *vogeljski* (*Voglje*), *varpoljski* (*Varpolje*) oz. *labinjski* (*Labinje*), *petelinjski* (*Petelinje*) ipd. Obravnavano imensko gradivo sicer kaže nekaj odstopanj. Tako se tudi pri krajevnih imenih s podstavo na *-r* oz. *-z* pred obrazilom *-je* obrazilni *j* ohranja pri izpeljankah *borijski* (*Borje pri Mlinšah*) in *brezijski* (*Brezje pri Podplatu*); v prvem primeru je pridevniška različica v SKI navedena le kot možna, v drugem primeru pa je predstavljena kot zborna nevtralna. Tudi pri krajevnih imenih na *-t-je* so avtorji priročnika v več primerih dodali – v glavnem v nasprotju z obstoječim stanjem – pridevniško izpeljanko z ohranjenim obrazilnim *j*, npr. *ratijski* (*Ratje*), *dolnje-* oz. *gornjeretijski* (*Dolnje/Gornje Retje*), *ustijski* (*Ustje*), namesto pričakovanih *raški* < **rat-ski*, *reški* < **ret-ski*, *uški* < **ust-ski* (slednja je sicer navedena, vendar kot narečna, medtem ko npr. analogno izpeljanko *goški* iz kr. i. *Gozd* navajajo kot možno). – Pri podstavah na *-r* se *j* v izpeljavi pridevnikov opušča tudi, ko gre za krajevna imena na *-ji*, npr. *kuhlarski* (*Kuhlarji*), *logarski* (*Logarji*), *miklarski* (*Miklarij*), *špeharski* (*Špeharji*) ipd. – po primeru *tesarji* – *tesarski*.

Pri krajevnih imenih na *lj(e)* je sklop *lj* v nekaj pridevniških izpeljankah zreduciran na *l* (z ustničnostiustničnim izgovorom v predsoglasniškem položaju), npr. *čelski* [*-us-*] (*Čelje*), *čepelski* [*-us-*] (*Čeplje*, obč. Domžale), *podjelški* [*-uš-*] (*Podjelje*), medtem ko je pri imenih na *-nj(e)* le v dveh pridevniških izpeljankah namesto pričakovanega sklopa *nj* samo *n* (*segenski* iz kr. i. *Segonje*, *zavodniški* iz kr. i. *Zavodnje*), sicer se *nj* ohranja (pri *artmanški*, kr. i. *Artmanja vas*, gre verjetno za tiskarsko napako).

V pridevniških izpeljankah iz preostalih krajevnih imen na *-je* se obrazilni *j* ne pojavlja, npr. *zadobski* (*Zadobje*), *palški* (*Palčje*), *udenski* (*Udje*), *loški* (*Logje*), *vrhovski* (*Vrhje*), *lipenski* (*Lipje*), *prileški/prileski* (*Prilesje*; obč. Domžale), *leški* (*Lešje*, obč. Ptuj), *retenski* (*Dolnje/Gornje Retje*), *breški*, *brezenski*, *brezovski* (*Brezje*, obč. Cerknica, Gornja Radgona, Zagorje ob Savi), *pobreški* (*Pobrežje*) ipd., je pa *j* sicer prisoten pri izpeljavi iz prebivalskoimenskih podstav z obrazilom *-jan*, npr. *volčjanski* (*Volčje*, obč. Cerknica), *kladjanski* (*Kladje pri Krmelju*), *škofljanski* (*Škofja Riža*), *pesjanski* (*Pesje*), *lešjanski* (*Lešje*), *slivljanski* (*Slivje*, obč. Krško), *božjanski* (*Božje*) itd.

l + *-ski*: *belski* (*Belo*, obč. Nova Gorica, Šmarje pri Jelšah), *colski* (*Col*), *škalski* (*Škale*);

-ški: *belški* (*Belo*, obč. Ljubljana Vič-Rudnik), *selški* (*Selo*, obč. Krško);

-ovski: *karlovski* (*Karli*), *kotlovski* (*Kotel*);

-arski: *kalarski* (*Kal*, obč. Tolmin);

-(j)anski: *dol(j)anski* (*Dole pod Trojico*, *Dole pri Krascah*), *sel(j)anski* (*Selo pri Robu*);

-janski: *deskljanski* (*Deskle*), *duljanski* (*Dule*, obč. Sevnica);

-skil/-ški: *knezdolski/knezdolški/kneški* (*Knezdol*);

-ški/-ski: *selški/selski* (*Selo pri Bledu*);

-skil/-ovski: *drakšlski/drakšlovski* (*Drakšl*), *orelski/orlovski* (*Orle*);

-ški/-anjski: **meleški/melanjski* (*Mele*);

-skil/-anski: *kalski/kalanski* (*Kal*, obč. Postojna);

-skil/-janski: *dolski/doljanski* (*Dole*, obč. Idrija);

-skil/-ški/-anski: *kalski/kalški/kalanski* (*Kal pri Krmelju*);

- š/ki/-ski/-janski: *nakelški/nakelski/nakljanski* (*Naklo*, obč. Kranj);
 -ski/-š/ki/-janski: *selski/selški/seljanski* (*Sele*, obč. Ravne na Koroškem).

- r- + -ski: *ardrski* (*Ardro*), *belvedurski* (*Belvedur*), *popetrski* (*Popetre*);
 -š/ki: *laborški* (*Labor*), *sostrški* (*Sostro*), *sovrški* (*Sovra*);
 -ski/-š/ki: **bistrski/bistrški* (*Bistra*, obč. Vrhnika), *cubrski/cubrški* (*Cuber*), *razborski/razborški* (*Razbore*, obč. Trebnje);
 -ski/-janski: *gorski/gorjanski* (*Gore*, obč. Idrija);
 -ski/-ovski/-ovški: *farski/farovski/farovski* (*Fara*, obč. Cerknica).

Besedotvorna podstava se končuje na nezvočnik.

Ustnični nezvočniki:

- p- + -ski: *levpski* (*Levpa*), *lipski* (*Lipa pri Frankolovem*), *slapski* (*Slap ob Idriji*);
 -ovski: *knapovski* (*Knape*), *lipovski* (*Lipa*, obč. Domžale), *slapovski* (*Slape*, obč. Ptuj);
 -anski: *lipenski* (*Lipa*, obč. Kočevje);
 -aljski: *skopeljski* (*Skopje*);
 -ljanski: *lipljanski* (*Lipa*, obč. Murska sobota), *sapljanski* (*Šmarje-Sap*), *slapljanski* (*Slape*, obč. Ljubljana Moste-Polje);
 -arski: *kroparski* (*Kropa*), *ruparski* (*Rupe*, obč. Ljubljana Vič-Rudnik);
 -ovski/-ski: *korpovski/korpski* (*Korpe*);
 -ski/-anski: *rupski/rupenski* (*Rupe*, obč. Celje), **slapski/slapenski* (*Slap*, obč. Ajdovščina);
 -ski/-arski: *slapski/slaparski* (*Slap*, obč. Tržič), **spodnjebilpski/bilparski* (*Spodnja Bilpa*);
 -ski/-aški: **repski/repaški* (*Rep*);
 -š/ki/-arski: *stopški/stoparski* (*Stope*);
 -arski/-anski: *sloparski/slovenski* (*Slope*);
 -ljanski/-anski: **starolipljanski/lipljanski/lipenski* (*Stara Lipa*).
- b- + -ski: *grabski* (*Grabe pri Ljutomeru*), *hribski* (*Hrib*, obč. Kranj), *socerbski* (*Socerb*);
 -ovski: *hribovski* (*Hrib*, obč. Novo mesto);
 -ljanski: *vrbjlanski* (*Vrba*, obč. Domžale);
 -ski/-š/ki: *jakobski/jakobški* (*Spodnji Jakobski Dol*);
 -š/ki/-ski: *hribški/hribski* (*Hrib pri Cerovcu*);
 -ski/-ovski: **hribski/*hribovski* (*Hrib pri Zmencu*);
 -š/ki/-ovski: *hribški/hribovski* (*Hrib pri Koprivniku*);
 -ski/-aljski: *dobski/dobeljski* (*Dobe*);
 -ovski/-ski: *dobovski/dobski* (*Dol pri Šentvidu*);
 -ski/-ovljski: **hribski/hriboveljski* (*Hrib pri Orehku*);
 -ski/-ljanski: **grabski/grabljanski* (*Grabe*, obč. Ormož);
 -ski/-ljanski/-aljski: **malogobski/gobljanski/gobeljski* (*Mala Goba*).
- f- + -ski: *pince-marofski/marofski* (*Pince-Marof*);
 -ovski: *škofovski* (*Škofi*);
 -ski/-v)š/ki: **britofski/britovski* (*Britof*);
 -ski/-š)nji: **vremskobritofski/*britofski/britošnji* (*Vremski Britof*).

Glas *f* na koncu podstave se pokrajinsko premenjuje z zvočnikom *v* (*Britof* – *britovski*) oz. se izpušča (*Vremski Britof* – *britošnji*). V leksikonu so te različice ovrednotene narečno.

Zobni nezvočniki:

- t- + -(Ø)-š/ki: *borški* (*Boršt*, obč. Brežice), *brestški/brški* (*Brest*), *hoški* (*Hosta*), *lopaški* (*Lopata*);

- ski: *abitantski* (*Abitanti*), *babnovrski* (*Babni Vrt*), *lenartski* (*Lenart pri Gornjem Gradu*);
- ovski: *hrastovski* (*Hrast pri Vinici*), *kotovski* (*Koti*), *rovovski* (*Rovi pod Menino*);
- ovški: *batovški* (*Bate*);
- an: *starocesten* (*Stara Cesta*);
- anški: *blatenški* (*Blato*, obč. Slovenske Konjice), *kotenški* (*Kot pri Rakitnici*);
- arski: *centarski* (*Centa*), *motarski* (*Mota*), *rutarski* (*Rut*);
- ljanski: *cestljanski* (*Ceste*), *foštljanski* (*Fošt*);
- ski/- (Ø)š/ki: **razdrski/razdrški* (*Razdrto*), **rožengruntski/roženrunški* (*Rožengrunt*);
- (Ø)š/ki/-ski: *blaški*/**blatski* (*Blato*, obč. Trebnje);
- (Ø)š/ki/-anski: *podborški/podborštenski* (*Podboršt pri Komendi*);
- (Ø)š/ki/-ni: **čreški/čretni* (*Čreta*, obč. Maribor Tezno);
- (Ø)š/ki/-(Ø)č/ki: **koški/kočki* (*Kot ob Kolpi*), **marješki/marječki* (*Marjeta na Dravskem polju*), **ruški/ručki* (*Ruta*);
- (Ø)š/ki/-(j)i: **kržeški/kržeči* (*Kržeti*);
- anski/-anški: **blatenški/blatenški* (*Blate*);
- (Ø)š/ki/-janski: *ceški/ceščanski* (*Cesta*, obč. Trebnje);
- anski/-ljanski: *čretenski/čretljanski* (*Čreta pri Kokarju*);
- aljski/-ljanski: *čreteljski/čretljanski* (*Čreta*, obč. Žalec);
- janski/-ski: *arčanski*/**artski* (*Arto*), *svečanski*/**svetski* (*Sveto*);
- ski/-arski: **grantski/grantarski* (*Grant*);
- (Ø)š/ki/-arski: **joški/jošarski* (*Jošt nad Kranjem*); **koški/kotarski* (*Kot*, obč. Lendava), **novokoški/novokotarski* (*Novi Kot*);
- ovski/-arski: *hrastovski/hrastarski* (*Hrast pri Jugorju*);
- anski/-narski: **cestenski/cestnarski* (*Cesta*, obč. Ajdovščina);
- (Ø)š/ki/-eranski: **borški/bošteranski* (*Boršt*, obč. Koper);
- ski/-(Ø)š/ki/-(Ø)č/ki: **beneditski/benediški/benedički* (*Benedikt v Slovenskih goricah*);
- ski/-(Ø)š/ki/-janski: **dolnjekotski/koški/kočanski* (*Dolnji Kot*);
- ski/-ni/-(j)i: **benetski/benetni/beneči* (*Benete*).

Približno polovica pridevniških izpeljank iz podstav na *-t* se tvori z obrazilom *-š/ki* oz. narečno različico *-č/ki*; v treh primerih je pridevnik izpeljan z obrazilom *-en*, dvakrat v določni različici (*čretni*, *benetni*), v dveh pa z obrazilom *-ji* (*beneči* < **benet-ji*, *kržeči* < **kržet-ji*). Po jotaciji se podstava premenjuje tudi pri izpeljankah z obrazilom *-janski* (*arčanski* < **art-janski*, *kočanski* < **kot-janski*), pri izpeljankah na *-š/ki* in *-č/ki* pa prihaja do razlikovanjskih sprememb, ko se opušča oz. premenjuje končni soglasnik ali soglasniški sklop podstave (*ceški* < **cest-ski*, *joški* < **jošt-ski*, *benediški* < **benedikt-ski*).

- d- + -ski*: *baredski* (*Baredi*), *livoldski* (*Livold*), *radegundski* (*Radegunda*);
- (j)ski: *blejski*¹⁸ (*Bled*), *kubejski* (*Kubed*), *starojski* (*Starod*);
- (Ø)š/ki: **goški* (*Gozd*, obč. Kamnik), *sužiški* (*Sužid*), *zabrški* (*Zabrdo*);
- ovski: *brdovski* (*Brdo*, obč. Šentjur pri Celju), *brodovski* (*Brode*, obč. Žalec), *saksidovski* (*Saksid*);
- (j)anski: *brjanski* (*Brdo*, obč. Domžale), *sajanski* (*Sad*), *brojanski* (*Brod v Podbočju*);

¹⁸Po Škrabcu je mehki polglasnik obrazila *-bskb* ali *-bcb* vplival na pred seboj stoječi soglasnik, kot da bi šlo za *jb*, zatorej *grajski* < *grad-bski*, *Pograjec* < *Pograd-bcb*, *briški* < *bbrd-bski*, *Bric* < *bbrd-bcb*, *vaški* < *vas-bski*, prim. S. ŠKRABEC, *Cvetje XIX*, 1901, 5/3. – Toporišič predvideva tvorbo tipa *Bled- + -ji* > **bleji*, iz tega *Blejec* in dalje **Blejčan*.

- arski: *gozdarski* (*Gozd-Reka*);
- ski/-(Ø)ski: *šentgotardski/šentgotarski* (*Šentgotard*);
- ski/-(j)ski: **lesnobrdski/brdski/brijski* (*Lesno Brdo*);
- ski/-(Ø)š/ki: **babnobrdski/babnobrški* (*Babna Brda*); **hudski/huški* (*Hudo*, obč. Trzič), *zagradski/zagraški* (*Zagrad*, obč. Novo mesto, Ravne na Koroškem);
- ski/-(j)š/ki: **belovodski/bolovojški* (*Bele Vode*);
- (Ø)š/ki/-ski: *medvoški/*medvodski* (*Medvode*);
- (Ø)š/ki/-(Ø)č/ki: **graški/grački* (*Grad*, obč. Murska Sobota);
- (j)ski/-(j)anski: *brojski/brojanski* (*Brod*, obč. Radovljica), *grajski/grajanski* (*Grad*, obč. Kranj);
- ski/-arski: **dolenjebrdski/brdarski* (*Dolenje Brdo*);
- (Ø)š/ki/-arski: *grmaški/grmadarski* (*Grmada*);
- ønski/-niški: *gozdenski/gozdniški* (*Gozd*, obč. Ajdovščina);
- ski/-inski: **šaredski/šaredinski* (*Šared*);
- ski/-evski: **hudski/hudevski* (*Hudo*, obč. Novo mesto);
- ovski/-ønski: *brdovski/brdenski* (*Brdo*, obč. Nova Gorica).

Končni glas podstave pred obrazilom *-ski* ali *-š/ki* bodisi ostane (*bareski*) bodisi se premeni z *j* (*kubejski* < **kubed-ski*) ali *š* (*graški* < **grad-ski*); v zadnjem primeru *s* iz prvotnega obrazila *-ski* onemi,¹⁹ onemi pa lahko tudi pred *d* oz. *š* stoječi soglasnik (*zagoški* < **zagozdski*):

- s*- + *-š/ki*: *adegaški* (*Adergas*), *avški* (*Avsa*), *zaleški/zaleški* (*Zales*);
- š/ki/-ski*: **šempaški/šempaski* (*Šempas*).

Edini *s*-*ski* končujoči se tvorjeni pridevnik iz imena na *-s* je *šempaski* iz kr. i. *Šempas*, vsi drugi so na *-ški*.

- z*- + *-(Ø)š/ki*: *breški* (*Breza*), *brgleški* (*Brglez*), *laški* (*Laze*, obč. Logatec);
- ovski: *brezovski* (*Breze*);
- ønski: *lazenski* (*Laze pri Boštanju*, *Laze pri Dramljah*);
- ønski: *lazenški* (*Laze pri Gobniku*);
- anski: *lazanski* (*Laze*, obč. Brežice);
- janski: *lažanski* (*Laze pri Borovnici*, *Laze pri Dolskem* idr.);
- arski: *lazarski* (*Laze*, obč. Ljubljana Vič-Rudnik, Novo mesto idr.);
- (Ø)š/ki/-ønski: *dolenjelaški/lazenski/laški* (*Dolenji Lazi*);
- ønski/-(Ø)š/ki: *lazenski/laški* (*Laze pri Vačah*);
- ønski/-ovski: *lazenski/lazovski* (*Laze v Tuhinju*);
- (Ø)š/ki/-janski: *hotiški/hotičanski* (*Hotiza*);
- (Ø)ški/-arski: *novolaški/novolazarski/lazarski* (*Novi Lazi*);
- ovski/-arski: *lazovski/lazarski* (*Laze pri Oneku*).

Prevladujejo izpeljanke z obrazilom *-š/ki*. Končni *-z* se zamenja s *-š*, *s* kot sestavina obrazila *-ski* pa odpade;²⁰ obrazila *-ovski*, *-enski*, *-enški*, *-anski* in *-arski* se neokrnjena dodajajo podstavi na *-z*, obrazilo *-janski* pa po jotaciji premenjuje končni soglasnik podstave (*hotičanski* < **hotiz-janski*).

¹⁹ J. TOPORIŠIČ, *Slovenska slovnica* (Maribor, 1984), 150.

²⁰ J. TOPORIŠIČ, n. m.

- c- + -(θ)ski: *bakovski (Bakovci), gostinski (Gostinca), selski (Selce, obč. Lenart);*
 -(θ)š/ki: *bovški (Bovec), logarovški (Logarovci), škamevški (Škamevec), klanški/klanški (Klanec);*
 -(θ)ski/-(θ)š/ki: *klanski/klanški (Klanec pri Kozini), lukovski/lukovski (Lukovec, obč. Sevnica), selski/selški (Selce, obč. Postojna);*
 -(θ)š/ki/-(θ)ski: *andrenški/andrenski (Andrenji); cerovski/verovski (Cerovec pri Črešnjevcu), šentlovenski/šentlovenski (Šentlovenec);*
 -(θ)š/ki/-(θ)čki: **ciglenški/ciglenčki (Ciglenca), jelški/jelčki (Jelce), *nedeliški/nedelički (Nedelica);*
 -(θ)š/ki/-janski: **goriški/goričanski (Gorica pri Raztezu), *strmški/strmčanski (Strmec, obč. Litija);*
 -(θ)š/ki/-arski: **klanški/klančarski (Klanec pri Komnu) *klopški/klopčarski (Klopce, obč. Ljubljana Moste-Polje);*
 -(θ)š/ki/-ajski: *brški/brcajski (Brce);*
 -(θ)š/ki/-aški: **strmški/strmaški (Strmica, obč. Postojna);*
 -(θ)š/ki/-škarski: *dobravški/dobravškarski (Dobravšce);*
 -(θ)š/ki/-(θ)č/ki/-janski: **spodnjepohanski/pohanski/pohančki/pohančanski (Spodnja Pohanca);*
 -(θ)š/ki/-(θ)ski/-(θ)čki: *šentovski/šentovski/šentovčki (Šentovec);*
 -(θ)ški/-arski/-(θ)čki: **šprinški/šprinčarski/šprinči (Šprinc).*

Obrazilo *-janski* povzroča jotacijsko glasovno premeno končnega *c*-ja (*strmčanski* < **strmc-janski*), večinoma pa se pridevniki iz te skupine krajevnih imen izpeljujejo z obrazilom *-š/ki*.

Podstava se končuje na šumevec:

- š- + -(θ)š/ki: *bovški (Bovše), jelški/jelčki (Jelše, obč. Litija), letuški (Letuš);*
 -anski: *lašanski (Laše);*
 -(θ)š/ki/-anski: *jarški/jaršanski (Jarše, obč. Zagorje ob Savi), praški/prašanski (Praše), suški/sušanski (Suša, obč. Domžale);*
 -(θ)š/ki/-arski: **dolenjetrebuški/trebušarski (Dolenja Trebuša), makoški/makošarski (Makoše);*
 -(θ)š/ki/-anarski: *leški/lešamarski (Leše, obč. Ravne na Koroškem)*
 -evski/-anski: *jelševski/jelšenski (Jelše pri Otočcu).*
- ž- + -(θ)š/ki: *andraški (Andraž nad Polzelo), luški (Luža), papeški (Papeži);*
 -evski: *anževski (Anže), tomaževski (Tomaž pri Ormožu);*
 -anski: *laženski (Laže);*
 -arski: *dovžanski (Dovže), polžanski (Polže);*
 -arski: *klavžarski (Klavže);*
 -(θ)š/ki/-(θ)ski: *šentjanški/šentjanski (Šentjanž, obč. Sevnica);*
 -(θ)š/ki/-evski: **kriški/križevski (Križ, obč. Sevnica), miklavški/miklavževski (Miklavž pri Ormožu);*
 -(θ)š/ki/-anski: *kriški/križanski (Križ, obč. Trebnje), luški/lužanski (Luže);*
 -(θ)š/ki/-čanski: *trebeški/trebežčanski (Trebež, obč. Brežice);*
 -(θ)š/ki/-arski: *kaniški/kanižarski (Kaniža), *mevkuški/mevkužarski (Mevkuž);*
 -anski/-(θ)š/ki: *loženski/loški (Lože, obč. Laško);*
 -(θ)š/ki/-anski/-evljanski: *straški/straženski/straževljanski (Straža, obč. Slovenska Bistrica).*
- č- + -(θ)š/ki: *adlešiški (Adlešiči), belopeški (Bela Peč), radeški (Radeče);*
 -anski: *bačanski (Bač pri Materiji), mačanski (Mače), maršičanski (Maršiči, obč. Ribnica);*
 -arski: *klečarski (Kleč);*
 -(θ)ski/-(θ)š/ki: *špitalski/*špitališki (Špitalič);*
 -(θ)š/ki/-(θ)ski: **gavški/gavski (Gavče), nasovski/nasovski (Nasovče), sajevški/sajevski (Sajevče);*
 -(θ)š/ki/-(θ)č/ki: **baški/bački (Bač), *boreški/borečki (Boreča), *loški/ločki (Loče, obč. Brežice);*
 -(θ)š/ki/-(j)i: *hlebški/hlebči (Hlebče), *šivški/šivči (Šivče), škufški/škufči (Škufče);*

- (Ø)ski-(j)ji: *škrabski/škrabčji (Škrabče)*;
- (Ø)š/ki/-anski: *gonjaški/gonjačanski (Gonjače), grliški/grličanski (Grliče), loški/ločanski (Loče, obč. Celje)*;
- anski/-(Ø)š/ki: *kavčanski/*kavški (Kavče)*;
- (Ø)š/ki/-arski: **baški/bačarski (Bača pri Modreju, Bača pri Podbrdu), seški/sečarski (Seč)*;
- (Ø)š/ki/-(Ø)škarski: **stržiški/stržiškarski (Stržišče, obč. Tolmin)*;
- (Ø)š/ki/-(Ø)č/ki/-anski: *artiški/artički/artičanski (Artiče)*;
- (Ø)š/ki/-(Ø)čki/-anski: **buški/bučki/bučenski (Buče)*;
- (Ø)š/ki/-anski/-(j)ji: *koroški/koroščanski/koroščji (Korošče)*.

Večji del pridevniških tvorjenk iz zadnjih treh skupin krajevnih imen se izpeljuje z obrazilom *-ški < -ski* (pri čemer se končni *-ž* oz. *-č* premenjuje s *-š*, *s* kot del obrazila *-ski* pa izpade,²¹ ali tudi z obrazili *-anski, -čanski, -arski, -anarski*, ko gre za izpeljavo iz prebivalskoimenskih podstav. Pri podstavah na *-č* imamo tudi pokrajinsko zaznamovane tvorjenke na *-čki* in *-i < -ji* (*bački, ločki, škuščji*), ki so v priročniku ovrednotene narečno, medtem ko so na terenu neobstoječe različice na *-ški* dodane kot možne (**baški, *loški*).²²

Podstava se končuje na mehkonebnik:

- k- + -(Ø)š/ki: apneniški (Apnenik pri Boštanju, Apnenik pri Velikem Trnu), beški (Beka), rudniški (Rudnik)*;
- ovski: *cepkovski (Cepki), steskovski (Steske), štukovski (Štuki)*;
- (Ø)anski: *radomerščanski (Radomerščak)*;
- janski: *seničanski (Senik, obč. Nova Gorica), konjščanski (Konjsko, obč. Sevnica)*;
- (Ø)anski: *šišenski (Šiška)*;
- arski: *kukarski (Kuk)*;
- (Ø)ski/-(Ø)š/ki: *gabrski/gabrški (Gabrke)*;
- (Ø)š/ki/-(Ø)ski: *gabrški/gabrski (Gabrak, obč. Ilirska Bistrica)*;
- (Ø)ski/-ovski: **bavski/bavdkovski (Bavdek)*;
- (Ø)ski/-(Ø)evski: **petelinjski/petelinjevski (Petelinjek)*;
- (Ø)š/ki/-(Ø)č/ki: *brezniški/breznički (Breznik, obč. Črnomelj), *raški/rački (Rake)*;
- (Ø)ski/-janski: *barski/barčanski (Barka)*;
- (Ø)š/ki/-janski: *reški/rečanski (Reka, obč. Idrija), *spodnjevelovleški/velovleški/velovlečanski (Spodnji Velovlek)*;
- (Ø)š/ki/-arski: **jereški/jerekarski (Jereka), *stopniški/stopnikarski (Stopnik, obč. Tolmin)*;
- (Ø)š/ki/-(Ø)arski: *desnjaški/desnarski (Desnjak)*;
- (Ø)anski/-(Ø)ski: *spodnjekamenščanski/kamenski (Spodnji Kamensčak)*;
- (Ø)anski/-(Ø)š/ki: *senčanski/*senčaški (Senčak pri Juršincih)*;

²¹ J. TOPORIŠIČ, n. m.

²² Starejši slovenski slovnicearji ugotavljajo, da se glasovi *k g h c* na koncu podstave pred obrazilom *-ski* omehčajo in dajo *-ški*, po Metelku in Janežiču v nekaj primerih tudi *t s z*, po Škrabcu pa še *d*; prim. J. ŠOLAR, Glasoslovne spremembe pri pridevnikih na *-ski* iz krajevnih imen, *JiS* 1966/3, 4, 69. Po TOPORIŠIČU pa se »/p/riponsko obrazilo *-ski /.../* dodaja soglasniškemu izglasju podstave (*hlevski*); soglasniki *k g h c z s in č /* pa se zamenjajo s *š*, nakar *s* za njimi odpade, tako da so to potem kar pridevniki na *-ki /.../*; ta *s* izpade tudi za *š*; *SS* (Maribor, 1984), 150.

-(Ø)š/ki/-ovški/-ovčanski: *kovški/kovkovški/kovkovčanski* (Kovk, obč. Ajdovščina);

-(Ø)š/ki/-(Ø)ški/-(Ø)čanski: **slapniški/slapenski/slapčanski* (Slapnik);

g- + -(Ø)š/ki: *brloški* (Brlog), *cirinški* (Ciringa), *breški/breški* (Breg pri Litiji);

-ovški: *bogovski* (Bogo);

-ovški: **bogovaški/bogovski* (Boga vas);

-arski: *žagarski* (Žaga);

-janski: *brežanski* (Breg ob Bistrici), *ižanski* (Ig), *ložanski* (Log, obč. Domžale, Šmarje pri Jelšah, Škofja Loka);

-(Ø)š/ki/-(Ø)ški: *sočerski/sočerski* (Sočerga);

-(Ø)š/ki/-ovški: **breški/bregovski* (Breg, obč. Ravne na Koroškem);

-(Ø)š/ki/-anski: *frluški/frluganski* (Frluga);

-(Ø)š/ki/-janski: *breški/brežanski* (Breg, obč. Jesenice), *loški/ložanski* (Log pri Brezovici);

-janski/-(Ø)ški: *ložanski/loški* (Log, obč. Sevnica);

-(Ø)š/ki/-arski: **draški/dragarski* (Draga, obč. Kočevje), **dolnjebriški/briški/brigarski* (Doljna Briga), *spodnjeložski/logarski* (Spodnji Log, obč. Kočevje);

-ovški/-arski: *dragovski/dragarski* (Draga, obč. Nova Gorica).

h- + -(Ø)š/ki: *lepovrški* (Lepi Vrh), *raduški* (Raduha); *rošpoški* (Rošpoh);

-ovški: *vrhovski* (Vrh pri Dolskem idr.), *pahovski* (Paha);

-ovški: *vrhovški* (Vrh pri Ljubnu);

-ovljanski: *vrhovljanski* (Vrh, obč. Šmarje pri Jelšah);

-ovški/-ovški: *vrhovski/vrhovski* (Vrh pri Pahi);

-arski: *kovskovrharski* (Kovski Vrh);

-čanski: *kristanvrhčanski* (Kristan Vrh);

-(Ø)š/ki/-janski: *podvrški/podvršanski* (Podvrh, obč. Žalec).

Pri podstavah, ki se končujejo na mehkonebni glas, se pridevniške izpeljanke končujejo največ na -š/ki (mehkonebnik se spremeni s š, s kot del obrazila izpade), pogosto pa tudi z obrazilom -ovški, ki se je – gledano zgodovinsko – uporabljalo najprej za izpeljavo iz samostalnikov nekdanje u-jevske sklanjatve (npr. *vrh-ovški*), kasneje pa se je analogno razširilo še k drugim podstavam.²³ Redkeje se pridevniki v tej skupini izpeljujejo iz prebivalskoimenskih podstav (*kukarski, frluganski, vrhovljanski*), pri čemer se mehkonebni soglasnik podstave na stiku z obrazilom j spremeni po jotaciji (*seničanski* < **senik-janski*, *ložanski* < **log-janski*, *podvršanski* < **podvrh-janski*), kar pa se pravzaprav zgodi že pri izpeljavi prebivalskih imen iz krajevnoimenskih podstav.

Pri izpeljavi pridevnikov so česte ktnitve krajevnoimenske podstave za morfem ali zlog, npr. *ajdovski* (Ajdovščina), *črnotski* (Črnotiče), *gališki* (Galicija), *hruški* (Hrušica), *idrski* (Idrija pri Bači), *jaški* (Jazne), *jeronski* (Jeronim) ipd. Podobno še v številnih drugih primerih, npr. *čepljanski* (Čepno), *čimerški* (Čimerno), *dobinski* (Dobindol), *dobravski* (Dobravica, Dobravlje), *dolenski* (Dolenčiče), *draški* (Dražica), *dutovski* (Dutovlje), *frankolski* (Frankolovo), *gabrski/gabrški* (Gabrnik, obč. Slovenska Bistrica), *gančki* (Gančani), *globoški* (Globočice), *godeški* (Godešič), *goriški* (Goričane, Goričica), *hruševski* (Hruševlje), *jakiški* (Jakičevo), *jakovski* (Jakovica),

²³ A. BAJEC, n. m., 65–66.

klenški (*Klenik*, obč. Postojna), *kneški* (*Knežak*), *kopaški* (*Kopačnica*), *koriški* (*Koritnica*, obč. Tolmin), *ociski* (*Ocižla*), *otemski* (*Otemna*), *piroški* (*Dolenja/Gorenja Pirošica*), *smeški* (*Smlednik*), *šmarski* (*Šmartno*) itd.

Dokaj redke so pridevniške izpeljanke iz podaljšane podstave, npr. *jerinski* (*Irje*), *juriški* (*Jurišče*), pogostejše pa iz bolj ali manj glasovno premenjene, npr. *daljanski* (*Dalnje Njive*), *gregvaški* (*Gregovce*), *grnski* (*Gradiček*), *hotenjski* (*Hotedrišica*), *imljanski* (*Imeno*), *pugeljski* (*Pugled*), *puglerski* (*Pugled pri Karlovcih*), *zabukujski* (*Zabukovje*) itd. – Nepričakovano je tudi medponsko obrazilo *i* namesto *o* v pridevniški zloženki *črnikalski* (*Črni Kal*).

Različice iz neokrnjene podstave so pogosto dodane kot možne ob izpeljankah iz okrnjene ali glasovno močnejše premenjene podstave, npr. **galicijski*, **hruški*, **idrijski*, **jazenski*, **jeronimski*, **knežaški*, **koritniški*, **dalnjenjivski*, **gradiški* itd.

Zaradi izpeljave iz okrnjene podstave je nastalo večje število enako se glasečih pridevnikov, tvorjenih iz različnih krajevnih imen, npr. *čepjanski* iz kr. i. *Čeplje* in *Čepno*, *dobravski* iz kr. i. *Dobrava*, *Dobravica* in *Dobravlje*, *dobrovski* iz kr. i. *Dobrovlje*, *Dobrovo* in *Dobrova*, *draški* iz kr. i. *Draga* in *Dražica*, *gabrski* ali *gabrški* iz kr. i. *Gaber*, *Gaberje*, *Gabrče*, *Gabrak*, *Gabrke*, *Gabrnik*, *Gabrovo* in *Gabrsko*, *globoški* iz kr. i. *Globoče*, *Globočice*, *Globoka* in *Globoko*, *goriški* iz kr. i. *Gorica*, *Goriče*, *Goričane*, *Goričica*, *Goriška vas*, *Goriški Vrh*, *hruševski* iz kr. i. *Hruševje*, *Hruševka*, *Hruševlje*, *Hruševo*, *Hruševci* in *Hruševica*, *jelševski* iz kr. i. *Jelšane*, *Jelše pri Otočcu*, *Jelševci* in *Jelševica*, *kneški* iz kr. i. *Kneža*, *Knežak*, *Knežja Njiva* in *Knezdol*, *šmarski* iz kr. i. *Šmarca*, *Šmarčna*, *Šmarje* in *Šmartno* itd.

Soglasniški sklopi na koncu podstav se pri izpeljavi v položaju pred obrazilnim soglasnikom razdvajajo z vrinjenim samoglasnikom, večinoma polglasnikom, po v jeziku uveljavljenih glasoslovnih pravilih.²⁴ Izhajajoč iz obravnavanega gradiva, se samoglasnik vriva v naslednje sklope tipa NZ oz. NZZ (pri čemer je drugi zvočnik vedno j):

- pn/pnj: *čepenski* (*Čepno*), *repenjski* (*Repnje*);
- pl/plj: *topelski* (*Topla*), *lipeljski* (*Liplje*);
- bn/bnj: *svibenski* (*Svibno*), *vrbenjski/vrbenjski* (*Vrbnje*);
- bl/blj: *nebeljski* (*Neblo*), *trobelski* (*Troblje*);
- - /lj: *škofeljski* (*Škoflje*);
- tn/tnj: *šutenski* (*Šutna*), *bitenjski/bitenjski* (*Bitnje*);
- tj/ - : **retijski/retijski* (*Retje*);
- dn/dnj: *radenski* (*Radna*), *sredenjski/sredenjski* (*Srednje*);
- dl/dlj: **sedelski* (*Sedlo*), *radeljski* (*Radlje ob Dravi*);
- dm/ - : *videmski* (*Videm*);
- sn/ - : *vrsenski* (*Vrsno*);
- - /slj: **predoseljski* (*Predoslje*);
- zm/ - : **kuzemski* (*Kuzma*);
- zn/ - : *tezenski* (*Tezno*);
- - /zlj: *kazeljski* (*Kazlje*);

²⁴J. TOPORIŠIČ, n. m., 49–51.

- zj/ - : *brezijski* (*Brezje pri Podplatu*);
- cn/ - : *majcenski* (*Majcni*);
- šn/šnj: *črešenski* (*Črešnova*), *mošenjski* (*Mošnje*);
- žn/žnj: *roženski* (*Rožno*), *pluženjski* (*Plužnje*);
- - /žlj: *tavželjski* (*Tavžlje*);
- čn/ - : *bačenski* (*Bačne*);
- kl/ - : *vokelški/vokelski* (*Voklo*);
- kv/ - : *zabrekovski/brekovski* (*Zabrekve*);
- gn/ - : *stegenski* (*Stegne*);
- gl/glj: *cegelski* (*Ceglo*), *zavogeljski* (*Zavoglje*);
- hn/ - : *ruhenski* (*Ruhna vas*);
- - /hlj: *spuheljski* (*Spuhlja*);

Če je vrinjeni samoglasnik naglašen, se namesto polglasnika ali *o*-ja v sklopu *kv* pojavi *a*, npr. *trebánjski* (*Trebnje*), *lokávski* (*Lokev*), *podcerkávski* (poleg možne z naglašanim *o*-jem: **podcerkóvski* iz kr. i. *Podcerkev*), medtem ko se v sklopu *tlj* v izpeljankah iz kr. i. *Kotlje* nepričakovano vrine naglašeni *u*: *kotúljski*. Nesistemske z vidika zbornega jezika je tudi razdvajanje sklopa *pl* oz. *plj* z nenaglašanim *o*-jem v narečnih različicah pridevniških izpeljank iz kr. i. *Kapla* in *Kaplja vas*, tj. *kapovski*, kjer pa se narečno tudi predsoglasniški *l* oz. *lj* premenjuje z *v* v pridevniški (in tudi prebivalskoimenski) izpeljanki, v pridevniku iz kr. i. *Globel* pa je samoglasnik *e* zamenjan z *o*, *l* pa z *v*: *globovski*. S tega stališča nenavadno je tudi vrivanje naglašene neobstoječega samoglasnika v nezvočniški soglasniški sklop, kakor je v primeru *osápski*²⁵ (*Osp*), nedosledno pa so obravnavani soglasniški sklopi v pridevniških izpeljankah iz kr. i. *Drakšl*, *Hajndl* in *Zakl* – v prvih dveh primerih med-samoglasniški sklop ni razdvojen z vmesnim polglasnikom (*drakšlski*, *hajndlski*),²⁶ v analognem tretjem primeru pa je (*zakelski*), kar edino ustrezna zborni normi.

Tudi soglasniški sklopi, obstoječi samo iz zvočnikov, se razdvajajo z neobstoječim samoglasnikom, tj. polglasnikom v nenaglasnem oz. *i*-jem pred zvočnikom *j* in *a*-jem v naglasnem položaju, vendar ne povsem dosledno. V obravnavanem gradivu se zvočniški sklopi z vrivanjem neobstoječega samoglasnika razdvajajo v naslednjih primerih (nekajkrat samo v možnih različicah).

Dvodelni sklopi

- rn: *bírenski* (*Birna vas*);
- rl: *órelski* (*Orle*);
- rj: **bôrijski* (*Borje pri Mlinšah*);

²⁵ Vrivanje naglašene *a*-ja v posamoglasniški nezvočniški sklop velja v zbornem jeziku za posebnost, omejeno na nekaj nekoč po mešanem naglasnem tipu naglaševanih besed, npr. *desák*, *nečák*, *pečák*, *tršák* za danes stilno nevtralnó *děsk*, *něčk*, *pěčk*, *třsk* – gl. J. TOPORIŠIČ, *Slovenska slovnica*, (Maribor 1984), 225, 49, 72. Prim. še *grozanski*, *brezdanji*, *popoldanski*.

²⁶ Medsamoglasniška soglasniška sklopa *kšlsk* in *jndlsk* bi bilo potrebno pisati razdvojeno, z vmesnim polglasnikom, torej *drakšelski*, *hajndelski*, ne *drakšlski*, *hajndlski*. Enako sporna je tudi uradna podoba krajevnihih imen *Drakšl*, *Hajndl*, *Zakl* s soglasniškim sklopom NZ na koncu, ki bi se morala pisati *Drakšel*, *Hajndel*, *Zakel* – prim. J. TOPORIŠIČ, In še enkrat o Slovenskih krajevnihih imenih, *7D*, 27. 2. 1986, 40.

- ln: *málenski (*Malna*);
- mn: *nímenski (*Nimno*);
- jn: trójenski (*Trojno*), toda strojánski (*Strojna*);
- vn: rávenski (*Ravne*), toda ravánski (*Ravní*) ali ravánški (*Ravno*);
- vl: pávelski (*Pavla vas*).

Samo formalno tričlenski (z nj oz. lj v drugem delu) sklopi

- mnj: kámenjski (*Kamnje*);
- mlj: drámeljski (*Dramlje*), toda črnómálski in črnómeljski (*Črnomelj*);
- vnj: rávenjski (*Ravnje*);
- vlj: sečóveljski (*Sečovlje*).

Nedоследno se polglasnik vriva v zvočniške sklope *jn*, *ln* in *rn*, npr. *trojenski* (*Trojno*), toda *gmajnski* (*Gmajna*), *žalenski (*Žalna*), toda *pepelnski* (*Pepelno*), *mirenski* (*Miren*), toda *marnski* (*Marno*) itd.

Izkrajnoimenski pridevniki na -čki

Izkrajnoimenski pridevniki na -čki so v SKI obravnavani na dva načina: tvorjeni iz krajevnih imen na -čki (npr. *bolečki* iz kr. i. *Bolečka vas*, *donački* iz kr. i. *Donačka Gora*, *rački* iz kr. i. *Rački Vrh*) so predstavljeni kot zborna nevtralní, vsi preostali pa kot narečni (med slednjimi se je očitno po pomoti ali zaradi tiskarskega skrata znašel *stanečki*, izpeljan iz kr. i. *Stanečka vas*, ki bi sicer moral biti nevtralen).

Izoglosa izkrajnoimenskih pridevnikov na -čki se samo deloma pokriva z izoglosa krajevnih imen na -čki. Njihova največja gostota je sicer na območju vzhodne Slovenije in Bele krajine, vendar sega areal s temi pridevniki močno proti zahodu. Tako najdemo pridevnike na -čki tudi v koroških občinah Radlje ob Dravi, Dravograd in Slovenj Gradec, precej jih je v občinah Mozirje in Kočevje, po nekaj celo na skrajnem slovenskem zahodu, v občinah Nova Gorica, Koper, Sežana in Ilirska Bistrica.

Občine, v katerih ni krajevnih imen na -čki, ampak samo pridevniki tega tipa, so naslednje: Brežice, Dravograd, Ilirska Bistrica, Kočevje, Koper, Krško, Laško, Lendava, Ljutomer, Maribor Pobrežje, Maribor Ruše, Metlika, Mozirje, Nova Gorica, Ormož, Radlje ob Dravi, Sevnica, Sežana, Slovenj Gradec, Slovenske Konjice in Šentjur pri Celju, kar pomeni, da pridevnikov na -čki ne najdemo v zahodnoštajerskih občinah (Celje, Žalec, Velenje – izjema je Mozirje), v Zasavju (Hrastnik, Trbovlje, Zagorje, Litija), na Gorenjskem (Domžale, Kamnik, Kranj, Tržič, Radovljica, Jesenice, Škofja Loka), na območju ljubljanskih občin, večjega dela Dolenjske (Grosuplje, Trebnje, Novo mesto) in na notranjsko-rovtarskem področju (Vrhnika, Logatec, Cerknica, Postojna, Ajdovščina, Idrija, Tolmin). Število pridevnikov na -čki po občinah je naslednje: Črnomelj 38 (21,71 %), Kočevje 19 (10,73 %), Ptuj 17 (7,80 %), Murska Sobota 18 (13,33 %), Brežice 16 (14,29 %), Maribor Tezno 13 (32,50 %), Mozirje 14 (22,95 %), Slovenska Bistrica 10 (7,81 %), Gornja Radgona 7 (7,07 %), Lenart 7 (8,86 %), Lendava 7 (17,50 %), Metlika 11 (18,64 %), Šmarje pri Jelšah 7 (3,74 %), Šentjur pri Celju 5 (4,13 %), Nova Gorica 4 (2,99 %), Sežana 3 (1,74 %), Koper 3 (2,94 %), Laško 2 (1,92 %), Ilirska Bistrica 2 (3,17 %), Maribor Pesnica 4 (6,15 %), Ljutomer 5 (7,25 %; iz kr. i. *Šprinc* izpeljani narečni pridevnik pa se

končuje na *-cki*), Maribor Pobrežje 2 (6,90 %), Radlje ob Dravi 2 (5,41 %), Sevnica 3 (2,40 %), Dravograd 1 (4,17 %), Maribor Ruše 1 (3,70 %), Ormož 1 (1,23 %), Slovenj Gradec 1 (3,12 %), Slovenske Konjice 1 (1,25 %) in Krško 1 (0,54 %).

Presenetljiva je dokajšnja gostota teh pridevnikov v občini Mozirje, saj je to področje povsem ločeno od tistega dela vzhodne in jugovzhodne Slovenije, na katerem je prisotnost izkrajenoimenskih pridevnikov na *-čki* bolj ali manj normalna. Nepričakovano se pojavljajo ti pridevniki tudi v zahodni Sloveniji. Njihovo prisotnost v občinah Ilirska Bistrica in Sežana bi bilo mogoče razložiti tudi z vplivi z bližnjega hrvaškega jezikovnega prostora, vsaj na področju Čičarije, katere del prebivalstva je čakavsko-štokavskega izvora,²⁷ teže pa bi na tak način razložili obstoj pridevnikov na *-čki* v koprski in novogoriški občini (prim. Koper: *ločki* iz kr. i. *Loka*, *polečki* iz kr. i. *Poletiči*; Nova Gorica: *prvački* iz kr. i. *Prvačina*, *senički* iz kr. i. *Seniški Breg* in *vojščički* iz kr. i. *Vojščica*). Mogoče gre v teh primerih za sledove nekdanjih migracij znotraj slovenskega jezikovnega prostora, vendar bi zanesljiv odgovor na to vprašanje lahko dala le ustrezna narečjeslovna raziskava.

Naglas pridevniških izpeljank

Naglas pridevniških izpeljank se v glavnem ujema z naglasom izhodiščnih oblik krajevnih imen, tako glede naglasnega mesta kot kakovosti in kolikosti naglašene samoglasnika, npr. *Cêlje* – *cêljski*, *Jáblovec* – *jáblovški*, *Jesenice* – *jeseníški*, *Gôra* – *gôrski*, *Střmíca* – *střmíški*, *Túnjice* – *túnjiški* itd. Dvojničnost izhodiščne oblike krajevnega imena – bodisi v kakovosti naglašene samoglasnika bodisi v naglasnem mestu – se največkrat odraža tudi pri naglaševanju pridevnikov, npr. *Gólek/Gôlek* – *góleški/gôleški*, *Gorênje/Gorénje* – *gorênjski/gorénjski*, *Mérče/Mêrče* – *mérški/mêrški/merčanski* (slednji po prebivalskem imenu *Merčàn*), *Kozják/Kózjak* – *kozjáški/kózjaški*, *Bréstrnica/Brestrníca* – *bréstrníški/brestrníški*, v nekaj primerih pa se dvojničnost s samostalnika ne prenese na pridevniško izpeljanko, npr. *Movráž/Móvráž* – *movráški* (ne tudi *móvráški*), *Pogléd/Pógled* – *pogléški* (ne tudi *pógleški*), *Globóko/Globôko* – *globóški* (ne tudi *globôški*), *Studênčice/Studénčice* – *studénški* (ne tudi *studênški*) itd.

Pridevniki iz krajevnih imen, ki se naglašujejo po mešanem naglasnem tipu, imajo naglas praviloma na korenskem samoglasniku, npr. *Brodé* – *brójski*, *Zláto Pólje/Zláto Poljé* – *zlatopóljski*, *Nôvi Svét* – *novosvéški*, *Šávna Péč* – *šavnopéški*, pri končniško naglašanih krajevnih imenih pa se pridevniki največkrat tvorijo iz prebivalskih imen in se tudi naglasno z njimi ujemajo, npr. *Mostjè* – *mostjánski* (preb. i. *Mostjàn*), *Verjè* – *verjánski* (preb. i. *Verjánec*), *Pečké/Pečkè* – *pečkéjski/pečánski* (preb. i. **Pečkéjčan/Pečàn*), *Cerkljè* – *cerkljánski* (preb. i. *Cerkljàn*), ali pa je pridevnik izpeljan iz krajevnomoimenske in prebivalskoimenske podstave, v prvem primeru naglašen na osnovi, v drugem pa tako kot prebivalsko ime, npr. *Lescè* – *léški/leščánski* (preb. i. *Leščàn*).

Pridevniške izpeljanke iz premično naglaševanih krajevnih imen so naglašene na

²⁷J. RIGLER, *Južnotranjski govori – Akcent in glasoslovje govorov med Snežnikom in Slavnikom* (Ljubljana, 1963), 12–13.

istem zlogu kot te vrste krajevna imena od roditelja (in enakega mu tožilnika) dalje, npr. *Kóbdilj -ilja – kobdíljski, Tôpol -óla – topólski, Čépvovan -ána – čepovánski, Kôstel -élal-êla – kostélski/kostêlski*. Enako tudi v primerih, ko je v imenovaniku naglas dvojničen, na prvem ali drugem zlogu, npr. *Ročínj/Rôčínj -ínja – ročínjski, Pomján/Pómjan -ána – pomjánjski, Rôdik/Rodík -íka – rodíski*. Pri krajevnih imenih z dvojničnim naglaševanjem (premičnim in stalnim) od roditelja dalje pa so pridevniške izpeljanke naglašene ali dvojnično, npr. *Dóblar -árja/-a – doblárski/dóblarski, Vímolj -ólja/-a – vimóljski/vímoljski*, ali po nepremičnem naglasnem tipu krajevnega imena, npr. *Stúdor -a/-óra – stúdorski, Kléčet -a/-éta – kléčeški*, ali pa po premičnem naglaševanju krajevnega imena, npr. *Čétež -a/-éža – četéški, Prézigal -ála/-a – prežigálski*.

Dokaj malo je primerov, ko se pridevniške izpeljanke naglašujejo dvojnično, zgledujoč se po krajevnem in po prebivalskem imenu, npr. *véšeniški/vešeniški* (kr. i. *Véšenik*, preb. i. *Vešeničan*), *grájski/grajánski* (kr. i. *Grad*, obč. Kranj, preb. i. *Graján*), *glínjski/glinjánski* (kr. i. *Glinje*, obč. Žalec, preb. i. *Glinján*) itd., nekaj več pa je pridevniških izpeljank, ki se naglasno uravnavajo samo po prebivalskem imenu, npr. *foštjanski* (kr. i. *Fóšt*, preb. i. *Foštján*), *grmóvski* (kr. i. *Grm*, obč. Grosuplje, preb. i. *Grmčan/Grmóvec/Grmóvec*), *dol(j)ánski* (kr. i. *Dóle pod Trojico*, preb. i. *Dol(j)án*), *harjánski* (kr. i. *Hárje*, preb. i. *Harján*), čeprav ne gre za krajevna imena, ki bi se naglaševala po končniškem naglasnem tipu. V nekaterih primerih te vrste so ob pridevniku, tvorjenem iz prebivalskega imena, kot možne dodane še iz krajevnega imena tvorjene različice, npr. **dvôrijski/dvorjánski* (kr. i. *Dvôrje*, preb. i. *Dvorján*), **gôrski/gorjánski* (kr. i. *Gôra pri Péčah*, preb. i. *Gorján*), **ústijski/uščánski* (kr. i. *Ústje*, obč. Litija, preb. i. *Úščan/Uščàn*) ipd., vendar so bili sestavljavci leksikona v navajanju teh različic dokaj nedosledni.

Zanimivi pa so primeri, ko se pridevniška izpeljanka naglasno uravnava ali po ne več živi podobi prebivalskega imena, npr. *glínjski/glinjánski* (kr. i. *Glinje*, obč. Kranj, preb. i. *Glinjec/Glinjčan*, ne pa tudi *Glinján*), **podóbski/podobočánski* (kr. i. *Podób/Pôdob*, preb. i. *Podoblján/Podovlján*, ne pa tudi *Podobočàn*), ali po ne več živem premičnem naglaševanju krajevnega imena, npr. *čépleški/čepléški* (kr. i. *Čéplez -a*, ne pa tudi *Čéplez -éza*), ali po danes neobičajnem, stilno zaznamovanem naglasu izhodiščne podobe krajevnega imena, npr. *jézerski/jezêrski* (kr. i. *Jézero*, obč. Ljubljana Vič-Rudnik).

Za bolj besedotvorne kot naglasne posebnosti pa gre v primerih, kot so **gódešiški/godéški* (kr. i. *Gódešič*, preb. i. **Godešičàn/Godešàn*), **gradíški/grński* (kr. i. *Gradíček*, preb. i. **Gradíčan/Graščák/Grajščák*), *pódčetr(t)ški/podčetrtéški* (kr. i. *Pódčetrtrek/Podčetrtrek*; preb. i. *Pódčetr(t)čan/Podčetr(t)čàn*) itd.

Pridevniške tvorjenke iz dvobesednih krajevnih imen, obstoječih iz samostalniškega jedra in levega prilastka, so – če so tvorjene iz obeh delov podstave – dvonaglasne in enonaglasne. To dvonaglasnost so avtorji leksikona dosledno priznali tistim, katerih prvi del je izpeljan iz pridevniške besede *dolenji, gorenji, dolnji, gornji, spodnji* in *zgornji*. Taki so – poleg mnogih drugih – primeri *dolénjeváški (Dolénja vás), gorénjeláški (Gorénji Lázi), dólñjelákoški (Dólñji Lákoš), górnje-*

grájski (*Górnji Grád*), *spódnjepolskávski* (*Spódnja Polskáva*), *srédnjelákniški* (*Srédnje Láknice*), *zgórnjeotóški* (*Zgórnji Ótok*) itd. Zunaj te systemske rešitve je v priločniku le malo dvonaglasnih izpeljank, npr. *gòrskovrhóvski* (*Gòrski Vrh*) in **bézenškovobukóvski* (*Bézenškovo Bukóvje*), medtem ko so številni drugi, tem sicer zelo podobni primeri navedeni le s po enim naglasom, npr. **dolenjskotoplíski* (*Dolénjske Toplíce*), **ratečevobrédski* (*Rátečevo Brdo*), **vrhovskováški* (*Vrhóvska vás*), **štrukljevováški* (*Štrukljeva vás*), *malodóliniski* (*Mála Dólina*), **velikotrebeljévski* (*Véliko Trebeljévo*), **vnanjegoriški* (*Vnánje Goríce*), *notranjegoriški* (*Nótranje Goríce*) itd.

Tako imamo vrsto dolgih, 6-, 7-, pa tudi 8-zložnih enoglasnic, ki so navedene večinoma le kot možne, označene z zvezdico, saj so v živi rabi praviloma izpeljanke iz le enega dela podstave, npr. **jablaniškopotóški/potóški* (*Jáblaniški Pótok*), **javorniškoróvtarski/róvtarski* (*Jávorniški Róvt*), **limbarskogórski/límbarski/gorjánski* (*Límbarska Góra*), v primerih, ko se lokalna podoba krajevnega imena razlikuje od uradno uveljavljene, pa praviloma obstaja le možna tvorjenka iz dvodelne podstave, npr. **partizanskovrhóvski*, ne tudi *vrhóvski* ali *partizánski* (*Partizánski Vrh*, lokalno *Planína*, *planínski*), **stavešinkovrhóvski*, ne pa tudi *stávešinski* ali *vrhóvski* (*Stávešinski Vrh*, lokalno *Stávenski Vrh*, *stávenski*).

Primeri, ko je navedena samo možna pridevniška tvorjenka ob večbesednem krajevnem imenu, ne da bi ob uradnem obstajala tudi lokalna podoba imena, so dokaj redki, npr. **dolgovaškogoríški* (*Dolgováške Goríce*).

Kot enoglasnice navaja SKI tudi izkrajenoimenske pridevnike iz tribesednih krajevnih imen, npr. **staronovováški* (*Stára Nôva vás*), **velikoilovogórski* (*Vélika Ílova Góra*), razen če gre za krajevna imena s pridevniki *dolenji*, *gorenji*, *dolnji*, *gornji*, *spodnji*, *srednji*, *zgornji* v prvem delu. Tedaj so pridevniške tvorjenke seveda dvonaglasne, npr. **dolénjenemškováški* (*Dolénja Némška vás*), **gorénjemokropólski* (*Gorénje Mókro Pólje*), **spódnjestarográjski* (*Spódnji Stári Grád*), **zgórnjejakobskodólski* (*Zgórnji Jákovski Dól*) itd.

SUMMARY

The derivation of adjectives formed from the local place names was studied on the material of more than 2000 local place names from the manual *Slovene Place Names*. It was discovered that most adjectives are made from the place-name base and only a minority of the adjectives is derived from the inhabitant-name base or optionally from it. Quite often there exist more than one adjective from the same local place-name, for example *lomski/lomljanski/lomenski*, from the place-name *Lom pod Storžičem*, or **ratečevobrédski/brdanski/rateški/ratovski*, from the place-name *Ratečevo Brdo*, but formations from unaltered, (the whole, unextended base) dominate. Nearly four fifths of the adjectives in the materials studied are formed in this way, for example *ankaranski* (*Ankaran*), *cvibeljski* (*Cvibelj*), *slapski* (*Slap ob Idrijci*). If for a give place there is only an adjective from a modified local name base, the manual authors added also a hypothetical form from the unmodified base, for example **nimenski/nimski* (*Nimno*), *račiški/raški* (*Račica*), *skadanski/skadanščinski* (*Skadanščina*). But there are very few examples where the adjectives are formed from the shortened base; here a hypothetical form of the adjective is marked by an

asterisk, for example *ajdovski* (*Ajdovščina*), *ljubgojski* (*Ljubogjna*), etc.

The adjectives are mostly derived by suffixes *-ski* or/and *-ški* (with varieties *-ovski*, *-ovški* *-evski* *-anski*, *-anški*, *-enski*, *-aljski*, *-ovaljski*, *-inski*). Particularly in the Pannonian part of Slovenia are found also *-č/ki* or *-ovčki*, in some examples even *-c/ki* (*šprincki* from *Šprinc*), *-š/nji* (*britošnji* from *Vremski Britof*), *-ji* or *-li* (*junčji* from *Junče*, *kržeči* from *Kržeti*) and *-an* or *-ni* (*starocesten* from *Stara Cesta*, *benetni* from *Benete*). Formations with suffixes *-č/ki*/*-ovčki*, *-c/ki*, *-š/nji*, *-(j)i* and sometimes also *-an/-ni* are qualified as dialectal, the same is with the oxitonic adjectives that end with *-ski/-ški* (*dvorski* from *Dvor pri Bogenšperku*, *zaleški* from *Zales*).

The heterogeneity of adjectival derivation depends on the consonantal suffixes of the base and also on the number of local place-names whose bases end with a certain consonant.

The choice of adjectival suffixes with regard to the consonantal ending of the word formation base and the ways of (dis)uniting of consonantal juxtaposed compounds standing before suffix (sonant/non-sonant or non-sonant/sonant/sonant) were also analyzed.

Adjectives are derived from one-word and also from two- and three-word place-names. Derivations formed from two-word local names are, as a rule, made from the left attribute, but if the adjective in the local name expresses place (*dolenji/dolnji/spodnji* - *gorenji/gornji/zgornji* - *srednji*), size (*mali* - *veliki*), or time (*novi* - *stari*) relations, the adjectives are as a rule derived from the substantive base. Only in names where the antecedent is *vas* 'village' is the most usual formation a two-word derivation (*velikovaški*, *malovaški*, *novovaški*, *starovaški*) or the derivation is formed only from the left attribute (*dolenjski*, *srednjski/sredenjski/srenjski*, *gorenjski/gorevški*). The adjective is derived from the left attribute also in cases when the substantive derivation would be the same as from a one-word name of a nearby town or of an area (*bistriški* from *Kamniška Bistrica*, not *kamniški*; *češnjiški* from *Bohinjska Češnjica*, not *bohinjski*).

The adjective is derived from two-word bases also, provided that the left attribute expresses color (*belopeški* from *Bela Peč*, *črnovrški* from *Črni Vrh*), ethnic designation (*nemškogorski* from *Nemška Gora*, *slovenjevaški* from *Slovenja vas*) or topographical characteristics (*golovrški* from *Goli Vrh*, *hudovrški* from *Hudi Vrh*), etc.

In the cases where the inhabitants have not formed an adjective from a two- or three-word base of a place name, the manual authors formed it themselves; however, such words—of sometimes even seven or eight syllables—are nearly useless on the terrain.

The stress of the adjectival derivatives is generally in accord with the stress of the base of the local place-name.

O OBLIKOVANJU SLOVENSKEGA POGOVARJALNEGA JEZIKA

Slovenski pogovorni jeziki so del socialnih zvrsti slovenskega jezika. Oblikujejo se tudi pri govornicah, ki iz domačega narečnega govornega okolja (prekmurski beltinški govor in gorenjski mengeški govor) zaradi šolanja na srednji šoli prihajajo v slovensko središče. Tu predvsem v formalnih govornih položajih ob sovplivanju izvirnega narečja in knjižnega zbornega jezika oblikujejo nekoliko pokrajinsko obarvan pogovorni jezik.

Slovene colloquial languages are part of the social varieties of the Slovene language. They are formed by speakers from a local dialect environment (the Prekmurje village dialect of Beltinci and the Upper Carniolan village dialect of Mengeš) when they come to Ljubljana to pursue a high school education. Here especially in formal speech situations the mutual influence of native dialect and the high style of the literary language causes them to form a regionally-colored colloquial language.

I Dosedanja slovenska jezikoslovna misel postavlja pogovorni jezik kot posebno socialno zvrst (oziroma dve – splošni in pokrajinski pogovorni jezik) med zbornim jezikom in narečjem, oblikoval pa se je s sovplivanjem omenjenih zvrsti v določenih družbeno-zgodovinskih okoliščinah. Tako se je v določenih govornih položajih zborni jezik približeval narečju in obratno, tako da je zborni jezik postajal bolj sproščen v izrazu, narečje pa izgubljalo tiste svoje posebnosti, ki ga delajo nerazumljivega govornem, ki ga ne obvladajo oziroma govorijo.

Pogovorni jezik v določenih govornih položajih oz. govornih okoljih lahko nastaja tudi s sovplivanjem več narečij oziroma govorov, ki ob dolgotrajnem stiku različnih govorcev v določenem govornem okolju začnejo izgubljati svoje posebnosti in se približevati eno drugemu – a tudi tu sta zborni jezik (jezik sredstev javnega obveščanja, šole, cerkve ipd.) in jezik širšega okolja – to je jezik soseske, kraja in področja (narečje in že oblikovani pogovorni jezik) tista dejavnika, ki nakazujeta smeri razvoja teh izravnav. Govorec A, ki mu je prvi jezik narečje, namreč v drugačnem okolju B ta izrazni vez/kod začne opuščati iz različnih razlogov (razumljivost njegovih sporočil, vključenost – tudi govorna – v družbeno in govorno okolje ipd.) in ga nadomeščati z drugim oz. se z novim pogovornim jezikom prilagajati temu okolju. Pri tem govornem prilagajanju mu pomaga tako znanje jezika kot tudi poznavanje pravil rabe določenega jezikovnega veza v tem govornem okolju in sposobnost prilagajanja jeziku/govoru takega govornega okolja.

Tudi sama torej pojmem slovenski pogovorni jezik kot tiste socialne zvrsti slovenskega jezika, ki so se oblikovale med knjižnim zbornim jezikom na eni strani in narečjem/narečji na drugi. Predvsem pa so mi pogovorni jeziki zvrsti, ki jih je sicer mogoče, vendar zaradi spremenljivosti in velike raznolikosti zelo težko opisati. To velja tako za njihovo izrazno plat na vseh jezikovnih ravninah kot tudi za rabo – nikakor pa ne sestava, ne rabe ni mogoče tudi predpisati za ves slovenski prostor enakega.

Za pogovorne jezike ni na voljo tako trdnega, enovitega sistema (upoštevajoč seveda elastično stabilnost), kakor je po veljavni predstavi pri narečnih besedilih ali pri knjižnem zbornem jeziku. Tako imajo posebno mesto ne le kultivirani pogovorni jeziki največjih slovenskih pokrajinskih središč (poleg Ljubljane še Maribora, Celovca, Trsta itd.), v katerih je komajda slutiti narečno jezikovno/govorno osnovo tvorca (ustnega) sporočila, pač pa tudi vse druge pojavne oblike pogovarjalnega jezika, ki se uresničuje s samim govornim dejanjem v določenih govornih položajih – pri različnih tvorcih sporočila različno – odvisno tako od tvorca kot od naslovnika (njunega krajevnega in družbenega izvora, duševnega stanja, namena sporočanja), okoliščin (kraja in časa), tvarine, od znanja jezika in od sposobnosti ustrezne rabe jezika glede na govorni položaj itd.

1.2 Smisel razprave ni reševanje vprašanj slovenskega pogovornega jezika kot ene izmed socialnih zvrsti, temveč predvsem sociolingvistično spoznavanje potekov v oblikovanju slovenskega neknjižnega pogovornega oziroma pogovarjalnega jezika.

2 Tu nas zanima, kako v času srednjega šolanja svoj jezik oz. govor spreminja govorc, ki iz narečnega govornega okolja prihaja v slovensko središčno, konkretno iz mengeškega gorenjskega in beltinškega prekmurskega narečja v ljubljanski pogovorni jezik. Takemu govorcu je prvi jezik (J1) narečje, drugi jezik (J2), glede na vrsti red seznanjanja, je knjižni jezik, tretji jezik (J3), ki ga je sprejel in tudi sooblikoval v novem družbenem in govornem okolju, pa je varianta pogovornega jezika – ki je jezik urbanizacije mojih informatork.

2.1 Metoda dela: v PTT srednješolskem centru, kjer sem poučevala eno leto in je edina tovrstna šola pri nas, zato so v njej zbrani učenci iz vse Slovenije, sem s pomočjo posebne vprašalnice izbrala po nekaj učenk iz enega središčnega (mengeški govor) in enega obrobnegega, od središčnega zelo oddaljenega govora (beltinški govor).

Raziskava skuša ugotoviti dvoje: 1) kakšen je odnos obojih govork do socialnozvrstne razčlenjenosti slovenskega jezika, oz. kakšna je njihova zavest o potrebnosti medveznega, tj. medzvrstnega preklapljanja v različnih govornih položajih; 2) kakšen je v resnici njihov govor v različnih govornih položajih.

Pokazalo se je, da obe skupini informatork socialnozvrstno razslojenost slovenskega jezika razumeta različno – kar pa je odvisno predvsem od njihovih jezikovnih oz. govornih izkušenj (in ne od šolskega posredovanja znanja o socialnih zvrsteh slovenskega jezika).

Tako se zdi, da prekmurske govork svoj J1 – domače narečje razumejo nekoliko drugače kot gorenjske govork. Vsekakor beltinške govork veliko bolj poudarjajo pripadnost določenemu pokrajinskemu in s tem tudi govornemu okolju. Izražanje v svojem narečju te govork celo strogo drugače poimenujejo – *gučajo* namreč samo, ko uporabljajo svoj J1, ko pa za svoje sporočanje rabijo druga dva jezikovna koda, ki ju tudi obvladajo in sta rezervirana le za sporazumevanje v natančno določenih govornih položajih, pa pravijo, da *govorijo* – in tudi tisti njihovi sogovorci, ki uporabljajo kateri koli drugi jezikovni vez kot prekmurski (ali kvečjemu še prleški), *govorijo* in ne *gučajo*. Svoj J1 tudi postavljajo v precej ostro nasprotje z drugima dvema uporabljanimi jezikovnima vezoma: gre za nasprotje prekmursko – slovensko

oziroma naše, domače, beltinško – slovensko (knjižno zbornu, pogovorno).

Knjižni zborni jezik je prekmurskim govorkam tisti jezikovni vez, ki ga rabijo v formalnih govornih položajih zunaj svojega domačega okolja – na primer v šoli, ko je njihov sobesednik profesor. Pogovorni jezik (včasih ga poimenujejo tudi kar slovenski ali celo ljubljanski) pa je tisti izrazni vez, ki jim služi za sporočanje v neuradnih govornih položajih zunaj domačega govornega okolja – na primer v Ljubljani ali kjer koli drugje v govornem stiku z besedniki, ki ne razumejo prekmurskega narečja. Čeprav ta jezikovni vez večkrat imenujejo ljubljanski, to vendarle ni ljubljanski pogovorni jezik (kot ga govorijo na primer Ljubljančani sami), ampak bolj kot ne različica pogovornega jezika, kot so si ga oblikovale ob približevanju svojega domačega govora slovenskemu knjižnemu zbornemu jeziku oz. (ker živijo v Ljubljani) slovenskemu središčnemu pogovornemu jeziku. Stopnja približanosti tega njihovega jezika slovenskemu središčnemu nezbornemu jeziku oz. količina vnašanja iz njihovega J1 v njihovem, kot ga imenujejo, slovenskem jeziku pa je odvisna predvsem od tega, kako dolgo že živijo v novem govornem okolju in se mu prilagajajo, kako pogoste in močne stike z drugojezičnimi sobesedniki imajo, pa tudi od tega, koliko jim to prilagajanje sploh omogočajo njihove umske ali vsaj jezikovne sposobnosti in govorne zmožnosti. Sicer pa je tudi v njihovem, kot ga imenujejo, knjižnem zbornem jeziku mogoče prepoznati bolj ali manj očitno vnašanje iz J1.

Takega razmerja med svojim J1, tj. mengeškim gorenjskim govorom in drugimi jezikovnimi vezi, ki jih obvladujejo, gorenjske informatorke ne čutijo. Njihovo razumevanje socialnozvrstne razslojenosti slovenskega jezika se pravzaprav omejuje na dva jezikovna veza: na eni strani je njihov domači gorenjski mengeški govor (sicer zelo podoben ljubljanskemu oz. slovenskemu središčnemu pogovornemu jeziku), uporabljan predvsem v neformalnih govornih položajih, ko jim ni treba posebej paziti na svoje govorno izražanje – pa naj bo to v domačem govornem okolju ali v govornih položajih, v katerih je njihov sobesednik kdo, ki mu je J1 kako drugo narečje ali pogovorni jezik – na drugi strani pa je jezikovni vez, ki ga uporabljajo v formalnih govornih položajih (na primer v šoli, ko je njihov sobesednik profesor, pri spraševanju učne snovi) – to pa je, kot ga same poimenujejo, knjižni zborni jezik (v katerem pa je vendarle veliko vnašanja iz njihovega neformalnega govora).

Skratka, očitno je, da je v zavesti prekmurskega govorca troje zvrsti slovenskega jezika, ki jih rabi v različnih govornih položajih: narečje, pogovorni jezik in knjižni zborni jezik, v zavesti gorenjskega/mengeškega govorca pa sta pravzaprav le dve jezikovni zvrsti, ki ju tudi uporablja v različnih govornih položajih: domači govor/narečje in knjižni zborni jezik (ne glede na to, kako posamezne zvrsti sami poimenujejo).

Z zavestjo o razčlenjenosti slovenskega jezika je vsekakor tesno povezana tudi zavest o potrebnosti rabe različnih socialnih zvrsti, različnih jezikovnih vezov v različnih govornih položajih. To jezikovno preklapljanje je hkrati tudi močno odvisno od različnih družbenih, duševnostnih in jezikovnih dejavnikov.

Tako se zdi, da je pri prekmurskem (beltinškem) govorcu njegova jezikovna zavest zelo močno povezana z zavestjo o pripadnosti določeni pokrajini, tudi določenemu

načinu življenja. Informatorke jezikovno preklapljanje sicer razumejo kot nujnost, ker jih njihovi sobesedniki sicer ne bi razumeli, a hkrati vendarle rabijo svoj domači govor kjer koli je le mogoče – zapostavljanje lastnega J1, kjer in kadar to ni potrebno, pa se jim zdi nesprejemljivo. – Na drugi strani pa gorenjski (mengeški) govorec ne čuti nikakršne potrebe, da bi se prilagajal svojemu drugače (negorenjsko) govorečemu sogovorniku, ampak svoj domači govor zamenja z drugim le, ko ga k temu sili formalni govorni položaj.

Na kratko povedano: prekmurskemu govorniku je jezikovno preklapljanje v različnih govornih položajih nujnost, gorenjskemu pa samo možnost izbire med različnimi jezikovnimi zvrstmi. Če beltinški govorec poleg J1 ne obvlada tudi J2 ali J3, je njegovo govorno delovanje, njegov vpliv, možnost sporazumevanja omejen le na ozko prekmursko (morda še panonsko) govorno okolje – in tega se vsekakor dobro zaveda, saj meni, da se njegov jezik od slovenskega knjižnega zbornega (ki se ga vsak Slovenec uči v šoli in vsak dan sliši v sredstvih javnega obveščanja) razlikuje tako močno, da ga sogovorec, ki tega narečja ne pozna, zelo težko razume – zato se pač prilagaja. – Mengeškemu govorniku pa se zdi samo po sebi umevno, da ga razume vsak Slovenec, zato zanj preklapljanje iz enega jezikovnega veza v drugega ni življenjsko potrebno – saj meni, da je njegov jezik toliko podoben slovenskemu knjižnemu zbornemu ali vsaj središčnemu pogovornemu jeziku, da njegovi sobesedniki ne bi smeli imeti težav pri sporočanju z njim.

2.2 Katero socialno zvrst slovenskega jezika pa informatorke resnično govorijo v posameznih govornih položajih, v katerih imajo tudi različne govorne vloge, sem ugotavljala z analizo njihovega govora v različnih govornih položajih: v enojezičnem, neformalnem govornem okolju, v katerem oboje govorke govorijo svoje domače narečje; v večjezičnem govornem okolju, v neformalnem govornem položaju. Tukaj razčlemba posnetih in zapisanih govornih dogodkov kaže, da govorke (Beltinčanke in Mengšanke) v takem govornem položaju uporabljajo svoj domači izrazni vez in se govorkam, ki tega veza ne govorijo – a ga očitno razumejo – ne prilagajajo. Kadar pa govorka opazi, da je naslovnik ne razume (ali jo ta sam opozori na to, tako da jo prosi za pojasnilo), zviša svoj vez od domačega narečnega govora proti knjižnemu jeziku. Ta prilagoditev sicer ni popolna – navadno le zamenjajo uporabljeno poimenovanje (narečno besedo) s splošnejšim slovenskim (na primer knjižnim), medtem ko so prilagoditve na drugih jezikovnih ravneh (glasoslovna, oblikoslovna, skladijska) v takem govornem položaju redkejša oz. izjemna. Potrebe po tovrstnem prilagajanju so seveda odvisne predvsem od stvarine govornega dogodka – tako na primer v pogovorih o šoli ipd. navadno obojne govorke uporabljajo ista ali vsaj podobna in vsem razumljiva poimenovanja. Kadar pa si npr. izmenjujejo kuharske recepte ipd., so pojasnila v nedomačem vezu potrebnejša in pogostejša. Tako se sicer morajo pogosteje prilagajati govorke prekmurskega narečja, medtem ko so gorenjske (mengeške) govorke v tak položaj postavljene zelo redko kdaj.

Šola je nosilka formalnih položajev, ki jih določajo prostor, šolski red in šolski program, učitelji kot njegovi usmerjevalci in učenci, in s tem tudi nosilka formalnega jezika. Tako so pri šolskem spraševanju učne snovi ali pri ustnem referiranju (kar sta

le dva od mnogih možnih formalnih govornih položajev v okviru šolskega pouka – v večjezičnem govornem okolju) govorko učenke soudeleženke formalnega govornega položaja, v katerem so njihovi sogovorci in naslovniki učitelj in sošolci. V takem govornem položaju morajo paziti ne le na svoje izražanje, govoriti morajo namreč knjižno, ampak predvsem tudi na vsebino svojega sporočanja.

Govorko sem snemala pri ustnem spraševanju in referatih pri različnih učnih predmetih, nato pa sem za analizo izbrala posamezne govorne dogodke tako, da so enakovredno zastopane oboje govorko. Čeprav se tako prekmurske kot gorenjske govorko zavedajo zahteve po veznem preklopu v knjižni zborni jezik v formalnem govornem položaju, je v njihovem govoru veliko vnašanja iz neknjižnih socialnih zvrsti. Oboje govorko v formalnem govornem položaju govorijo pravzaprav varianto (oziroma variante) pogovornega jezika. Vendar pa to niso kaki idiolekti, saj je očitno, da tako prekmurske kot gorenjske govorko v knjižni jezik vnašajo predvsem iz svojega prvega jezika – domačega neformalnega govora/narečja – po nekakšnem pravilu. Govorijo pravzaprav (knjižni) pogovorni jezik, ki je tudi najprimernejši izrazni vez za tak formalni (prostogovorni, ne bralni) govorni položaj – zanj pa je vendarle značilna pokrajinska obarvanost, ki poslušalcu omogoča ugotavljanje krajevnega oz. narečnega izvora govorko.

Največ vnašanja iz nezbornih socialnih zvrsti jezika je na glasoslovni ravni jezikovnega sestava, saj se jih govorko tudi najmanj zavedajo – medtem ko je vnašanje na oblikoslovni, besedni ali skladenjski ravni le izjemno (več pa ga je mogoče najti v govoru prekmurskih kot gorenjskih govorko). Na kratko naj to vnašanje v njihovem (knjižnem) pogovornem jeziku v formalnem govornem položaju povzamem v naslednji primerjavi.

Na glasoslovni ravni je pogost samoglasniški upad pri Beltinčankah: *'e:nga, o'tə:rgat, p'ra:ɣta, t'kə:*, *'ma:ta, 'vi:dli, je 'rə:ku, al* (tudi samo *a*), *je b'la, so b'li, ital'ja:nski, s'pi:sati, ɥ š'tə:rnajstem, 'mi:sləm* (zadnja dva primera sta iz govora novega okolja). In pri Mengšankah: *ɥ'tərgat, pər'je:t, p'ra:ɣjo, p'raɣ, 'təm, bla, 'tut, 'mi:sləm, nacjo'na:lno, al, 'ti:st, d'ru:zga, kə, 'čəs, 'tut, 'kəšni, 'kəkšniX, 'tə ɶ pretɥ'səm, funkcjo'na:lno:st, z'lə:*, *'tu:t, da ɶ po'ši:lka, 'mi:sləm, də, 'Xə:t, na p'ri:mər, 'kəšən, kət, čə ɶ otk'ri:ɥ, razlo'ži:t, da ɶ 'tə: ɥ 'kəšniX, o'kə:l, 'təm, pər-skər'bi:, rəzde'li:, 'nu:dət, 'zarət, p'ra:ša, de've:tind've:ɶset, 'seɶ, al, i'mə:l so, z'lə:, 'ni: us'pə:lo o'či:stič, da nar'di:, je 'mə:gu 'dɛ:lat, pər'ja:tla.*

Prednaglasni *-o- > -u-*: pri Beltinčankah: *se pogu'va:rjata*, pri Mengšankah: *up'ra:ɣlajo, ɥpu'za:rja, utp'ra:ɣlja, pu'tɛ:m*

Ponaglasni *-u > -o* samo pri Mengšankah: *'tɛ:mo.*

Kakovost samoglasnikov je različna samo pri Beltinčankah. Pri teh gre *'-o- v '-o-: 'o:če, na spre'Xə:t, 'kə:stajɶ, zə p'sə:m, 'o:na, 'pə, 'Xə:teɥ, 'pə:l, ot'rə:ka, zvo'nə:ve, 'on, 'kə:stan, 'də:brə, 'bə:də, raz'və:ɶ, nje'gə:vo, pre'rə:t, č'lə:vek, s s'və:jimi, 'və:ɶno, sɔv'je:ti, 'və:ɶske, sp'lə:šne, od'və, 'də:sti, s'tə:lpec.* To velja tudi za nena-glašeni *o: kə'va:nci, spəra'zu:məm, pə, 'pi:smə, 'va:rno:stnə, v'rə:dnostnə, 'pə:šljemə, sə, jə, 'mu:šnicə.* Podobno: *'-e- > '-e-: enajš'tɛ:rec, na'mɛ:n* in *'-e- >*

'-e-: z'ne:sek (v istem govornem dogodku tudi z'ne:sek), 'te:ga, 'te:mu, o'ze:mlja, stru'pe:na. Namesto -ə- izgovarjajo -e-: 'dɔ:ber, 'dɛ:ček, od'vi:sen, z'ne:sek, pre'se:žek; 'pe:s; pretv'se:m.

Govorijo samoglasnike, ki jih ni v sestavu knjižnega jezika: -a- > -ā-: 'tā:n, 'mā:ma, v'sā:k, 'mā:ši, 'dā:lje, 'Jā:nes, vā:se, 'jā:mp, Al'zā:ciji; -i > -ī: 'vi:delj, bj, 'tu:dj, alj, u'tā:rgatj, pri'jē:tj, 'cɛ:rvkj, v rene'sa:nsj, o'pa:zj, bla'ga:inj, bj, pripa:dalj, F'ra:ncijj, 'Pɔ:lskj, mor'na:ricj, 'te:škj, oboro'ži:tvj, ob've:znostj, 'ma:nševj:kj, v 'i:zbj; -e (-ě) > -e:ī: 'nej. Imajo neknjižne dolžine naglašene samoglasnika: 'ta:m.

Razlike so v naglasnem mestu, pri Beltinčankah: do'ta:kniti, k'li:cali, 'sa:mo, k'ni:ževno, 'la:Xko, to'li:ko, dovol'je:no, ko'li:ko, po pet'na:jštiX, slo've:s, 'ɔ:trok, sta se 'ta:m z'mē:nila, torej pogosto, pri Mengšankah: g're:do, 'da:jale, torej zelo redko.

Pri soglasnikih ne ene ne druge nimajo mehkega l, podobno ne mehkega n: 'kɔ:stajn/'kɔ:stan, u z'gɔ:dni mla'dɔ:sti pri Beltinčankah; spopogne'va:ne, z 'nɔ: pri Mengšankah. -m > -n le pri Beltinčankah: 'ta:n. Enako le pri njih -u-/u- > -v-/v-: v 'gɔ:zdu, v 'mɔ:dri, 'ɔ:če v'zɛu, 'pač v'sā:k, priv'la:čj, v v're:čko. Pa seveda prehod v f-: f'ta: s've:t, fplac'ni:ka, fko'pa:lnici. In krnitev: v > -0-: od'zɛ:to.

Hiperkorekturo glede na knjižni jezik poznajo oboje: prim. pri Beltinčankah: zə psɔ:m, zə vi'ši:ne, zə 'u'plači:li, zə 'ta:ijnim, və tre'ne:rko, və 'mɔ:dri, və 'mɛ:stu; pri Mengšankah: və 'gɔ:st, və E'p'ro:pi, və l'ta:liji, zə na'si:ljem, və nji:X, və dru'ži:nskem, və Roš'li:nu, və dru:gem, və 'ča:su, və 'gɔ:st, və 'mɔ:dri, və 'tɔ:.

Večina oblikoslovnih značilnosti, ki odstopajo od sistema slovenskega knjižnega zbornega jezika, je povezanih z glasoslovnimi značilnostmi (formalnega) pogovornega jezika obojih govork. Nekaj drugih značilnosti: napačna končnica navezne oblike os. zaim. za 3. os. ed. m. sp.: Beltinčanke – 'va:nga, Mengšanke – 'va:nga; napačen sklon: Mengšanke – da jo ne s'mɛ:; napačno število (množinska oblika namesto dvojsinske) Mengšanke – tɛ:dva; raba množine namesto oblike za skupno ime: Beltinčanke – na'bi:rat kos'ta:nje.

Za besedje so značilne neknjižne besede, pri Beltinčankah: je g'na:u »je peljal«, 'pɔ »potem«; in pri Mengšankah: pa »in«, kr'ɛ:ga »kara«, s'kɔ:s »vedno, kar naprej«, 'pɔ:l »potem«, na zas'tɔ:pjo »ne razumejo«, 'o:či in 'ma:mi »oče in mama«, nje'go:va 'pu:nca »njegovu dekle«, iz 'ča:stikom »s častnikom«.

Napačne zaimke poznajo le Beltinčanke: g'dɔ: »kdor«, so s'rɛ:čali 'e:nga, »so srečali nekoga, ki«, so s'rɛ:čali 'en 'pa:r, ki »so srečali nek par, ki«, 'ta:m, k'jɛ: sɔ »tam, kjer so«.

Napačne besede so pogostejše pri Beltinčankah: so s'rɛ:čali 'mu:šnico »so videli mušnico«, tre'ne:rka »trenirka«, 'i:sto po s'tɔ: »prav tako po sto«, sk'la:denko raz'vi:t č'lo:vek »skladno razvit človek«, 'p'ri:de 'e:nkrat k n'je:mu »pride nekoč k njemu«; pri Mengšankah so napačne besede (glede na knjižni zborni jezik) redkejše: 'mɔ:gla »moralca«, je biu na'za:ī »se je vrnil«.

Na skladijski ravnini delajo napake v besednem redu le Beltinčanke: so se pogo'va:rjali, če ops'ta:ja 'bɔ:k al pa 'ne:; 'ti:sta 'gɔ:ba še n'je:ga z'mɛ:raj

priv'la:či; 'vi:dijo ka'kō: se pre'mi:ka neg'dō:; pa s'rē:čajo d'va: 'pa:rēka na klo:pi, ka'kō: se'di:ta in se i'ma:ta 'ra:da; če se t'kō: 'ma:ta 'ra:da; da se 'naj 'ra:jši ne do'ta:kne; 'mō:rala se je še od're:či ə:; do'lō:ča ga pa, 'Ma:jo je pa po'tē:m.

Neujemanje pridevniškega prilastka s samostalniško odnosnico (v spolu): Beltinčanke – *s'vo:jo dek'le:; več tega je pri Mengšankah: 'te: 'rō:ki, 'te: pre'da:vanja, 'svo:jo dek'le:.* Tako te poznajo še neujemanje povedka z osebkom (v spolu): *pod'je:tja pa 'ba:nke so pro'pa:dala* in nepravilno vezavo predmeta s povedkom (zanikani predmet): *'ti:stim, ki jim 'ni: us'pe:lo o'či:stīt ū'se: 'te: stva'ri:.*

Skladenjske lastnosti govornega jezika poznajo oboje; prim. Beltinčanke: *če um're:jo če ə... ot 'ti:ste 'mu:šnice, 'ō:če p'ra:vi... da 'ja;* Mengšanke pa: *sta o'ba: spo- ū'sa:k sta spoz'na:la ū'sa:k svo:jo dek'le:.* Primeri za mašila pri Mengšankah: *ū'sa:k je ə:... je i'mē:ū... ə: na za'lō:gi ə: do'vo:l 'te:X... ə:... 'te: re'ze:rvne 'čē:ūle in pa 'te: o'bē:ske pa 'tō:; ə:m d'ru:gi so i'mē:l po'či:tnice pa tō:.* Pri obojih so pogosti izrazi za vzdrževanje stika: Beltinčanke – *'ne,* Mengšanke – *a'ne.* In še ponovitve: Beltinčanke – *je 're:kla, da ga ne 'bō: i'mē:la, ə:...saj 'ō:na 'hō:če i'mē:ti za mo'ža: 'ča:stnika; in ga po'va:bi, naj p'ri:de 'o:n k n'ji:m.* Mengšanke – *ə: ga je 'pu:stij, da je biū na'za:ŷ u š-, da je biū na'za:ŷ u 'šō:li.*

Nekateri deli sporočil so zaradi različnih vzrokov (predvsem nepripravljenost tvorca na govorno dejanje, trema, čustveno odzivanje na sporočilo itd.) povedani v domačem izraznem kodu, na primer: Beltinčanke – *... 'ka:ŷ za'ka:ŷ se bō 'on 'zaj poro'či:ū, pa da ŷ 'ō:na nje:ga ča:kala pa f'se, 'neŷ, in 'pō:l;* Mengšanke – *ə: 're:keŷ je, da ūs- da nar'di: ū'se p'rē:X ū'se 'ra:jš 'kokar pa otpo:vet, da ga laX'kō:.*

Za natančno predstavitev uporabljenih jezikovnih vezov in prikaz medzvrstnega preklapljanja v različnih govornih položajih ter za natančnejši pregled značilnosti sistemov govornega jezika teh informatork in nato slovenskih pogovornih jezikov sploh bi bilo seveda potrebno obdelati in natančneje razčleniti veliko več govornih dogodkov.

SUMMARY

Slovene colloquial languages have formed between the high style of the literary language, on one hand, and a local dialect (or dialects), on the other. Because of their fluidity and tremendous variegation, these varieties of language are very difficult to describe and normativize.

During high-school education a dialect speaker who comes to Ljubljana, in this particular case from Mengeš (Upper Carniola) and Beltinci (Prekmurje), changes his language to the Ljubljana colloquial language. Such speakers have as their first language the local dialect, the second, depending on the order learned, the literary norm, the third a variety of the colloquial language, the language of their urbanization.

Both groups of speakers are aware of the social variation of Slovene and the need for code switching in various speech situations.

In the consciousness of the Prekmurje speaker there are three varieties of Slovene, used in different speech situations: dialect, (non-standard) colloquial and high-style literary language. In the consciousness of the Mengeš speaker there are only two varieties, also used in different situations: the language of home/local village dialect and the literary standard

(regardless of what the speakers themselves call these varieties).

Code switching in various speech situations is obligatory for the Prekmurje speaker because of the tremendous difference between his dialect and both the standard and colloquial language of the Slovene environment; the Carniolan speaker because of the greater proximity must merely choose between two registers. Both groups of speakers in a formal speech situation speak a variant (or variants) of the colloquial language. A characteristic of their speech is its regional coloring, which allows the hearer to discover the regional or dialectal origin of the speaker. In this most of the interference comes from the informal speech of home on the phonological level of the language system, which speakers are least aware of, whereas interference on the morphological, lexical and syntactic levels are exceptional (more of these are to be found usually in the speech of Prekmurje than Carniolan speakers).

OCENE – ZAPISKI – POROČILA – GRADIVO

O NAGLASNIH ZNAMENJIH V BRIŽINSKEM SPOMENIKU I*

Nosni samoglasniki so v BS redko nakazani; edini primeri so I 23 *vu'ensih*, II 19 *sunt* (kar imam za latinski pravopis), 48 *mogoncka* in 105 *vuerun*. Ker je bila nosnost nedvomno prisotna, ko so bili BS zapisani, ta primanjkljaj v pisnem sestavu zahteva razlago.

Nosni samoglasniki pred izgubo šibkih polglasnikov niso bili fonemsko različni od sklopov samoglasnik + istozložni nosni zvočnik. Zaradi tega je zanimivo videti, kako so bili ti sklopi v BS pisani. Dva primera sta istozložnega nosnika, ki *nista* zapisana kot nosna soglasnika, namreč I 6 *uzē vsēm* in II 69 *nikīse* za *nikimže*. To nas vodi k domnevi, da bi lahko bila dolžina redno sredstvo za nakazovanje nosnih samoglasnikov v izvorniku BS. Ko so BS prepisovali, se je bil jezik spremenil, morda ob izgubi šibkih polglasnikov, zaradi česar to sredstvo ni bilo več primerno. To morda razlaga pomanjkljivi pravopis.

Kako pa je prepisovalec obravnaval znamenja nosnosti? V BS I jih je očitno pomešal z drugimi nadčrtnimi znamenji. Ker je bil BS II prepisovalcu verjetno bran, so bila znamenja preprosto neupoštevana, kakor so bila tudi v BS III.

Vlogo naglasnih znamenj v BS I je na široko pojasnil J. Schaeken, ki je opozoril na starovisokonemški običaj ločevanja med *uu/w/* od naslednjega samoglasnika z naglasnim znamenjem ´ (1987: 348, opomba 5). Njegovi sklepi so naslednji:

1. Ostrivec med predslonskim veznikom *i* in naslednjo besedo ter ostrivec med sklopoma *vu*, *uv* in naslednjim samoglasnikom sta razmejevalna znaka, preprečujoča napačna branja.
2. Ostrivec nad *o*, *e* in nad *u*, *v* v končnem zlogu zaznamuje nosni samoglasnik.
3. Ostrivec nad *u*, *v* v začetnem zlogu zaznamuje ustničnonosnični *w/* ali pa je razmejevalni znak začetnih *u-*, *v-*.

Ta pravila jasno odsevajo dvojni izvor naglasnih znamenj. Z ene strani predstavljajo stv. rabo naglasnih znamenj kot razmejeval za *uu/w/*, kar je bilo morda do določene mere posplošeno. Z druge strani po vsem videzu odsevajo rabo dolžine kot sredstva, ki nakazuje nosne samoglasnike. Zanimivo je, da je poševnica v I 6 *uzē* bolj podobna določenim naglasnim znamenjem, kakor so le-ta podobna eno drugemu.

Da bi ovrednotili razlagalno vrednost Schaeknovih sklepov, sem primerjal dejansko pojavljanje naglasnih znamenj v faksimilu (SAZU 1993) z njihovimi možnimi pojavljanji v skladu z zgoraj podanimi pravili. Rezultat podajam spodaj. V levem stolpcu sem naznačil števila dejanskih pojavljanj skladno s Schaekново listo (1987: 350f). V desnem stolpcu sem nakazal nosne samoglasnike s pridvignjenim *n*, predsamoglasniški in začetni *w/* s krožcem, in začetne morfeme *i*, *u*, *v* z naglasnim znamenjem. Določen komentar zahtevajo naslednje odločitve.

Schaeken ima primere #15 *I'meti* in #18 *I'me ti* za "očitne napake" (1987: 348). Jaz bi raje predlagal, da bi te oblike brali *Ijmēti*, prim. I 7 *Itebe bosirabe*, 25 *Idabim nazem zuete*, 31 *Idabim uzlissal*. V primeru #37 *miloztíví* se strinjam s Schaeknom, da bi bilo v izvorniku *miloztúví*, prim. #1. Tudi se strinjam, da je bilo naglasno znamenje prestavljeno na levo stran pri #17, #42, #47, #50, #63 in #71, in bi menil isto za #66 *tvo'imi*, prim. III 51 *tuuoíu*, in tudi za #29, kar se zdi, da je bilo popravljeno v #28.

Preostali primeri #14, #16, #34, #49 in #53 so manj jasni. Ti so v moji razčlembi nakazani z zvezdico. Mogoče je, da je #16 razmejevalni znak, kakor predlaga Schaeken. Ne morem pa

*Prevod iz angleščine v slovenščino J. Toporišič.

podpisati njegove misli, da bi #49 *ácose* in #53 *národ* služili kot nasprotje razmejevalnega znaka. Zdi se mi mogoče, da #49 nakazuje nosni samoglasnik predhodne besede v *zel*, ki je bil v izvorniku morda pisan na isti črti. Podobno ima #53 morda isti izvor kakor #52 *vu'iz*, prim. #29 in #28. Nasprotno pa #14 *oñ* morda spada k sledeči besedi *zuet*, prim. I 12 *zvuēt*, III 69 *zuu&*. Razlage za #34 *Tí* nimam.

Primerjajoč dejansko in možno pojavljanje naglasnih znamenj, ugotovimo, da je razmerje zaznamovanih nosnih samoglasnikov 14/45 = 31 %, razmerje zaznamovanih /w/ 30/69 = 43 %, in razmerje zaznamovanih *i*-, *u*-, *v*- je 24/44 = 55 %. Ta rezultat je družljiv s podmeno, da se je nosnost redno (vendar ne dosledno) mešala z razmejevalnim znakom, kar je bilo posebno pogosto po predslonskem vezniku *i* (18/33 = 55 %) in predlogu *v* (4/7 = 57 %).

Nanosnice

Brižinski spomeniki; 1993 (Znanstvenokritična izdaja). Ljubljana: SAZU.

J. SCHAEKEN, 1987: Die akzentzeichen im I. Freisinger Denkmal. *Zeitschrift für slavische Philologie* XXXVII. 346–351.

Brižinski spomeniki

I

GLAGOLITE PONAZ REDKA ZLOUEZA.

Bofe gozpodi miloztiuv¹i. otze bofe. tebe izpovuēde.
vuez moi greh. I²zuetemu creztu. I³zuetei marii. I⁴zue
temu michaelu. I uuziem crilatecm bofiem.
I zuetemu pe
tru. I u⁵zem zelom bofiem. I u⁶zem muenicom bofiem.
I u⁷zem vuernicom bofiem. I u⁸zem. devu⁹am praudnim. I u¹⁰zē
praudnim. I tebe bofirabe. choku¹¹. biti. izpovuēden. uzeh. moih greh. I¹²vueruiu¹³. dami. ie. nazem zuete. beufi. iti fe. na on¹⁴
zuet. pakife uztati. nazodⁿⁱ den. I¹⁵meti mi ie. I¹⁶fivuot¹⁷
pozem. I¹⁸me ti mi ie. ot puztic moih grechou. Bofe
miloztiuvi. primi moiv. izpovuēd. moih grechou. Efe
iezem ztuoril zla. pot den pongefe bih nazi zvuēt.
v¹⁹uuraken. ibih crifken. Efe pomngu. ili ne pomngu. Ili
vu²⁰olu. ili ne vu²¹olu. Ili vu²²ede. ili ne vu²³ede. Ili u²⁴ne praud

GLAGOL'ITE PO NAS RĚDKA SLOVESA.

bože, gospodi milostiv^oy, otče bože, tebē ispov^oēdē
v^oas moj grēh, i' sv^oeⁿtemu krāstu, i' sv^oeⁿtēj mariji, i' sv^oeⁿ-
temu mihaelu, i' v^oasēm krilatecm božjem, i' sv^oeⁿtemu pe-
tru, i' v^osēm səlom božjem, i' v^osēm moⁿčenikom božjem,
i' v^osēm v^oērnikom božjem, i' v^osēm dēv^oam pravdnym, i' v^osēm
pravdnym. i' tebē, boži rabe, hot^o byti ispov^oēdēn v^osēh mojih
grēh, i' v^oēruj^on, da mi je, na sem sv^oētē bēvši, iti že na on^{*}
sv^oēt, paky že v^ostati na soⁿdnⁱ dān. i' jmēti mi je *živ^oot
po sem, i' jmēti mi je odpustāk mojih grēhov. bože
milostiv^oy, prijmi mojoⁿ ispov^oēd mojih grēhov: eže
jesām stv^ooril zla po t dān, pon'eže byh na si sv^oēt
u^ov^orat'en i' byh krāšt'en, eže pomn^o ili ne pomn^o, ili
v^ool^o ili ne v^ool^o, ili v^oēdeⁿ ili ne v^oēdeⁿ, ili v^o nepravd-

nei rote. ili u²⁵lfi. Ili tatbe. ili zavuizti. ili v²⁶uzmazi.
 Ili vziniftue. ili efe mizetomu. chotelo.
 emufe mibi. ne doz
 talo. choteti. Ili vpoglagolani. ili zpe²⁷. ili
 nezpe²⁸.²⁹Ili efe
 iezem. ne zpazal. nedela. ni zu³⁰eta
 vu³¹ecera. ni mega
 pozta. I³². inoga. mnogoga. efe protiubogu
 i³³protiu me
 mu creztu. Ti³⁴ edin bofe. vu³⁵ez. caco mi
 iega potre
 ba vu³⁶elica. Bofe gozpodi miloztivi³⁷. tebe
 ze mil
 tuoriv³⁸. od. zih poftenih greh. I³⁹. odi neh
 mnozeh.
 I. vu⁴⁰enfi. i⁴¹ minfi. Efe iezem ztvoril. teh
 ze. ⁴²tebe
 milltuoriv⁴³. I⁴⁴. zuetei marii. I⁴⁵. v⁴⁶zem
 zvetim⁴⁷.
 I dabim nazem zuete. tacoga grecha
 pocazen v⁴⁸zel.
 a⁴⁹cofe ti mi zadenef. ia co fe tua⁵⁰ milozt.
 itebe liubo.
 Bofe ti pride zenebeze. v⁵¹fe ze da vmoku.
 za vu⁵²iz
 na⁵³rod. Dabini zlodeiu ote⁵⁴l. otimime vzem
 zlo
 deiem. Miloztivui bofe. tebe poronfo me
 telo. I⁵⁵.
 mo⁵⁶. dufu⁵⁷. I. moia zlovueza. I⁵⁸me delo. I⁵⁹
 mo⁶⁰vuolii.
 I⁶¹. mo vueru. i⁶²moi fivuo⁶³. I dabim uzliffal.
 nazodni
 den tuo⁶⁴ milozt vuelliu. ztemi iefe v⁶⁵zo vuf
 tvo⁶⁶i
 mi vzti. Pridete ot za mega izvuolieni. pri
 mete vu⁶⁷ecfne vu⁶⁸ezelie. i⁶⁹vu⁷⁰ecfni
 fivuo⁷¹l Efev
 iezt. ugotoulieno. iz uueka v⁷²ueek. a men.

něj rotě ili v' lži. ili tatbě ili zav°isti, ili v'
 v°zmazi
 ili v' s°ničtvě, ili eže mi seⁿ tomu hotělo,
 emuže mi bi ne dos-
 talo hotěti, ili v' poglagolan'ji, ili speⁿ ili ne
 speⁿ, ili eže
 jes°m ne spasal neděla, ni sv°eⁿta v°ečera,
 ni mega
 posta i' inoga mnogoga, eže protiv bogu i'
 protiv me-
 mu kr°stu. ty* edin, bože, v°ěs, kako mi je
 jega potre-
 ba v°elika. bože, gospodi milostiv°y, tebě seⁿ
 mil
 tv°orjoⁿ od sih počtenyh grěh i' od iněh
 množěh,
 i' v°eⁿčih, i' m°n'ših, eže jes°m stv°oril. těh
 seⁿ tebě
 mil tv°orjoⁿ, i' sv°eⁿtěj mariji. i' v°sěm
 sv°eⁿtym.
 i' da bim na sem sv°ětě takoga grěha
 pokaz°n v°zeⁿl,
 a*kože ty mi zadeneš i' akože tv°a milost i'
 tebě l'ubo.
 bože, ty prijde s° nebesa, u'že seⁿ da v'
 moⁿkoⁿ za v°əs
 na*rod, da bi ny zloděju oteⁿl, otmi meⁿ
 v°sěm zlo-
 dějem. milostiv°y bože, tebě poroⁿč°n me
 tělo i'
 moⁿdušoⁿ i' moja slov°esa i' me dělo i' moⁿ
 v°ol'oⁿ
 i' moⁿ v°ěroⁿ i' moj živ°ot, i' da bim u' slyšal na
 soⁿdn'i
 đ°n tv°oⁿ milost v°el'oⁿ s' těmi, jeⁿže v°zov°eš
 tv°ojj-
 mi usty: prijděte otca mega izv°ol'eni, prij-
 měte v°ěčne v°eselje i' v°ěčny živ°ot, eže v°y
 jest u' gotovl'eno iz v°ěka v' v°ěk. amen.

TINE LOGAR: SLOVENSKA NAREČJA[†]

Ta zbirka slovenskih narečnih besedil predstavlja ugledno izdajo, kakršne bi si v narečjeslovju pogosteje želeli. Je razširjena in izboljšana izdaja one l. 1975 z istim naslovom izšle zbirke in daje obsežen vpogled v današnje stanje raziskav. V polno svetlobo postavlja obsežne vednosti in izkušnje »sive eminence« slovenskega narečjeslovja Tineta Logarja.

Izdaja ima tri dele, spravljene v plastično kaseto, kakor se uporabljajo tudi za videokasete. V tej je na levi strani knjiga in karta, na desni štiri tonske kasete. Priporočljivo je, da tonskih kaset nikoli več ne postavimo v njihov ovitek, in sicer iz dveh razlogov: prvič se tako enkratnega tonskega gradiva ne moremo dovoljkrat naposlušati, drugič pa mi je pripravilo nepremagljive težave, da bi kasete vzel iz njihove embalaže (končno je uspelo z nožem). Knjiga in kasete so celota: od približno polovice krajev, ki so v knjigi zastopani z vzorci jezika, je na kasetah najti posnetke, ko so bili za podlago natisnjenemu gradivu. Ta postopek, da se predlagata transkribirano in govorjeno narečno gradivo, naj bi pravzaprav postala stalna praksa. Samo tako lahko dobimo resnični vtis kakega narečja, samo tako si lahko fonetična dejstva, s katerimi se srečuje narečjeslovec, predstavljamo kar najbolj živo. Karta predstavlja že večkrat objavljeno karto slovenskih narečij Tineta Logarja in Jakoba Riglerja, in vsak, ki še ni imel nobenega njenega primerka, bo vesel, da ga sedaj ima. Razen tega, da se podaja več zemljepisnih podrobnosti, ni bilo drugih sprememb v primeri s prejšnjimi izdajami te temeljne karte, ne na karti ne na njeni zadnji strani v spremnem besedilu samega Tineta Logarja.

Pa si natančneje oglejmo vsebino knjige. Odpira jo uvod v slovensko narečjeslovje: razglablja se dejavniki, ki so pripeljali do velike narečne razčlenjenosti slovenskega jezikovnega področja, in predstavi se nam vrsta v glavnem fonetičnih in fonoloških prvin narečnih sestavov, ki kažejo to razčlenitev. Ta uvod je prevzet iz prve izdaje l. 1975 in je v splošnem predelava spremnega besedila karte. Kjer je kaj razlik med obema besediloma, bi dajal prednost spremnemu besedilu, ki je večkrat natančnejše v opisu in nudi več primerov.

Nato sledi glavni del knjige, 76 zgledov jezika iz 60 krajev, večinoma transkribiranih od iste osebe, ki je dala jezikovni vzorec. Izbrani kraji so zelo dobro razdeljeni po sedmih slovenskih narečnih skupinah: samo štajerska in primorska sta s po štirimi kraji obravnavani nekam skopo. Večina krajev je z dolenskega, h kateremu prištevam tudi notranjsko, in rovtarskega področja, kar je spričo sorazmerno velike neenotnosti teh dveh skupin popolnoma upravičeno. Zelo moramo ceniti pritegnitev ne samo za narečne skupine tipičnih narečij, ampak tudi takih, ki predstavljajo prehod od enega k drugemu narečju ali celo od ene k drugi narečni skupini. Na to kažejo še od Logarja rabljene oznake za taka narečja (npr. podjunsko-mežiški govor, dolensko-gorenjsko-rovtarski govor). S temi inovativnimi oznakami in razdelitvami pa prihaja do manjših odstopanj od oznak in razdelitev, rabljenih v narečni karti. V primeri z izdajo iz l. 1975 so dodani novi narečni zgledi, transkripcija že takrat objavljenih besedil pa je pregledana.

Knjiga se zaključuje z opombami in pojasnili. Zelo koristna in poučna je v tem delu pregledna karta v knjigi zastopanih krajev. In kar poučni so tudi komentarji k posameznim narečnim skupinam in narečjem, v katerih se opozarja na značilne poteze jezikovnih zgledov. So v veliko pomoč za razumevanje jezikovnih zgledov, saj je ob poznavanju rednih glasovnih razvojov posameznih narečij večina besed lahko spoznavna.

[†] *Slovenska narečja*, Besedila zbral in uredil prof. dr. Tine Logar, Ljubljana: Založba Mladinska knjiga, 1993, 147 str., z zemljevidom in 4 tonskimi kasetami. – Slovenski prevod iz nemščine J. Toporišič.

Na tonskih kasetah zbrani jezikovni zgledi so prvovrstno gradivo in bralcu/poslušalcu nudijo možnost neposrednega soočenja z mnogimi narečnimi posebnostmi, o katerih je doslej bral le v literaturi. Od fonetičnih »sladokusij« slovenskih narečij je več narečij s tonemi (tudi na kratkih samoglasnikih, npr. horjulsko besedilo) (str. 42–43, kasete 2B), ki s po dvakrat uresničenim *māyla* 'mórala' – *māyla* 'meglà' nudi zelo lepo najmanjšo dvojico, izredno problematično narečje Šentjakoba v Rožu in ponaglasne dolžine poljanščine. Žal so izostali jezikovni zgledi narečij s takimi v literaturi pogosto in tudi v uvodu omenjenimi posebnimi značilnostmi, kakor so nosni samoglasniki v določenih govorih podjunščine, metatonije po izginotju samoglasnikov v enem delu briškega ali »zasoplih« samoglasnikov rezijanščine. Daljša besedila so zelo koristna, ker razločno kažejo dostikrat obsežna nihanja fonetičnih uresničitev, npr. za *-j* v Gajševcih pri Križevcih (str. 95–97, kasete 4B).

»Tovarniške nezgode« so pri izdaji te vrste, kjer je za podajanje mnogih podatkov zahtevana največja natančnost, neizogibne. Tako je v pregledni karti šte. 59 (Kranjska Gora) po pomoti vnesena na avstrijski strani meje, in k briško-kraškim govorom manjka komentar. Govorjeno in transkribirano besedilo se nikakor ne ujemata v naslednjih jezikovnih zgledih. Predmeja (str. 61–62, kasete 3A): od prvega besedila sta srednji del in konec govorenega besedila druga varianta, kakor je transkribirano besedilo; Sarženta pri Čedadu (str. 68, kasete 3A): na kaseti so samo prvi trije odstavki transkribiranega besedila; Gorica pri Slivnici (str. 88–91, kasete 4B): govorno besedilo se začneja šele na str. 90.

Nadalje izkazuje zelo omahujoče govorno besedilo za Štanjel na Krasu (str. 63, kasete 3B) veliko knjižnojehovnih prvin, ki pa v transkripciji niso upoštevane.

Da bi pokazal, kakšne vrednosti je lahko gradivo te izdaje, se bom z enim jezikovnim zgledom poukvarjal malo obširneje, in sicer z besedilom iz Cerkna (str. 45–46, kasete 2B). To besedilo sem izbral, ker je govorno z normalno govorno hitrostjo, je precej dolgo in ker je za cerkljansko narečje, h kateremu spada govor Cerknega, več opisov: Baudouin de Courtenay (BdC) 1884, Ramovš 1935 (oba cerkljansko) in Rigler 1981 (cerkljanski govor).

Po Riglerjevemu opisu sta se praslovenski ne prvotno dolgi naglašeni **a* in samoglasniška prvina praslovenskega **r*, če ni bil naglašen, na začetku besede ali pred /w/, v cerkljanskem govoru razvila v /o/: 'pos, 'doska; 'worba, 'porst (Rigler 1981: 70). Drugotno se je tako razvila tudi predpona **pri* - 'poršu (Rigler 1981: 70). Iz jezikovnega zgleada pa se kaže druga podoba. Odraz *o* sicer je zastopnik **a*-ja, kakor npr. 'šoy, za 'šoy, 'loɣay (Logar 1993: 45), ne pa samoglasniške prvine pri **r*, za kar se piše le *a*: 'stərme, 'dəržay, 'pəršu (Logar 1993: 45, 46, 45). Tudi pisanje 'borš (Logar 1993: 45) je v tem smislu treba popraviti, ker se govori 'bərš. To nasprotje lahko pojasnimo kot notranjenarečno razločenje. Iz opisa Baudouina de Courtenaja se vidi, da se *o* iz samoglasniške prvine **r*-a zelo pogosto premenjuje z *a* (pisanim kot *b* ali *ɔ*), npr. 'doržey, pa 'žortu/pa'žərlu; 'poršu/pəršu (BdC 1884: 582, pisanje je prilagojeno Riglerjevemu in Logarjevemu). To bi dalo sklepati na to, da se je fonem /r/, če zlogotvoren, v Baudouinovem času lahko uresničeval kot *or* ali *ər*. Obe ti prosti varianti sta pač izvor za pri Riglerju in Logarju potrjeno razdelitev v dve jezikovni varianti: v jezikovni varianti Riglerjevega informatorja je prosta varianta *or* postala dvofonemska zveza *or*, v jezikovni varianti Logarjevega informanta pa je nekoč prosta varianta *ər* sedaj edino mogoče uresničenje fonema /r/; fonem, ki v nasprotju z varianto, ki jo je opisoval Rigler, nastopa tudi kot naglašena zlogotvorna prvina.

Drugo nasprotje med jezikovnim zgledom in znanimi opisi se ne da popolnoma pojasniti z domnevo o znotrajnarečnem različenju. Po prvotno nebnihih soglasnikih se je nenaglašeni **a* v cerkljanščini razvil v /e/. V tem se ujemajo vsi opisi, npr. prašey (BdC: 582, 575), 'doržey, R ed. 'tiče (Ramovš 1935: 90, pisava je prilagojena Riglerjevi in Logarjevi), 'pla:čey, 'meje (Rigler 1981: 70). Jezikovni vzorec pa ta razvoj izkazuje samo v določenih kategorijah, npr. R

ed. *wa'ruđje*, *ž'ya:jne*; sed. 3. ed. *pa'če:jne* (Logar 1993: 45), medtem ko je pri drugih *a*, npr. *'dəržay*, *s'lišay*, D.mn. *'čičenčam* (Logar 1993: 46, 45, 45). V primerih *'čičenčam* in *'dəržay* bi se to razložilo z obliko-slovno izravnavo, prim. iz sosednjega govora Šebrelj *'dəržay*, toda dv. m. sp. *dər'ža*: ← **držála* (Logar 1993: 47) z ohranitvijo **a*-ja, ker je naglašen in dolg. Tako se lahko *a* v obliki m. sp. ed. *'dəržay* na podlagi drugih deležnikov na *-l* spet uvede. Toda za *s'lišay* take vrste razlaga ne pride v poštev, ker tukaj ni izkazana premena med naglašanim in nenaglašanim *a*, prim. mn. m. sp. *s'lišal* (Logar 1993: 45). Izginotje **l*-a v določenih oblikah deležnika na *-l* in iz tega izhajajoče skrčenje samoglasnikov kakor zgoraj v im. dv. *dər'ža*:, se zdi, da pri stalno korensko naglašanih glagolih s prvotno nebni končnim soglasnikom tudi ni bilo razloga za ohranitev **a*-ja, prim. m. dv. *sliše* ← **slišala* (BdC 1884: 588). Z iz opisov znanimi podatki se zopetna uvedba *a*-ja v *s'lišay* mn. m. sp. torej ne pojasnjuje.*

Nasprotje med opisi BdC in Ramovša na eni in Riglerja na drugi strani imamo pri odrazih končnih **b*, **d* pred stavčnim premorom cerkljanskega. Prva dva raziskovalca povesta, da ta dva soglasnika nastopata kot pridahnjena *p'*, *t'*, npr. *zuop'*, *γas'pu:t'* (BdC 1884: 390). To bi pomenilo, da nasprotje */b, d/* ↔ */p, t/* v končnem položaju ni bilo nevtralizirano (prim. *u'kop*, *b'rat* (p. t.)), pri čemer bi bilo treba *p'*, *t'* imeti za položajni varianti. Rigler pridahnjenosti teh nezvencih končnih soglasnikov ne omenja, in tako bi jih morali enačiti s */p, t/* iz **p*, **t*.** Na podlagi edinega primera z jezikovnem vzorci bi mislil, da je dal pravilni prikaz Rigler: *t* v *γas'pu:t* (Logar 1993: 45), se ne sliši drugače kakor *t* v *'puot* (Logar 1993: 46, prva uresničitev). Ampak samo po ena uresničitev je veliko premalo, da bi dospeli do dokončnega sklepa.

Jezikovni zgljed kaže nekatere narečju tuje prvine. V večini primerov je to lahko razumljivo, ker gre za knjižnojezikovne »citate«, tako v DM ed. *'bolnic* (brez izginotja *i*-ja, prim. *pa'čitnje*), *F'ranja* (brez nevtralizacije */a/* ↔ */e/*, brez menjave **nj* → *jn*, prim. *ž'ya:jne*) in *'wojska* (dvakrat nasproti enkrat pričakovane *'wajaska*), ker imamo v izrazu *p'rowa/d'ruja swe'toyna* *'wojska*. Beseda *č'lačk* (Logar 1993: 45) pa se težko pojmuje kot tak citat. Vsi opisi imajo zato obliko *č'lačk* (BdC 1884: 394, Ramovš 1935: 91, Rigler 1981: 72).

Z gradivom, vsebovanim na kasetah in v knjigi, se narečjeslovcu ni mogoče ukvarjati zadosti pogosto. Je svojevrstni učni tečaj, ne samo za tiste, ki bi se radi ukvarjali s slovenskimi narečji, ampak tudi za raziskovalce s splošnofonetičnimi zanimanji. Seveda se lahko prepričamo o transkripciji tega ali onega glasu, toda ravno dejstvo, da se to omogoča, je ena največjih moči te izdaje. Transkripcije so na podlagi posnetkov preverljive, in vsak, ki z določenim transkriptom ni zadovoljen, si lahko napravi svoje lastne.

Rad bi še dodal, da mi je osebno bilo v veliko veselje, da sem mogel slišati glas Toneta Pretnarja še enkrat – moža, ki me je 1984 vpeljal v slovenščino (Tržič, kasete 2 A).

Han Steenwijk

Srbski Inštitut, ChoWebuz/Cottbus

*Razlaga na podlagi znotrajnarečnih razvojev bi še bila možna, ko do nevtralizacije */a/* in */e/* po prvotno nebni soglasnikih v nekončnih nenaglašanih zlogih ne bi bilo prišlo. Vendar so v opisih za to nevtralizacijo podani primeri samo v zadnjih zlogih, in tako tega ni mogoče ugotoviti. Po drugi strani Rigler svojo izjavo o nevtralizaciji dopušča veljati za vsak nenaglašeni **a*.

**Ali je te na koncu besede treba vrednotiti kot arhifoneme, še ni jasno, ker fonološki status drugotno končnih **b*, **d* ni čisto določen, prim. Rigler 1981: 68.

Literatura:

- J. BAUDOIN de COURTENAY 1884: Der dialekt von Cirkno (Kirchheim). *Archiv für slavische Philologie* 7. 386–404, 575–590.
- T. LOGAR 1975 (izdajatelj): *Slovenska narečja. Besedila*. Ljubljana.
- F. RAMOVŠ 1935: Cerkljanski dialekt. Idem, *Historična gramatika slovenskega jezika VII. Dialekti*. Ljubljana, 87–92.
- J. RIGLER 1981: Cerkno (OLA 6). V: P. IVIČ et al. (izdajatelj), *Fonološki opisi srpskohrvatskih/hrvatskosrpskih, slovenačkih i makedonskih govora obuhvaćenih Opšteslovenskim lingvističnim atlasom*. Sarajevo, 67–72.

WILLIAM W. DERBYSHIRE: A BASIC REFERENCE GRAMMAR OF SLOVENE

0 Lani je v ZDA izšla slovnica slovenskega jezika v angleščini avtorja Williama W. Derbyshirja: *A Basic Reference Grammar of Slovene*. Izdala jo je založba Slavica Publishers, Inc., ki se sicer ukvarja z izdajanjem knjig in učbenikov o jezikih, literaturi, kulturi, zgodovini itd. s prostora nekdanje Sovjetske zveze in Vzhodne Evrope. *A Basic Reference Grammar of Slovene* je prvi poskus splošnega pregleda slovenske slovnice v angleško govorečem okolju in je po besedah W. Derbyshirja namenjena predvsem bralcem, ki so že seznanjeni z osnovami slovenskega jezika. Potreba po takem delu je nastala iz avtorjeve lastne izkušnje pri študiju slovenščine, saj kljub številnim učbenikom slovenščine za začetnike, ti po avtorjevem mnenju ne vsebujejo kratkega in razumljivega pregleda slovenske slovnice, prav tako pa so vse obstoječe slovnice pisane v slovenskem jeziku. Nadalje avtor tudi opozarja, da delo predstavlja samo osnovne napotke k slovenski slovnici in priporoča souporabo katere od mnogih obstoječih slovnice, ki jih navaja v bibliografiji. Naj tu naštejemo le nekaj referenčne literature: Toporišič *Slovenska slovnica* (1984), France Žagar *Slovenska slovnica in jezikovna vadnica* (1988), *Slovenska slovnica* (A. Bajec, R. Kolarič in M. Rupel, 1973) ter učbeniki: Povejmo slovensko (Andoljšek, Jevšenak, Korošec, 1973), Toporišič, *Zakaj ne po slovensko* (1969), Hermina Jug-Kranjec, *Slovenščina za tujce* (1987), Martina Križaj-Ortar, *Učimo se slovenščino* (1987) in drugi. Žal se pristop k sistematiziranju slovenskega jezika, ki ga je uporabil Derbyshire, precej razlikuje od omenjenih slovnice in učbenikov (zlasti pri klasificiranju samostalnika). Za študente, ki se učijo slovenščino po obstoječih učbenikih, navedenih v bibliografiji, je lahko ta »neuglašenost« moteča. Pri pregledu Derbyshirjeve slovnice bom predvsem upoštevala, koliko sledi sodobnim slovnice (Toporišič, Žagar) in učbenikom slovenščine za tujce (glej bibliografijo zgoraj), in koliko si uporabniki z njo v resnici lahko pomagajo pri svojem študiju.

Slovnica je razdeljena na štiri poglavja (1 The Slovene Language, 2 The Alphabet, Sounds and Spelling Rules, 3 The Grammar of Slovene, 4 Miscellaneous Notes and Some Special Syntactic and Grammatical Problems), na koncu pa je dodan še slovarček slovnice izrazov, besedno in vsebinsko kazalo ter bibliografija. Vsi primeri, s katerimi avtor ponazarja pravila, so opremljeni z angleških prevodom, in so zapisani z naglasnimi znamenji. Ko sem slovnico prvič vzela v roke, me je zmotila njena nepreglednost in neuglednost. Tip črk (courier – kot na pisalnih strojih) jemlje slovnici pravi videz knjige, tako da izgleda bolj kot brošura ali skripta. Poglavja niso oštevilčena, primeri in pravila niso vidno ločeni od ostalega besedila z drugačnim tiskom in veliko časa mi je vzelo listanje po knjigi, da sem našla ustrezno informacijo, ki sem jo potrebovala.

1 V prvem poglavju *Slovenski jezik* avtor pove nekaj splošnih podatkov o Sloveniji in

slovenščini, o prostoru, kjer se slovenščina govori, o njeni umeščenosti med druge slovanske jezike in na koncu našteje slovenska narečja (dolenjsko, gorenjsko, štajersko, panonsko, koroško, primorsko in rovtarsko) z ustreznim prikazom na zemljevidu.

2 Drugo poglavje nosi naslov Abeceda, glasovi in pravila zapisovanja, v njem so osnovna glasoslovna pravila in posebnosti. Samoglasniki in naglaševanje so razloženi jasno in jedrnato, a žal s premalo primeri (kar je tudi ena od osnovnih pomankljivosti knjige). Ko avtor govori o naglaševalnih vzorcih (mešanega naglasnega tipa ne omenja), ti niso pospremljeni z ustreznimi primeri. Posebno podpoglavje je namenjeno zvočnikom *l*, *r* in *v* in njihovem izgovoru z ozirom na položaj v besedi. Nadalje omenja pare zvenceh in nezvenceh soglasnikov in nekaj primerov izgovorjave (premene po zvencečnosti), izpuščeno pa je pravilo zapisovanja nezvočnikov, ki študentom slovenščine kot tujega jezika povzročajo težave. Na koncu poglavja so s po enim primerom prikazane najpogostejše premene soglasnikov (npr. *k*, *t* in *c* > *č*; *h*, *s* > *š* itd.) in razlaga, v katerih sklonih pride do preglasa *o* > *e* za *c*, *č*, *ž*, *š*, *j* in *dž*). O glasovnih premenah govori tudi v okviru posameznih poglavij.

3 V naslednjem poglavju, ki delno ustreza oblikoslovju, so predstavljeni samostalniki, pridevniki, prislovi, zaimki, števnik, predlogi in glagoli. Avtor je popolnoma pozabil na veznike, členke, medmete in povedkovnike, ki bi jih lahko vsaj omenil. Na začetku vsakega podpoglavja Derbyshire najprej predstavi kategorije posameznih besednih vrst, tem pa sledi niz opomb in posebnosti.

Samostalnik Predstavljene so vse osnovne značilnosti samostalnika. Razvrstitev (I T R D M O) in raba sklonov je določena z vlogo samostalnika v stavku. Škoda, da avtor sklonov ni pospremil z ustreznimi pari vprašalnic (*kdo – kaj ...*). Vezava sklonov s predlogi je obdelana v poglavju o predlogih. V podpoglavju o samostalniškem številu Derbyshire omeni, da v slovenščini obstajajo tudi samostalniki s samo edninsko oz. množinsko obliko (največkrat za neštevne stvari). Na tem mestu bi lahko izpisal najpogostejše samostalnike vseh treh spolov, ki imajo samo množinsko obliko. Na koncu poglavja je kratko pojasnilo o naglaševanju. Derbyshire loči tri razrede. Samostalniki moškega in srednjega spola predstavljajo prvi sklanjatveni vzorec (Class 1) z utemeljitvijo, da so končnice v večini sklonov identične. Če upoštevamo, da današnji učbeniki slovenščine ter slovnice in priručniki ločujejo moško in srednjo sklanjatev, je tako razvrščanje neupravičeno. Vzorca za m. sp. sta *potnik* in *most* (slednji kot vzorec za rod. edn. na *-u*), za s. sp. pa *leto* in *srce* (vzorec za preglas). Samostalnike ženskega spola s končnico *-a*, skupaj z omejenim številom sam. ž. sp. s soglasniško končnico (vzorci *knjiga*, *gora* in *cerkev*) ima za drugi sklanjatveni vzorec (Class 2), vse druge samostalnike ž. sp., ki imajo soglasniško končnico (vzorca *stvar* in *misel*), pa uvršča v tretjo skupino (Class 3). Prikazu sklanjatvenih vzorcev sledijo opombe – najprej splošne in potem posamezne k vsem trem razredom. V splošnih razlaga 1) pojav neobstoječega samoglasnika (čeprav je o njem že bil govor pri glasoslovju, bi avtor lahko bolj natančno razložil, v katerih položajih prihaja do tega pojava in v katerih primerih namesto *-e-* nastopa *-i-*), 2) moški spol vseh prevzetih besed na *-e* in *-o*, ter 3) ž. sp. tipa *madam*, ki se po njem ne sklanjajo.

V opombah k prvemu razredu so s primeri prikazane najpogostejše posebnosti: 1) podaljšava z *-j* samostalnikov na *-r* (z izjemami), 2) podaljšava sam. m. sp. na *-e* z obrazilom *-et* (navaja primer *oče* in *Jože* ter zavajajoče *fant – fanteta*, ki je danes redka oblika); podaljšave sam. s. sp. z *-et-* (ne obrazloži, da gre običajno za sam. z obrazilom *-e*, ki pomeni nekaj mladega oz. nedoraslega), *-es-* (sam., na *-ó*) in *-en-* (sam., ki se končujejo na *-me*), 3) našteje nekaj enozložnih samostalnikov z rodilniško končnico *-u*, 4) primeri sam. m. sp., ki dodajajo obrazilo *-ov-*, 5) primeri sam. m. sp. z obveznim ali variantnim *-je* v imen. mn., 6) ničta končnica nekaterih sam. m. sp. v rod. dv. in mn., 7) *-em* namesto *-om* pri nekaterih sam. m. sp. v daj. mn. (*lasem*, *zobem*), 8) *-ih* (mest. dv. in mn.) > *-eh*, 9) *-i* v or. mn. > *-mi*, 10) sam. z nado-

mestno osnovo (*človek, otrok, oko in uho*). Ker sklanjatve slednjih samostalnikov niso prikazane, mora bralec sam z listanjem po knjigi sestaviti vse oblike. 11) sklanjatev sam. *dan*. Čeprav Derbyshire sam. m. sp. na *-a* obravnava v 2. razredu, bi jih v opombah lahko vsaj omenil, prav tako pa tudi samostalnike, ki so pridevniškega izvora. O preglasu *-o* v *-e* v posameznih sklonih je avtor govoril v drugem poglavju. Kratka notica pa bi lahko bila posvečena sklanjatvam lastnih in večbesednih imen.

Med posebnosti 1. ž. sklanjatve (razred 2) so omenjeni sam. tipa *gora – gor/gorá* (brez pojasnila, da je različica s samoglasniško končnico literarna); odstopanja pri sklanjativah sam. *gospa, mati in hči*; sam. m. sp. na *-a* (s komentarjem, da jih prepoznamo po določevalcih, ki so vedno m. spola in da narašča tendenca sklanjanja teh samostalnikov po prvi moški sklanjativ, kar pa ne drži). V razredu 3 avtor razlikuje med sam. ž. sp. tipa *misel misl-ima in stvar stvar-ema* (slednji kot vzorec sklanjatve večine enozložnih samostalnikov). Ker je samostalnikov, ki sestavljajo tretjo skupino kar precej in imajo študenti slovenščine ponavadi veliko težav pri njihovem prepoznavanju, bi jih ne bilo odveč naštetih.

Pridevnik Glavnemu sklanjativnemu vzorcu pridevnika *bogat* sledijo različni komentarji (razlikovanje med določnimi in nedoločnimi pridevniki, tvorba svojilnih pridevnikov, določnost vrstnih pridevnikov, preglas, premene soglasnikov, pridevniki, ki se ne sklanjajo ter naglas). Razlike med kakovostnimi, vrstnimi in določnimi pridevniki niso dovolj izpostavljene in obrazložene. Pri opisnem stopnjevanju pozabi omeniti, da se tako poleg deležnikov, pridevnikov na *-ov, -ji, -in, -ski* in *-ški*, stopnjujejo tudi pridevniki za barve. Stopnjevanje z obzirstvi je razloženo jasno in z vsemi izjemami, pomankljivo pa so prikazane različice, ki so zastarele, saj avtor ne kaže verjetne oz. edino pravilne oblike. Tako bralec npr. ne bo vedel, ali je običajna raba *kračji/krajši, globlji/globočji/globokejši, mečji/mehkejši in širji/širši*.

Prislovi so v pričujoči slovnici obdelani precej površno. Namesto da bi avtor prislove razvrstil po tipičnih vprašalnicah in jih ločil na krajevne, časovne, lastnostne in vzročnostne, kar bi bilo najbolj pregledno, jih določi kot nepregibne besedne vrste, ki dajejo informacije o času, stopnji (degree), načinu (manner), kraju in količinah (amounts). Primeri, ki naj bi omejene lastnosti ponazarjali, so pomankljivi (za čas *kdaj, vedno*; stopnjo *zelo, samo*; način *tako, skupaj*; kraj *kje, tukaj* in količino *koliko*). Tako npr. ne ločuje časa in količine časa oz., kraja, kjer se dogajanje vrši, ter kraja, h kateremu je dogajanje usmerjeno. Po nepotrebnem namenja precej prostora členku *le*, pri tem pa pozabi omeniti, da se uporablja tudi v zvezi s kazalnimi zaimskimi prislovi. Nadalje razlaga, da prislovi, izpeljani iz pridevnika, običajno sovpadajo z obliko za sr. spol. Na koncu je izpisal nekaj primernih oblik s krajšo različico, tj. brez *-j-* oz. *-š-* (navaja tudi neustrezni primer *mehko – meče* nam. *mehkeje*). Opozarja, da v večini primerov obstajata dve obliki (krajša in daljša), od katerih je ena pogovorna, druga pa zborna.

Zaimki Derbyshire ne razlikuje med samostalniškimi in pridevniškimi, znotraj njih različnih vrst in kategorij, ampak jih deli na osebne, vprašalne, nedoločne, svojilne, kazalne in oziralne. Na začetku meni, da se večina zaimkov sklanja po pridevniški sklanjativ, zato so v celoti prikazane samo sklanjatve osebnih zaimkov (naslonke in naglašene oblike) in nekatere posebnosti (sklanjatev zaim. *ta* in *ves*). Osebna zaimka za ž. sp. dv. v 1. in 2. os. sta napačna (*midve, vidve*). Sklanja tudi povratno os. zaim. *se*, a ne pove, kdaj se uporablja. Sledijo skloni vprašalnih *kdo* in *kaj* in ustrezajočih oziralnih zaimkov. V nadaljevanju so v im. ed. izlistani svojilni (brez razlage o povratno svojilnem zaimku), različne vrste kazalnih zaimkov ter, kot pravi avtor, nekaj »vprašalnih, oziralnih in nedoločnih zaimkov, ki so najbolj v rabi« (50). V Opombah (51) pripominja, da se vse slovnice ne strinjajo z oblikami za os. zaim. v mest. dv. (*naju, vaju, njiju*), ampak lahko najdemo tudi oblike *nama, vama* in *njima*. Mislim, da bi bilo potrebno poudariti, da so slednje oblike običajne v pogovornem jeziku, zborne pa prve. Pose-

bej se ukvarja z oziralnimi zaimki (npr. *kateri -a -o* namesto *čigar*, kadar samostalnik, na katerega se zaimek nanaša, ni moškega spola). Žal pa pravilo ponazarja z nedopustno slabim zgledom (*Gledi skozi okno, katerega vidiš*). Pri razlagi oziralnega zaimka *ki* (v samostalniški frazi s stavčnim prilastkom) meni, da ta zahteva naslonsko obliko osebnega zaimka, kadar ni v vlogi imenovalnika (npr. *človek, ki ga vidiš*), a ne pove, da v predložnih zvezah rada nastopa oblika *kateri* v ustreznem sklonu. Kot že pri prislovu tudi tu opozarja na členek *le* ob kazalnih zaimkih. Pri razlikovanju med *tale* in *le-ta* ne pove, da se slednji ozira na predhodno besedilo in je v pogovornem jeziku redek.

Števniki Največ pozornosti avtor namenja zapisovanju in naglaševanju glavnih in vrstilnih števnikov. Pri vrstilnem števniku na *milijon* navaja različici *milijonski* (nepravilno) in *milijonti*, pri *milijardi* pa napačno *milijarden* (nam. *milijardi*). Posebej so prikazane sklanjatve števnikov *ena, dva/dve, tri* in *štiri*. Derbyshire je nedorečen pri predstavitvi sklonske ujemanosti s števili. Tako npr. ne pove, da imata šteti predmet v množinskem roditelju imenovalnik in tožilnik (in ne samo imenovalnik) ter da je ta posebnost značilna samo za glavne števnike, ki se končujejo na 5–99 v govoru. V nadaljevanju študente opozarja, da si bodo morali zapomniti določene števniske sklanjatve (npr. za izražanje časa), čeprav v pogovornem jeziku narašča težnja k nesklanjanju števil. Sledijo še opombe o izpeljavi prislova za izražanje pogostnosti (*-krat*), časa (*-ič*), o zaimku *oba*, ki se sklanja kot *dva/dve*, ter o oblikah za ločilne števnike (primer *sedmera vina* kot 'sedem vrst vin' je pomensko pravilen, a neustrezen, saj je taka raba danes redka). Nedoločnih števnikov ne omenja.

Predlogi V tem poglavju se avtor omejuje na vezave predlogov s skloni. Seznam predlogov (po besedah Derbyshirja, najbolj običajnih) je opremljen s primerom predložne besedne zveze. Prevod prinaša osnovni pomen predloga, hkrati pa avtor opozarja, da imajo nekateri predlogi več pomenov, kot jih lahko izrazijo angleške ustreznice. Primeri prikazujejo enega od možnih pomenov. Na nekaterih mestih je Derbyshire površen. Pri predlogih, vezanih s tožilnikom, ne omeni, da kadar zveze izražajo kraj, zahtevajo glagol gibanja oz. vprašalnico *kam* ter da predlogi v mestniku in orodniku predvidevajo vprašalnico *kje*. Čeprav študentom predloga *v* in *na* (npr. *na pošto : v banko*) povzročata nemalo preglavic, avtor njuni rabi in primerom, kdaj nastopa prvi in kdaj drugi, ne namenja nič prostora. V opombah govori o zapisovanju različic *z/s* in *k/h*.

Glagoli so obdelani v podpoglavjih 1. Nedoločnik, 2. Namenilnik, 3. Oseba in spregatve, 4. Čas, 5. Naklon, 6. Vid, 7. Način, 8. Deležniki, 9. Organizacija in klasifikacija glagola, 10. Spregatve v sedanjiku, 11. Opombe k sedanjiški spregatvi, 12. Pretekli in prihodnji čas, 13. Velelnik, 14. Želelnik, 15. Pogojniki, 16. Deležniki, 17. Posebne spregatve (gl. *biti, jesti, vedeti, dati, imeti, hoteti* in *moči*), 18. Opombe k rabi glagolskega vida, 19. Časovno zaporedje v slovenščini (v tem poglavju, ki bi bolj sodilo v skladnjo, je s komentiranimi primeri ponazorjena razlika v zaporedju časov v sestavljenih povedih v angleščini in slovenščini), 20. Glagoli s povratno osebnim zaimkom *se* in *si*. 21. Opombe k naglaševanju. Avtorjev pristop k organizaciji in klasifikaciji glagola je v razlikovanju med nedoločniškimi in sedanjiškimi osnovami. Študentom slovenščine priporoča, naj si zapomnijo nedoločnik (ki je tudi slovarska enota), iz katerih lahko izpeljejo namenilnik in opisni deležnik *-l*, ter sedanjik za 1. os. edn., iz katerega lahko izpeljejo velelnik in sedanji deležnik (oblike na *-č*). Na tem mestu sem pogrešala pregledno tabelo nedoločniških in sedanjiških oblik z najpogostejšimi posebnostmi glede na končaje, ki bi predstavitev glagola naredila veliko bolj jasno, kot je pričujoča (tako pa je marsikatera posebnost pozabljena, npr. velelniki glag. *bati se, stati, glag. na -ljem/-njem* ...). Da bi študenti lažje dojel zapleten sistem slovenskega glagola, v nekoliko poenostavljeni podobi, predstavlja morfemsko podobo glagola. Derbyshire ne ločuje med obrazilom glagolskih oblik in končnico (ki izraža število, osebo ...), ampak govori o osebni in neosebni končnici.

Izmed glagolskih kategorij je izpuščena prehodnost. Derbyshire poleg povednega, velelnega in pogojnega ločuje še želelni naklon (optative), tj. oblike z *naj*. Ta je v SS 1984 obravnavan kot velelni naklon za 3. os. Velelniške oblike so predstavljene precej nejasno. Z razpredelnico izpeljav velelnikov iz sedanjiške osnove ter nekaj najpogostejšimi izjemami, bi bil prikaz enostavnejši in preglednejši. Glagolski vid je predstavljen v dveh delih. V prvem avtor razlaga pomen in izpeljavo dovršnih glagolov iz nedovršnih z dodajanjem predpone ter izpeljavo nedovršnih z dodajanjem glagolske pripone. V drugem delu pa s primeri v povedih kontrastivno podaja razliko med rabo dovršnikov in nedovršnikov. Način, časi ter glagolske oblike kot npr. deležniki in deležja so bralcu dokaj pregledno predstavljeni, česar pa ne moremo trditi za oblike sedanjika. Derbyshire ne omenja posebnih sedanjiških kočnic (*-sta, -ste, -do*) za 2. in 3. os. dv. in mn. Sedanjik je prikazan primerjalno v dveh preglednicah. Prva navaja nedoločniško pripono ter iz nje izhajajoče sedanjiške samoglasnike pred končnico (npr. nedoloč. priponi *-θ* ustreza sedanjiški samoglasnik *-e-*), druga pa navaja sedanjiški samoglasnik in njim ustrezne sedanjiške pripone (npr. sedanjiški samoglasnik *-e-* ustreza sedanjiški priponi *-θ-* in *-uj-*). Sledi štiri strani opomb in posebnosti o sedanjiških premenah nedoločniških pripon in osnov. Mislim, da je taka predstavitev v slovnici, ki naj bi bila samo osnovni pregled, prezapletena. Če bi avtor posebej prikazal nedoločniške in sedanjiške glagolske oblike in posebnosti, bi sistematiziranje glagola približal današnjim slovniciam in učbenikom ter tako bralcem (verjetno predvsem študentom) olajšal pot do razumevanja sistema slovenskega jezika.

4 Zadnje poglavje (Različne opombe ter nekaj posebnih skladenjskih in slovničnih problemov) prinaša nekaj dodatnih pojasnil k prejšnjim poglavjem ter posamezne izvlečke iz skladnje in besedotvorja. To poglavje slovenskega jezika ne prikazuje sistematično, ampak je urejeno kot priročnik, ki naj študentu pomaga pri osvajanju slovenščine. Težave, ki so tu obravnavane, so izbrane po avtorjevi osebni presoji, verjetno pa predvsem tiste, ki študentom povzročajo največ preglavic. Čeprav iz zunanje podobe poglavij hierarhija ni povsem razvidna, pa lahko zadnji del razdelimo na pet podpoglavij. Prvo zajema nekaj splošnih slovničnih problemov, kot npr. uporaba dvojine, živost in neživost, dvojno zanikanje ter raba roditeljskega (rodilnik ob zanikanju, količinski roditeljski ter pridevniki in zaimki v roditeljski). V drugem podpoglavju je govor o posebnih naklonskih glagolih (*moči, smeti, morati*) in izrazih (*lahko, treba, imeti rad*), prikazanih primerjalno z angleškimi ustrezniki. Tu so zajeti še glagoli gibanja in njim ustrezajoči skloni. Pri tem avtor poudarja samo razliko med mestnikom in tožilnikom, prezrte pa so povezave z orodnikom (*kje – za, pod ...*) in dajalnikom (*kam – k/h*). Tretje podpoglavje (pravzaprav bi ga lahko uvrstili k prislovom) nosi naslov Izražanje časa, v njem pa so podana pravila in posebnosti izražanja starosti, časa (ure, časovni prislovi), količine časa, datumov, imena dni, mesecev in letnih časov.

Četrto poglavje prinaša del s področja skladnje, in sicer besedni red v slovenščini. Ker ta študentom dejansko povzroča zelo veliko težav, se je Derbyshire osredinil na prikaze s primeri. Pri prostem besednem redu govori o njegovi relativnosti, tj. o povezanosti s podajanjem novih obvestil. Razlaga načelo členitve po aktualnosti (tema – rema) in ga ponazarja z nekaj primeri: »Njegov stari ded gre letos v Ameriko na obisk.« Iskana informacija je *na obisk*, kot odgovor na vprašanje *S kakšnim razlogom gre letos ded v Ameriko?*, razlika med »*Moram brati.*« in »*Brati moram.*« Derbyshire meni, da poudarjanje v angleških povedih pogosto pomaga pri odločitvi glede besednega reda v slovenščini. Nadalje govori o besednem redu v vprašalnih povedih z vprašalnimi zaimki in v odločevalnih vprašanjih. Pri stalni stavi besed se Derbyshire omejuje na predpisani red naslonk za prvim stavčnim členim v naslonskem nizu. Škoda, da ni prikazan vodoravno v tabeli, kar bi bilo bolj pregledno. O ustaljenem besednem redu besednih zvez ne piše.

Zadnji del zajema nekaj odlomkov iz besedotvorja. Avtorjev osnovni namen je študentom

pokazati nekaj načinov, kako obogatiti besedni zaklad s pred- in priponami. Najprej podaja nekaj primerov besednih družin (*brat, knjiga*). Temu sledi izpeljevanje novih besed z dodajanjem pripon: izražanje abstraktnosti s priponami *-(n)ost, -stvo* in *-ščina*, izpeljava pridevnikov na *-ski, -ov/-ev, -ovski, -in* ter *-čji* za žival, najpogostejše pripone za poklice *-ec, -nik, -telj, -tor, -ka, -ica* in *-nica*, izpeljava manjšalnic z najpogostejšimi priponami *-ca, -ica, -ka, -ec, -ek, -ič*, omenja dve prevzeti priponi *-ist* in *-izem* (ne pa tudi *-ant, -ent, -or*), pripone za izražanje prostora *-arna* in *-išče* in za izpeljavo glagolnikov. Na koncu so prikazane še izpeljanke in zloženke s korenem *del-*. (*-ščina* je seveda *-ina* na podstavo, ki se končuje s *sk*.)

5 Derbyshire je s svojim priročnikom načel ledino pri celovitem predstavljanju slovenskega jezika na prostoru, kjer se govori angleško. Taka odločitev verjetno ni zahtevala samo podrobnega študija in izkušenj, ampak tudi precej poguma, saj je vsak začetek najtežji. Avtorjeva izbira, kaj v slovnico uvrstiti in kaj ne, je očitno izhajala iz lastne presoje o pomembnosti posameznih slovničnih ravnin in besednih vrst. Vezniki le niso tako zanemarljiva vrsta, da bi jo bilo treba popolnoma spregledati. Poglavlje, ki nosi naslov Slovenska slovnica, se najbolj približuje slovnici v pravem pomenu besede, precejšnji del knjige pa je priročni, namenjen študentom, da jih opozori na glavne zanke in razlike z angleščino. Bralca, ki si bo pri uporabi pričujočega priročnika/slovnice pomagal z obstoječimi slovniciami in učbeniki, čaka kaj veliko dela, da se bo prebil skozi različne pristope pri prikazu slovenskega jezika. Zahtevnejši del bralcev bo ostal brez odgovorov na marsikatero bolj natančno vprašanje, včasih pa tudi dobil napačne podatke. Kljub temu knjigi želimo, da si utre pot do bralcev, ki bodo lahko sami ovrednotili njeno uporabnost.

Adriana Krstič
Univerza v Nottinghamu

ZGODOVINSKA BESEDOSLOVNO-SLOVAROPISNA MONOGRAFIJA V. BLANÁRJA

Čeprav je ta odziv na knjigo Vincenta Blanárja Leksikalno-pomenska rekonstrukcija⁺ nekoliko zapoznel, saj je od njenega izida preteklo že deset let, je upravičen predvsem zaradi za slovaropisje pomembne in pri nas le ožjemu krogu strokovnjakov znane vsebine. Avtorjevo dolgotrajno ukvarjanje s temi vprašanji je razvidno iz njegovih bibliografskih podatkov že v 60. letih, predvsem pa v zadnjih dveh desetletjih.⁺⁺

Pomenska zgradba leksikalne enote in delni leksikalnopomenski sestav ni le naslov in središče obravnave prvega, izrazito teoretičnega poglavja (obsega kar tretjino knjige), ampak je v ospredju avtorjeve pozornosti skozi celotno delo. V večji meri upošteva dognanja domačega slovaškega (Horecký, Dolník) in češkega (Němec, Dokulil, Filipec) ter sovjetskega (Seliverstova, Ufimceva, Tolstoj, Šmel'ov) in nemškega (Lorenz, Wotjak; Probleme der semantischen Analyse) jezikoslovja.

⁺ V. BLANÁR, *Lexikálno-sémantická rekonštrukcia* (Bratislava: Veda, 1984), 208 str.

⁺⁺ Na tem mestu bi opozorila na objave v naslednjih strokovnih revijah: *Jazykovedný časopis* (1973, 1976, 1980, 1983), *Slovenská reč* (1974), *Slavica Slovaca* (1976), *Jazykovedné štúdie* (1977, 1982), *Slovo a slovesnost* (1978, 1980), *Jazykovedný zborník* (1980).

V prvi vrsti ga zanima povezanost pomena besedja z odrazom v zavesti in s stvarnostjo. Spoznavno in sporočanje dejavnost razumeva kot dvojje, vendar med seboj povezano. Najmanjše sestavne enote spoznavanja so noemi, tj. spoznavno-logične prvine, ki se prevrednotijo v pomenske sestavine (dalje PS), ko se izrazijo z besedo (tj. s prvino besednopomenskega sestava; to varianta poimenuje besedna enota oz. leksem), se družbeno vsidrajo in postanejo medosebno izmenljive. Za noeme in PS velja, da oboji vstopajo le kot deli celote; odkriti in opisati se dajo samo v nasprotju do cele vzporejane množice. V posameznih primerih ostajajo noemi zunaj besednih pomenov, so spoznavna zmogljivost besede. Podobno niso pomensko odločevalne vse PS, ampak samo nekatere, pač glede na razmerje govorečega do stvarnosti in glede na dani sporočanje cilj. PS so istočasno tudi enote pomenskega opisa. Sistemska določenost PS z danim jezikom je najbolj očitna pri tvorjenkah, kjer je razmerje med oblikovnimi in pomenskimi sestavinami najbolj razvidno.

Pri tipološki razdelitvi PS Blanár izhaja iz treh različnih vidikov: (1) pojmovanje PS kot prvin jezikovnega sestava, (2) kot prvin sporočanja in (3) ugotavljanje notranje zgradbe PS ter njihovega povezovanja pri oblikovanju pomenske enote (semema). Pri tem opozarja na relativno stalnost besednega pomena v jeziku in na njegovo dinamično naravo v govoru. Narava razmerij v notranji zgradbi PS je po njegovem univerzalna, in to velja tudi za razmerja med PS. Pri delitvi PS kot prvin jezikovnega sestava upošteva naslednja razlikovalna merila: PS so lastne/nelastne (imanentnost) pojavom stvarnosti; razlika med njimi je v stopnji abstrakcije oz. v načinu uveljavljanja. Pojavom stvarnosti so lastne PS, ki se nanašajo na objektivno obstoječe lastnosti (starost, smer, človeško), nelastne pa izražajo razmerje govorca do stvarine sporočanja (*dober, lep, ničvrednež*).

Najvišja stopnja abstrakcije so kategorialne oz. slovnično uvrščevalne sestavine (lastnosti), tj. pripadnost določeni besedni vrsti, besedotvornemu tipu oz. besedni družini. Nižji stopnji abstrakcije ustrezajo istovetenjske (identifikacijske) oz. pomensko kategorialne, jedrne PS, ki označujejo rodovni pojem. V večpomenski besedni enoti in v pomenskem polju se kažejo kot skupni pomenski prerez, kot arhitem. Najnižje na stopenjski lestvici so razločevalne oz. konkretno besedne, individualne PS. Z njihovo pomočjo se med seboj ločujejo bližnje pomenske strukture. Na te PS se opira členitev besednega pomena v slovarskem opisu.

Po načinu uveljavljanja deli PS na obvezne, ki tvorijo pomensko jedro, in možne, ki obstajajo (ali ne) v individualni rabi in njihova vključitev v pomensko enoto ni nujna. Nekaj skupin PS kaže na dane sporočanje danosti in na razmerje govorca do vsebine. Tako kažejo kazalne PS na posamezne delovalnike (*moj, ti, ta*), iz naslednjih dveh skupin je razvidna uvrščenost odražene resničnosti v časovnem razponu (*sedaj, je prišel*) in v prostorskih razmerjih (*naslednji, dalje gori*), t. i. performativni glagoli kažejo na razmerje govorca do vsebine (*trditi, ugotavljati*); iz posploševalnih (*ljudje*), označevalnih (*ta, moj oče*) in členilnih (*nekateri, mnogi*) PS se vidijo različne stopnje poznavanja odražene resničnosti, stilno označevalne pa se vežejo na posebnost sporočanja v določenem govornem položaju (*buča* v pomenu 'glava'). Označevalnih PS v sistemsko skupino ne vključuje.

Notranji sestav PS in način njihovega povezovanja pri konstituiranju pomenke imata značilnost logičnih lastnosti. Glede na notranjo zgradbo PS loči enomestne ali tvarne PS (lastnosti predmetov, stvarnih vsebin) od dvomestnih ali razmernih, ki izražajo razmerja med predmeti, stvarnimi vsebinami. PS se vežejo po treh temeljnih postopkih vezanja, tj. po vezalnosti (A in B), ločnosti (A ali B) in izključevalnosti (zveza med A in B se izključuje).

Besedni pomen sestavlja pomenka oz. več pomenk, pri čemer je pomenka pojmovana kot najmanjši mikrosistem. Ločuje več pomenskih tipov: zaznamovalnega ali denotativnega (razmerje besednega znamenja do denotata, tj. do zaznamovanega predmeta oz. do predstave

o zaznamovanem predmetu), pomenilnega ali signifikativnega (pojmovna vsebina), zgradbenega ali strukturnega (razmerje med dvema besednima znamenjema), pragmatičnega (obsega stranski smisel in čustveni pomen) in besedotvornega (oblikovno izražen pomen določene poimenovalne zgradbe). Za besedoslovje in slovaropisje je temeljnega pomena ločevanje zgradbe besednega pomena v jezikovnem sestavu in govoru, saj je to ključ za razumevanje njegovega dinamičnega statusa. Posamezne PS so za dani pomen zato odločevalne, ker jih določajo paradigmatična nasprotja do druge besedne enote oz. enot določenega delnega sestava. Kot temeljni organizacijski načeli besedišča navaja semaziološko (od oblike k vsebini) in onomaziološko (od vsebine k obliki) načelo; z njunim vzporednim povezovanjem se odkriva organizacija besedja v njegovi večplastnosti in v dinamičnih razmerjih. Z onomaziološkim pristopom pridemo do skupin besed, ki izražajo skupen splošni pojem (npr. sorodstvena poimenovanja) in so povezane s podobno vsebino – to so pomenska polja. Pomenski prerež (arhisem), ki je za njih značilen, je izražen z arhileksemom oz. opisom.

Večpomenske besede s svojimi pomenkami sestavljajo različna pomenska polja, ki jih kot višji in zapletenejši sestav skupno imenuje delni sestav oz. besednopomenski vzorec. Besede, ki so povezane z več uvrščevalnimi PS, so v delnem sestavu trdneje zasidrane in tvorijo njegovo osrednjo plast, medtem ko manjše število skupnih PS za besedo pomeni obrobnejši položaj in večjo izpostavljenost besednopomenskim spremembam.

V drugem, tj. metodološkem delu (Načela poznavanja pomenske zgradbe besedne enote in delnega sestava) je večkrat poudarjeno, da besednopomenske raziskave ne smejo biti omejene na eno samo metodo. Izraz leksikalnopomenska rekonstrukcija je namreč pojmovan kot skuppek vseh metodoloških postopkov pri celoviti pomenski analizi (str. 72),⁺ pri tem pa gre v prvi vrsti za odkrivanje razmerij na ravnini jezikovnega sestava.

Kot izhodiščno fazo, za zgodovinsko slovaropisje še zlasti potrebno, navaja razvrstitveno metodo, torej izhajanje iz ožjega ali širšega sobesedila, kar utemeljuje s prvotnostjo sintagmatskih razmerij. Pomenske spremembe pri posameznih besedah so v veliki meri pogojene z oblikovno-skladenjskimi, ki jih izpričuje raba teh besed v sobesedilu. V mnogih primerih sicer ni jasnega razmerja med pomenko in modelom vezanja, vendar se s tem pomembnost vezanja kot pomenotvornega dejavnika ne znižuje. Od t. i. konstrukcijskega vezanja loči pomensko vezanje, ki temelji na skupni pomenski lastnosti dveh podredno povezanih besed (npr. *dati* komu *svojo* reč – označeni besedi kažeta obe na izhodiščno lastništvo vršilca dejanja).⁺⁺

Osrednji del celovite pomenske razčlemba je raziskava sestavnih, tj. paradigmatičnih prvin besednega pomena z razčlemba pomenskih sestavin. Metodologija pomenskosestavinske razčlemba je primerna za obravnavo delnih sistemov, predvsem za področje neterminoloških polnopomenskih besed. Blanár zavrača med jezikoslovci uveljavljeno prepričanje o možnostih uporabe pomenskosestavinske razčlemba izključno v zaprtih sestavih, češ da večpomenske besede vstopajo s svojimi obrobni pomeni v paradigmatične odnose s prvimi drugih delnih sestavov; pomenskosestavinska razčlemba je s pozitivnimi rezultati pri raziskavah večpomenskih besed torej primerna tudi za raziskavo odprtih sestavov in ne vidi potrebe po njihovem zapiranju. Izhajati je treba iz že omenjene razplatenosti pomenske zgradbe besed glede na stopnjo abstrakcije posameznih PS, pri čemer se PS nižje abstraktne ravni določajo na podlagi nasprotujočih si razmerij do drugih prvin besednopomenske

⁺ Izraz leksikalnopomenska rekonstrukcija je uporabljen tudi v uvodu k poskusnemu zvezku slovaškega zgodovinskega slovarja l. 1973 (gl. op. na naslednji strani).

⁺⁺ Blanár opozarja na knjigo l. Němca *Rekonstrukce lexikálního vývoje* (Praga: Academia, 1980), 45–46, od tam je tudi navedeni primer.

paradigme, kar pomeni, da je treba vzpostaviti celoten delni sestav, v katerega se beseda včlenjuje. Ločuje tri paradigme (vzorci): besednopomensko, besednostilistično in besedotvorno. Opozarja na dva glavna kroga vprašanj pomenskosestavinske razčlenbe: na metodologijo določanja PS in načel njihovega hierarhičnega razporejanja ter na problem rekonstrukcije besednopomenske paradigme. Poudarja potrebnost ločevanja pomenke in njene variante ter opozarja na pomanjkanje trdnih meril za določevanje tega pojma. Za uporabo pomenskosestavinske razčlenbe veljajo določene omejitve. Tako se npr. pomen ne členi na PS pri samostalnikih s čisto zaznamovalnim pomenom in pri abstraktnih znanstvenih pojmi, razlog za to pa je v odsotnosti nasprotnostnih razmerij z drugimi pomenkami (npr. *breza, zajec*).

Zadnji iz skupine glavnih metodoloških postopkov za celovito raziskavo besedja sta psiholingvistična in sociolingvistična razčlenba, ki izhajata iz razmer in ciljev sporočanja.

Ker se je jezik v večstoletnem razvoju precej spreminjal, zgodovinsko gradivo pa nam ne nudi celovite slike stanja, ki bi bila za pomenskosestavinsko obravnavo potrebna, Blanár vključuje še dva pomožna delovna postopka, oba temelječa na primerjavi. Kot prvo navaja primerjavo starejšega stanja s stanjem v novejših razvojnih stopnjah knjižnega jezika in narečij. Ob konkretni razčlembi ugotavlja, da je narečne besednopomenske pojave na določenih zemljepisnih področjih mogoče razlagati diahrono, torej kot spremembe v časovni postopnosti. Čeprav gre v narečjih za večpomenskost in sopomenskost zgolj glede na besednopomenski sestav ene narečne enote, je narečno besedje narodnega jezika celostno strukturirano in so besede, ki se pojavljajo v različnih narečjih kot pomensko različne, v določenem smislu večpomenske (tak bi bil tudi njihov prikaz v slovarju narečij). – Drugi pomožni delovni postopek je vzporejanje sorodnih ali nesorodnih jezikov. Rešujejo se konkretna vprašanja, primerjave pa imajo lahko tudi čisto tipološke cilje. Osnova tipološke primerjave besednih sestavov naj bo po Blanárju razčlenba enakosti in razlik vsebinske strani besede. Odkrivajo naj se tiste prvine pojmovne zgradbe, ki so postale jezikovno pomembne v poimenovalnem sestavu primerjanih jezikov.

Na metodološke postopke, ki jih Blanár v knjigi teoretično in praktično predstavlja, se opira opis besedišča v slovaškem zgodovinskem slovarju.⁴ Pogoj za temeljit besednopomenski in besednostilistični opis pa ni le urejena metodologija, pač pa jo je treba uporabljati na kar največjem številu zvez iz različnih besedil in različnih zvrsti, pri tem pa dodatno osvetljevati naravo posameznih zgodovinskih realij. Pomen celovite pomenske razčlenbe je med drugim tudi ta, da je z njo mogoče vzpostaviti nekatere neizkazane sistemske pojave. Pri obravnavi besedja širšega časovnega izseka (v primeru slovaškega zgodovinskega slovarja od 15./16. do 18. stoletja) se odkriva notranja napetost med sestavinami besednega pomena, kar je stalen vir njegovega razvoja.

Najprimernejši za slovaropisno obravnavo je opis (parafraza), izhajajoč z vidika povprečnega uporabnika, diskurzivna definicija (znanstvena le v redkih primerih manj znanih besed ali realij), ki je pri tem uporabljena, pa temelji na določenem izboru PS, ki so navedene hierarhično, širina tega izbora pa je odvisna od tipa slovarja. Opozarja na preobilnost posameznih PS znotraj nekaterih besednih pomenov, kar pa ne velja za omejitev posameznih pomenk v odnosu do sorednih pomenk (npr. *sedliak* v odnosu do *želiar/hošták* in *hofier* – nujna je navedba obsega posestva).

⁴ *Slovenský historický slovník z predpisovného obdobia, Ukážkový zôšit* (Bratislava: Veda, 1973), 354 str.; *Historický slovník slovenského jazyka I, A–J* (Bratislava: Veda, 1991), 536 str.; *Historický slovník slovenského jazyka II, K–N* (Bratislava: Veda, 1992), 614 str.

Pomembna značilnost obravnavanega dela je povezanost teoretičnega védenja z uporabo ob konkretnih primerih, v opazni meri že v prvih dveh poglavjih. Tako nas npr. seznanja z različnim pomenskosestavinskim sestavom latinskih besed *niger* in *ater*, ki imata v slovaščini eno samo pomensko ustreznico, z različnim pomenskosestavinskim sestavom besede *maškrtnik* na različnih mestih Slovaške, z variantnimi poimenovanji *črno/rdeče grozdje oz. vino* v različnih slovaških narečjih, slovanskih jezikih, v albanščini, novi grščini in romunščini, s pomenskim razvojem besed *šinter* in *hajit* ipd.

Razčlembeni del je najobsežnejši v tretjem poglavju (Pomenska analiza odprtega sestava leksikalnih enot), kjer se besednopomenska vzpostavitev osredinja na skupino besed s pomenskim prerezom *nespokojnost* (= nezadovoljstvo, nesoglasje) oz. *st'ažnost* (= pritožba, izraz nesoglasja). Obravnavanih je sedem besednih družin, pravzaprav njihovih delov, imenuje jih besedotvorna gnezda, ki z vsaj eno pomenko vstopajo v omenjeno pomensko polje. Kombinira semaziološki in onomaziološki pristop, tako da besede najprej členi na pomenke in dalje na PS, pri vsaki pomenki posebej dodaja obvestilo o vezanju in opis besednega pomena, na koncu pomenk pa navaja njihove popolne in delne sopomenke. Skoraj vse besede so večpomenke, nekatere celo enakozvočnice, vendar avtor ne loči le tistih pomenk, ki bi jih za opis izbranega pomenskega polja nujno potreboval, ampak so predmet njegove analize vse ugotovljene pomenke; s tem se raziskava širi na delni sistem. Tako pride do ugotovitve štirih pomenskih polj: poleg osrednjega, že omenjenega, so tu še *plač*, *horekovanje* (= jok, tožba), *smútok*, *l'utosť* (= žalost, sočutje) in *žiadost'*, *prosba* (= zahteva, prošnja). Zadnja tri besedotvorna gnezda so iz skupine glagolov premikanja (*obračati se*, *zateči se*, *umakniti se*); njihove posamezne neprve pomenke namreč spadajo v omenjena pomenska polja, npr. *obračati se* (na koga s prošnjo), *zateči se* (h komu s pritožbo). Za to skupino je značilna sprevržnost pomenk, npr. pri glagolu *obračati se*: »človek se obrača na nadnaravno bitje s prošnjo za milost« in »nadnaravno bitje se obrača k človeku z milostjo«. Posamezne PS imajo lahko v različnih pomenkah istega pomenskega polja enako ali različno vlogo, lahko so namreč jedrne ali razločevalne. Pri nekaterih besedah ugotavlja vzporeden pomenski razvoj, kar pomeni, da so izkazani primeri večkratne delne in popolne sopomenskosti. Izrazita večpomenskost in sopomenskost sta po Blanárjevem mnenju sploh posebnost starejših stopenj v razvoju knjižne slovaščine.

V četrtem poglavju (*Povzetek in sklepi*) podaja značilnost zapleteno organiziranih besednopomenskih sestavov, pomenskih polj in delnih sestavov. Sem spada še knjigi dodana priloga s shemo delnega sestava *nespokojnost*, *st'ažnost* v kulturni slovaščini.

Zgodovinsko besedoslovje in slovaropisje dobivata ob splošni zazrtosti v ta in prihodnji čas vedno bolj obrobjen položaj. S poznavanjem in upoštevanjem sodobnih raziskovalnih metodologij, z njihovim prilagajanjem oz. izborom za svoje posebne potrebe ter s plodnim kombiniranjem s tradicionalnimi raziskovalnimi postopki se zgodovinsko besedoslovje in slovaropisje temu potiskanju na obrobje uspešno upirata.

Jožica Narat

ZRC SAZU v Ljubljani

V spomin

OB SMRTI BLAŽETA KONESKEGA

Sedmega decembra zvečer je prek radia Skopje odjeknila vest o smrti makedonskega jezikoslovca, pesnika, književnika, književnega zgodovinarja, esejista, prevajalca, univerzitetnega profesorja in akademika Blažeta Koneskega. Tako vsestranost sem zaradi običaja, ki se pojavlja ob takih dogodkih, omenil namenoma. Po splošnem mnenju pripadajo vsestranski ljudje minulim obdobjem. V prejšnjem stoletju so se pojavile mnoge enciklopedične osebnosti, ki so delovale na vseh področjih življenja. Za dvajseto stoletje pa se zdi, da je najpomembnejša ozka usmerjenost. Kljub temu je akademik Blaže Koneski s svojim obsežnim delom pravi enciklopedist tega stoletja.

Rodil se je v prilepski vasi Nebregovo 19. decembra 1921. Osnovno šolo je končal v Prilepu, gimnazijo pa v Kraguljevcu, kjer je 1939 tudi maturiral. Slavistiko je študiral na univerzah v Beogradu in Sofiji, kjer je poslušal predavanja profesorjev Aleksandra Beliča in Kirila Mirčeva. Oba profesorja sta bila odlična poznavalca makedonskih narečij, kar nam dokazujejo tudi njune študije: galički govor je raziskoval Belič, prilepski govor Mirčev. Beličeve in Mirčeve študije so bile sestavljene zato, da bi se prikazala »nemakedonska« jezikovna osnova omenjenih narečij. Najbrž je Blažetu Koneskemu tako dvojno šolanje pomagalo pri pisanju slovnice in pri odločitvi glede pravih makedonskih fonomorfoloških posebnosti, ki so se ločile od srbskega oziroma bolgarskega jezika. Sodeloval je pri osvobajanju Makedonije od starih in novih zasužnjevalcev. Njegovo najmočnejše orožje v tem boju pa je bila makedonska beseda, makedonski jezik. Pred natanko petdesetimi leti je bil novinar pri časopisu Nova Makedonija in dve leti kasneje član komisije za makedonske izdelke. Leta 1946 je postal načelnik Oddelka za kulturo pri Ministrstvu za nacionalno prosveto Federativne republike Makedonije. Z ustanovitvijo skopske fakultete je bil Koneski med prvimi postavljen za izrednega profesorja na Katedri za makedonski jezik in književnost (1946–1957). Kmalu je napredoval v dekana in rednega profesorja na filozofski fakulteti. V študijskem letu 1958–1960 je postal rektor skopske univerze. Leta 1967 je bila ustanovljena Makedonska akademija znanosti in umetnosti (MANU) in Blaže Koneski je bil eden njenih prvih članov. Postal je prvi predsednik Akademije in opravljal to delo osem let. Pred tem je 1962 postal dopisni član JAZU (danes HAZU), leto kasneje SANU, 1968 na univerzi v Chicagu, Vroclavu, Krakovu, Dunaju in Moskvi. Leta 1946 je sprejel mesto prvega predsednika v Društvu pisateljev Makedonije (DPM). Predsednikoval pa je tudi pri Zvezi pisateljske asociacije. Leta 1950 je postal prvi urednik makedonskega jezikoslovnega časopisa Makedonski jezik in ostal pri njem vse do leta 1972. Naloge urednika je opravljal tudi pri književnem časopisu Novi dan. Blaže Koneski je bil mentor mnogih makedonistov, ki so si pridobili priznanja za svoje delo na znanstvenem področju, nepozaben profesor splošnega jezikoslovja, zgodovine makedonskega jezika in staroslovanskega jezika, sodoben metodik, pedagog in redaktor velikega makedonskega slovarja (1961–1966). Sočasno pa je bil tudi odličen književnik, prevajalec in filolog.

Priznanja, ki so mu bila podeljena v domovini in po svetu, niso bila nezasluzena. Zdi se, da je njegova največja zasluga raziskovanje makedonskega jezika, njegovo normiranje, znanstveno interpretiranje in prezentiranje. Kot sodelavec v Komisiji za normiranje makedonskega knjižnega jezika je imel Koneski priložnost pokazati vse svoje znanje in sposobnosti. Nesporna je njegova zasluga za poenotenje makedonskega jezika. Obstojnost teh pravil dokazuje dejstvo, da se niso spremenila skoraj polovico stoletja. Danes sicer lahko opazimo nekatere napake, ki pa jih razumemo, saj se pojavljajo v vseh jezikih, ki se razvijajo, in taka je

tudi makedonščina. Koneski je skupaj s Krumom Toševom aktivno sodeloval pri izdelavi prvega in drugega makedonskega pravopisa. Čeprav je začel s poezijo, pri prelistavanju njegove bibliografije opazimo, da je največji del njegovega ustvarjanja posvečen raziskovanju makedonskega jezika. Leta 1945 je objavil pesnitev *Most*, naslednje leto v sodelovanju z drugimi makedonskimi pesniki zbirko *Pesmi* in leta 1948 zbirko *Zemlja in ljubezen*. Sočasno je objavil študijo *Makedonska literatura in makedonski književni jezik*, ki je bila po letu 1945 objavljena že drugič. 1946 je izšla študija *Beležke za slovar našega jezika*. Naslednji dve leti se je ves posvetil raziskovanju makedonskega jezika. Vsa ta dela so bila izdana do leta 1949. Dela kot so *Makedonski pravopis s pravopisnim slovarjem* (s Krumom Toševom), *Odlomek iz 13. stoletja – spomenik iz Ohridske šole*, *Napake v naglasu; Za sklone*, *Predloga V in VO*, *Uporaba odvisnih zaimkov: ŠTO, KOIŠTO in TH* pa so bila izdana naslednje leto. Pri branju njegove bibliografije pridemo do spoznanja, da šteje opus Blažeta Koneskega približno 400 enot, od katerih je ena četrtnina knjig. Zaradi širine njegovega ustvarjanja je bolje, da se zadržimo samo pri naštevanju najpomembnejših del iz vseh področij, ki opravičujejo prejeta priznanja.

Najpomembnejše delo Blažeta Koneskega je brez dvoma njegova *Slovnica makedonskega knjižnega jezika* 1. del (fonetika in naglas, 188 str.) iz 1952. leta in 2. del (morfologija, 252 str.) iz 1954. leta. To je bila prva izdaja, ki je bila večkrat ponatisnjena. Prvo makedonsko slovnico je izdal Gorgi Pulevski 1880. leta pod imenom *Slovnica rečevska ...*, pravopisne principe makedonskega jezika pa je začrtal Krste Misirkov 1903. leta. Kljub slovnici Pulevskega, pravopisnim načrtom Misirkova in objavi slovnice Krumeta Kepenskega v delno osvobojeni Makedoniji 1946, predstavlja delo Blažeta Koneskega resnično premišljeno, opisno slovnico makedonskega jezika. Čeprav v njej niso obdelana vsa slovnična področja – nima posebnega poglavja o skladnji, ki je vključena v morfologiji – je služila tisočem makedonskim učiteljem, profesorjem in laikom kot pomoč pri utrjevanju in razširjanju znanja makedonskega jezika. Služila je kot nepogrešljiv priročnik mnogim kontrastivnim raziskavam. Brez njene pomoči bi bili le-ti premalo obveščeni o strukturi makedonskega jezika. Drugo pomembnejše delo Blažeta Koneskega je *Zgodovina makedonskega jezika* (1965), delo, ki ga nimajo niti starejši knjižni jeziki, kot je makedonščina. V njej so podane makedonske posebnosti fonološkega, oblikoslovnega in besedijskega sistema; od sprememb v glasovnem sistemu, realizacije nosnikov, polglasnikov, soglasnikov in soglasniških skupin, prek sintetizma, prehoda v makedonskem jeziku, razvoja trojnega postpozitivnega člena in nastanka vsestranega glagolskega sistema, pa vse do specifičnega makedonsko-slovanskega besednega modela in povezave z neslovanskimi, balkanskimi leksikalnimi sistemi, kot so grški, latinski (aromanski), albanski in turški.

Pri spoznavanju dela Blažeta Koneskega ne smemo spregledati študije *Jezik v makedonski narodni poeziji* iz 1967. leta, ki je pomembna stilistična analiza narodnega verza. Z njo so postavljene osnove sodobnega makedonskega jezikoslovja.

V okviru manj obsežnih del Koneskega ne smemo zaobiti velike teoretične in logične študije *Ohridska književna šola* iz 1956. leta. Študija predstavlja razlago najstarejših makedonskih pisnih književnih besedil iz časa svetega Klimenta in svetega Nauma ter njihovih učiteljev. Zelo odločilno je bilo tudi sodelovanje Koneskega pri makedonskem pravopisu, leksikologiji, dialektologiji in reševanju teoretičnih zgodovinskih in praktičnih jezikovnih vprašanj.

Na področju makedonske književnosti in njene zgodovine je Blaže Koneski napravil prve korake. *Makedonska književnost v 19. stoletju*, ki je izšla 1950. leta, še danes služi pri sistematičnih pristopih k novejši makedonski književnosti.

Blaže Koneski je bil tudi pesnik, ki je objavil več pesniških zbirk. Najpomembnejše so: *Zapisi* (1976), *Vežilja* (1979), *Stare in nove pesmi* (1979), *Pipe* (1984) in druge. Znana je tudi

njegova kratka proza Vinograd in zbirka pripovedk, obe pa sta izšli 1955. leta. Blaže Koneski je bil tudi veliko prevajalnik. Njegove pesmi in pripovedke so bile prevedene v slovenščino, hrvaščino, srbsščino, turščino, albanščino, madžarščino, francoščino, ruščino, italijanščino, grščino, poljščino, romunščino, nemščino, angleščino in druge jezike. V mnoge jezike je bila prevedena tudi njegova Slovnica makedonskega knjižnega jezika in vrsta strokovnih razprav.

Blaže Koneski je bil tudi odličen prevajalec poezije. V makedonščino je prevedel dela Prešerna (Krst pri Savici), Shakespearja, Blocka, Mickiewicza, Njegoša, Heineja in Majakovskega.

Za svoja dela je prejel najvišja priznanja; makedonske nagrade 11. oktober, brata Miladinovca in zlati venec. Na Struških večerih poezije je prejel nagrado za književni opus Misel. Podeljene pa so mu bile tudi Njegoševa in Herderjeva nagrada ter nagrada AVNOJ-a.

Akademik Blaže Koneski bo ostal osrednja osebnost dvajsetega stoletja v makedonskem javnem in kulturnem življenju.

Dragi Stefanija

Filozofska fakulteta v Ljubljani

**BIBLIOGRAFIJA MATJAŽA KMECLA
OB ŠESTDESETLETNICI**

1949

D

Zidanica. – Iskra (Celje) 3 (1949), str. 24-26.

1955

D

Nesreča. – Obzornik 1955, št. 9, str. 321-324.

1956

D

Kako sva šla z Metko v hribe. – Planinski vestnik 56 (1956), št. 3, str. 150-155.

1957

B

J. Jurančič: Južnoslovanski jeziki. – Naši razgledi 6 (1957), št. 10 (25. 5.), str. 246.

D

Balada o Jezusu Kristusu in dvanajstih apostolih. – Gorenjska 1 (1957), št. 3, str. 114-120.

1959

B

Ciril Zlobec: Ljubezben. – Naši razgledi 8 (1959), št. 9 (16. 5.), str. 222.

Pozabljeni pravopis v Igorja Torkarja Pozabljenih ljudeh, Ljubljana 1959. – Naši razgledi 8 (1959), št. 20 (31. 10.), str. 484-485.

Slavko Jug: Dobro sonce. – Naši razgledi 8 (1959), št. 8 (25. 4.), str. 198.

D

Trije možje na transversali, da o psu niti ne govorimo. – Planinski vestnik 59 (1959), št. 3, str. 116-119; št. 4, str. 159-165.

E

Pa se le vrti : (Predstava Brechtovega Galilea Akademije za igralsko umetnost) : III. študentski kulturni festival. – Tribuna 9 (1959), št. 11 (15. 6.), str. 6.

A – knjige, študije in razprave

B – članki in ocene

C – uredništvo knjig

D – leposlovje in esejistika

E – ostalo (kultura, planinstvo, vodniki itd.)

F – intervjuji; o njem

1960

B

Humanizem v aristokratski distanci. – Naši razgledi 9 (1960), št. 15 (6. 8.), str. 350.

Ob članku Marijana Rožanca »Lažni humanizem« v Naših razgledih 9 (1960), št. 14 (23. 7.)

1961

A

Razvojne tendence v novejši slovenski književnosti : referat na III. jugoslovanskem slavističnem kongresu. – Jezik in slovstvo 7 (1961/62), št. 1, str. 16-21.

B

Fiziognomija slavističnega kongresa. – Delavska enotnost 19 (1961), št. 39 (30. 9.), str. 6.

Nesporazum v osnovi. – Naša sodobnost 9 (1961), št. 8/9, str. 833-841.

O knjigi Dušan Moravec: Meščani v slovenski drami.

Revolversko kulturno branje. – Naši razgledi 10 (1961), št. 9 (13. 5.), str. 215.

O knjigi Boris Pahor: Na sipini in pisanju Jolke Milič.

Študij slavistike in mesto slavista v družbi. – Delo 3 (1961), št. 171 (24. 6.), str. 6.

Troje pesniških svetov. – Naši razgledi 10 (1961), št. 6 (25. 3.), str. 142.

O knjigah France Filipič: Ptice letijo v daljavo, Mila Kačič: Letni časi in France Pibernik: Bregovi ulice.

D

Nova šola v Šent Fenku. – Mlada pota 10 (1961/62), št. 6, str. 402-410.

Izvedba: Radio Ljubljana 31. 12. 1961.

Odločilni dan v mačji zgodovini. – Izvedba: Radio Ljubljana 30. 12. 1961.

Samota velikega teatra. – Izvedba: Radio Ljubljana 17. 10. 1961.

1962

B

Diletantizem univerzitetnih skript. – Naši razgledi 11 (1962), št. 4 (24. 2.), str. 77-78.

O knjigi Rudolf Kolarič: Slovenska književnost.

Dr. Mirko Rupel: Primož Trubar. – Delo 4 (1962), št. 190 (12. 7.), str. 6.

O knjigi z istim naslovom.

Marjan Kramberger: Pesmi 1961. – Delo (4) 1962, št. 123 (6. 5.), str. 6.

Moč in nemoč. – Problemi 1 (1962/63), št. 4, str. 293-294.

O slovenski kritiki.

O humanističnih koncepcijah v sodobni slovenski književnosti. – Tribuna 12 (1962), št. 8 (1. 5.), str. 3-4; št. 9 (16. 5.), str. 5-6.

Pesmi 1961 Marjana Krambergerja. – Problemi 1 (1962/63), št. 1, str. 84-86.

O knjigi z istim naslovom.

Smiljan Rozman o svojem mestu. – Naši razgledi 11 (1962), št. 9 (12. 5.), str. 176.

O knjigi Smiljan Rozman: Mesto.

Strah : roman Branka Hofmana, Lipa Koper, 1961. – Naši razgledi 11 (1962), št. 3 (10. 2.), str. 57.

O knjigi z istim naslovom.

Strah in pogum porajajoča satira. – Delavska enotnost 20 (1962), št. 42 (27. 10.), str. 9.

Soavtor. – O slovenski satiri.

Uvod v književnost : (Uvod u književnost, Zagreb 1961, 699 str.). – Jezik in slovstvo 7 (1961/62), št. 7, str. 222-224.

O knjigi Uvod u književnost.

C

Problemi : revija za kulturna in družbena vprašanja. – L. 1 (1962/63), št. 1-4. – Ljubljana : CK ZMS : IO ZŠJ, 1962. – 384 str.

Sourednik.

D

Avtomobili. – Problemi 1 (1962/63), št. 5, str. 385-398, št. 6, str. 502-519.

Izvedba: Radio Ljubljana 16. 10. 1962.

Basen o tem, kako so se mezgi organizirali v konje. – Problemi 1 (1962/63), št. 4, str. 325-328.

Pohlep po slavi. – Planinski vestnik 62 (1962), št. 5, str. 212-216.

E

Eksistenčno vprašanje kot simptom. – Delo 4 (1962), št. 159 (19. 6.), str. 6.

Izšlo pod skupnim naslovom: Anketa o družbenem uveljavljanju mladine.

Mentorizem v akciji : odgovor je bil namenjen študentski Tribuni. – Problemi 1 (1962/63), št. 3, str. 260-261.

»Neposredni proizvajalci«, socialistična zavest in položaj inteligence. – Mlada pota 10 (1961/62), št. 6, str. 389-390.

Pojasnilo k testni » aferi«. – Prosvetni delavec 12 (1962), št. 10 (23. 5.), str. 4.

Smisel in nesmisel testiranja. – Delo 4 (1962), št. 88 (30. 3.), str. 6.

O šolstvu.

1963

A

Relativna »stvarnost«. – Problemi 1 (1962/63), št. 6, str. 556-562.

Polemični zapiski o vprašanih kulturne in filozofske orientacije povojnih generacij.

B

Ciril Zlobec: Moška leta našega otroštva. – Naši razgledi 12 (1963), št. 1 (12. 1.), str. 13.

O knjigi z istim naslovom.

Diafilm s spremnim komentarjem o Otonu Župančiču. – Sava-film 1963.

Jože Snój: Mlin stooki. – Delo 5 (1963), št. 258 (20. 9.), str. 5.

Mlada koroška generacija. – Problemi 1 (1962/63), št. 12, str. 1189-1192

O koroški reviji Mladje.

P. Božič: Izven. – Delo 5 (1963), št. 223 (16. 8.), str. 5.

Pojasnilo. – Naši razgledi 12 (1963), št. 14 (27. 7.), str. 286.

Odgovor na članek J. Gradišnika prav tam 8. 6. 1963.

Prazna iskrenost. – Problemi 1 (1962/63), št. 11, str. 989-995.

O knjigah Elza Budau: Diagram neke ljubezni, Marlena Humek-Pehani: Deklice na potepu in Peter Kavalari: Grajski biki.

Slovenska književnost danes. – Naši razgledi 12 (1963), št. 24 (28. 12.), str. 481.

C

Problemi : revija za kulturna in družbena vprašanja. – L. 1 (1962/63), št. 5-12. – Ljubljana : CK ZMS : IO ZŠJ, 1963. – Str. 385-1196.

Sourednik.

E

Tudi kultura pozna drugačne obraze. – Tribuna 13 (1963), št. 15 (22. 5.), str. 6-7.

Vsiljevanje preživelih naukov? – Naši razgledi 12 (1963), št. 13 (6. 7.), str. 266.

O ljubljanskem urbanističnem problemu.

1964

A

Peter Božič – Izven. – Problemi 2 (1964), št. 16/17, str. 437-445.

La prose slovène d'aujourd'hui. – Le livre slovène 1 (1963/64), št. 3/4, str. 79-80.

B

Anton Ingolič: Enajsterica živih. Redna knjiga Prešernove družbe za leto 1965. – Delo 6 (1964), št. 333 (9. 12.), str. 9.

Drago Grah: Konec pravljice. – Delo 6 (1964), št. 309 (12. 11.), str. 5.

M. Malenšek: Inkvizitor. – Delo 6 (1964), št. 327 (3. 12.), str. 5.

Matevž Hace: Tihotapci. – Delo 6 (1964), št. 262 (25. 11.), str. 5.

Vladimir Kavčič: Od tu dalje. – Delo 6 (1964), str. 346 (22. 12.), str. 5.

D

Kako se je gospod Franc boril z naravo. – Planinski vestnik 64 (1964), št. 3, str. 114-118.

Konec afere : nogometna pravljica. – [Ljubljana : RTV], 1964. – 60 f.

Strojepis. avtograf.

Izvedba: Radio Ljubljana 13. 4. 1964.

Skupno ležišče : variacija na staro temo. – Planinski vestnik 64 (1964), št. 5, str. 212-214.

Za naš skupni socializem : zadeva za vse občane : agitka. – Problemi 2 (1964), št. 20/21, str. 830-851.

Razmnoženo: [Ljubljana : RTV], 1969. – 23 f.

Izvedba: Radio Ljubljana 1969.

Prevod v nemščino: **Der Abiturientenaufsatz**; deutsch von Miklos Prosenc. [S. l.: s. n., 1968].

Strojepis. avtograf.

Izvedba: Nordeutscher Rundfunk 1968, 1969.

E

Lastništvo in najemništvo. – Teorija in praksa 1 (1964), št. 7/8, str. 1040-1049.

O sofinanciranju gradnje stanovanj.

Še nekaj aktualnosti k aktualnemu intervjuju. – Teorija in praksa 1 (1964), št. 6, str. 900-909.

O gmotnih razmerah študentov slavistike na Univerzi v Ljubljani.

1965

A

Kratek pregled slovenske literarnozgodovinske dejavnosti. – V: Lirika, epika, dramatika : študije iz novejšje slovenske književnosti. – Murska Sobota : Pomurska založba, 1965. – Str. 335-349.

Kritična opazka k Svetinovi »Ukani«. – Problemi 3 (1965), št. 31, str. 924-932.

Možnosti raziskovanja. – V: Lirika, epika, dramatika : študije iz novejšje slovenske književnosti. – Murska Sobota : Pomurska založba, 1965. – Str. 7-28.

Pravljličnost Večerne pravljice. – V: Lirika, epika, dramatika : študije iz novejšje slovenske književnosti. – Murska Sobota : Pomurska založba, 1965. – Str. 159-164.

Prostor in čas v treh pesmih Kajetana Koviča. – V: Lirika, epika, dramatika : študije iz novejšje slovenske književnosti. – Murska Sobota : Pomurska založba, 1965. – Str. 147-158.

Troje sodobnih dram. – V: Lirika, epika, dramatika : študije iz novejšje slovenske književnosti. – Murska Sobota : Pomurska založba, 1965. – Str. 283-306.

Tvoj čili polet, mladi Kajuh, kanjuh. – Ljubljana : Prosvetni servis, 1965. – 14 str. – (Umetnost in kultura ; 49)

B

B. Pahor: Parnik trobi nji. – Delo 7 (1965), št. 41 (13. 2.), str. 5.

Boro Kostanek: Črtice mimogrede. – Delo 7 (1965), št. 84 (28. 3.), str. 6.

Branko Hofman: Ljubezen. – Delo 7 (1965), št. 303 (7. 11.), str. 7.

Dvoje svetov pri Avčinu in Ingoliču. – Delo 7 (1965), št. 49 (21. 2.), str. 7.

O knjigah Anton Ingolič: Pri naših v Ameriki in France Avčin: Kjer tišina šepeta.

Ivan Rob: Izbrano delo. – Delo 7 (1965), št. 331 (8. 12.), str. 5.

Janez Švajncer: Ulice brez ljubezni. – Delo 7 (1965), št. 149 (5. 6.), str. 5.

L. Suhodolčan: Svetlice. – Delo 7 (1965), št. 86 (30. 3.), str. 5.

M. Hace: Ljubezen in orožje. – Delo 7 (1965), št. 163 (19. 6.), str. 5.

Mitja Vošnjak: Zid na mejni reki Selan. – Delo 7 (1965), št. 7 (10. 1.), str. 6.

Psihologija položaja. – Dialogi 1 (1965), št. 9, str. 505-507.

Soavtor. – Anketa. – Ob nekaterih pojavih v najnovejši slovenski poeziji.

Rok Arih: Krokiji. – Delo 7 (1965), št. 63 (7. 3.), str. 6.

E

»Ljubljana« in »Maribor«. – Delo 7 (1965), št. 21 (24. 1.), str. 7.

O višjem in visokem šolstvu.

Preveč hkrati : visoko šolstvo majhnega naroda s prevelikimi očmi. – Tribuna 15 (1965), št. 2 (20. 1.), str. 4.

1966

B

Dva romana Smiljana Rozmana. – Delo 8 (1966), št. 68 (12. 3.), str. 6.

O knjigah Smiljana Rozmana Brusač in Ruševine.

Ela Peroci: Po šoli me počakaj. – Delo 8 (1966), št. 61 (5. 3.), str. 6.

Franc Šrimpf: Beg v jutro. – Delo 8 (1966), št. 96 (9. 4.), str. 9.

Jože Snoj: Gospa z mentolom. – Delo 8 (1966), št. 127 (14. 5.), str. 7.

Nada Kraigher: Začarani krog. – Delo 8 (1966), št. 103 (16. 4.), str. 6.

Pavle Zidar: Jem njegovo telo in pijem njegovo kri. – Delo 8 (1966), št. 75 (19. 3.), str. 6.

Saša Vuga: Zarjavele medalje. – Delo 8 (1966), št. 187 (13. 7.), str. 5.

Žarko Petan: Zgodbe v eni sapi. – Delo 8 (1966), št. 140 (27. 5.), str. 5.

D

Ali pa se lahko vname celo star panj? – Planinski vestnik 66 (1966), št. 5, str. 194-199.

Ponatis v: Planinsko berilo. – V Ljubljani : Mladinska knjiga, 1969. – Str. 19-27.

Pišem radijsko igro. – [Ljubljana : s. n.], 1966.

Strojepis. avtograf.

Izvedba: Radio Ljubljana 28. 10. 1966.

Dvojezična izdaja: **Pišem radijsko igro:** radijski esej v dvoje. – Ljubljana: [s. n., 1968]. – V, VI, 22., 22. str.

Vzporedno slovensko in srbohrvaško besedilo.

Prevod v nemščino: **Ich schreibe ein Hörspiel:** aus dem Slowenischen von Miklos Prosenec und Franz Hiesel.

Izvedba: Norddeutsche Rundfunk 1969.

F
Matjaž Kmecl, asistent pri Katedri za zgodovino slovenske književnosti. – V: Univerza v Ljubljani : biografije in bibliografije univerzitetnih učiteljev in sodelavcev : 2. knjiga : 1956-1966. – Ljubljana : Univerza v Ljubljani, 1966. – Str. 94-95.

1967

A
Kolarjev roman in vprašanje slovenskih sodobnih literarnih teorij. – Dialogi 3 (1967), št. 5, str. 285-291.

O knjigi Marjan Kolar: Išči poldan.
Povojni rodovi pripovednih prozaistov, mentorsko obdobje, sočrealizem, obnovljeni realizem. – V: **Slovenska književnost 1945-1965 : 1. knj.** – Ljubljana : Slovenska matica, 1967. – Str. 291-383.

Sodobna slovenska proza. – Seminar slovenskega jezika, literature in kulture 3 (1967), 12, [2], [2] str.

Povzetek v ruščini in angleščini.

B
Karantanija : ob Pavleta Zidarja potopisu z istim naslovom. – Dialogi 3 (1967), št. 6, str. 341-344.

O knjigi Pavle Zidar: Karantanija.
Miklavž Prosenč, Die Dadaisten in Zürich. – Slavistična revija 15 (1967), št. 1/2, str. 328-332.

D
Stopinje v snegu / Ivan Ribič ; dramatisacija Matjaž Kmecl. – Izvedba: Radio Ljubljana 4. 7. 1967.

E
[Problemi kulture v naši družbi]. – Teorija in praksa 4 (1967), št. 12, str. 1734-1739.
Soavtor. – Izšlo v rubriki Aktualni intervju.

1968

B
Ljubezenska zgodba – Krambergerjev roman-prvenec. – Dialogi 4 (1968), št. 10, str. 541-548.

O knjigi Marijan Kramberger: Ljubezenska zgodba.
Zagate v slovenski pripovedni prozi. – Dialogi 4 (1968), št. 11, str. 615-619.

C
Slovenska proza 1945-1965 / izbrala in uredila Helga Glušič-Krisper in Matjaž Kmecl. – Ljubljana : Slovenska matica, 1968. – 403 str.

Antologija. – Uvodne besede: str. 5-6. – Opombe: str. 403-[405]

D
Intervju. – [Ljubljana] : Radiotelevizija, uredništvo radijskih iger [1968]. – [30] f.
Strojepis. avtograf. – 2. nagrada na natečaju RTV Ljubljana 1968.

Natis v: Dialogi 6 (1970), št. 1, str. 32-47 in v: Devet slovenskih radijskih iger. – Ljubljana, MGL 1975. – Str. 219-258.

Izvedbe: Radio Ljubljana 8. 9. 1968; 25. 10. 1968, Radio Trst 14. 9. 1977.

Prevod v angleščino: **Interview** = [Intervju] ; translated by Božidar Pahor. – Ljubljana : Radiotelevizija, [1969]. – III, 43 f.

Prevod v francoščino: **L'interview** = [**Intervju**]; traduit par Viktor Jesenik. – Ljubljana : Radio-Television, [1969]. – III, 47 f.

Prevod v nemščino: **Das Interview**; aus dem slowenischen von Janko Messner. [S. l.: s. n., 1969]. Strojepis. avtograf.

Izvedba: Norddeutscher Rundfunk 24.11.1969.

Prevod v srbohrvaščino: **Intervju** : (XIII. teden jugoslovanske radijske igre, Ohrid 5.-10. maj 1969). – Ljubljana : Radio-Televizija, 1969. – VI, VI, 31, 31 str. vzpor. pag.

Vzpored. nasl.: Intervju. Preveo Lazar Amidžić. – Vzporedno slovensko in srbohrvaško besedilo.

E

K novemu hotelu pod Vrtovinom v Bohinju. – Delo 10 (1968), št. 75 (17. 3.), str. 2.

Razmišljanje o Triglavu. – Planinski vestnik 68 (1968), št. 1, str. 5-9.

1969

A

Zapisek o naši »novi literarni znanosti«. – Jezik in slovstvo 14 (1969), št. 8, str. 228-235.

B

Nove slovstvene vrste. – Jezik in slovstvo 14 (1969), št. 1, str. 24-26.

O razpravah Ursula Langspach: Das Brigadetagebuch, 1961 in Günther Seifert: Smisel in oblika literarne črtice, 1961.

D

Cilj je sonce – pot je megla. – Planinski vestnik 69 (1969), št. 1, str. 1-4.

Samota velikega teatra. – Izvedba: Radio Trst 13. 2. 1969.

F

Matjaž Kmecl : 23. Februar 1934 Velenje / Jugoslawien. – V: Reclams Hörspielführer. – Stuttgart : Reclam, 1969. – Str. 378-379.

1970

A

Informacija o trenutnem dogajanju v slovenski književnosti. – Seminar slovenskega jezika, literature in kulture 6 (1970), str. 176-183.

Povzetek v ruščini.

Književnost zamejskih koroških Slovencev po plebiscitu. – Dialogi 6 (1970), št. 10, str. 661-671.

O književni vrsti, zvrsti, tipu. – Jezik in slovstvo 15 (1969/70), št. 4, str. 105-112.

Pripovedna proza. – Jezik in slovstvo 16 (1970/71), št. 3, str. 56-63.

Izšlo pod skupnim naslovom: Sodobna slovenska književnost v srednji šoli. – Predavanje na zborovanju slavistov v Novi Gorici.

Uvod v razlago sodobne slovenske novele : (obdobje prednovelistične pripovedne oblike, 1945-1951). – Ljubljana, 1970. – I, 249 f.

Disertacija. Filozofska fakulteta, Ljubljana. – Strojepis. avtograf.

B

Jože Snoj: Hodnik. – Delo 12 (1970), št. 137 (23. 5.), str. 18.

Primer iz statistične lingvistike : skriti red. – Jezik in slovstvo 16 (1970/71), št. 1/2, str. 45-46.

O izsledkih Hansa Arensa.

V umetnino skozi najbolj vabljava vrata : slovenska sodobna pripovedna proza v pouku na srednjih šolah : s slavističnega zborovanja v Novi Gorici. – Delo 12 (1970), št. 269 (3. 10.), str. 19.

Viktor Smolej. – Jezik in slovstvo 16 (1970/71), št. 1/2, str. 36-37.

Ob 60-letnici. – Soavtor Franc Jakopin. – Podpis: Uredniški odbor.

Vprašanje balkanistike. – Jezik in slovstvo 16 (1970/71), št. 1/2, str. 47.

O knjigi Studia balkanica bohemo-slovaca, Brno 1970.

Vprašanje posebne literarne vede. – Naši razgledi 19 (1970), št. 5 (6. 3.), str. 143-144.

Anketa: Položaj literarne znanosti na Slovenskem.

C

Jezik in slovstvo 16 (1970/71). – Št. 1-3. – 80 str.

Urednik za slovstveno zgodovino.

D

Kako je očka peljal Primoža in Andreja na Triglav. – Ljubljana : [s. n.], 1970. – 11 f.

Strojepis. avtograf.

1971

A

Epika ali pripovedništvo. – Lirika, epika, dramatika. – 2. predelana izd. – Murska Sobota : Pomurska založba, 1971. – Str. 39-59.

Katalog in slovenska literatura. – Sodobnost 19 (1971), št. 4, str. 347-355.

Literarna avantgarda v slovenski literaturi 20. stoletja. – Seminar slovenskega jezika, literature in kulture 7 (1971), 17, (I) str.

Povzetek v ruščini.

Pravljичnost Večerne pravljice. – V: Lirika, epika, dramatika. – 2. predelana izd. – Murska Sobota : Pomurska založba, 1971. – Str. 271-275.

Prostor in čas v treh pesmih Kajetana Koviča. – V: Lirika, epika, dramatika. – 2. predelana izd. – Murska Sobota : Pomurska založba, 1971. – Str. 259-269.

Slovenska literarna zgodovina. – Lirika, epika, dramatika. – 2. predelana izd. – Murska Sobota : Pomurska založba, 1971. – Str. 97-110.

B

Anketa o pouku slovenske književnosti na srednjih šolah : pripis k ustrezni tematiki novogoriškega slavističnega zborovanja. – Jezik in slovstvo 16 (1970/71), št. 6, str. 183-186.

Gorje zelenemu drevesu. – Delo 13 (1971), št. 268 (2. 10.), str. 18.

O knjigi Alojz Rebula: Gorje zelenemu drevesu.

Kulturni obraz današnjega Velenja. – V: Hotenje, ki je postalo stvarnost : 1971. – Velenje : Občinska konferenca SZDL, 1971. – [4] str.

Messnerjev literarni dokument o nacionalkanibalizmu. – Delo 13 (1971), št. 268 (2. 10.), str. 18.

O knjigi Janko Messner: Skurne storije.

Odličen ruski prikaz slovenske književnosti med obema vojnoma. – Jezik in slovstvo 17 (1971/72), št. 1/2, str. 32-34.

O študiji Evgenije I. Rjabove v zborniku Zamejske slovanske literature 20. stoletja, 1970.

Valentin Vodnik in F. M. Dostojevski v Kondorju. – Jezik in slovstvo 17 (1971/72), št. 3, str. 84-86.

O knjigah Valentin Vodnik: Izbrano delo in Fedor M. Dostojevski: Izbor kratke proze.

C

Jezik in slovstvo 16 (1970/71). – Št. 4-8. – Str. 83-268.

Urednik za slovstveno zgodovino.

Jezik in slovstvo 17 (1971/72). – Št. 1-3. – 96 str.

Urednik za slovstveno zgodovino.

D

Pred največjim triglavskim praznikom. – Planinski vestnik 71 (1971), št. 6, str. 262-266.

Zlatorogovi vrtovi. – Planinski vestnik 71 (1971), št. 4, str. 147-153.

E

Kdo je na Koroškem huligan? – Teorija in praksa 8 (1971), št. 4, str. 674-677.

O avstrijski politiki do Slovencev na avstrijskem Koroškem.

Moskovski botanični vrt. – Naš vrt 6 (1971), št. 8/9, str. 208-209.

Neobvezna skepsa ob Vukičevićem sestavku. – Teorija in praksa 8 (1971), št. 6/7, str. 996-998.

K članku Koherentnost narodnih kultur v kulturnem življenju JLA.

1972

A

Iz slovenske literarno-zgodovinske periodizacije. – Slavistična revija 20 (1972), št. 4, str. 407-417.

Povzetek v ruščini.

Nekaj tem iz zgodnjega razvoja slovenske pripovedne proze. – Slavistična revija 20 (1972), št. 2, str. 207-235.

Povzetek v ruščini.

La prose narrative slovène ; traduit par V[iktor] J[esenik]. – Le livre slovène 10 (1972), št. 2, str. 58-63.

Slovenska literarna avantgarda v 20. letih XX. stoletja. – Jezik in slovstvo 18 (1972/73), št. 1/2, str. 27-30.

Predavanje za VII. kongres slavističnih društev Jugoslavije v Beogradu.

B

Beseda o koroškem obisku. – Dolenjski razgledi 1972, št. 4 (20. 4.), str. 49-51.

Na str. 51 biografski podatki o avtorju.

Priloga Dolenjskega lista.

Koroška v besedi. – Naši razgledi 21 (1972), št. 13 (7. 7.), str. 391.

O knjigi Kärnten in Wort.

Koroški obisk : naša ustvarjalnost za mejo. – Delo 14 (1972), št. 327 (2. 12.), str. 26

O slovenski koroški literaturi.

Pogled na zgodnji ruski strukturalizem. – Jezik in slovstvo 17 (1971/72), št. 5, str. 162-164.

O knjigah Vladimir Jakovl'evič Propp: Morfologija volšebnoj skazki in Aleksandr Aleksandrovič Reformatskij: Opyt analiza novellističeskoj kompozicii.

Profesor Janko Orožen – osemdesetletnik. – Jezik in slovstvo 17 (1971/72), št. 4, str. 113.

Še o konstruktivizmu. – Jezik in slovstvo 17 (1971/72), št. 6, str. 209.

Dopolnilo k članku v 4. št. Jezika in slovstva. – O Branku Miciću-Poljanskem.

Torej še enkrat o Kosovelovem konstruktivizmu. – Jezik in slovstvo 17 (1971/72), št. 4, str. 124-127.

Odgovor na vprašanje.

C

Jezik in slovstvo 17 (1971/72). – Št. 4-8. – Str. 97-272.

Urednik za slovstveno zgodovino.

Jezik in slovstvo 18 (1972/73). – Št. 1-3. – 120 str.

Urednik za slovstveno zgodovino.

D

S prijatelji pod macesni. – Planinski vestnik 72 (1972), št. 9, str. 401-407.

1973

A

Jenkova pripovedna proza : (razmerje med ljudsko godčevsko tradicijo in romantično literarno šolo). – Jezik in slovstvo 18 (1972/73), št. 5, str. 153-160.

Dopolnilo v št. 7/8!

Književnost zamejskih koroških Slovencev po plebiscitu. – Koroški kulturni dnevi 1 (1973), str. 151-165.

Povzetek v nemščini.

Literatura slovenačke manjine u Koruškoj ; [prev. Gojko Janjušević]. – V: Bagdala 15 (1973), št. 173-174, str. 1-6.

Novejša slovenska književnost na Koroškem. – Seminar slovenskega jezika, literature in kulture 9 (1973), str. 109-118.

O Kocbekovi pripovedni prozi. – V: Študije o slovstvu in jeziku. – Murska Sobota : Pomurska založba, 1973. – Str. 75-83.

Okvirjenost Tavčarjeve pripovedi. – Jezik in slovstvo 19 (1973/74), št. 3, str. 73-79.

Predavanje na simpoziju o Tavčarju v Škofji Loki septembra 1973.

Slovenian literature abroad ; [translated by Mirko Jurak]. – Le livre slovène 11 (1973), št. 3/4, str. 139-150.

Suvremena slovenska književnost : literarna karavana prijateljstva ; [prev. Mirjana Hečimović]. – [S l. : s. n., 1973]. – [16] f.

Strojepis. avtograf.

Izvedba: Radio Zagreb 4. 6. 1973.

B

Čujte, zvonovi pojo! – Vestnik koroških partizanov 6 (1973), št. 1, str. 80-81.

O knjigi Andrej Kokot: Čujte, zvonovi pojo.

Današnji slovenski pripovedniki. – Prešernov koledar 1973 (1972), str. 33-34.

Uvodnemu tekstu sledijo na str. 34-93 odlomki iz del in bio-bibliografski podatki s slikami D. Lokarja, E. Kocbeka, C. Kosmača, M. Kranjca, M. Mihelič, B. Pahorja, J. Messnerja, M. Haceta, T. Svetine, P. Zidarja, B. Zupančiča, S. Rozmana, L. Kovačiča in V. Kavčiča.

O pripravljanju novega srednješolskega učnega načrta za pouk književnosti. – Jezik in slovstvo 18 (1972/73), št. 7/8, str. 287-289.

Predlog izboljšane učnega načrta za pouk književnosti na srednji šoli – o njegovi nadaljnji usodi. – Jezik in slovstvo 19 (1973/74), št. 3, str. 100-101.

Šesti (ali prvi) Jenkov pripovedni spis. – Jezik in slovstvo 18 (1972/73), št. 7/8, str. 292.

Dodatek k članku v 5. št. Jezika in slovstva.

Tine Orel ob šestdesetem letu. – Jezik in slovstvo 18 (1972/73), št. 4, str. 144.

C

Jezik in slovstvo 18 (1972/73). – Št. 4-8. – Str. 121-304.

Urednik za slovstveno zgodovino.

Jezik in slovstvo 19 (1973/74). – Št. 1-3. – 104 str.

Glavni in odgovorni urednik, sourednik za slovstveno zgodovino.

Seminar slovenskega jezika, literature in kulture (9 ; 1973 ; Ljubljana). Predavanja / IX. seminar slovenskega jezika, literature in kulture, 2. – 14. julij 1973 ; uredil Matjaž Kmecl.

– Ljubljana : Oddelek za slovanske jezike in književnosti, 1973. – 210 str.

D

Počitek na vrhu Škrlatice. – Planinski vestnik 73 (1973), št. 12, str. 589-594.

Pograjjska romantika. – Planinski vestnik 73 (1973), št. 10, str. 490-494.

E

Doživetje na Djekšah. – Delo 15 (1973), št. 190 (15. 7.), str. 7.

1974

A

Ciglerjeva Sreča v nesreči. – V: Sreča v nesreči ali popisovanje čudne zgodbe dveh dvojčkov / Janez Cigler. – V Ljubljani : Mladinska knjiga, 1974. – Str. 91-114.

Ponatis l. 1977.

Esej o deseniški Veroniki. – V: Z Desenic Veronika z Desenic / Sandi Sitar. – Ljubljana : Partizanska knjiga ; Orbital-Progress, 1974. – Str. 117-130.

Formiranje slovenske pripovedne proze v XIX. stoletju. – Seminar za strane slaviste (Sarajevo) 24 (1973), str. 201-217.

Nastanek sodobne slovenske pripovedne proze in njen razvoj v 19. stoletju. – Seminar slovenskega jezika, literature in kulture 10 (1974), str. 129-139.

Pregled slovenske književno zgodovinske vede. – V: Slovenski jezik, literatura in kultura : informativni zbornik. – Ljubljana : Seminar slovenskega jezika, literature in kulture pri Oddelku za slovanske jezike in književnosti Filozofske fakultete, 1974. – Str. 199-208.

Shema književno zgodovinske periodiziranosti slovenskega slovstva. – V: Slovenski jezik, literatura in kultura : informativni zbornik. – Ljubljana : Seminar slovenskega jezika, literature in kulture pri Oddelku za slovanske jezike in književnosti Filozofske fakultete, 1974. – Str. 209-212.

B

Književna zvrst ali književna vrsta? – Jezik in slovstvo 19 (1973/74), št. 8, str. 333.

Odgovor na vprašanje.

»Kontrolor Škrobar« v »Slovenski kulturni zakladnici« in Zdravčeva študija o njem. – Jezik in slovstvo 19 (1973/74), št. 5, str. 173-175.

O knjigi Alojz Kraigher: Kontrolor Škrobar.

Monografija o leposlovnem ustvarjalcu Ivanu Tavčarju. – Jezik in slovstvo 20 (1974/75), št. 1, str. 19-20.

O knjigi Marja Boršnik: Ivan Tavčar.

Ob dvajsetletnici. – Jezik in slovstvo 20 (1974/75), št. 1, str. 1-2.

Ob dvajsetletnici Jezika in slovstva.

C

Cigler, Janez: Sreča v nesreči ali popisovanje čudne zgodbe dveh dvojčkov : podučenje starim in mladim, revnim in bogatim ; besedilo prve slovenske povesti je po prvem natisu (1836) in po izdaji, ki jo je ob stoletnici oskrbel Rudolf Kolarič (Cvetje 1936), priredil ter opremil s spremno besedo in opombami Matjaž Kmecl]. – Ljubljana : Mladinska knjiga, 1974. – 117 str. – (Zbirka Kondor ; 141).

Ponatis l. 1977.

Jezik in slovstvo 19 (1973/74). – Št. 4-8. – Str. 105-336.

Glavni in odgovorni urednik, sourednik za slovstveno zgodovino.

Jezik in slovstvo 20 (1974/75). – Št. 1-3. – 80 str.

Glavni in odgovorni urednik, sourednik za slovstveno zgodovino.

Slovenski jezik, literatura in kultura : informativni zbornik / uredili Matjaž Kmecl, Tine Logar, Jože Toporišič. – Ljubljana : Seminar slovenskega jezika, literature in kulture pri Oddelku za slovanske jezike in književnosti Filozofske fakultete, 1974. – 324 str., 1 pril.

D

Jezerski Zlatorog. – Proteus 1973/74, št. 9/10, str. 454-456.

E

Iz Prešernove kuhinje. – Delo 16 (1974), št. 45 (23. 2.), str. 16.

Soavtorja Rudi Robič in Frani Okič. – K članku Janeza Menarta v št. 39, str. 21.

Maksistična vsebina ali verbalistični make-up? – Komunist 32 (1974), št. 6 (11. 2.), str. 21-22.

Odgovor na članek Renate Mejak: Marksistična idejnost v učnih načrtih.

Pripis k člankom o učnih načrtih za književnost. – Komunist 32 (1974), št. 8 (25. 2.), str. 22.

Odgovor na članek Borisa Lipužiča: Poenostavljeno pojmovanje marksistične idejnosti pouka, prav tam 18. 2.

1975

A

Novela v literarni teoriji. – Maribor : Obzorja, 1975. – 86 str.

Od pridige do kriminalke. – Ljubljana : Mladinska knjiga, 1975. – 148 str. – (Zbirka Kultura.)

Okvirna pripoved pri Tavčarju. – V: V Zali. Cvetje v jeseni / Ivan Tavčar. – V Ljubljani : Mladinska knjiga, 1975. – Str. 182-191.

Dodana Življenjepisni in bibliografski dodatek: str. 191-192 in Opombe: str. 192-197.

Slovenski književni programi sredi XIX. stoletja ali prastara delitev na elitno in neelitno literaturo. – Seminar slovenskega jezika, literature in kulture 11 (1975), str. 77-87.

B

»Junak« Arnošt Škrobar. – Jezik in slovstvo 21 (1975/76), št. 2, str. 63-64.

Odgovor na vprašanje.

»Mladinska književnost : poskus njene ontološke opredelitve. – Delo 17 (1975), št. 68 (22. 3.), str. 23.

Ob sedemdesetletnici Silve Trdinove. – Jezik in slovstvo 21 (1975/76), št. 1, str. 19-21.

Od literarnega junaka do osebe : partizan v slovenski literarni ustvarjalnosti. – Slovenija-paralele 1975, št. 43, str. 106-110.

[Pripomba urednika]. – Jezik in slovstvo 21 (1975/76), št. 1, str. 29.

Dodana k sestavku Janeza Dolenca: Motivi za Erjavčevo pripoved »Ni vse zlato, kar se sveti«.

Spremna beseda. – V: Ženini naše Koprnele / Rado Murnik. – Ljubljana : Mladinska knjiga, 1975. – Str. 205-209.

V spomin Francetu Koblarju : 29. 11. 1889 – 11. 1. 1975. – Jezik in slovstvo 20 (1974/75), št. 5, str. 113-114.

Zapis ob Borisa Paternuja Pogledih na slovensko književnost. – Jezik in slovstvo 21 (1975/76), št. 1, str. 27-29.

C

Jezik in slovstvo 20 (1974/75). – Št. 4-8. – Str. 81-324.

Glavni in odgovorni urednik, sourednik za slovstveno zgodovino.

Jezik in slovstvo 21 (1975/76). – Št. 1-3. – 96 str.

Glavni in odgovorni urednik, sourednik za slovstveno zgodovino.

Murnik, Rado: Ženini naše Koprnele; [izbral Matjaž Kmecl]. – Ljubljana : Mladinska knjiga, 1975. – 209 str. – (Humor)

E

Gora ni nora, tisti je nor, ki ne gre gor. – Delo 17 (1975), št. 208 (6. 9.), str. 21.

Soavtor. – Okrogla miza o planinstvu.

Mecenstvo spremeniti v gotovost : manj teoretski in bolj praktičen pogled na našo kulturo. – Delo 17 (1975), št. 92 (19. 4.), str. 26.

F

Kmecl, Matjaž. – V: Mala splošna enciklopedija : 2. knj.: H-O. Ljubljana : Državna založba Slovenije ; Beograd : Prosveta, 1975. – Str. 332.

1976

A

Mala literarna teorija : priročnik za učitelje slovenščine na osnovnih in srednjih šolah. – Ljubljana : Borec, 1976. – 346 str.

2. izd. – 1977.

Dopolnjena 3. izd. – Ljubljana : Univerzum, 1983. – 346 str.

O rojevanju slovenskega romana. – Jezik in slovstvo 22 (1976/77), št. 1, str. 1-7.

Pregljev Plebanus Joannes. – Slavistična revija 24 (1976), št. 1, str. 71-82.

Povzetek v ruščini.

Prvi pogled na današnjo slovensko koroško literaturo. – Mladina 1976, št. 41 (11. 11.), str. 2; št. 42 (18. 11.), str. 2; št. 43 (25. 11.), str. 2, št. 44 (2. 12.), str. 2.

Nadaljevanja pod naslovi: Drugi pogled ..., Tretji pogled..., Četrti pogled...

Sodobna slovenska literatura na zamejskem Koroškem. – V: Ta hiša je moja, pa vendar moja ni : sodobna slovenska literatura na Koroškem. – Ljubljana : Mladinska knjiga ; Celovec = Klagenfurt : Društvo slovenskih pisateljev v Avstriji = Verband slovenischer Schriftsteller in Österreich : Klub Mladje, 1976. – Str. 137-166.

Dodane Opombe: str. 166-172.

Spremna beseda. – V: Enolončnica : slovenski humoristi. – Ljubljana : Mladinska knjiga, 1976. – Str. 283-[288].

B

Evgenija Ivanovna Rjabova : 19. 7. 1925 – 12. 10. 1976. – Jezik in slovstvo 22 (1976/77), št. 3, str. 84-86.

Dodan seznam njenih glavnih znanstvenih del.

Helga Glušič, Pripovedna proza Cirila Kosmača. – Jezik in slovstvo 21 (1975/76), št. 7, str. 234-235.

Kaj je siže? – Jezik in slovstvo 21 (1975/76), št. 3 ov.

Odgovor na vprašanje.

Kdo pa je Slavko Pregl? – V: Odprava zelenega zmaja / Slavko Pregl. – Ljubljana : Mladinska knjiga, 1976. – Str. 163-164.

Koroška, zibelka slovenske kulture. – Komunist 34 (1976), št. 44 (1. 11.), str. 23.

O slovenskih književnikih na Koroškem.

Poročilo o triletnem uredniškem delu pri JiS. – Jezik in slovstvo 21 (1975/76), št. 8, str. 270-271.

Povprečno, a ne nezanimivo. – Dnevnik 1976, št. 356 (31. 12.), str. 5.

Izšlo pod skupnim naslovom: Ga mislim pregledat, ob letu povedat... (Vodnik).

Ruplov »Hi kvadrat«. – Dnevnik 19 (1976), št. 224 (18. 8.), str. 5.

O knjigi Dimitrij Rupel: Hi kvadrat.

Sedemdesetletnica Marje Boršnikove. – Jezik in slovstvo 21 (1975/76), št. 4, str. 97-103.

Intervju zapisal in dodal uvod.

Slovenistično literarno znanje na začetku strokovne poti. – Jezik in slovstvo 21 (1975/76), št. 6, str. 198-206.

Soavtorja Gregor Kocijan in Jože Koruza.

V spomin Borisu Ziherlu : 1910-1976. – Jezik in slovstvo 21 (1975/76), št. 6, str. 177.

C

Ta hiša je moja, pa vendar moja ni : sodobna slovenska literatura na Koroškem ; [pesmi in prozna besedila je izbral in uredil Matjaž Kmecl]. – Ljubljana : Mladinska knjiga ; Celovec = Klagenfurt : Društvo slovenskih pisateljev v Avstriji = Verband slovenischer Schriftsteller in Österreich ; Klub Mladje, 1976. – 174 str. – (Kondor ; 161).

Enolončnica : slovenski humoristi ; [izbrala in uredila Matjaž Kmecl in Branko Šömen]. – Ljubljana : Mladinska knjiga, 1976. – 287 str. – (Humor).

Jezik in slovstvo 21 (1975/76). – Št. 4-8. – Str. 97-272.

Glavni in odgovorni urednik, sourednik za slovstveno zgodovino.

D

Bohinjska miniatūra : televizijska igra po srednjeveških, Prešernovih in Tavčarjevih motivih. – Ljubljana : RTV, [1976]. – 49 f.

Strojepis. avtograf. – V knjižni obliki l. 1977 skupaj z Lepo Vido.

O Gorenjcih, Štajercih in samotarjih. – Planinski vestnik 76 (1976), št. 4, str. 151-155.

Ponatis v: Mladina 1978, št. 17/18 (27. 4.), str. 60-61.

O planinski zvestobi in podobnih rečeh. – Planinski vestnik 76 (1976), št. 3, str. 98-105.

E

Obvestilo lastnikom stanovanj. – Delo 18 (1976), št. 37 (14. 2.), str. 16; št. 55 (6. 3.), str. 18.

O lastništvu etažnih stanovanj.

Prvine prepričljivosti. – Delo 18 (1976), št. 61 (13. 3.), str. 22.

Izšlo pod skupnim naslovom: Dudek – mit vsakdanjosti.

Zgodovino bi pozabili, sedanjosti ne moremo : iz govora na protestnem zborovanju študentov in delavcev filozofske fakultete v Ljubljani zoper kršenje avstrijske državne pogodbe. – Večer 32 (1976), št. 266 (13. 11.), str. 4.

F

Doc. dr. Matjaž Kmecl za delo Od pridige do kriminalke. – Delo 18 (1976), št. 85 (10. 4.), str. 5.

Nadnaslov: Nagrade Kidričevega sklada 1976.

1977

A

Janez Mencinger kot meščanski ideolog. – V: Krško skozi čas : zbornik ob 500-letnici mesta : 1477-1977. – Krško : Skupščina občine Krško, 1977. – Str. 207-215.

Koroški delež v slovenski literaturi. – Koroški koledar 1977, str. 63-70.

Literarna in zgodovinska resničnost v partizanski spominski prozi. – V: Osvoboditev Slovenije 1945. – Ljubljana : Borec, 1977. – Str. 361-366.

Maska in resnica ali o nenavadnosti pisatelja Vladimirja Bartola = Maschera e verità o delle particolarità dello scrittore Vladimir Bartol. – Most (Trst) 1977, št. 49/50, str. 126-135.

Referat na posvetu o Vladimirju Bartolu. – Vzporedno slovensko in italijansko besedilo.

Miklova Zala kot poljudna pripoved in kot mit. – V: Miklova Zala : povest iz turških časov / Jakob Sket. – Maribor : Obzorja, 1977. – Str. 153-193.

Prvi slovenski roman in druge reči okoli njega. – [Ljubljana] : Radio-televizija, Uredništvo izobraževalnih oddaj, 1977. – 10 f.

Strojepis. avtograf. – Radijska šola za višjo stopnjo.

Izvedba: Radio Ljubljana 6. 9. 1977, 8. 9. 1977.

Proza v gospodarsko strokovnih in drugih praktičnih spisih. – Ljubljana : Radio-televizija, 1977. – 12 f.

Strojepis. avtograf. – Radijska šola za višjo stopnjo.

Začetki slovenskega romana. – Seminar slovenskega jezika, literature in kulture 13 (1977), str. 47-58.

B

Baladni smeh. – V: Balada o smehu : ljudska pravljica / Igor Torkar. – Koper : Lipa, 1977. – Str. 51-57.

Levstikova smrt : ob devetdesetletnici. – Delo 19 (1977), št. 269 (19. 11.), str. 33.

Portret. – Odlomek iz monografije o Franu Levstiku.

Martinovičeva interpretacija Kettejeve lirike. – Jezik in slovstvo 22 (1976/77), št. 8, str. 264-266.

Ocena knjige J. Martinovič: Poezija Dragotina Ketteja. Ljubljana 1976.

Nekaj opazk o terminu obraz. – Jezik in slovstvo 22 (1976/77), št. 4, str. 151-152.

Soavtor Aleksander Skaza.

O Mali literarni teoriji. – Vzgoja in izobraževanje 8 (1977), št. 1, str. 48-49.

O svoji knjigi.

Popularno prešernoslovje. – Jezik in slovstvo 22 (1976/77), št. 6, str. 189-190.

O knjigah Gregor Kocijan: Dr. France Prešeren in Niko Košir: Dr. France Prešeren.

Sedemdesetletnica Borisa Merharja. – Jezik in slovstvo 22 (1976/77), št. 8, str. 248-249.

Soavtor Jože Koruza.

Ženska v slovenski literaturi ali najlepši lirski komplimenti. – V: Ženska v slovenski sliki in pesmi. – Zagreb : Spektar, 1977. – Str. XI-XIII.

D

Godčevske zgodbe. – Ljubljana : Radio-televizija, 1977. – 11 f.

Strojepis. avtograf. – Radijska šola za višjo stopnjo.

Lepa Vida ali Problem Svetega Ožbalta : [dramska marginalija za eno samo osebo] ; **Bohinjska miniatura** : [televizijska igra po starih srednjeveških, Prešernovih in Tavčarjevih motivih]. – Ljubljana : Mladinska knjiga, 1977. – 87 str. – (Nova slovenska knjiga)

Lepa Vida ali Problem Svetega Ožbalta : [dramska marginalija za eno samo osebo]. – Eksperimentalno gledališče Glej 16. 6. 1977 (34 predstav).

Program.

F

Matjaž Kmecl ; [spraševala] Vesna Marinčič. – Delo 19 (1977), št. 157 (9. 7.), str. 21.

Nadnaslov: Portret tedna.

Umazan jezik je umazan brez umazanih besed ; [zapisala] Vesna Marinčič. – Jana 6 (1977), št. 52 (28. 12.), str. 18-19.

Portret.

1978

A

Beseda o Franu Erjavcu ; Opombe. – V: Izbrana mladinska beseda / Fran Erjavec. – Ljubljana : Mladinska knjiga, 1978. – Str. 185-201.

Prvi slovenački krimiči : homologizacija književne vrste sa slovenačkim društvenim prilikama. – V: Mogućnosti čitanja : izbor iz savremenog slovenačkog eseja. – Beograd : Prosvjeta, 1978. – Str. 293-309.

B

Aleksander Zorn. – V: Iskanje slovenske umetne proze : Fran Levstik: Martin Krpan v vrha / Aleksander Zorn. – Ljubljana : Partizanska knjiga, 1978. – Ovoj.

Literatura ob filmu, televiziji in sploh : da ali ne? – Dialogi 14 (1978), št. 6, str. 321-324.

Napake slovenskega pisanja. – Dnevnik 1978, št. 313 (17. 11.), str. 5; št. 319 (23. 11.), str. 5; št. 321 (25. 11.), str. 5; št. 324 (28. 11.), str. 5.

Nadaljevanje v l. 1979.

O šolskem listu Trate in o odličnem mentorskem delu v šoli. – Jezik in slovstvo 23 (1977/78), št. 7/8, str. 356, ov. III.

Predjamski pred nami. – Dnevnik 1978, št. 116 (29. 4.), str. 5.

O knjigi Saša Vuga: Erzem Predjamski ali vsa drzna in predrzna dejanja stotnika cesarjeve telesne straže. Slovenska partizanska spominska proza. – V: Međunarodni slavistički kongres (8 ; 1978 ; Zagreb, Ljubljana). Knjiga referata : sažeci : Knj. 1: A-K. – Zagreb : Međunarodni slavistički centar SR Hrvatske, 1978. – Str. 431.

Povzetek.

Tko je Slavko Pregl? – V: Velika pustolovščina / Slavko Pregl. – Zagreb : Mladost, 1978. – Str. 187-189.

»Za prsti je moja tujina«. – Dnevnik 1978, št. 188 (13. 7.), str. 5.

O knjigi Branko Šömen: Tujina.

C

Erjavec, Fran: Izbrana mladinska beseda ; izbor, spremna beseda in opombe Matjaž Kmecl. – Ljubljana : Mladinska knjiga, 1978. – 205 str. – (Izbrana mladinska beseda).

D

Intervju. – Drama SNG v Mariboru 12. 10. 1978 (23 predstav). Bilten Drame Malega odra.

O Gorenjcih, Štajercih in samotarjih. – Mladina 1978, št. 17/18 (27. 4.), str. 60-61.

S prijatelji pod macesni ; [fotografije Sonja Zalar in Vojko Bizjak]. – Maribor : Obzorja, 1978. – 233 str., [22] str. pril. – (Domače in tuje gore ; 15)

Tudi izdaja v koprodukciji z Založništvom tržaškega tiska iz Trsta. – 1978.

E

Ali bomo zmožni oblikovati ustreznega človeka? – Delo 20 (1978), št. 28 (4. 2.), str. 22.

Soavtor. – Izšlo v anketi Dela ob Prešernovem dnevu: Kako vidimo svoje kulturno opravilo.

Pojasnilo in predlog. – Naši razgledi 27 (1978), št. 23 (22. 12.), str. 717.

H glosi Marjana Dolgana v št. 22.

1979

A

Gospodje Devin, Dolnik in Rovani : poglavje iz zgodnje zgodovine slovenskega romana. – Jezik in slovstvo 24 (1978/79), št. 8, str. 246-251.

O osrednjih osebah v romanu Josipa Vošnjaka Pobratimi.

Pisac Ivan Pregelj, njegove pripovedi o pobožnem i grešnom duhovniku ; prev. Gojko Janjušević. – V: Plebanus Joannes / Ivan Pregelj. – Novi Sad : Matica Srpska, 1979. – Str. 5-29.

Problematika slovenske proze 19. stoletja. – Seminar slovenskega jezika, literature in kulture 15 (1979), str. 157-182.

Slovenska koroška in slovenska matična literatura. – V: Koroški kulturni dnevi (10 ; 1979 ; Celovec). 10. koroški kulturni dnevi : zbornik predavanj = 10. kärntner Kulturstage : 15.-17. 2. 1979. – Klagenfurt/Celovec : Drava, 1979. – Str. 122-129.

Tudi v: Slovenski vestnik 34 (1979), št. 27 (6. 7.), str. 7; št. 28 (13. 7.), str. 7; št. 29 (20. 7.), str. 7.

Die slowenische Literatur im österreichischen Teil Kärntens. – Die Republik (Wien), 15 (1979), št. 4, str. 18-29.

Die slowenische Literatur im österreichischen Teil Kärntens : der Vortrag wurde am 8. Mai 1979 in der Volkshochschule Brigittenau in der reihe »Minderhalten in Österreich« gehalten. – Dunaj : Volksschule Brigittenau, 1979. – 22 str. – (Dokumente. Fachgebiet Literatur ; 13).

B

[Ferdo Kozak, Profesor Klepec]. – Gledališki list Drama 1979/80, št. 3, str. 11-12.

Koroška v slovstvu. – Jezik in slovstvo 24 (1978/79), št. 7, str. 231-233, ov. III.

O predavanjih Vide Obid, Helmuta Scharfa in Matjaža Kmecla na Koroških kulturnih dnevih 17. 12. 1979.

Leksikon literarnih pojmov. – Jezik in slovstvo 24 (1978/79), št. 5/6, str. 181-184.

O leksikonu Literatura.

Lipovškovi spomini na pota, plezanja in smučarije. – Planinski vestnik 79 (1979), št. 9, str. 610-611.

O knjigi Marijan Lipovšek: Steze, smučišča in skale.

Liričnost in »spominjanje«. – Jezik in slovstvo 24 (1978/79), št. 7, str. 210-211.

O literarnozgodovinski terminologiji.

Literarni almanah celovških maturantov. – Delo 21 (1979), št. 208 (6. 9.), str. 17.

O dvojezičnem zborniku Janko Ferk, Maks Domej, Jože Kuess, Sigi Hobel: Samoumevnost nesmisla. Das Selbstverständliche des Sinnlosen.

Literatura NOB v očeh jugoslovanskih literarnih ved : po slavističnem kongresu na Bledu. – Dnevnik 1979, št. 291 (24. 10.), str. 5.

Nadloge obilnosti, oh, te nadloge! – Naši razgledi 28 (1979), št. 19 (12. 10.), str. 557 ; št. 21 (9. 11.), str. 621.

Naslov nadaljevanja v 21. št.: O, ko bi se bilo z grehi in »grehi« drugih mogoče oprati svojih. – Polemika ob prispevkih Jožeta Toporišiča: Pogovori o jeziku v Naših razgledih.

Napake slovenskega pisanja. – Dnevnik 1979, št. 2 (4. 1.), str. 5; št. 10 (12. 1.), str. 5; št. 24 (26. 1.), str. 5; št. 32 (3. 2.), str. 5; št. 50 (21. 2.), str. 5; št. 53 (24. 2.), str. 5, št. 66 (9. 3.), str. 5, št. 71 (14. 3.), str. 5, št. 92 (3. 4.), str. 5, št. 119 (4. 5.), str. 5; št. 213 (7. 8.), str. 5; št. 252 (15. 9.), str. 5, št. 259 (27. 9.), str. 5, št. 293 (26. 10.), str. 5.

Nadaljevanje iz prejšnjega letnika.

O blagodatih jezikovnega opominjanja. – Naši razgledi 28 (1979), št. 23 (14. 12.), str. 686.

Odgovor Jožetu Toporišiču.

O zabavnem slovstvu v socialistični družbi : s posvetovanja o vlogi razvedrilnega pisanja množičnih občil. – Delo 21 (1979), št. 273 (22. 11.), str. 17.

Obrazi iz skupne usode ; [pogovor vodil] Sandi Čolnik. – Dnevnik 1979, št. 322 (25. 11.), str. 9. Soavtorja Josip Vidmar in Bojan Štih.

»Patronažna sestra« ali 260. varianta : o neki sumljivi literarni zvrsti ali pravljici za množično porabo. – Delo 21 (1979), št. 214 (13. 9.), str. 14.

O zbirki Dr. roman.

Pripis h Kokotovemu Kamnu molka. – V: Kamen molka / Andrej Kokot. – Ljubljana : Cankarjeva založba, 1979. – Str. 67-72.

Tudi v: Železar. Priloga Listi 9 (1979), št. 44 (27. 12.), str. 13-14.

[V obeh zadnjih pripovedih...]. – V: Cvetje v jeseni / Ivan Tavčar. – Ljubljana : Mladinska knjiga, 1979. – Str. 128-129.

Odlomek. – Izšlo pod skupnim naslovom Tavčar – mojster kmečke idilike in človeških usod.

Več kot igrica: pesmi, ki so psi : ob drobnih, toda pomenljivi zbirki koroškega rojaka Gustava Januša. – Delo 21 (1979), št. 107 (10. 5.), str. 14.

O knjigi Gustav Januš: P(e)s(m)i.

Z druge strani Save. – Sodobnost 27 (1979), št. 1, str. 14-18.

Nadnaslov: Anketa Sodobnosti XVI. O literarni kritiki.

D

Friderik z Veroniko ali Grof Celjski danes in nikdar več. – Gledališki list Mestnega gledališča ljubljanskega 30 (1979/80), št. 1 (3. 10. – 42 predstav).

Slovenski vaški pogreb = (Slowenisches Dorfbegräbnis) : radijska igra. – Ljubljana : Radiotelevizija [1979]. – 26 f.

Strojepis. avto graf.

Izvedba: Radio Ljubljana 20. 3. 1979; Radio Trst 26. 10. 1982.

Izdaja v angleščini: **Slovenian village funeral** ; translated by Gerda Fras. – [Beograd : Jugoslovska radiotelevizija ; Ljubljana : Radiotelevizija, [1981]. – 29 f.

Strojepis. avto graf.

Izdaja v francoščini: **L'enterrement de campagne slovène** = (Slovenski vaški pogreb) ; traduit par Viktor Jesenik. – [Beograd : Jugoslovska radiotelevizija ; Ljubljana : Radiotelevizija, [1981]. – V, 26 f.

Strojepis. avto graf.

Slowenisches Dorfbegräbnis = **Slovenski vaški pogreb** : za natis prirejena in skrajšana radijska igra. – Naši razgledi 28 (1979), št. 19 (12. 10.), str. 550-551.

E

Dejavnost na »etični pogon«. – Naši razgledi 28 (1979), št. 24 (28. 12.), str. 704.

Izšlo pod skupnim naslovom: Univerza, včeraj, danes, jutri : ob 60-letnici Univerze Edvarda Kardelja v Ljubljani.

Enostaven, učinkovit in stroškovno razumen sistem ; [zapisal] Marjan Kunej. – Komunist 37 (1979), št. 1 (1. 1.), str. 23.

O nekaterih vprašanih slovenske kulture.

Jubilej, ki je v resnici veliko večji : rojstni dan Univerze Edvarda Kardelja v Ljubljani. – Rodna gruda 26 (1979), št. 11, str. 8-10.

Ob 60-letnici.

Kako smo delali knjigo Zakladi Slovenije. – Pionir 35 (1978/79), št. 8, str. 248-249.

Mislimo na lepe reči in ne bojmo se leta 2000! – Delo 21 (1979), št. 303 (29. 12.), str. 20.

Nekaj misli za desetletji ob koncu stoletja.

Načrtujemo dovolj humanistične izobrazbe? : umetnostna vzgoja v usmerjenem izobraževanju ; pogovor pripravil Branko Sosič. – Delo 21 (1979), št. 70 (24. 3.), str. 27.

Portret. – Soavtor. – Okrogla miza.

Nemoč umetnosti? : okrogla miza ob dnevu študentske kulture na filozofski fakulteti v Ljubljani ; [zapisal Milan Dekleva]. – Dnevnik 1979, št. 10 (12. 1.), str. 5.

Soavtor.

Politični poudarek : načelno o davkih in ustavi ter o pragmatiki postopka pri zviševanju davka. – Delo 21 (1979), št. 26 (1. 2.), str. 14.

O davku na avtorske honorarje.

Predlogi in nasveti za Cankarjev dom, za delo in življenje v njem. – Naši razgledi 28 (1979), št. 23 (14. 12.), str. 683.

Še bo treba časa za popolno odpravo predsodkov ; [zapisala Pertot Suzi]. – Primorski dnevnik 35 (1979), št. 77 (4. IV.), str. 2.

Izšlo pod skupnim naslovom: Drugi dan »Ljubljanskih dnevo v Trstu«.

Univerza danes. – Teorija in praksa 16 (1979), št. 2, str. 172-174, 177-178, 181-182.

Soavtor. – Nadnaslov: Aktualni intervjuji.

Zakladi Slovenije / besedilo je napisal Matjaž Kmecl ; s strokovnimi nasveti so mu pomagali: Branko Berčič...[et al.] ; fotografije in risbe so prispevali Stane Belak ... [et al.]. – Ljubljana : Cankarjeva založba, 1979. – 336 str.

2. dopolnjena izd. – 1979. – 343 str.

3. dopolnjena izd. – 1983. – 343 str.

4. izd. – 1986. – 343 str. ; dotis 1987. – 343 str.

5. prenovljena izd. – 1993. – 330 str.

Izdaja v angleščini: **Treasures of Slovenia**. – Ljubljana : Cankarjeva založba, 1981. – 335 str.

Dopolnjene izdaje pod naslovom: Treasure chest of Slovenia. – 1987, 1988 in Treasures of Slovenia. – 3. revised ed. – 1993.

Izdaja v nemščini: **Die Schätze Sloweniens**. – Ljubljana : Cankarjeva založba, 1981. – 336 str.

2. Aufl. – 1987; 3. Aufl. – 1989; 3. neubearbeitete Aufl. – 1993.

Izdaja v ruščini: **Sokrovišča Slovenii**. – Ljubljana : Cankarjeva založba, 1990. – 343 str.

Izdaja v srbohrvaščini: **Bogatstva Slovenije**. – Zagreb : Prosvjeta : Liber, 1982. – 343 str.

F

Dr. lit. znanosti Matjaž Kmecl, dipl. fil., doc. za zgodovino slovenske književnosti. – V: Univerza v Ljubljani : biografije in bibliografije univerzitetnih učiteljev in sodelavcev : 3. knjiga, 1. del : 1966-1976. – Ljubljana : Univerza v Ljubljani, 1979. – Str. 94.

Dr. Matjaž Kmecl in Pavla Brunčko. – Delo 21 (1979), št. 168 (21. 7.), str. 4.

Portret. – Izšlo pod skupnim naslovom: Nagrade vstaje slovenskega ljudstva priznanja za živo ustvarjalnost.

Kako se zaljubiš v literarno teorijo ; [zapisala] Berta Golob. – Pionirski list 31 (1978/79), št. 28 (12. 4.), str. 18-19.

Portret.

Matjaž Kmecl : [zapisala] Evelina Umek. – Pionir 35 (1978/79), št. 8, str. 247.

Matjaž Kmecl : pisatelj ; predstavlja Janez Zadnikar. – Teleks 35 (1979), št. 36 (7. 9.), str. 12.

Portret. – Izšlo v rubriki: Sodobniki.

Pesniške težave in konj Miško. – Pionirski list 31 (1978/79), št. 28 (12. 4.), str. 19.

O svojih pesniških začetkih.

Polemika je neke vrste igra : intervju ; [zapisal] Željko Kozinc. – Teleks 35 (1979), št. 1 (5. 1.), str. 16-18.

Portret.

S prijatelji za zakladi ; [spraševala] Vesna Trifunovič. – Pionir 35 (1978/79), št. 8, str. 246.

Ustvarjalnost, ki beleži in ohranja tisto najsvetlejše ; [zapisala] Milena Štrajnar. – TV-15 17 (1979), št. 29 (26. 7.), str. 8.

Portret. – Intervjuji z nagrajenci nagrad vstaje slovenskega naroda za l. 1979.

1980

A

Jurčičevo uveljavljanje slovenskega romana : pred stoletnico pisateljve smrti. – Zbornik občine Grosuplje 11 (1980), str. 151-159.

O Zidarju pripovedovalcu in oznanjevalcu. – V: Ran imam polno, zato mi dobro de : Zidarjevo berilo / Pavle Zidar. – Ljubljana : Državna založba Slovenije, 1980. – Str. 597-620.

B

Cankar in njegovi : Gallus, Linhart, Kosovel. – Delo 22 (1980), št. 102 (30. 4.), str. 32.

Soavtor.

Enobejevska literatura in njena problematika. – Borec 31 (1980), št. 8/9, str. 487-491.

Soavtor. – Izšlo pod skupnim naslovom: Narodnoosvobodilni boj v pisani besedi.

Ivan Ribič šestdesetletnik. – Delo 22 (1980), št. 18 (23. 1.), str. 8.

Portret.

Jezikovno razsodišče. – Novi tednik 34 (1980), št. 50 (18. 12.), str. 15 ; št. 51/52 (25. 12.), str. 4.

Soavtor.

Malo vznemirljivega : slovenski kritiki ocenjujejo. – Teleks 36 (1980), št. 6 (8. 2.), str. 18-21.

Soavtor.

Mladje 36 : o koroški literarni reviji, ki je žal redko dosegljiva. – Delo 22 (1980), št. 31 (7. 2.), str. 14.

Ponatis v: Koroško Mladje 37 (1980), str. 50-51.

Nemara je potreben tudi korak nazaj : najnovejši prikaz sodobne slovenske literature na Koroškem. – Delo 22 (1980), št. 25 (31. 1.), str. 16.

O knjigi Vida Obid: Die slowenische Literatur in Kärnten seit 1945. – Ponatis v: Koroško Mladje 37 (1980), str. 48-49.

Novejša slovenska književnost na Koroškem. – Glas 33 (1980), št. 33/34, str. 5.

Passions lost ; [translated by France Slivnik]. – Le livre slovène 18 (1980), št. 3, str. 58-62.

Spremni esej k izboru slovenske poezije in proze v angleškem prevodu.

Razsodišče za čisto vest. – 7 D 8 (1980), št. 50 (11. 12.), str. 8-10.

Soavtor Janez Gradišnik.

Takšna je ta izpoved, tako jo vidim. – V: Glas / Ciril Zlobec. – Ljubljana : Mladinska knjiga, 1980. – Str. 148-154.

Tomažin Jožef. – V: Slovenski biografski leksikon : 12. zv. – Ljubljana : Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1980. – Str. 108.

Tuje in izposojeno besedje proti domačemu. – Večer 35 (1980), št. 288 (13. 12.), str. 11.

Soavtor.

Vsi jezikovni nasveti in opozorila so bob ob steno : pri slovenščini v javnosti gre predvsem za moralno odgovornost do rabe jezika ; [zapisal] Anton Rupnik. – Delo 22 (1980), št. 256 (31. 10.), str. 21.

Zakaj v to smer? : odgovor na vprašanje Jožeta Toporišiča. – Naši razgledi 29 (1980), št. 1 (11. 1.), str. 17.

C

Zidar, Pavle: Ran imam polno, zato mi dobro de : Zidarjevo berilo ; izbral, uredil in spremno besedo napisal Matjaž Kmecl. – Ljubljana : Državna založba Slovenije, 1980. – 620 str.

D

Marjetica ali smrt dolgo po umiranju. – Gledališki list Mestnega gledališča ljubljanskega 31 (1980/81), št. 2 (13. 12. – 36 predstav).

Planinska vera. – Planinski vestnik 80 (1980), št. 8, str. 377-380.

Zgodba o šodrovcu. – Slovenski koledar 1980, str. 137-141.

E

Slovenski kulturni praznik. – TV-15 18 (1980), št. 5 (7. 2.), str. 12-13.

Soavtor.

Ves ta čas in vsa svoboda zvenita od Titovega imena. – Delo 22 (1980), št. 105 (6. 5.), str. 15.

Vsak žanr je lahko duhovit ; [zapisal] Stane Sušnik. – Mladina 1980, št. 1/2 (11. 1.), str. 44-45.

O popularni glasbi.

F

Šerc, Slavo: Matjaž Kmecl in slovenska literarna tradicija. – Dialogi 16 (1980), št. 7/8/9, str. 481-484.

1981

A

Fran Levstik. – Ljubljana : Partizanska knjiga, 1981. – 185 str. – (Znameniti Slovenci).

Fran Levstik : v besedi in sliki. – Ljubljana : Mladinska knjiga, 1981. – 32 str. – (Zbirka Obrazi).

Fran Levstik in slovenski narod. – Seminar slovenskega jezika, literature in kulture 17 (1981), str. 269-281.

Konstituiranje slovenske pripovedne proze. – V: Obdobje romantike v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi: mednarodni simpozij, Ljubljana, 1980. – Ljubljana : Filozofska fakulteta, 1981. – Str. 29-36.

Levstikovo literarno programiranje : z Levstikovega simpozija Slovenske akademije znanosti in umetnosti v Slovenski matici. – Naši razgledi 30 (1981), št. 21 (6. 11.), str. 616-617.

O Slodnjakovem Neiztrohnjenem srcu. – V: Neiztrohnjeno srce / Anton Slodnjak. – Ljubljana : Mladinska knjiga, 1981. – Knj. 2. – Str. 461-474.

Rojstvo slovenskega romana. – Ljubljana : Mladinska knjiga, 1981. – 126 str. – (Zbirka Kultura).

B

Beseda o knjigi. – Delo 23 (1981), št. 64 (19. 3.), str. 10.

O knjigi Jože Javoršek: Nevarna razmerja.

Izreden razčlenjevalec slovenskega romana : pred sto leti je umrl slovenski pisatelj Josip Jurčič. – Dnevnik 1981, št. 124 (9. 5.), str. 8.

Jezikovno oblikovanje (sodobnega) naroda : razgovor s slavistom in književnikom, letošnjim predsednikom seminarja za slovenski jezik, literaturo in kulturo ; razgovor zapisal Milan Dekleva. – Dnevnik 1981, št. 195 (20. 7.), str. 4.

Portret.

Kaj je zdaj to? Komedija ali moraliteta? Gledališki list Mestnega gledališča ljubljanskega 32 (1981/82), št. 3.

O delu Tone Partljič: Na svidenje nad zvezdami.

Kakšne so izkušnje jezikovnega razsodišča. – Obveščanje in odločanje 4 (1981), št. 4, str. 33-49.

Knjižna slovenščina pod novinarjevo lopato. – Delo 23 (1981), št. 117 (23. 5.), str. 30.

K člankom v Delu 8. in 16. 5. 1981. – Polemika z Jožetom Kranjcem.

Koga naj bolj skrbi. – Delo 23 (1981), št. 70 (26. 3.), str. 15.

Koroško »Mladje« v pomembnem trenutku. – Dnevnik 1981, št. 255 (19. 9.), str. 7.

Letošnji slovenski spomini. – Samorastniška beseda 7 (1981), št. 1, str. [2-4].

O dveh najradikalnejših avantgardah : Aleš Berger, Dadaizem, Nadrealizem. – Jezik in slovstvo 27 (1981/82), št. 1, str. 24-26.

O Levstikovi logiki. – Jezik in slovstvo 26 (1980/81), št. 7/8, str. 257-260.

Odlomek iz knjige o »znamenitem Slovincu« Franu Levstiku.

O vpesemvzetju mladega pesnika Marka Pavčka. – V: Z vsako pesmijo me je manj / Marko Pavček. – Ljubljana : DZS, 1981. – Str. 47-53.

Ognjevita natura : ob 150-letnici rojstva Frana Levstika. – Dnevnik 1981, št. 262 (26. 9.), str. 7.

Pozabljena in založena spominska pričevanja o Jurčiču. – Jezik in slovstvo 26 (1980/81), št. 7/8, str. 289-291.

Odlomki iz gradiva v zapuščini Toma Zupana.

Skrb za slovenščino, znamenje slovenske samozavesti : pogovor s predsednikom jezikovnega razsodišča zapisal Jurij Popov. – Delavska enotnost 40 (1981), št. 20 (21. 5.), str. 9.

Verjel je v slovenstvo : spomini na Janeza Bleiweisa. – Dnevnik 1981, št. 330 (5. 12.), str. 7.

Zapis o Rošlinu in Verjanku. – V: Rošlin in Verjanko : roman / Janko Kersnik. – Ljubljana : Mladinska knjiga, 1981. – Str. 123-[124].

C

Seminar slovenskega jezika, literature in kulture (17 ; 1981 ; Ljubljana). Zbornik predavanj / XVII. seminar slovenskega jezika, literature in kulture, 6.-18. julij 1981 / uredili in za tisk pripravili Matjaž Kmecl, Ljubica Črnivec, Metka Čuk in Peter Weiss. – Ljubljana : Filozofska fakulteta, PZE za slovanske jezike in književnosti, 1981. – 281 str.

D

Levstikova smrt. – Gledališki list / Primorsko dramsko gledališče 1981/82, št. 89 (3. 11. – 40 predstav).

Levstikova smrt : odrska freska, odlomek. – Primorska srečanja 1981 št. 29, str. 241-243.

Zorenje in boji mladega Levstika. – Izvedba: TV 28. 9. 1981.

Dramatizacija po romanu Pogine naj pes in na osnovi dokumentarnega gradiva.

E

Najbolj kočljivi so »nosilci zvoka«, a še to pomeni, da Karl Marx in Vuk Karadžić lahko počivata v miru. – Delo 23 (1981), št. 281 (5. 12.), str. 28.

Soavtor. – Anketa.

Dela : O šundu ali kiču ali plaži.

Še eno jezno pismo. – Delo 23 (1981), št. 76 (2. 4.), str. 14.

F

Dr. Matjaž Kmecl: [zapisal] Tomaž Domicelj. – Stop 14 (1981), št. 15 (9. 4.), str. 8-12.

1982

A

Apparenza e realta nella narrativa di Vladimir Bartol. – V: *L'identità culturale di Alpe Adria : convegno di studi* (1982 ; Venezia). Il contributo sloveno al convegno di studi su *L'identità culturale di Alpe Adria : letteratura fra romanticismo e decadentismo , fra realismo e neorealismo*. – Venezia : Comunità di lavoro Alpe Adria, 1982. – Str. 39-45.

Iz slovenske literarnozgodovinske periodizacije. – Slavistična revija 20 (1982), št. 4, str. 407-417.

Komični (in nekomični) »originali« v slovenski literaturi 19. stoletja. – Seminar slovenskega jezika, literature in kulture 18 (1982), str. 55-61.

Levstikovo literarno programiranje. – V: *Levstikov zbornik*. – Ljubljana : Slovenska matica, 1982. – Str. 119-125.

O preživetju jezika. – V: *Bomo preživel?* – Celje : Mohorjeva družba, 1982. – Str. 125-135.

»Originali« v slovenskem slovstvu 19. stoletja : prispevek z 18. mednarodnega seminarja slovenskega jezika, literature in kulture. – *Delo* 24 (1982), št. 164 (16. 7.), str. 3.

Predimpresionizem in predsimbolizem v slovenski literaturi. – *Jezik in slovstvo* 28 (1982/83), št. 3, str. 61-64.

Problem realizma v slovenski pripovedni prozi. – *Obdobje realizma v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi: mednarodni simpozij*, Ljubljana, 1981. – Ljubljana : Filozofska fakulteta, 1982. – Str. 43-48.

B

Črta pod izpesnjenimi pravljicami. – V: *Eden izmed vas / Jože Šmit*. – Ljubljana : Cankarjeva založba, 1982. – Str. 145-161.

Epitaf za Marjo Boršnikovo. – *Naši razgledi* 31 (1982), št. 17 (10. 9.), str. 489.

Ivan Ribič. – *Delo* 24 (1982), št. 29 (5. 2.), str. 11.

Nekrolog.

Jezik slovenski tone? – *Delo* 24 (1982), št. 12 (16. 1.), str. 26.

Levstikova smrt. – *Slovenski koledar '82* (1981), str. 132-137.

O Levstikovi logiki. – *Zbornik občine Grosuplje* 12 (1982), str. 83-84.

Odlomek iz referata na simpoziju ob 100-letnici Jurčičeve smrti.

O pjesničkom uznesenju mladog pjesnika Marka Pavčeka ; [prev. Ante Murn]. – *Zadarska revija* 31 (1982), št. 1, str. 41-43.

Skrb za demokratičnost jezika : na plenumu kulturnih delavcev OF. – *Dnevnik* 1982, št. 140 (25. 5.), str. 6.

Svojemu vidcu, proletarcu, pisatelju : iz besede ob odkritju spomenika Ivanu Cankarju. – *Dnevnik* 1982, št. 126 (11. 5.), str. 6.

»Topla greda« za poezijo : iz pogovora o današnji slovenski poeziji : (tretji program Radia Ljubljana) ; pogovor je vodila in za objavo pripravila Barbara Berce. – *Naši razgledi* 31 (1982), št. 7 (9. 4.), str. 202.

Soavtor.

Udovič Jože. – V: *Slovenski biografski leksikon : 13. zv.* – Ljubljana : Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1982. – Str. 268-270.

Uredimo stvari v zvezi z novim pravopisom ; [zapisal] Braco Zavrnik. – *7 D* 10 (1982), št. 19 (13. 5.), str. 16-17.

Vidmar Tit. – V: *Slovenski biografski leksikon : 13. zv.* – Ljubljana : Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1982. – Str. 461.

C

Bole, Tomaž: Življenje gre svojo pot ; [zbirko uredil Matjaž Kmecl]. – Domžale : Občinska konferenca ZSMS, 1982. – 51 str.

Kokot, Andrej: Kaplje žgoče zavesti ; [ur. Matjaž Kmecl]. – Celovec ; Borovlje : Drava, 1982. – 49 str.

Kratka spremna beseda o avtorju na knjižnem ovitku.

Slovenske gore / knjigo je pripravil uredniški odbor: Matjaž Kmecl ... [et al.]. – Ljubljana : Cankarjeva založba, 1982. – 326 str.

2. popravljena izd. – 1986.

3. izd. – 1991.

Izd. v angleščini: **Mountains of Slovenia**. – Ljubljana : Cankarjeva založba, 1989. – 326 str.

D

Drama o Levstikovi smrti. – Gledališki list / Primorsko dramsko gledališče 1981/82, št. 89, str. 18-20.

Tudi v: Borštnikovo srečanje (17 ; 1982 ; Maribor). Gledališki list Borštnikovega srečanja '82. – Maribor : Odbor Borštnikovega srečanja, 1982. – Str. 27-28.

Mutasti bratje : neizvršen prikaz dogodkov ob nekem pogrebu na Koroškem v dveh dejanjih. – Koroško Mladje 1982, št. 48, str. 30-37.

Odlomek.

Posvetilo (z nekaj pojasnila). – Gledališki list Slovenskega stalnega gledališča v Trstu 1982/83, št. 2, str. [2, 5, 7].

Ob krstni uprizoritvi dela: Mutasti bratje : poljudna igra v dveh dejanjih – 10. 12. 1982. – Dodani kratki podatki o avtorju.

Tudi v: Borštnikovo srečanje (17 ; 1982 ; Maribor). Gledališki list Borštnikovega srečanja '82. – Maribor : Odbor Borštnikovega srečanja, 1982. – Str. 32-35.

E

Boj za slovensko kulturo je isto kakor boj za svobodo. – Delo 24 (1982), št. 107 (11. 5.), str. 8. Povzetek govora ob odkritju spomenika Ivanu Cankarju.

Čudna hajka; [spraševal] Braco Zavrnik. – Danas 1 (1982), št. 13 (18. 5.), str. 65-66.

Ispunjen plan Cankarevog naroda proletera. – Borba 61 (1982), št. 130 (15. 5.), str. 11.

Kakšno slovenščino govorimo, je najbolj odvisno od nas samih. – Delo 24 (1982), št. 30 (6. 2.), str. 28.

Soavtor. – Anketa Dela: Jezikovne naloge današnjega časa.

Krepiti samozavest države. – Delo 24 (1982), št. 263 (11. 11.), str. 5.

Soavtor. – Nadnaslov: Objektivne težave v preskrbi ljudje še razumejo, za subjektivne slabosti pa zahtevajo odgovornost.

Moralna moč kulture v hudo razmajanem svetu. – Delo 24 (1982), št. 257 (4. 11.), str. 6.

Govor na otvoritvi Tedna domačega filma.

Nenavadna argumenta. – Dnevnik 1982, št. 28 (30. 1.), str. 27.

O kulturi Denisa Poniža.

O slovenskem kulturnem življenju danes ; [zapisal] Marij Čuk. – Primorski dnevnik 38 (1982), št. 232 (24. 10.), str. 6, 9.

Otvorena Pandorina škrinja. – Vjesnik 43 (1982), št. 12515 (3. 7.). Priloga Sedam dana, št. 222, str. 16.

Posebna pot mladine v komunizem. – Mladina 1982, št. 17/18 (6. 5.), str. 6-7.

Ob tribuni Jezikovnega razsodišča 22. 3. 1982 v Cankarjevem domu v Ljubljani.

Prosimo, ne delajte senzacij! : beograjsko pogrevanje razprav o slovenščini v javni rabi v SR Sloveniji : pogovor s predsednikom jezikovnega razsodišča ; pogovor zapisal Juš Turk. – Dnevnik 1982, št. 50 (21. 2.), str. 3.

Stvar svih, a ne samo kulture u užem smislu. – Borba 61 (1982), št. 36 (8. 2.), str. 4.

Škodljive interpretacije – s kakšnimi nameni. – Nedeljski dnevnik 1982, št. 106 (18. 4.), str. 6.

Štetne interpretacije – u kom cilju. – Nin 33 (1982), št. 1637 (16. 5.), str. 8, 19, 26.

Što je Miodragu milo, to mu se i snilo. – Nin 33 (1982), št. 1640 (6. 6.), str. 7, 23, 24.

Što je sa slovenskim jezikom. – Vjesnik 43 (1982), št. 12430 (6. 4.), str. 6.

[Uvod]. – V: **Slovenske gore**. – Ljubljana : Cankarjeva založba, 1982. – Str. [6-7].

Podpisi k slikam na straneh: 9-66, 86-98, 168-178, 180-194, 196-233, 236-262, 264-286, 288-298, 300-318, 320-326.

Tudi v ponatisih in angleški izdaji (Mountains of Slovenia – 1989).

F

Pogovor z Matjažem Kmeclom ; [z Matjažem Kmeclom se je pogovarjal Dimitrij Rupel]. – Nova revija 1 (1982/83), št. 5/6, str. 543-552.

Portret. – Delno tudi v: Gledališki list Slovenskega stalnega gledališča v Trstu 1982/83, št. 2, str. [13, 15, 19].

1983

A

Predimpresionizem in predbolizem v slovenski literaturi. – V: Obdobje simbolizma v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi: mednarodni simpozij, Ljubljana, 1982. – Ljubljana : Filozofska fakulteta, 1983. – Str. 127-134.

Zapisek o slovenski rudarski pesmi. – V: Slovenske rudarske pesmi. – Trbovlje : ZKO Trbovlje, 1983. – Str. 15-25.

Zgodnji slovenski zgodovinski roman. – Seminar slovenskega jezika, literature in kulture 19 (1983), str. 49-62.

Žrtve ali o pustotnosti in nedoumljivosti sveta. – V: Žrtve : 3. d. / Vladimir Kavčič. – Ljubljana : Borec, 1983. – Str. 597-613.

B

Dediščina je tako bogata, da ji besede ne morejo dodati ničesar. – Delo 25 (1983), št. 132 (9. 6.), str. 5.

Izšlo pod skupnim naslovom: Ob slovesu govorijo prijatelji in spoštovalci njegove umetnosti. – Ob smrti Miška Kranjca.

Literarno zgodovinski pregled. – V: Album slovenskih pisateljev / Niko Grafenauer, Leopold Suhodolčan. – Ljubljana : Mladinska knjiga, 1983. – Str. 4, 8-9, 36, 54.

O jezikovnih težavah in jezikovnem razsodišču. – Pavlihova pratika 1983, str. 129-132.

Ob novi pesniški zbirki. – Železar. Priloga Listi 11 (1983), št. 57 (10. 2.), str. 13.

Ob podelitvi nagrade Prešernovega sklada A. Kokotu za zbirko Kaplje žgoče zavesti.

Otvoritveni nagovor. – V: Jezik na odru, jezik v filmu. – Ljubljana : Mestno gledališče ljubljansko, 1983. – Str. 9-12.

Poetika pripovedne proze Cirila Kosmača. – Umjetnost riječi (Zagreb) 27 (1983), št. 1/2, str. 103-106.

O knjigi: I. Cesar, Poetika pripovedne proze Cirila Kosmača. Ljubljana, Mladinska knjiga; Koper, Lipa 1981. Slovenskih osem odstotkov : o skupnem programskem jedru za pouk jezika in književnosti na osnovnih šolah ; [zapisala] Helena Grandovec. – Večer 39 (1983), št. 216 (17. 9.), str. 8.

Strašen spor duha in telesa. – Delo 25 (1983), št. 255 (3. 11.), str. 8.

O Pregljevem Plebanusu Joannesu.

D

Med jesensko nevihto v Bohinju : radijska sentimentalka po starih srednjeveških, Prešernovih in Tavčarjevih motivih. Ljubljana : Radiotelevizija, [1983]. – 21 f.

Strojepis. avtograf.

Izvedba: Radio Ljubljana 29. 4. 1983.

Mutasti bratje. – Primorska srečanja 7 (1983), št. 37, str. 40-43.

E

Čustvo, ki je lahko tudi strup. – Nedeljski dnevnik 22 (1983), št. 1122 (13. 3.), str. 14.

Soavtor.

Dediči najboljšega : ob arheološki razstavi. – Komunist 41 (1983), št. 37 (16. 9.), str. 13.

»Jedra« in kar je okrog njih. – Naši razgledi 32 (1983), št. 19 (7. 10.), str. 541-542.

Knjiga je zrcalo naše usode : slavnostni govor na sinočnji otvoritvi 6. slovenskega knjižnega sejma v Cankarjevem domu. – Dnevnik 1983, št. 312 (16. 11.), str. 5.

Knjiga – naša usoda sama : na otvoritvi slovenskega knjižnega sejma. – Večer 39 (1983), št. 269 (19. 11.), str. 6.

Knjiga, ogledalo narodove kulture in usode. – TV-15 21 (1983), št. 46 (17. 11.), str. 1.

Uvodni govor na otvoritvi 6. slovenskega knjižnega sejma.

Načrtno, strpno in skupno. – Delo 25 (1983), št. 77 (2. 4.), str. 20.

Soavtor. – O delovanju Cankarjevega doma.

Neki ne shvačaju što želimo. – Vjesnik 44 (1983), št. 12779 (29. 3.), str. 6.

Ni pomembno le materialno, ampak tudi moralno spodbujanje dela. – Delo 25 (1983), št. 235 (10. 10.), str. 5.

Soavtor. – Nadnaslov: Dolgoročni program ekonomske stabilizacije ni načrt federacije, ne republik, pokrajin ali morda občin, temveč je to program delavcev.

O gledališkem sodelovanju v območju Alpe-Jadran. – Naši razgledi 32 (1983), št. 7 (8. 4.), str. 198.

Premalo ekonomske miselnosti v kulturi. – Delo 25 (1983), št. 112 (17. 5.), str. 5.

Soavtor. – Skupni naslov: Vodilna mesta naj zasedejo ljudje, ki hočejo in tudi znajo uresničevati dogovorjene naloge.

Razvrednotenje lepega. – Delo 25 (1983), št. 81 (7. 4.), str. 11.

Soavtor.

Resnična prazničnost praznika. – Delo 25 (1983), št. 29 (5. 2.), str. 13.

»Slovenački ugao«, Fran Levstik i ostali. – Nin 36 (1983), št. 1674 (30. 1.), str. 4, 6.

Slovenski kulturni praznik ali gola formalnost. – Občan 22 (1983), št. 1 (6. 1.), str. 10.

Slovenskih osem odstotkov. – Večer 39 (1983), št. 216 (17. 9.), str. 8.

Tiskana beseda je usodno spremljala naš boj za svobodo in enakopravnost : ob otvoritvi 6. slovenskega knjižnega sejma. – Delo 25 (1983), št. 266 (16. 11.), str. 6.

Ustvarjalno zaupanje v časih suhih krav. – Delo 25 (1983), št. 302 (30. 12.), str. 24.

V enotno občestvo – vse slovensko kulturno hotenje. – Rodna gruda 30 (1983), št. 2, str. 16-17, 38.

F

Jezik je temeljna osnova človeške identitete ; [zapisal] Janko Malle. – Slovenski vestnik (Celovec) 38 (1983), št. 16 (22. 4.), str. 6.

Nadnaslov: Avtor dr. Matjaž Kmecl o igri »Mutasti bratje«.

Matjaž Kmecl ; [zapisala] Bogi Pretnar. – Stop 16 (1983), št. 1 (6. 1.), str. 4-5.
Stopov magnetofon.

1984

A

Protestantizem v slovenski klasični meščanski pripovedi. – Seminar slovenskega jezika, literature in kulture 20 (1984), 123-135.

Sodobna slovenska književnost na avstrijskem koroškem. – V: Koroški Slovenci v Avstriji včeraj in danes. – Ljubljana : Komunist ; Celovec : Drava, 1984. – Str. 154-167.

B

Brez zamere, ampak nekaj je treba povedati. – Sodobnost 32 (1984), št. 12, str. 1199-1201.

O novi zbirki Hram.

Literarno okno v slovensko iskanje. – Delo 26 (1984), št. 119 (24. 5.), str. 8-9.

Nadnaslov: O literarnem delu Josipa Vošnjaka, posebej o pripovedništvu : s Šoštanjanskega simpozija. – Portret.

Pregljev čisti greh. – V: Gledališki list / Primorsko dramsko gledališče 1984/85, št. 2, str. [12-13].

D

Plebanus Joannes; dramatisacija Matjaž Kmecl. – Gledališki list / Primorsko dramsko gledališče 1984/85, št. 2 (8. 11.), [28] str.

E

Čigava je Opera SNG? – Delo 26 (1984), št. 291 (15. 12.), str. 26.

»Globoka zvestoba umetnosti« : s sobotne otvoritve Boršnikovega srečanja. – Večer 39 (1984), št. 247 (22. 10.), str. 4.

»Grosse Slowenen in Wien« : Vortrag in deutscher Sprache in Palais Palfy / Figaro Saal, Wien, 31. 1. 1984, 18 Uhr im Rahmen der Veranstaltung »Slowenien zu Besuch in Österreich« (30. 1. 1984-3. 2. 1984). – [Wien : Adria Bank, 1984]. – 28 str.

Iz dediščine za prihodnost. – Likovni odsevi 1984, št. 3, str. 27-28.

Jezik kao moralni problem; [spraševala] Božana Rublek. – Danas 1984, št. 118 (22. 5.), str. 47-48.

Jezik kot moralni problem : prevod intervjuja iz revije Danas. – Delo 26 (1984), št. 131 (7. 6.), str. 8.

»Ko bi le vsi, ki to bedno rovtarstvo v resnici občutijo...« : ob štiristoletnici Dalmatinove Biblije in Bohoričeve slovnice. – Naši razgledi 33 (1984), št. 24 (28. 12.), str. 701-702.

Ko govorimo o krizi morale, moramo vedeti, o krizi čigave morale govorimo! – Dnevnik 1984, št. 295 (27. 10.), str. 10-11.

Soavtor. – Anketa.

Kultura je kot amortizer, ki preprečuje družbene poškodbe ; [zapisala] Janko Lorenci in Vilko Novak. – Teleks 40 (1984), št. 49 (6. 12.), str. 10-12.

Moje veselje je na gorah. – Planinski vestnik 84 (1984), št. 7, str. 289-291.

Govor na 14. planinskem taboru ljubljanskih planinskih društev na Polzevem 27. 5. 1984.

Naši možje zraven od vsega začetka : slovenski delež v duhovni podobi Dunaja : iz predavanja. – Dnevnik 1984, št. 54 (25. 2.), str. 11.

Ne čakajmo na druge, vsi praznujmo! – Občan 23 (1984), št. 2 (26. 1.), str. 1.

Nič ni preslabo, če je dober namen ; [zapisala] Darinka Zvonar. – 7 D 13 (1984), št. 6 (9. 2.), str. 8-10.

O slovenski kulturi.

Obletnica slovenskega samopremisleka : ob štiristoletnici Dalmatinove Biblije in Bohoričeve slovnice. – Večer 39 (1984), št. 303 (29. 12.), str. 11.

Pevce sveta svobode, prostosti in prijateljstva. – Primorski dnevnik 40 (1984), št. 38 (15. 2.), str. 13.

Govor na Prešernovi proslavi v Gorici.

Pozdrav Borštnikovemu srečanju. – Borštnikovo srečanje (19 ; 1984 ; Maribor). Gledališki list Borštnikovega srečanja '84. – Maribor: Odbor Borštnikovega srečanja, 1984. – Str. [11-12].

Razvijati našo kulturno posebnost. – Komunist 42 (1984), št. 43 (26. 10.), str. 21.

Resno? – Delo 26 (1984), št. 131 (7. 6.), str. 8.

Odgovor Andreju Kirnu in Leu Šešerku o Novi reviji.

Slovenska kultura na pragu novega srednjeročnega obdobja. – Delo 26 (1984), št. 275 (24. 11.), str. 14.

Soavtor Andrej Sodar.

Uprimo pogled v prihodnost. – Delo 26 (1984), št. 247 (22. 10.), str. 2.

Več kulturne samozavesti ; [zapisala] Jelena Gačič. – Komunist 42 (1984), št. 5 (3. 2.), str. 10-11.

Za čimbolj kakovostno domačo zabavno glasbo : [zapisal] L[oje] C[ajko]. – Tednik 37 (1984), št. 37 (20. 9.), str. 5.

Znaten prispevek slovenskih dežel h kulturi starega Dunaja ; [zapisala] Barbara Goričar. – Delo 26 (1984), št. 26 (2. 2.), str. 3.

F

Dramatizacija dobremu besedilu kvečjemu kaj vzame ; [zapisal] Vojko Cuder]. – Primorske novice 38 (1984), št. 90 (9. 11.), str. 5.

Portret.

Matjaž Kmecl ; [spraševal] urednik [Ciril Zlobec]. – Sodobnost 32 (1984), št. 11, str. 977-984. Intervju Sodobnosti.

Predvsem izkoristek duhovnega potenciala : intervju glede na njegove mnogovrstne dejavnosti in funkcije ; [zapisala] Jelka Kušar. – Delo 26 (1984), št. 190 (16. 8.), str. 7-9.

Portret.

1985

A

Miklova Zala kot poljudna pripoved in kot mit. – Vestnik Koroških partizanov 19 (1985), pos. št. 2, str. 23-29.

O razpokanju romana ali Kavčičev Zapisnik. – V: Zapisnik : legenda 1970 / Vladimir Kavčič. – Ljubljana : Mladinska knjiga, 1985. – Str. 397-421.

B

O hlačah, genialnosti in pisatelju Slavku Preglu. – V: Geniji v dolgih hlačah / Slavko Pregl. – Ljubljana : Mladinska knjiga, 1985. – Str. 199-203.

Te saxa loquuntur, dragi Tine Ore! – Planinski vestnik 85 (1985), št. 9, str. 386-387.

Nekrolog.

E

- Ali slovenski samostojni umetniki pitajo administracijo. – Delo 27 (1985), št. 33 (9. 2.), str. 14.
- Bližnje srečanje kulture in politike. – Komunist 43 (1985), št. 27 (5. 7.), 8-9.
Soavtor.
- Buldožer je ril preširoko. – Delo 27 (1985), št. 205 (4. 9.), str. 3.
Soavtorja Vlasta Felc in Igor Guzej.
- Če ne bomo sami, ne bo nihče. – Teleks 41 (1985), št. 23 (6. 6.), str. 5.
O kulturi.
- Enotno kulturno hotenje kot realnost slovenske usode. – Primorski dnevnik 41 (1985), št. 259 (19. 11.), pril. I-II.
- Fragmenti pred bodočnostjo; razgovarao Ivan Cesar. – Oko 13 (1985), št. 342 (25. 4.), str. 4-7.
- Kako visoke so pregrade duha. – Komunist 43 (1985), št. 28 (12. 7.), str. 10.
- Kultura i traganje za boljim; [spršaševal] Zoran Odić. – Oslobodjenje 42 (1985), št. 13164 (13. 2.), str. 8.
- Lastna dramatika – znamenje najpristnejše državnosti : govor na otvoritvi Tedna slovenske drame. – Gorenjski glas 38 (1985), št. 16 (26. 2.), str. 5.
- Ne velikost in moč, temveč koristnost za obstanek človeštva : na seji CK ZKS o nalogah ZK v kulturi in kulturni politiki. – Dnevnik 1985, št. 168 (22. 6.), str. 9.
- O slovenskem kulturnem prazniku, samostojnosti in sreči. – Slovenski koledar '85 (1984), str. 20-24.
- O slovenski prihodnosti in kulturi. – Delo 27 (1985), št. 144 (22. 6.), str. 21.
- O znamenjih nacionalne hipohondrije. – V: Slovenski narod in slovenska kultura. – [Ljubljana : Društvo slovenskih pisateljev, 1985]. – Str. 100-104.
Tudi v: Dnevnik 1985, št. 17 (19. 1.), str. 9.
- Opomba k pisateljski tribuni v Cankarjevem domu. – Naši razgledi 34 (1985), št. 2 (25. 1.), str. 41.
- Pojasnilo za prijatelje Marjana Rožanca. – Naši razgledi 34 (1985), št. 9 (10. 5.), str. 266.
- Predavanje za privržence Gašperjeve bralne značke. – Vestnik koroških partizanov 19 (1985), pos. št. 2, str. 56-60.
- Prostejša pot zamejski knjigi. – Delo 27 (1985), št. 159 (11. 7.), str. 7.
Soavtor Ciril Zlobec.
- [Razprava]. – V: Kultura, njene razvojne možnosti in pomen. – Ljubljana : Komunist, 1985. – Str. 62-66.
Soavtor.
- Resnični ali izrojeni policentrizem : ob plenumu kulturnih delavcev OF. – Teleks 41 (1985), št. 48 (28. 12.), str. 20.
- Schwentnerjeva priznanja in plakete. – Knjiga 1985, št. 12, str. 602-604.
Pozdravni govor.
- Slovenci smo tudi s svojim gledališčem Jugoslovani in kot Jugoslovani Slovenci. – Delo 27 (1985), št. 45 (23. 2.), str. 3.
- Ob začetku 15. tedna slovenske drame.
- Smisel našega obstoja. – Delo 27 (1985), št. 244 (19. 10.), str. 22.
- Iz pogovora Matjaža Kmecla z Josipom Vidmarjem.
- Tko to tamo podmeče? – Borba 63 (1985), št. 60 (1. 3.), str. 9.

Zakaj zastoj pri dotoku knjig slovenskim založbam iz zamejstva. – Knjiga 1985, št. 8/9, str. 470-471.

Odgovor Cirilu Zlobcu.

1986

A

Pogled na Stritarja, še posebej kot pripovednika : ob 150-letnici njegovega rojstva. – Seminar slovenskega jezika, literature in kulture 22 (1986), str. 149-159.

Naslov v kazalu: Josip Stritar kot pripovednik in kritik.

Slovenska javnost in slovenski koroški avtorji. – Slovenski vestnik 41 (1986), št. 21 (23. 5.), str. 3; št. 22 (30. 5.), str. 3; št. 23 (6. 6.), str. 3; št. 24 (13. 6.), str. 3.

Referat na simpoziju Boltzmannovega instituta na Dunaju.

Tavčarjeve novelete in slike. – V: Pontes Slavici : Festschrift für Stanislaus Hafner zum 70. Geburtstag. – Graz : Akademische Druck- und Verlagsanstalt, 1986. – Str. 189-200.

B

O izkušnji s slovenskim biografskim leksikonom ali kakšna surova reč je tudi narod. – Sodobnost 34 (1986), št. 11, str. 980-990.

D

O slovenskem »egoizmu« in »darežljivosti« : iz slovenskih esejev ali postnih premišljanj – v Kersnikovi maniri. – Dnevnik 1986, št. 255 (20. 9.), str. 11.

Ponatis v: Sodobnost 34 (1986), št. 10, str. 921-924.

O smrti : iz Slovenskih esejev ali postnih premišljanj. – Sodobnost 34 (1986), št. 5, str. 449-460.

O Tschuschendrecku, o zelenem domu srečnih ljudi in o majhnosti. – Sodobnost 34 (1986), št. 4, str. 352-362.

Premišljevalno pismo ob kulturnem testamentu Bojana Štiha. – Dnevnik 1986, št. 290 (25. 10.), str. 11.

E

Človek ima samo toliko, kolikor sam ustvari. – Delo 28 (1986), št. 227 (29. 9.), str. 2.

Dijalog bez kalkulacija. – Vjesnik 46 (1986), št. 14108 (20. 12.), Panorama subotom, str. 7.

Nadnaslov: Što se dogadja na slovenskoj duhovnoj sceni.

Jokajočemu Slovencu še bog ne pomaga; [zapisal] Marjan Raztresen. – Teleks 42 (1986), št. 6 (6. 2.), str. 12-13.

Kaj pa meja? – Primorski dnevnik 42 (1986), št. 44 (21. 2.), str. 9.

Govor na Srečanju pisateljev ob meji.

»Kar daje posebno zadovoljstvo« ; [zapisala] Helena Grandovec. – Večer 42 (1986), št. 245 (20. 10.), str. 5.

O Borštnikovem srečanju.

Knjižnica – temeljna kulturna dobrina. – Občinski poročevalec 25 (1986), št. 17 (9. 12.), str. 3.

Portret.

Majhnost še ni nemoč. – Večer 42 (1986), št. 32 (8. 2.), str. 3.

Govor na proslavi ob slovenskem kulturnem prazniku.

Mere spreminjajo veljavnost in majhnost in nujno nemoč. – Delo 28 (1986), št. 32 (8. 2.), str. 4.

Ob podelitvi Prešernovih nagrad 1986.

Nagovor predsednika Republiškega komiteja za kulturo SRS ob jubileju. – Gledališki list SNG Maribor, Opera – balet 40 (1985/86), št. 4, str. 11-12.

Ob 65-letnici slovenske Opere v Mariboru.

- »Narodi niso na svetu zaradi države in njenih vlad...«. – Delo 28 (1986), št. 136 (12. 6.), str. 3.
 Govor na proslavi v Senožetih nad Rimskimi Toplicami. – O Aškercu.
 O dialogu in možnih izbirah. – Naši razgledi 35 (1986), št. 24 (26. 12.), str. 701-702.
 Tudi v: Večer 42 (1986), št. 301 (27. 12.), str. 26.
 O slovenskem prevodu Laibacha. – Mladina 1986, št. 34 (24. 10.), str. 3.
 O slovenski prihodnosti in kulturi. – Svobodni razgovori (Ingleburn) 4 (1986), št. 2, str. 4-5.
 Partija mora spet postati privlačna za kulturnike. – Delo 28 (1986), št. 92 (19. 4.), str. 5.
 Soavtor Vladimir Kavčič.
 Pobeg na osvobojeno ozemlje humorja : govor na zaključni prireditvi prvega festivala humorja, satire in karikature v Ribnici. – Delo 28 (1986), št. 242 (16. 10.), str. 3.
 Potegujemo se za bistvene stvari. – Večer 42 (1986), št. 246 (21. 10.), str. 5.
 Pretepajmo se za bistvene stvari : ob začetku praznovanja slovenskega gledališča. – Dnevnik 1986, št. 286 (21. 10.), str. 12.
 Primož Trubar in usoda slovenske suverenosti. – Delo 28 (1986), št. 124 (29. 5.), str. 3.
 Reš publica, kaj je kultura? – Delo 28 (1986), št. 126 (31. 5.), str. 18.
 Sisi med državo in samoupravljanjem. – Delo 28 (1986), št. 238 (11. 10.), str. 18-19.
 Soavtor. – Okrogla miza.
 Skozi gozd in jamo Pekel. – Življenje in tehnika 37 (1986), št. 11, str. 44-49.
 Soavtorja Rajko Pavlovec in Vlado Vrtačnik.
 Stroji preorali izkopanine. – Delo 28 (1986), št. 108 (10. 5.), str. 4.
 Temelj samozavedanja. – Primorski dnevnik 42 (1986), št. 128 (1. 6.), str. I.
 Tudi v: Slovenski vestnik 41 (1986), št. 48 (28. 11.), str. 5.
 Uredništvu Mladine Ljubljana. – Mladina 1986, št. 30 (26. 9.), str. 5.
 [Uvod]. – V: Umetnost stavbarstva na Slovenskem / Peter Fister. – Ljubljana : Cankarjeva založba, 1986. – Str. 6-7.
 Za avtentičen dialog v družbi ; [zapisal] Slavko Pezdir. – Delo 28 (1986), št. 304 (31. 12.), str. 17.
 Zaupanje : kongresna razprava. – Teleks 42 (1986), št. 17 (24. 4.), str. 5.
 ZK mora zgraditi nov, ustvarjalen odnos do kulture. – Komunist 44 (1986), št. 29 (18. 7.), str. 11-12.
 Zmanjkuje denarja za tisk in papir, da o drobtinica, ki jih dobe avtorji, ne govorimo. – Delo 28 (1986), št. 56 (8. 3.), str. 16; št. 68 (22. 3.), str. 16.
 Zoper apatijo, za dejavno slovenstvo : beseda na slovesnosti ob podelitvi Prešernovih nagrad. – Naši razgledi 35 (1986), št. 3 (14. 2.), str. 65-66.

1987

A

- Koroške žalik bajalice. – V: Bajalice / Maja Haderlap. – Celovec : Drava ; Trst : Založništvo tržaškega tiska, 1987. – Str. 75-82.
 Slovenian literature abroad. – Lletres asturianas (Uvieu) 25 (1987), str. 43-50.
 Une expérience de l'Encyclopédie bibliographique slovène ou combien une nation peut être brutale ; traduit par Jelena Strajnar. – Le livre slovène 25 (1987), št. 1/2, str. 61-69.
 O zamolčanih usodah in dogodkih v novejši zgodovini Slovencev.

B

- Experiences of a small nationality in the post-war period : also worth the book. – Slovenian book 1987, str. 1-6.

»Exšolmošter« in »frajgajst« Janez Trdina v Podobah prednikov. – Dnevnik 1987, št. 340 (15. 12.), str. 12.

Kopitar in slovenski literarni programi. – V: Jernej Kopitar v Vukovem letu. – Ljubljana : Kulturna skupnost Ljubljana Šiška, 1987. – Str. 33-36.

Levstik kot graditelj naše samozavesti. – Delo 29 (1987), št. 267 (16. 11.), str. 2.

Matej Bor in Svetinov intervju. – Delo 29 (1987), št. 246 (22. 10.), str. 8.

Polemika z Matejem Borom.

[Mediteran, Sredozemlje – zemlja na sredi]. – V: Sredozemlje = Mediterraneo = Mediterran / Marko Kravos. – Trst = Trieste : TK Galerija, 1987. – [2] str.

Besedilo tudi v italijanščini, nemščini in srbohrvaščini.

»Titanska osebnost v drobnem, nesrečnem telesu« : beseda ob 100-letnici smrti. – Delo 29 (1987), št. 270 (19. 11.), str. 8.

O Franu Levstiku.

To so vprašanja, s katerimi se ubadajo vse federativne večjezične države. – Gorenjski glas 40 (1987), št. 10 (6. 2.), str. 10.

O uporabi slovenščine.

Zdaj pa samo o Boru (s pripisom). – Delo 29 (1987), št. 258 (5. 11.), str. 8.

D

O samoti in oddaljenosti. – Slovenski koledar '87 (1986), str. 63-68.

Iz Slovenskih esejev ali postnih preišljevanj.

O utrujenosti in minljivosti. – Sodobnost 35 (1987), št. 5, str. 468-473.

Iz Slovenskih esejev ali postnih preišljevanj.

Od Mangrta do Jalovca. – V: Julijci. – V Ljubljani : Cankarjeva založba, 1987. – Str. 48.

Odlomek iz knjige: S prijatelji pod mesecni.

S prijatelji pod mesecni. – V: Julijci. – V Ljubljani : Cankarjeva založba, 1987. – Str. 116.

Odlomek iz knjige: S prijatelji pod mesecni.

Slovenska postna preišljevanja. – V Ljubljani : Cankarjeva založba, 1987. – 167 str. 2. izdaja. – 1987.

Umirajoča Planina. – V: Julijci. – V Ljubljani : Cankarjeva založba, 1987. – Str. 76.

Odlomek iz knjige: S prijatelji pod mesecni.

Zadeva za vse občane : (radijska igra). – Ljubljana : Radiotelevizija, 1987. – 41 f.

Strojepis. avto graf.

Zlatorogovi vrtovi. – V: Julijci. – V Ljubljani : Cankarjeva založba, 1987. – Str. 110.

Odlomek iz knjige: S prijatelji pod mesecni.

E

Brez kulturne preнове in moderne družbe. – Delo 29 (1987), št. 122 (28. 5.), str. 2.

Civilna družba na temeljih pravne države; [zapisal] Marjan Rztresen. – Teleks 43 (1987), št. 46 (12. 11.), str. 14-15.

Soavtor. – Zlobčevi kulturni večeri.

Dijalog je uvijek parada ideja. – Vjesnik 47 (1987), št. 14182 (6. 3.), str. 15.

Dijaloško društvo. – Naše teme : časopis za društvena pitanja 1987, št. 8/9, str. 62-63.

Izšlo pod skupnim naslovom: Kultura i kriza : okrugli stol.

Foma Fomič ali vprašanje svobode. – Delo 29 (1987), št. 236 (10. 10.), str. 15.

Glejmo se brez olepšav ; [zapisal] Duško Jelinčič. – Primorski dnevnik 43 (1987), št. 246 (18. 10.), št. 3.

Jaz, bastard, skrita dogmatska sila. – Delo 29 (1987), št. 83 (9. 4.), str. 4.

Polemika ob 57. številki Nove revije.

- Jugoslavija je naš skupni dom : nagovor ob podelitvah odličij svobode. – Dnevnik 1987, št. 113 (25. 4.), str. 13.
- [Kaj pa je meja?]. – Primorska srečanja 11 (1987), št. 69/70, str. 95-96, 117-118, 145-146, 171-172.
- Izšlo v tematski številki, pod skupnim naslovom: Prvo mednarodno srečanje pisateljev ob meji. Portorož, februarja 1986. – Tekst tudi v italijanščini, hrvaščini in nemščini.
- Kultura in narod. – Komunist 45 (1987), št. 48 (27. 11.), str. 19.
- Kultura politiziranja o Slovencih ; [zapisal] Janez Zadnikar. – Delo 29 (1987), št. 142 (20. 6.), str. 26.
- Lepa načela, nečedno ravnanje : ena izmed uvodnih besedi v podijski in forumski razpravi na 18. koroških kulturnih dnevih. – Naši razgledi 36 (1987), št. 1 (16. 1.), str. 3.
- Nadnaslov: »Siromašimo z etničnim ločevanjem koroški (skupni) kulturni prostor?«
- Ljubljana** / [tekst] Matjaž Kmecl ; fotografije Joco Žnidaršič, Dragan Arrigler. – Motovun : Motovun ; Ljubljana : Državna založba Slovenije, 1987. – 173 str.
- Izdaja v angleščini: **Ljubljana**. – Motovun : »Motovun«, 1987. – 173 str.
- Izdaja v italijanščini: **Ljubljana**. – Motovun : »Motovun«, 1987. – 173 str.
- Izdaja v nemščini: **Ljubljana**. – Motovun : »Motovun«, 1987. – 173 str.
- Mesto kot mladostnik. – Dnevnik 1987, št. 337 (12. 12.), str. 4.
- Najlažje je sestri v kot in tarnati, kako je vse slabo. – Delo 29 (1987), št. 272 (21. 11.), str. 16.
- Ne bodimo nestrpni do tradicije : ob Borštnikovem srečanju danes in jutri ; [zapisala] Jelka Šprogar. – Večer 43 (1987), št. 248 (24. 10.), str. 4.
- O kulturnikih, politikih in bastardih. – Naši razgledi 36 (1987), št. 13 (10. 7.), str. 388-389.
- O nagloj amneziji Nine Pavića. – Vjesnik 47 (1987), št. 14122 (5. 1.), str. 5.
- Ob 85-letnici prve slovenske realke. – V: Prva slovenska realka : Idrija 1901-1926 / Janez Kavčič. – Idrija : Mestni muzej, 1987. – Str. 5-7.
- Odnos do kulture v ZKS. – Delo 29 (1987), št. 146 (25. 6.), str. 9.
- Otreznjenje i kolaps. – Borba 65 (1987), št. 89 (30. 3.), str. 11.
- Polemika Kmecl : Pavić ; [pripravil] Dejan Vodovnik. – Delo 29 (1987), št. 3 (6. 1.), str. 4.
- Soavtor.
- »Pridite vsi semkaj in glejte!« – V: Julijci. – V Ljubljani : Cankarjeva založba, 1987. – Str. 4-6.
- Uvodna beseda.
- Prihodnost kot želja in resničnost. – V: Na pragu tretjega tisočletja ; uredil Jože Strgar. – Celje : Mohorjeva družba, 1987. – Str. 162-168.
- Priključevati se vrednotam, ne skupinam. – Dnevnik 1987, št. 328 (3. 12.), str. 10.
- Proti poenotenju in birokratski dvoličnosti. – Delo 29 (1987), št. 112 (16. 5.), str. 20-21.
- Soavtor. – Okrogla miza o kulturnih prostorih v Jugoslaviji.
- Radoživa mariborska in vseslovenska prireditev : ob letošnjem BS. – Večer 43 (1987), št. 245 (21. 10.), str. 6.
- Razstavi na pot. – V: Romana Favier Zorzut : razstava slik. – Nova Gorica : Goriški muzej, Goriške galerije, 1987. – Str. 2.
- Slavko Jan. – Delo 29 (1987), št. 101 (4. 5.), str. 3.
- Nekrolog.
- Slavnostni govor ob odkritju spominske plošče prvi slovenski realki. – Idrijski razgledi 32 (1987), št. 1, str. 6-15.
- Slovenci v Alpah. – Glasnik Unesco 7 (1987), št. 25, str. 18, 23.
- Spet roža siromakova. – Dnevnik 1987, št. 261 (25. 9.), str. 3.

- Še vedno eno razglašamo, drugo delamo. – *Komunist* 45 (1987), št. 47 (20. 11.), str. 7.
- »Ti, Korošec, ti!« : prispevek na podijski razpravi ob 11. koroških kulturnih dnevih. – *Slovenski vestnik* 42 (1987), št. 3 (16. 1.), str. 7.
- Trajno veljavno Prešernovo sporočilo. – *Delo* 29 (1987), št. 32 (9. 2.), str. 2.
- V politiki ZK ustvariti kontinuiteto do kulture. – *Komunist* 45 (1987), št. 32 (7. 8.), str. 12.
- Velik del inteligence je bil zaveznik revolucij in ne sovražnik ; [zapisal] Janez Strehovec. – *Borec* 39 (1987), št. 4, str. 163-174.
- Nadnaslov: Pogovor z dr. Matjažem Kmeclom. – O kulturni politiki na Slovenskem.
- Verjemimo v svoj prav. – *Kulturni poročevalec* 18 (1987), št. 81/82, str. 2-3.
- O avtonomiji slovenske kulture v okviru Jugoslavije.
- Zanašati se na Davidovskega duha, ne na goljatsko moč : na blejskem posvetovanju slovenskih knjižničarjev. – *Gorenjski glas* 40 (1987), št. 78 (6. 10.), str. 5.
- Tudi v: *Delo* 29 (1987), št. 228 (1. 10.), str. 7.
- Zblojeni bolnik in ustava. – *Sodobnost* 35 (1987), št. 11, str. 993-994.
- Nadnaslov: Odrta tribuna: Zvezna in slovenska ustava.
- F
- Kmecl, Matjaž (Dobovec, Slovenija, 23. 2. 1934). – V: *Leksikon pisaca Jugoslavije* : [Knj.] 3: K-LJ. – Novi Sad : Matica srpska, 1987. – Str. 171-172.
- Matjaž Kmecl. – *Mladost* n. s. 37 (1987), št. 37 (16.-23. 3.), str. 14-17.
- Prekletstvo majhnega je še precej večje ; [zapisal] Mirko Lorenci. – *Večer* 43 (1987), št. 130 (6. 6.), št. 23.
- Portret.
- Potočnik, Peter: Aplavz za Matjaža Kmecla in Cirila Zlobca na tribuni DKH. – *Delo* 29 (1987), št. 134 (11. 6.), str. 9.
- Za svoj narod moraš stopati na prste; [spraševala] Nada Ravter. – *7D* 16 (1987), št. 29 (23. 7.), str. 14-15.

1988

A

- Fünf Mini-Essays mit einer Einführung in die slowenische Gegenwartsliteratur in Kärnten = Pet miniesejev o sodobni slovenski literaturi na Koroškem. – *Fidibus : Zeitschrift für Literatur und Literaturwissenschaft* (Klagenfurt) 16 (1988), str. 2-22.
- Slovensko besedilo: Pet miniesejev o sodobni slovenski literaturi na Koroškem: str. 14-22.
- Kratek oris oris slovenske kulturne zgodovine. – *Seminar slovenskega jezika, literature in kulture* 24 (1988), str. 167-178.
- Ovčar Marko, povest in roman. – V: *Ovčar Marko / Janez Jalen*. – Ljubljana : Mladinska knjiga, 1988. – Str. 375-396.
- Pregljav čisti greh, Plebanus Joannes. – V: *Plebanus Joannes / Ivan Pregelj*. – Ljubljana : Mladinska knjiga, 1988. – Str. 223-256.
- Die slowenische Öffentlichkeit und slowenische Autoren aus Kärnten. – *Der Donauraum* (Innsbruck) 29 (1987/88), str. 23-29.
- Spomin na Levstika ob 100-letnici njegove nesrečne smrti. – *Prešernov koledar 1988* (1987), str. 56-61.

B

- Aurora australis*, Žohar in Košak. – *Sodobnost* 36 (1988), št. 1, str. 63-64.

Beseda ob grobu : prof. dr. Jože Koruza (13. 8. 1935 – 8. 8. 1988). – Dnevnik 1988, št. 219 (13. 8.), str. 16.

Dr. Matjaž Kmecl o Franu Levstiku. – V: Po kulturno-zgodovinski Levstikovi poti : Litija – Čatež / [pripravili in uredili Matjaž Kmecl, Rudi Bregar, Joži Jamšek]. – Litija : CIDM, 1988. – Str. [3-5].

Janez Evangelist Krek kot leposlovec. – 2000 (1988), št. 40/41, str. 28-30.

Jože Koruza 1935-1988. – Jezik in slovstvo 34 (1988/89), št. 1/2, str. 1-2.

Nekrolog.

Prušnikovi Gamsi na plazu in partizanska spominska proza. – V: Univerza pod Peco. – Ljubljana : Delavska enotnost, 1988. – Str. 12-15.

C

Po kulturno-zgodovinski Levstikovi poti : Litija – Čatež / [pripravili in uredili Matjaž Kmecl, Rudi Bregar, Joži Jamšek]. – Litija : CIDM, 1988. – [12] str.

D

Četrto pismo Tarasu Kermaunerju. – Dnevnik 1988, št. 179 (2. 7.), str. 12-13.

Drugi odgovor Tarasu Kermaunerju. – Dnevnik 1988, št. 151 (4. 6.), str. 12-13.

Kulturnozgodovinski portret (kroki) Slovencev. – Sodobnost 36 (1988), št. 12, str. 1124-1134.

Odgovor Tarasu Kermaunerju. – Dnevnik 1988, št. 137 (21. 5.), str. 12-14.

Peto pismo Tarasu Kermaunerju. – Dnevnik 1988, št. 192 (16. 7.), str. 192.

Postno premišljevanje o smrti in gorah. – Planinski vestnik 88 (1988), št. 5, str. 226-228.

Odlomek iz knjige Slovenska postna premišljevanja.

Sedmo pismo Tarasu Kermaunerju. – Dnevnik 1988, št. 226 (20. 8.), str. 11-14; št. 229 (23. 8.), str. 11-13.

Šesto pismo Tarasu Kermaunerju. – Dnevnik 1988, št. 212 (6. 8.), str. 12-14.

Tretji odgovor Tarasu Kermaunerju. – Dnevnik 1988, št. 165 (18. 6.), str. 12-14.

E

Alternativa poskuša podreti slovensko vodstvo. – Delo 30 (1988), št. 227 (28. 11.), str. 2.

Brez strahu pred žuganjem : iz govora v Čatežu. – Dnevnik 1988, št. 311 (14. 11.), str. 2.

Četrto stoletje pisateljskih srečanj. – Teleks 44 (1988), št. 38 (22. 9.), str. 12.

Demokracija da, enotnost ne! – Mladina 1988, št. 54 (30. 12.), str. 2.

Družba ne more biti brezglavo nervozna. – Delo 30 (1988), št. 252 (28. 10.), str. 5.

Intelektualci in partija. – Delo 30 (1988), št. 125 (31. 5.), str. 5.

Javno tribuno potrebujemo takšno ali drugačno ; [za objavo pripravila] Drago Medved in Branko Sosič. – Delo 30 (1988), št. 60 (12. 3.), str. 24.

Soavtor. – Nadnaslov: Kakšen plenum kulturnih delavcev OF?

Kaj bi se (lahko) zgodilo, če bi Bavčar prišel na oblast ; pripravila Mile Štinc, Jože Volfand. – Delo 30 (1988), št. 298 (24. 12.), str. 20.

Glej tudi Delo 31 (1989), št. 10.

»Keine Marktwirtschaft ohne den freien Markt der Ideen«. – Schweizer Illustrierte 1988, št. 33 (15. 8.), str. 41.

Intervju.

Kravja kupčija za slovensko pomlad. – Večer 44 (1988), št. 267 (26. 11.), str. 11.

Govor ob 125-letnici pedagoškega šolstva v Mariboru.

Kulturni policentrizem slovenskega prostora. – Delo 30 (1988), št. 289 (14. 12.), str. 9.

Soavtor.

- Kupčija za slovensko pomlad : iz govora ob proslavi 125-letnice pedagoškega šolstva v Mariboru. – Dnevnik 1988, št. 323 (26. 11.), str. 8.
- Manjka logika nacionalnega duhovnega razvoja. – Komunist 46 (1988), št. 10 (11. 3.), str. 12-13.
- Soavtor.
- Med dvema ognjema. – Teleks 44 (1988), št. 31 (4. 8.), str. 8.
- Mera je preteklo sovraštvo. – Delo 30 (1988), št. 271 (21. 11.), str. 2.
- »Mi pa delajmo še naprej po svoji vesti in prepričanju!« – Delo 30 (1988), št. 265 (14. 11.), str. 2.
- Mir ljudem na zemlji in socializem po meri človeka. – Dnevnik 1988, št. 349 (24. 12.), str. 9.
- Ne le kriza, katastrofa! : prispevek k razpravi na seji CK ZKS 3. 3. 1988. – Dnevnik 1988, št. 63 (5. 3.), str. 14.
- Ne prepuščajmo se atavističnim refleksom. – Delo 30 (1988), št. 44 (23. 2.), str. 4.
- Nemiren mirni dan v Mirnu. – Teleks 44 (1988), št. 3 (21. 1.), str. 4.
- Neprebrano poročilo na plenumu kulturnih delavcev. – Komunist 46 (1988), št. 46 (18. 11.), str. 19.
- No, no, kolega Žižek. – Dnevnik 1988, št. 338 (13. 12.), str. 12.
- K članku: Koliko je ura v politiki.
- Odgovornost za demokracijo. – Delo 30 (1988), št. 139 (16. 6.), str. 4.
- Soavtor.
- Po starih obrazcih se ne da živeti. – Delo 30 (1988), št. 278 (1. 12.), str. 2.
- Soavtor. – O Čufarjevih dnevih.
- »Pričevanja« in »soočanja pogledov«. – Delo 30 (1988), št. 46 (25. 2.), str. 8.
- O kulturnem plenumu OF.
- Razlika med tabori in mitingi. – Delo 30 (1988), št. 218 (19. 9.), str. 2.
- Razprava o ustavi – sejmarski prepiri ; [zapisal] Tone Vrabl. – Novi tednik 42 (1988), št. 2 (14. 1.), str. 12.
- Slovenci v Alpah. – Dnevnik 1988, št. 247 (10. 9.), str. 11.
- Smo nevredni raja pod Triglavom? ; [zapisal] Miran Šubic. – Dnevnik 1988, št. 159 (12. 6.), str. 5.
- Smo sproščanje energije in idej : iz govora na podelitvi Kajuhovih nagrad. – Dnevnik 1988, št. 52 (23. 2.), str. 16.
- Spopad o konceptu razvoja jugoslovanske družbe; [zapisal] Borut Čontala. – Teleks 44 (1988), št. 25 (23. 6.), str. 13-15, 44-45.
- Soavtor. – Teleksova okrogla miza.
- Spremni pozdrav Videčniku in njegovi knjigi o gornjesavskem združništvu. – V: Zadržno povezovanje kmetov v Gornji Savinjski dolini / Aleksander Videčnik. – Mozirje : Mercator, 1988. – Str. 5-6.
- Še o Celovškem Zvonu in njegovem »uvozu«. – Večer 44 (1988), št. 258 (5. 11.), str. 5.
- Trenta, slovenska Pepelka. – Delo 30 (1988), št. 200 (29. 8.), str. 2.
- Udarec slovenski suverenosti : iz razprav na 21. seji CK ZK Slovenije. – Dnevnik 1988, št. 204 (29. 7.), str. 4.
- Usoda spet močno trka na vrata. – Delo 30 (1988), št. 98 (26. 4.), str. 5.
- Vremena Kranjcem bodo se zjasnila? – Dnevnik 1988, št. 35 (6. 2.), str. 11-14.
- Soavtor. – Dnevnikova Oglata miza ob slovenskem kulturnem prazniku in »literarna oporoka« Bojana Štiha.
- Vrnili smo se v čas najslabših manir. – Delo 30 (1988), št. 251 (27. 10.), str. 5.

Zlate krave postajajo shujšana kljuseta : iz pogovora na »Glasovem večeru« ; [zapisala] Dragica Manfreda. – Dnevnik 1988, št. 99 (10. 4.), str. 8.

F
Zakaj Sovenec ne sme dremati ; tekst Sonja Grizila. – Jana 17 (1988), št. 10 (9. 3.), str. 16-17, 38.

Nadnaslov: Postna in druga premišljevanja za dr. Matjažem Kmeclom.

1989

A
O Hofmanu in esejistični liriki. – V: Ne kliči, tu ni škržatov / Branko Hofman. – Maribor : Obzorja, 1989. – Str. 90-98.

Onkraj nekdanjega Pavčka, duh po zemlji in smrti. – V: Pijanost : kot up varljiva, kot milost živa / Tone Pavček. – Maribor : Obzorja, 1989. – Str. 73-80.

Vladimir Kavčič. – Seminar slovenskega jezika, literature in kulture 25 (1989), str. 135-146.

B
Nastanek planinske himne. – Planinski vestnik 89 (1989), št. 10, str. 417.

Izšlo pod skupnim naslovom: Kip, ki presega simbol planinstva. – Govor ob odkritju Aljaževega spomenika v Dovjem 27. 8. 1989.

Nastanek slovenske planinske himne : pomembna tri pisma J.[akoba] Aljaža V.[ladimirju] Levcu. – Planinski vestnik 89 (1989), št. 11, str. 478-479.

O nastanku slovenske planinske himne Oj Triglav moj dom in z objavo treh pisem Jakoba Aljaža v zvezi z nastankom te pesmi.

Popotovanje iz Litije do Čateža in po duhovni zgodovini. – V: Popotovanje od Litije do Čateža / Fran Levstik. – Litija : Center interesnih dejavnosti mladih, 1989. – Str. 30-33.

D
Kermauner, Taras, Matjaž Kmecl: Pisma slovenskemu prijatelju. – Celovec : Drava, 1989. – 237 str.

Soavtor. – Odgovori : str. 20-30, 48-57, 76-88, 104-114, 136-146, 164-175, 197-210.

Kdo neki je V. K. – Slava 4 (1989/90), št. 1, str. 4-12.

O Viktorju Kudelki.

O slovenskem protokolu : nekaj osebnih beležk o sestopu z oblasti. – Srce in oko 1 (1989), št. 5, str. 306-312.

E
Antiproduktiven odnos do kulture. – Delo 31 (1989), št. 295 (22. 12.), str. 6.

Ob podelitvi Valvasorjevih nagrad.

Bog se nas usmili. – Delo 31 (1989), št. 101 (4. 5.), str. 4.

Polemika o zbirki Studia humanitatis.

Brownov najmlajši (z Dela) je bil na Bledu! – Delo 31 (1989), št. 219 (20. 9.), str. 10; št. 233 (7. 10.), str. 18.

Divji možje z nožem v ustih. – Dnevnik 1989, št. 190 (15. 7.), str. 10-11.

O nacionalnem vprašanju.

»Jugoslavija preglasovanja« nas ne zanima. – Delo 31 (1989), št. 158 (11. 7.), str. 2.

Soavtor.

Kaj bi se zgodilo, če bi Bavčar prišel na oblast. – Delo 31 (1989), št. 10 (14. 1.), str. 18.

Glej tudi Delo 30 (1988), št. 298.

Kratka hvalnica Zupančičevi knjigi Bitje in hrepenenje priporočilo vsem, ki mislijo o »socializmu po meri človeka«. – Komunist 47 (1989), št. 15 (14. 4.), str. 22.

- Legitimacijo za zgodovino si bo vsak napisal sam. – Dnevnik 1989, št. 326 (2. 12.), str. 11.
- Lep spomenik medsebojnega razumevanja in človečnosti [zapisala] Vlasta Felc. – Delo 31 (1989), št. 198 (28. 8.), str. 2.
- Soavtor.
- Ne bom beračil, nič ne bom prosil. – Dnevnik 1989, št. 254 (18. 9.), str. 2.
- Ne nastavljam še levega lica... – Dnevnik 1989, št. 347 (23. 12.), str. 2.
- Neodpušljivi dogodek. – Dnevnik 1989, št. 343 (19. 12.), str. 13.
- Neprebrano poročilo na zboru slovenskih kulturnih delavcev. – V: Zbor slovenskih kulturnih delavcev. Sklic. (2 ; 1988 ; Ljubljana). Suverenost slovenskega naroda. – Ljubljana : Svet za kulturo pri Predsedstvu RK SZDL Slovenije : Kulturna skupnost Slovenije, 1989. – Str. 283-289.
- O izjavi SMG za javnost. – Delo 31 (1989), št. 257 (6. 11.), str. 3.
- Prešernovci so bili sijajna generacija; zapisal Marjan Zlobec. – Delo 31 (1989), št. 30 (7. 2.), str. 6.
- Prorektorjeve repetitive. – Delo 31 (1989), št. 86 (13. 4.), str. 4.
- Romunizacija s konkretnim primerom. – Delo 31 (1989), št. 152 (15. 7.), str. 29.
- Slovenski javnosti. – Delo 31 (1989), št. 176 (2. 8.), str. 7.
- Tudi v: Dnevnik 1989, št. 183 (8. 7.), str. 9.
- Trudil sem se za takšno rešitev... – Mladina 1989, št. 6 (17. 2.), str. 30-31.
- Soavtor. – Izšlo pod skupnim naslovom: Razmišljanja o slovenski politični emigraciji.
- Uredniškemu odboru Studia Humanitatis, uredništvu Založbe Škuc. – Mladina 1989, št. 8 (3. 3.), str. 4.
- Ustavne spremembe so zelo generalen kompas. – Sodobnost 37 (1989), št. 11, str. 1003-1005.
- Anketa Sodobnosti: Smo bolj svobodni in manj varni?
- Uveljavljamo samo svoje temeljne pravice. – Delo 31 (1989), št. 216 (18. 9.), str. 2.
- Soavtor.
- Združena Evropa pričakuje tudi »majhne«. – Delo 31 (1989), št. 286 (12. 12.), str. 6.
- Zeleni poudarki rdeče knjige : laična glosa ob strokovnem dogodku. – Naši razgledi 38 (1989), št. 19 (6. 9.), str. 554.
- O delu Toneta Wrabra in Petra Skobernetta o ogroženih rastlinskih vrstah.
- Zgodba o Bledu v tej knjigi je svojevrstna. – V: Bled / [fotografija] Dušan Arzenšek. – Ljubljana : Feniks, 1989. – Str. 16-17.
- Izdaja tudi v angleščini in nemščini.
- F**
- Dr. Matjaž Kmecl (Dobovec, 23. 2. 1934). – V: Zbornik Filozofske fakultete v Ljubljani : 1919- 1989. – Ljubljana : Filozofska fakulteta, 1989. – Str. 154-155.
- 1990**
- A**
- Aurora australis, pesmi južne zarje. – V: Aurora Australis / Jože Žohar. – Ljubljana : Mladinska knjiga, 1990. – Str. 91-98.
- Baladni smeh. – V: Zvezde so strjene kaplje krvi / Igor Torkar. – Ljubljana : Pegaz, 1990. – Str. 139-146.
- Ivan Cesar i zagrebačka slovenistika. – V: Od riječi do znaka / Ivan Cesar. – Zagreb : Globus, 1990. – Str. 293-307.

Tavčarjeve novelete in slike. – V: Življenje mojega življenja / Ivan Tavčar. – Ljubljana : Mladinska knjiga, 1990. – Str. 403-425.

B

Dodatek, ki ga ni treba nujno prebrati. – V: Škrlatna vrtnica / Miha Mate. – Ljubljana : Borec, 1990. – Str. 88-90.

J. Vošnjak kot mohorjanski pripovedovalec. – V: Zbornik občine Slovenska Bistrica 2. – Slovenska Bistrica : Skupščina občine Slovenska Bistrica, 1990. – Str. 198-202.

Pavla Gruden. – Sodobnost 38 (1990), št. 6/7, str. 650.

Predgovor v predstavitevni izbor njenih pesmi.

Perspektive – fama, tabu, misterij in simbol. – V: Obračun s Perspektivami / Božo Repe. – Ljubljana : Znanstveno in publicistično središče, 1990. – Str. 7-8.

"Še berimo Kocbeka, še se učimo iz njegove usode"; spraševala je Bojana Žakelj-Jesih. – TV – 15 28(1990), št. 25 (20. 12.), str. 2.

Urednikov zapisek. – V: Tisoč drobnih skrbi / Smiljan Rozman. – Ljubljana : Državna založba Slovenije, 1990. – Str. 297-300.

D

Nekaj osebnih zapiskov o sestopu z oblasti. – Srce in oko 2 (1990), št. 16, str. 296-301.

Tudi v: Dnevnik 1990, št. 88 (31. 3.), str. 21-24.

Laternice na samotni poti. – Dnevnik 1991, št. 354 (31. 12.), str. 1.

E

Alma mater labacensis. – Dnevnik 1990, št. 329 (4. 12.). Priloga Podmornica, št. 21, str. 1.

Blamaža in nevarnost: ob 200-letnici slovenskega gledališča. – Dnevnik 1990, št. 4 (6. 1.), str. 11.

Brez trganja uspešnih oblik kulturnega sodelovanja ; spraševal Janez Strehovec. – Delo 32 (1990), št. 295 (20. 12.), str. 11.

Soavtor Ciril Zlobec. – Portreta. – O slovenskem plebiscitu v luči medkulturnega sodelovanja v jugoslovanskem prostoru.

Dal Bog! bi rekel Hruščov, mi pa za njim. – Delo 32 (1990), št. 92 (19. 4.), str. 6.

[Deseti] 10. oktober – spomenik napuha. – Delo 32 (1990), št. 223 (24. 9.), str. 2.

Dobro je, da imamo moške, ki vedo, kaj delajo. – Delo 32 (1990), št. 284 (7. 12.), str. 8.

Dvanajsterica, ki meri na vrh : programi kandidatov za člane predsedstva Republike Slovenije. – Delo 32 (1990), št. 64 (17. 3.), str. 22-23.

Portret.

Govor na proslavi dneva republike v Žireh (25. 11. 1989). – Žirovski občasnik 11 (1990), št. 16, str. 113-114.

Hitro lahko vidijo, da znamo biti tudi sami. – Delo 32 (1990), št. 235 (8. 10.), str. 3.

Klofuta slovenski kulturi. – Delo 32 (1990), št. 274 (23. 11.), str. 7.

Kulturniki pišejo pesmice in so najmanj nevarni : pogovor s profesorjem in politikom ; [zapisal] Jože Horvat. – Delo 32 (1990), št. 101 (3. 5.), str. 7.

Portret. – O kulturni politiki.

Kulturno-zgodovinski (kroki) Slovencev. – V: Veneto in Slovenija : dve kulturi za Evropo. – Vicenza : Rezzara, 1990. Str. 25-41.

Marčevska miklavževanja. – Nedeljski dnevnik 1990, št. 75 (18. 3.), str. 8-9.

Marko Slodnjak, košček ljubeznivih spominov. – Maske 5 (1990), št. 16/17, str. 76-77.

Naš plebiscit in dobre namere. – Dnevnik 1990, št. 235 (28. 11.), str. 1.

- Naša pot ne sme biti pot nadutosti, objestnosti in histerije. – Delo 32 (1990), št. 169 (23. 7.), str. 2.
- Soavtor.
- Navdušenje in adventni plebiscit. – Nedeljski dnevnik 1990, št. 348 (23. 12.), str. 3.
- O naturi in kulturi. – V: Mozart – kdo je to? – Ljubljana : Slovenska filharmonija, 1990. – Str. 22-24.
- O teoriji Leonida Sabanejeva. – V: Slovenski glasbeni dnevi 1990 : glasba in poezija. – Ljubljana : Festival Ljubljana, 1990. – Str. 33-38.
- Odpuščanje odstira sovrašтво. – Dnevnik 1990, št. 182 (7. 7.), str. 6-7.
- Soavtor.
- Postojnska jama** / [tekst] Matjaž Kmecl ; [uredila Peter Habič, Srečko Šajn]. – Postojna : Postojnska jama, Turizem, 1990. – 140 str.
- Izdaja v angleščini: **Postojna Cave**. – Postojna : Postojnska jama, 1990. – 140 str.
- Izdaja v francoščini: **La Grotte de Postojna**. – Postojna : Postojnska jama, 1990. – 140 str.
- Izdaja v italijanščini: **Le Grotte de Postojna**. – Postojna : Postojnska jama, 1990. – 140 str.
- Izdaja v nemščini: **Die Höhle von Postojna**. – Postojna : Postojnska jama, 1990. – 140 str.
- Izdaja v srbohrvaščini: **Postojnska jama**. – Postojna : Postojnska jama, 1990. – 140 str.
- Izdaja v španščini: **La gruta de Postojna**. – Postojna : Postojnska jama, 1991. – 140 str.
- [Pravljica o Zlatorogu...]. – V: Kraljestvo Zlatoroga : Julijske Alpe / Jaka Čop. – Ljubljana : Mladinska knjiga, 1990. – Str. 4.
- Profilo storico e culturale degli Sloveni. – V: Veneto e Slovenia : due culture per l'Europa. – Vicenza : Rezzara, 1990. – Str. 25-38.
- Sij gora = Sheen on high = Glanz der Berge** : Kamniško-Savinjske Alpe, Julijske Alpe / [fotografije] Peter Janežič ; [besedilo] Matjaž Kmecl ; [uvodno besedilo in izbor fotografij Franci Stele ; angleški prevod Stanko Klinar ; nemški prevod Valentin Klinar]. – Komenda : [samozal.] F. Stele, 1990. – 119 str.
- Delni prevod v angleščino in nemščino.
- Slovenski samorazdiralni večni reformizem. – Dnevnik 1990, št. 198 (23. 7.), str. 4.
- [Uvodni esej]. – V: Rože na Slovenskem / [fotografije] Luka Pintar. – Ljubljana : Državna založba Slovenije, 1990. – Str. 5-7.
- Tudi v angleški (Flowers in Slovenia – 1990) in nemški (Blütenpracht Sloweniens – 1990) izdaji.
- V lastnem domu svoj gospodar. – V: Za konfederalno Slovenijo : zbornik razprav. – Ljubljana : Znanstveno in publicistično središče, 1990. – Str. 11-13.
- F
- Dr. Matjaž Kmecl. – Delo 32 (1990), št. 84 (10. 4.), str. 3.
- Žrtve nacionalne iluzije ; [zapisal] Ladislav Lesar. – Nedeljski dnevnik 1990, št. 61 (4. 3.), str. 5.
- Nadnaslov: Povabljeni ste na kavo: Matjaž Kmecl.
- 1991**
- A
- Bert Pribac iz Srgašev in Avstralije. – V: Prozorni ljudje / Bert Pribac. – Ljubljana : Mladinska knjiga, 1991. – Str. 149-159.
- Cerkev in slovenstvo. – V: Zgodovina cerkve na Slovenskem. – Celje : Mohorjeva družba, 1991. – Str. 377-392.

Levstikova tacenska zgodba. – V: Kopitarjevi študijski dnevi I. – Ljubljana : Zveza kulturnih organizacij Ljubljana-Šiška, 1991. – Str. 33-39.

Ob tristoletnici izhajanja »Svetega priročnika«. – V: Sacrum promptuarium Janeza Svetokriškega. – Koper : Lipa, 1991. – Str. V-XII.

Pisatelj Sreče v nesreči. Življenjepis Janeza Ciglerja. – V: Sreča v nesreči / Janez Cigler. – Ljubljana : Založništvo slovenske knjige, 1991. – Str. 85-98.

Slovenska književnost neposredno po zadnji vojni. – Seminar slovenskega jezika, literature in kulture 27 (1991), str. 123-135.

Die slowenische Literatur in Kärnten : ein einführender Überblick. – V: Die slowenische Literatur in Kärnten : ein Lexikon. – Klagenfurt / Celovec : Drava Verlag, 1991. – Str. 11-35.

B

Praznična beseda za Janka Messnerja : sedemdesetletnica. – Naši razgledi 40 (1991), št. 23 (20. 12.), str. 710-711.

[Sedemdesetletnica] 70-letnica ljubljanske Univerze. – V: Obdobje slovenskega narodnega preporoda. – Ljubljana : Filozofska fakulteta, 1991. – Str. 9-12.

Slovenski mit o Celjskih. – V: Ciklus Aura Slovenica = Zyklus [Aura Slovenica] / Stojan Batič. – Ljubljana : Mestna galerija, 1991. – Str. 5-8.

C

Obdobje slovenskega narodnega preporoda : (ob 70-letnici ljubljanske slavistike) : mednarodni simpozij v Ljubljani od 28. do 30. junija 1989 ; [uredil in pregledal Matjaž Kmecl ; prevodi Margaret Davis... et al.]. – Ljubljana : Filozofska fakulteta, 1991. – 320 str. – (Obdobja ; 11).

E

"Armada je mislila, da bo tako kot na Kosovu". – Delo 33 (1991), št. 173 (26. 7.), str. 20.

Braniti kulturnega ministra pred kulturo. – Delo 33 (1991), št. 57 (9. 3.), str. 28; št. 69 (23. 3.), str. 30.

Brez vrhunskih kulturnih projektov ne bo šlo. – Sodobnost 39 (1991), št. 8/9, str. 736-738.

Anketa Sodobnosti: Že danes ali šele jutri?

Hejslovenstvo – šlager sedanjega časa; o nacionalnem se je z dr. M. Kmeclom pogovarjala Glonja Marinovič. – 7 D 20 (1991), št. 44 (6. 11.), str. 14-16.

Krjavljeve hlače : beseda na posvetu bibliotekarjev. – Delo 33 (1991), št. 226 (26. 9.), str. 13.

Naj bo srečna slovenska prihodnost. – Dnevnik 1991, št. 113 (25. 4.), str. 5.

Narod ne sme obstajati iz ene same živčne spremenljivosti. – Delo 33 (1991), št. 44 (22. 2.), str. 6.

Soavtor. – Ob podelitvi Steletovih nagrad za l. 1990.

Nepremišljena izjava. Dr. Matjaž Kmecl: S takšnimi predvidevanji se ne moremo strinjati. – Dnevnik 1991, št. 79 (22. 3.), str. 3

Prevelika odgovornost tudi za starše. – Delo 33 (1991), št. 123 (29. 5.), str. 5.

Prodajamo vrednote narave, a s poudarkom na preudarnosti ; spraševal Drago Medved. – Delo 33 (1991), št. 148 (26. 6.), str. 13

Ob 10-letnici Triglavskega narodnega parka.

"Samonadzorovanje, samoobvladovanje, treznost in skromnost". – TV-15 19 (1991), št. 15 (1. 8.), str. 9.

O priznanjih OF za l. 1991.

Slovenska (samo)osvobodilna fronta. – Naši razgledi 40 (1991), št. 8 (19. 4.), str. 221-222.

V propagandni greznici pravi izobraženci molčijo; spraševal je Slavko Pezdir. – Delo 33 (1991), št. 161 (11. 7.), str. 7.

Vnašanje zdvojenosti nad razumnostjo današnjega slovenstva. – TV-15 29 (1991), št. 12 (20. 6.), str. 9.

Soavtor. – Nadnaslov: Predkongresni donesek k slovenski spravi?

Vsi prisegajo na svojo vest. – Delo 33 (1991), št. 213 (11. 9.), str. 5.

Za skupno evropsko mizo. – Dnevnik 1991, št. 135 (20. 5.), str. 7.

Zrasla je iz nič v bogastvo. – Idrijski razgledi 36 (1991), št. 2, str. 7-8.

F

Dr. Matjaž Kmecl: Delitev na tiste, ki še mislijo, in na zmedence; pogovarjal se je Bojan Požar. – Evropa 2 (1991), št. 28 (7. 2.), str. 24-27.

Kmecl, Matjaž / Miran Hladnik. – Enciklopedija Slovenije 5. – Ljubljana : Mladinska knjiga, 1991. – Str. 107.

Dr. Matjaž Kmecl, pisatelj, univ. prof. in politik. – V: Slovenci za danes / Zora Tavčar. – Ljubljana : Družina ; Trst : Mladika, 1991. – Str. 170-175.

1992

A

Kako so Slovenci v 19. stol. pojmovali pomen literature za narod. – Seminar slovenskega jezika, literature in kulture 28 (1992), str. 83-90.

Mit tiefem Vorbehalt erotisch : ein Essay über slowenische und österreichische Literatur. – Lichtungen 1992, str. 37-43.

Bio- in bibliografski podatki na str. 4.

B

Epitaf za Toneta Pretnarja. – Delo 34 (1992), št. 272 (24. 11.), str. 7.

Portret.

Jubilejna lavdacija za Pavleta Zidarja. – Sodobnost 40 (1992), št. 1, str. 18-21.

Jubilejni članek ob 60-letnici

Miklavž Komelj, Kermauner in Kreslin. – Delo 34 (1992), št. 8 (11. 1.), str. 27.

Soavtor. – Anketa Dela: Slovensko kulturno leto 1991.

Pavle Zidar. – Delo 34 (1992), št. 189 (18. 8.), str. 8.

Nekrolog. – Portret.

Utihnil je Pavle Zidar. – Sodobnost 40 (1992), št. 10, str. 881-882.

Nekrolog.

[Uvodna beseda]. – V: Pesnikova podoba. – Ljubljana : Državna založba Slovenije : Galerija Gema, 1992. – Str. 3.

Vprašanje slovenščine je vprašanje njene ranljivosti. – Delo 34 (1992), št. 61 (14. 3.), str. 24. Soavtor.

D

List iz dnevnika na inventurni dan. – Sodobnost 40 (1992), št. 3, str. 251-253.

Anketa Sodobnosti: Če bi pisal dnevnik.

Tri krogle v Cankarja. – Prešernov koledar 1992 (1991), 34-36.

E

Čas slovenskega napuha. – Republika 1 (1992), št. 3 (16. 11.), str. 2.

Kruh za vse šolarje. – Delo 34 (1992), št. 55 (7. 3.), str. 26.

Občutljiva narodova samostojnost : beseda o ustvarjalnosti. – Delo 34 (1992), št. 139 (18. 6.), str. 13.

Govor na podelitvi Župančičevih nagrad.

Planinska Prlekija. – V: Prlekija : med griči Slovenskih goric = among the Slovenske gorice hills = im Hügelland der Slovenske gorice / [fotografije, izbor fotografij in besedil Ciril Ambrož, France Stele ... [et al.]. – Komenda : [samozal.] F. Stele, 1992. – Str. 18-19.

Politika : stroka in trgovina. – Republika 1 (1992), št. 23 (6. 12.), str. 4.

Soavtor.

Predgovor. – V: Podobe Valvasorjeve Ljubljane / [slike] Milan Batista ; [zasnova] Leon Jerovec. – Ljubljana : Ljudska pravica, 1992. – Str. 3.

Tudi v angleški (Images of Valvasor's Ljubljana / Milan Batista, Leon Jerovec. – 1992), italijanski (Immagini della Lubiana di Valvasor / Milan Batista, Leon Jerovec. – 1992) in nemški (Bildnisse von Valvasors Ljubljana / M. Batista, L. Jerovec. – 1992) izdaji.

Slovenija. – V: Velika ilustrirana otroška enciklopedija : za šolo in dom. – Ljubljana : Mladinska knjiga, 1992. – Str. 467-470.

Soavtor Peter Skoberne. – Ponatis 1. 1993.

Slovenija on the sunny side of the Alps / [text by Matjaž Kmecl ... et al.]. – Ljubljana : Ministry of tourism and catering, 1992. – [24] str., [1] zg. zvd.

Delno popravljene izdaje pod naslovom: On the sunny side of the Alps : Slovenija – 1992, 1993, 1994.

Izdaja v francoščini: **Slovénie du côté ensoleillé des Alpes**. – Ljubljana : Ministère de l'industrie hôtelière et du tourisme, 1992. – [24] str.

Izdaja v italijanščini: **Slovenia dalla parte soleggiata delle Alpi**. – Ministero per il turismo, 1992. – [24] str. ; delno popravljene izdaje pod naslovom Dalla parte soleggiata delle Alpi : Slovenija – 1992, 1993, 1994.

Izdaja v nemščini: **Slovenien auf der Sonnenseite der Alpen**. Ministerium für Tourismus und Gastronomie, 1992. – [24] str. ; delno popravljene izdaje pod naslovom Auf der Sonnenseite der Alpen : Slovenija – 1992, 1993, 1994.

Slovenski upor v evropskem spominu. – Dnevnik 1992, št. 116 (30. 4.), str. 5.

Še ena pepelnica sreda slovenske kulture. – Delo 34 (1992), št. 43 (22. 2.), str. 25.

Viola Cornuta, srečno in mirno. – Republika 1 (1992), št. 46 (31. 12.), Novoletna pril., str. 1.

Vizija ali mora? : Kocbek ali Kierkegaard? – Sodobnost 40 (1992), št. 8/9, str. 724-725.

Anketa Sodobnosti: Pluralnost ali izločanje.

1993

A

Začetki slovenskega romana in novele : (poročilo). – Seminar slovenskega jezika, literature in kulture 29 (1993), str. 111-120.

B

Galerija slovenskih literarnih sodobnikov. – V: Portreti sodobnih slovenskih književnikov / Tihomir Pinter. – Ljubljana : Studio Etic, 1993. – Str. 7.

Ivan Cesar. – Delo 35 (1993), št. 280 (2. 12.), str. 6.

Ljubezen dvoedina : iz nove zbirke. – Delo 35 (1993), št. 22 (28. 1.), str. 16.

Nadnaslov: Beseda urednika. Ob izidu pesniške zbirke Cirila Zlobca: Ljubezen dvoedina.

Noro! Za Norik! – Sodobnost 41 (1993), št. 3/4, str. 231-233.

Anketa Sodobnosti: Koliko nas jezik določa kot narod.

O Josipu Vidmarju in slovenskem narodnem vprašanju : ob šestdesetletnici izida njegovega "Kulturnega problema slovenstva. – Prešernov koledar 1993 (1992), str. 37-40.

Zlobčeva lirika in politika, pripis. – V: Ljubezen dvoedina / Ciril Zlobec. – Ljubljana : Mihelač, 1993. – Str. 65-69.

D

Andrej Smole – znameniti Slovenec : monodrama. – Ljubljana : [s. n.], 1993. – Str. [5-18].

Dodana Pojasnila za lažje poslušanje in razumljivejše branje: str. [19-22].

Tudi v: Sodobnost 41 (1993), št. 8/9, str. 643-652.

Evropa ne potrebuje mrtvih narodov. – Družina in dom (Celovec) 44 (1993), št. 7, str. 15.

E

Črn seznam, tako in kar tako. – Slovenske novice 3 (1993), št. 271 (22. 11.), str. 4.

Glosa h knjigi. – V: Rad sem jih imel : devdeset dni volilnega dnevnika 1992 / Ciril Ribičič.

– Ljubljana : Mihelač, 1993. – Str. 295-297.

Je še hujske, kot zvonijo. – Delo 35 (1993), št. 241 (16. 10.), str. 28.

Soavtor. – Nadnaslov: Temni angeli smo mi sami.

Ne dobro ali zlo, ampak ta ali ona politika. – Delo 35 (1993), št. 122 (29. 5.), str. 24-25.

Soavtor. – Izšlo pod skupnim naslovom: Odpreti ali ne odpreti? : anketa: dosjeji SDV.

Polnohlačarstvo. – Dnevnik 1993, št. 356 (31. 12.), str. 3.

Programska izjava o delovanju društva "Zeleni prstan Ljubljane". – Delavska enotnost 52 (1993), št. 15 (1. 4.), str. 2.

Soavtor.

Sleherna beseda je zaklinjanje. – Republika 2 (1993), št. 163 (16. 6.), str. 15.

Slovenija iz zraka = Slovenia from the air = Slowenien aus der Luft / [besedilo] Matjaž Kmecl ; [fotografije] Jože Hanc, Stane Klemenc ; [zamisel, vsebinska zasnova, organizacija in ureditev Marjan Krušič ; translated by Marjan Golobič, aus dem Slowenischen von Doris Debenjak]. – Ljubljana : Mladinska knjiga, 1993. – 242 str.

Vzpredno besedilo v slovenščini in prevoda v angleščino in nemščino.

F

Kmecl, Matjaž. – V: Kdo je kdo za Slovence = Who's who for Slovenia = Wer ist wer in Slowenien = Who's who des Slovènes. – Ljubljana : FAGO, 1993. – Str. 100.

Raztresen, Marjan: Kulturni molk Matjaža Kmecla. – Slovenske novice 3 (1993), št. 257 (5. 11.), str. 3.

1994

A

Josip Jurčič, slovenski pisatelj (1844-1881). – Seminar slovenskega jezika, literature in kulture 30 (1994), str. 175-184.

"Mi smo kakor Mojzes" : ob stopetdesetletnici rojstva Josipa Jurčiča. – Prešernov koledar 1994 (1993), str. 64-67.

O osnovah Jurčičevega časnikarstva. – Rast 5 (1994), št. 5/6, str. 368-374.

B

Esej o eseju in o letošnjem slavističnem zborovanju. – Republika 3 (1994), št. 277 (9. 10.), str. 18.

Kajuh, Balantič, literatura, politika in literarna veda. – Sodobnost 42 (1994), št. 5, str. 384-388.

Tudi v: Borec 46 (1994), št. 529-531, str. 294-298.

Predavanje na simpoziju: Kajuh in literarnozgodovinska misel.

Lirični intimizem Slavka Juga. – V: *Ko mine čas : izbrane pesmi / Slavko Jug.* – Maribor : Obzorja, 1994. – Str. 89-93.

Nove naloge slovenske literarne zgodovine. – *Sodobnost* 42 (1994), št. 3/4, str. 163-168.

"Predstanja" v slovenski literaturi. – *Sodobnost* 42 (1994), št. 8/9, str. 692-697.

Še o lajdranju s slovenščino. – *Delo* 36 (1994), št. 65 (19. 3.), str. 36.

C

Jug, Slavko: Ko mine čas : izbrane pesmi ; [pesmi je izbral in spremno besedo napisal Matjaž Kmecl]. – Maribor : Obzorja, 1994. – 93 str.

D

Svetla samota starega macesna. – *Planinski vestnik* 94 (1994), št. 1, str. 16-17.

Nadnaslov: Gorsko drevo, ki je staro toliko kot Brižinski spomeniki.

E

"Da sam ministar kulture, dao bih ostavku"; z njim se je pogovarjala Mirjana Dugandžija. – *Vjesnik* 55 (1994), št. 16728 (27. 4.), str. 17.

Janežič, Peter: Slovenska gorska pravljica ; besedilo Matjaž Kmecl. – Ljubljana : Mihelač, 1994. – 190 str.

Izdaja v angleščini: **Slovenian Mountain Fairy-tale / [photos] Peter Janežič, author Matjaž Kmecl.** – Ljubljana : Mihelač, 1994. – 190 str.

Izdaja v nemščini: **Slowenisches Berg Märchen / [Fotos] Peter Janežič, [Text] Matjaž Kmecl.** – Ljubljana : Mihelač, 1994. – 190 str.

Najgrše, kar se danes s tedanjimi velikimi dejanji počne, je posploševanje ekscesov. – *Delavska enotnost* 53 (1994), št. 41 (15. 9.), str. 12.

Kroniki Rihemberka – Branika na pot. – V: *Kronika Rihemberka – Branika.* – Branik: Svet Krajevne skupnosti, 1994. – Str. 5.

Peklaj, Andreja: Cerkniško jezero ; uvodna beseda in besedilo k slikam Matjaž Kmecl. – Mengeš : [samozal.], 1994. – 183 str.

Izdaje tudi angleščini, italijanščini in nemščini.

F

Kmecl, Matjaž. – V: *Svetovni biografski leksikon / Luc Menaše.* – Ljubljana : Mihelač, 1994. – Str. 500.

*Sestavila Alenka Logar-Pleško
s sodelovanjem Anke Sollner-Perdih*

P.S.: Zavedava se, da kljub trudu zagotovo nisva našli vsega, kar je dr. M. Kmecl napisal. Upava pa, da nisva izpustili preveč in da bo tudi najin prispevek obogatil in počastil njegov življenjski praznik.

NAVODILA AVTORJEM

Prispevki za Slavistično revijo so v slovenščini, izjemoma tudi v drugih slovanskih in svetovnih jezikih. Avtor odda prispevek enemu od glavnih urednikov v dveh izvodih; na listu naj bo 30 vrstic. Dolžina razprave naj ne presega ene in pol avtorske pole (25 strani, tj. 45.000 znakov), ocene 12 strani (24.000 znakov), poročila 4 strani (8.000 znakov). Rokopis je po možnosti še na PC-jevi ali atarijevi disketi, zapisan v formatu ASCII, v sili tudi v katerem koli od popularnih urejevalnikov besedila, mogoče pa ga je poslati tudi po elektronski pošti na naslov miran.hladnik@uni-lj.si. Besedilo naj ne bo razlomljeno v strani in besede ne deljene. Navodila za tipkanje opomb, ležečega in polkrepkega tiska, vezajev, pomišljajev, narekovajev, naglašenih, nestandardnih znamenj ipd. dobi avtor pri tehničnem uredniku. – Sinopsis naj ne bo daljši od 8 vrstic. Slovenski povzetek, ne daljši od dveh strani, podaja rezultate razprave; uredniku se sporoči želeni jezik za prevod. V neslovenščini napisane razprave imajo povzetek v slovenščini. – Avtor naj priloži številko svojega žiroračuna, naslov in občino stalnega bivališča, svojo enotno matično številko, ime inštitucije, na kateri dela, in naslov, kamor naj pridejo korekture. Če rokopis ni sprejet, glavni urednik avtorja pisмено obvesti. Ob izidu dobi avtor 20 separatov svoje razprave oziroma 10 primerov ocene.

Avtorju se stavijo še naslednje tehnične zahteve. Korekture svojega prispevka opravi v treh dneh. Pri tem in pri prečrkovanju tujih pisav se drži Slovenskega pravopisa 1990. – Slikovni material priloži na posebnih listih, vsako sliko s svojo številko, v rokopisu pa mora biti označeno, kam katera sodi; podnapisi k slikam so že v rokopisu razprave. – Ponazarjalni zgledi se podčrtavajo; polkrepki tisk je rezerviran za podnaslove in je označen z dvojno podčrtavo. Posebni znaki naj bodo označeni z barvnim svinčnikom, ob robu pa razločno izrisani. – Daljši navedki (nad 5 vrstic) naj bodo odstavčno ločeni od drugega besedila (navednice tedaj niso potrebne). Izpusti so v navedku označeni s tremi pikami v poševnem ali oglatem oklepaju; na začetku in na koncu citata so tropičja nepotrebna. – Besedilo opombe naj bo v članku na koncu v enem kosu. Zaporedna številka opombe stoji stično za ločili, ki sledijo temu mestu. – Literatura se navaja na kratek način v oklepaju v tekočem besedilu in v opombah, v daljši obliki pa v seznamu literature ali v seznamu navedenk na koncu razprave. Med besedilom se sklicujemo na dela takole: (Breznik 1934: 213), v seznamu navedenk pa navedek razvežemo:

Anton BREZNIK, 1934: *Slovenska slovnica za srednje šole*. Celje: Mohorjeva družba.

V seznamu literature je letnica neposredno pred navedbo strani. Članek v reviji se navaja takole:

Janko KOS: Problem časa v slovenski liriki. *Slavistična revija* XXXIX/1 (1991). 1–14.

V opombah so enote bibliografske navedbe ločene med seboj z vejicami:

¹ Anton BREZNIK, *Slovenska slovnica za srednje šole* (Celje: Mohorjeva družba, 1934), 16–18.

Na koncu vsake bibliografske enote je pika. Naslovi samostojnih izdaj so ležeče postavljeni. Zbirka se nahaja v oklepaju tik pred navedbo strani, založba se pri knjigah starejšega datuma opušča, prav tako tudi krajšava str. za stran. Naslovi v stroki znane periodike so okrajšani, tako je lahko tudi avtorjevo ime. Pri zaporednem navajanju več del enega avtorja v seznamu literature ali navedenk namesto imena in priimka napravimo dva pomišljaja. Kadar na isto leto pride več del istega avtorja, letnici na desni stično dodajamo male črke slovenske abecede: 1944a, 1944b. Bibliografske navedbe naj bodo enotne.

V OCENO SMO PREJELI

- Janko GLAZER: *Pesmi*. Maribor: Obzorja, 1993 (Iz slovenske kulturne zakladnice 26). 386 str.
- Scando-Slavica* XXXIX (1993). Kobenhavn: Munksgaard. 212 (+ II) str.
- Bălgarski ezik i literatura* XXXVI/5 (1993). Sofija. 64 str.
- Cyrrilomethodianum* XIII-XIV (1989–1990). Solun. 189 str.
- Lexicographica slavica: Profesorowi Andrzejowi Bogusławskiemu*. Toruń: Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Torubiu, Katedra filologii rosyjskiej. 1992. 71 str.
- Jan WAWRZYŃCZYK: *Nad projektem »Polskiego Informatorium Wyrazowego«*. Toruń: Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, Wydział humanistyczny, Katedra filologii rosyjskiej. 1993. 42 (+ II) str.
- Janko GLAZER: *Razprave, članki, ocene*. Ur. Viktor Vrbnjak. Maribor: Obzorja, 1994. 1210 str.
- Igor SAKSIDA: *Mladinska književnost med literarno vedo in književno didaktiko*. Maribor: Obzorja, 1994. 267 str.
- Janez VREČKO: *Ep in tragedija*. Maribor: Obzorja, 1994. 474 str.
- Majda SMOLE: *Vicedomski urad za Kranjsko 13. stol.–1747*. Cerkvene zadeve Lit. L. Ljubljana: Arhiv Slovenije, 1994. 481 str.
- Slovensko ozemlje na vojaškem zemljevidu iz druge polovice 18. stoletja*. Ur. Vincenc Rajšp. Ljubljana: ZRC SAZU in Arhiv Republike Slovenije, 1994. 168 str.